

**T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN
ROMANLARINDA
SOSYAL, SİYASÎ VE KÜLTÜREL MESELELER**

**Recai DEMİR
2501070796**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kâzım YETİŞ**

İstanbul 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501070796** numaralı **RECAİ DEMİR**'in hazırladığı **"BURHAN CAHİT MORKAYA'NIN ROMANLARINDA SOSYAL, SİYASİ VE KÜLTÜREL MESELELER"** konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA-TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **03.01.2011 PAZARTESİ** günü saat **13.00'de** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabul** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.KAZIM YETİŞ	Kabul	
PROF.DR.M.FATİH ANDI	Kabul	
PROF.DR.MUSTAFA ÇİÇEKLER	Kabul	
DOÇ.DR.ALİ ŞÜKRÜ ÇORUK	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.NURİ SAĞLAM	Kabul	

Adres: Besim Ömerpaşa Caddesi Kaptan-ı Derya Sokakı 34452 Beyazıt/İstanbul
Tel: 0212 440 00 00 / 14219-14220-14221-14222-14226-14227-14243
Fax: 0212 440 03 40 e-mail: sbe@istanbul.edu.tr

ÖZ

Osmanlı'nın modernleşme sürecinin başladığı 18. yy.dan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen uzun dönemde birçok çalkantı yaşanır. Bu çalkantıların getirdiği problemlerin bir bölümü ise yeni Cumhuriyet'le birlikte devralınır. Bu dönemde geçmişin hatalarını tekrarlamamak, yeni bir gelecek inşa etmek için aydınlar tarafından yoğun bir düşünce faaliyetine girilir. Bu faaliyetin en aktif olarak yapıldığı yer ise gazetelerdir. Burhan Cahit Morkaya, gazeteciliğinin getirdiği bir özellik olarak dönemin sosyal, siyasî ve kültürel meseleleri etrafında fikir yürütenler arasında yer almıştır.

Morkaya'nın romancı kimliğinin olması, yazarın gazetesinde tartıştığı meselelerin, savunduğu fikirlerin edebî eserlere de taşınmasını sağlamıştır. Yazarın romanları, geniş kitleler tarafından okunması için yazıldığından edebîliğinden birçok şey kaybetse de devrin sosyal atmosferini yansıtmada iyi birer malzeme niteliği taşırlar.

Biz bu tezde yazarın eserlerinde yer verdiği sosyal, siyasî ve kültürel meseleler olan “savaşlar”, “Batılılaşma”, “ahlâkî çöküntü”, “Ermeni meselesi”, “Doğu-Batı çatışması”, “gelenek-modern çatışması”, “din ve din adamları” ve “serbest çalışma hayatı” konularını nasıl işlediğini göstermeye, bu konulara yazarın şahsî bakış açısını ortaya koymaya çalıştık.

ABSTRACT

Many turmoils have realized in the long term that started with the modernization process of Ottoman Empire in the 18th century until the foundation of Republic of Turkey. Some of the problems that are brought with these turmoils are taken over with the Republic. In this term the intellectuals launched intensive mental activities in order to build a new future and not to repeat the same mistakes of the past. The newspapers are the most active means for this activity. Burhan Cahit Morkaya is one of these intellectuals that opined about the social, political and cultural problems as a journalist.

As a novelist Morkaya treated the matters that he discussed in his newspaper and the thoughts he defended in his literary Works. Even though his Works lost in value literarily to reach the masses, they reflect the social mood of that time.

In this thesis we tried to introduce how the author treated the political, social and cultural matters such as “wars”, “Westernization”, “moral corruption”, “the Armenian question”, “East-West conflict”, “traditional-modern conflict”, “religion and religionists” and “free working life” and to introduce his personal perspective on these matters.

ÖNSÖZ

Burhan Cahit Morkaya, 1922’de ilk eserini verir, 1930’lu yıllarda ise Türkiye’nin en çok okunan romancıları arasına girmiştir. Yazdığı romanların yanı sıra çıkardığı “Karagöz” ve “Köroğlu” gazeteleri sayesinde Türk basınının önemli kalemleri arasına girmeyi başarmıştır. Döneminde en başarılı romancılar arasında gösterilen Morkaya’nın, popüler romanın genel kalıplarına uygun, halkın ortalama beğenisine hitap eden eserleri geniş kitlelerce okunur. Fakat bu eserler, güncele yönelik olmalarından dolayı yazarın hastalığı ve ölümünün ardından unutulmaya mahkûm olurlar. Sağlığında eserlerini kendisi basarken ölümünden sonra ise uzun yıllar bu romanların baskısı yapılmaz.

Yazarın ölümünden yaklaşık 50 yıl sonra ise yayıncılar, döneminde çok okunmuş *Ayten*, *Sevenler Yolu*, *Gönül Yuvası* adlı romanlarını Latin alfabesine çevirerek yeniden yayınlarlar. Yazar hakkında ilk araştırmalar 1990’dan sonra yapılmış, yazarın belli yönlerini kuşatmaya çalışan, birkaç tez ve bir elin parmaklarını geçmeyen makalelerden ibarettir.

Biz bu tezde, Türk romanında işgal ettiği yere nazaran yeterince araştırılmadığını düşündüğümüz Burhan Cahit Morkaya’nın farklı bir yönüne ışık tutmak istedik. O, popüler aşk romanları ile tanınsa da dönemin sosyal, siyasî ve kültürel atmosferini de eserlerine aksettirmeyi bir görev bilmiştir. Toplumu şekillendirmek, onu belli doğrulara doğru kanalizetmek için dönemin fikrî hayatına da kayıtsız kalamaz. Görüşlerini yarattığı karakterlerle savunur. Mesela Batılılaşma’nın gerekliliği için *Ayten*’i yaratır. Özel teşebbüs için *Patron*’da Suat Rahmi ortaya çıkar. Bunun yanında yakın tarihin savaşları, Ermeni meselesi, ahlâkî çöküntü, Batılılaşma, Doğu-Batı meselesi, gelenek-modern çatışması, din ve dindarlar onun eserlerinde ilk bakışta görünen temel problemlerdir. Bu problemlere yazarın bakışı tezin ana temasını oluşturacaktır.

Tezin yazımı sırasında karşılaşılan temel problemlerden biri yazarın eserlerinin uzun süredir baskısının olmayışdır. Bu durum bizi İstanbul ve Ankara’daki kütüphanelerdeki çalışmamızın süresini uzatmıştır. Yazarın romanlarının sayısının fazla olması, onların hepsini bir araya toplamada zorluk

çekmemize neden olmuştur. Bu nedenle, yazarın diğer eserlerinin iç sayfalarında baskısının yapıldığını öğrendiğimiz birkaç romana ulaşamadık. Ulaşabildiğimiz 21 roman üzerinden tezimizi tamamladık. Tezimizde yazarımızın romanlarının fikir-konu çerçevesini oluşturan savaşlar, Batılılaşma, ahlâkî çöküntü, Ermeni Meselesi, din ve dindar, Doğu-Batı çatışması, gelenek-modern çatışması, serbest çalışma hayatını ayrı ayrı ele aldık. Bibliyografyada yazarın incelenen eserlerini kronolojik, faydalanılan diğer kaynakları yazar soyadı alfabetiğine göre sıraladık. Tezin ekler kısmına yazarın hayatını ve romanlarının özetlerini de ekledik.

Tüm bu çalışmalarım sırasında verdiği tavsiyelerle yol gösteren iş arkadaşım Nahide KARAHAN'a, benden desteğini esirgemeyen, çok sınırlı ve kıymetli vaktini tezimin kemale ermesi için harcamaktan çekinmeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kâzım YETİŞ'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
İçindekiler.....	vii
Kısaltmalar.....	ix
Giriş:.....	1

1. BÖLÜM

1.BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA SAVAŞLAR	5
1.1. Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları	10
1.2. Birinci Dünya Savaşı.....	17
1.3. Millî Mücadele	50

2. BÖLÜM

2. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA BATILILAŞMA	70
2.1 Eğitim.....	72
2.2 Dans, Müzik, Eğlence	81
2.3 Giyim Kuşam.....	108
2.4 Otomobil Tutkusu	116
2.5 Spor	122

3. BÖLÜM

3. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA AHLÂKÎ ÇÖKÜNTÜ	129

4. BÖLÜM

4. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA ERMENİ MESELESİ	177

5. BÖLÜM

5. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA DİN VE DİN ADAMLARI	192

6. BÖLÜM

6. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI.....	207

7. BÖLÜM

7. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA GELENEK-MODERN ÇATIŞMASI.....	223

8. BÖLÜM

8. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA SERBEST ÇALIŞMA HAYATI.....	239

SONUÇ.....	263

BİBLİYOGRAFYA.....	265

EKLER.....	269

Ek 1:Genel Hatlarıyla Burhan Cahit Morkaya’nın Hayatı.....	269

Ek 2: Burhan Cahit Morkaya’nın Romanlarının Özetleri.....	275

Ek 3: Burhan Cahit Morkaya’nın Fotoğrafi.....	305

Ek 4: Samiye Morkaya’nın Otomobil Kulübü Kimlik Kartı.....	305

KISALTMALAR

a.e. : aynı eser

a.g.e. : adı geçen eser

a.m. : aynı makale

bs. : basım

C. : cilt

Çev. : çeviren

Haz. : hazırlayan

No: Numara

S. :Sayı

s. : sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

Üni. : Üniversitesi

vb. : ve benzeri

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 1683 yılında kendine olan güvenini tazelemek, Kanunî Sultan Süleyman'a nasip olmayan Viyana'yı fethedip sınırlarını Avrupa içlerine taşımak için harekete geçer. Bu kuşatma hareketi birçok faktörden dolayı bir bozguna dönüşür. 16 yıl süren savaşlarda Macaristan kaybedilir, devlet ve halk büyük yaralar alır. 1699 yılında imzalanan Karlofça Anlaşması, Osmanlılar için bir dönüm noktası olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin artık yenilebilir olduğu fikrinin yaygınlaşması, yönetici sınıfın askerî alanda ıslahatlar yapmasına neden olur. Avrupa'nın askerî üstünlüğü kabul edilmiş, Prusya'dan orduyu modernize edecek uzmanlar getirilmiştir. 1718-1730 Arasındaki dönem ise Batılı yaşam araçlarının ilk kez yaygın olarak kullanılmaya başlandığı, matbaanın ilk kez Müslümanlarca kurulup işletildiği "Lale Devri" denilen önemli bir zaman dilimidir.

18. yy.daki askerî ıslahatlara rağmen Avrupa'nın yükselişi neticesinde yenilgiler de birbiri ardı sıra gelir. Bunların en önemlisi ise 1774'teki Rus yenilgisidir. 19.yy.ın başına gelindiğinde ise Üçüncü Selim ve İkinci Mahmut'un ıslahat hareketleri daha köklüdür. Bu dönemde Batı tipi okullar açılmaya başlanmış, ordunun ıslahına önem verilmiştir. Bu padişahlardan ilki olan Üçüncü Selim Batılı bir ordu kurmaya çalıştığı için bir isyanla katledilmiş, diğeri ise yaptığı reformlar neticesinde "Gavur Padişah" olarak isimlendirilmiştir.

1839 Tanzimat Fermanı ile birlikte ise Batı'yı örnek alan reformlar askerlikle sınırlı kalmamış, hukukî, sosyal, siyasî, ekonomik birçok düzenlemeyi beraberinde getirmiştir. Sonrasında ise 1856 Islahat Fermanı ve 1876'daki Kanun-ı Esâsî'nin ilanı, Batılılaşma serüveninin kilometre taşları olacaktır. 1876'da son bulan çalışmaların neticesinde yazılan Mecelle, hukukî modernleşmenin ilk aşaması olarak bir medenî kanun vazifesi görmektedir. Yine bu dönemde eğitimin modernleşmesini temin etmek için birçok okul açılacaktır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı tüm bu reform hareketlerine rağmen ağır bir yenilgi ve büyük toprak kayıplarıyla noktalanır. Borçlarını ödeyemeyen devlet, 1882

yılında Duyun-u Umumî'yi kurmak zorunda kalır. Kanun-ı Esâsî askıya alınır, devlet sahip olduğu son toprakları koruma kaygısına düşer.

Bu yenilgiler devam ederken İstanbul'da ise Beyoğlu merkezli Batı tarzı dükkânların, kafelerin, tiyatroların olduğu Paris'i taklit eden bir muhit oluşur. Bu muhite Fransızca eğitim veren okulların yetiştirdiği, okumuş, dil bilen gençlerin yanında, memur, tüccar vb. sınıflardan insanlar da devam etmektedir. Alafranga hayat, bu sınıfların etkisiyle toplumun diğer katmanlarına da yayılır. Batılı hayat kendi mekânlarını da inşa etmekten geri durmaz. Galata'dan başlayıp Şişli'ye uzanan apartman hayatı bu yeni dönemin önemli sembollerindendir.

20.yy.ın başına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti önceki asırdan birçok sorunu devralmış bir şekilde yoluna devam etmektedir. 1908'e kadar nispeten sakin geçen bir sekiz yılın ardından anayasal meşrutiyet düzenine geçilir. Bir süre sonra ise İkinci Abdülhamit tahttan indirilir, İttihat ve Terakki Partisi yönetimde tek egemen olur.

İttihat ve Terakki Partisi'nin yönetime gelmesi ile önceki döneme nazaran ciddi bir özgürlük ortamı oluşur. Birbirinden farklı fikirleri serbestçe tartışabilme imkânına kavuşulur. Bu özgürlük ortamı ile beraber yıllarca bastırılmış, belli zümreler arasında konuşulabilen birçok problem de gün yüzüne çıkar. Azınlıklar kendi haklarını savunan cemiyetleriyle faaliyetlerini açıktan yürütmeye başlarlar. Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılık fikir akımları okumuş zümrelerce rahatça tartışılır, bu fikirleri egemen kılmak için faaliyetlere girişilir. Gazetelerde sansürün azalmasıyla birlikte eğitim, sağlık, savaşlar, günlük sorunlar, Batılılaşma, ahlâkî dejenerasyon vb. birçok konu tartışılma imkânına kavuşur.

Burhan Cahit Morkaya'nın eserlerini verdiği Cumhuriyet Türkiye'si de, 18. yy.dan bu yana süregelen Batılılaşma macerasının getirdiği sosyal, siyasî ve kültürel meselelerle karşı karşıyadır. Atatürk'ün önderliğinde dizayn edilen yeni Cumhuriyet, bu meselelere farklı çözüm önerileri getirmiş, çözüm yöntemlerini devlet eliyle uygulama yoluna gitmiştir. Morkaya da dönemin pek çok yazarı gibi yeni uygulamaları edebî eserler yolu ile desteklemiştir. Bunun için biz Morkaya'nın romanlarını tematik yönden incelemek istedik. Morkaya'nın romanlarında değinilen

sosyal, siyasî ve kültürel meselelere çözüm önerileri devletin uygulamaları istikametindedir.

Tezimizin ilk bölümünde Morkaya'nın romanlarında önemli bir yer tutan "savaşlar" konusuna değindik. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele, Morkaya'nın eserlerinde işlenen meselelerdendir. Savaşın sıcak atmosferi, cephe gerisinde yaşanan sıkıntılar, yöneticilerin tutumları bu romanlarda gözler önüne serilir. Biz ise yazarın insanların yaşamlarında köklü değişiklikler yapan bu büyük olayları nasıl anlattığını, nelere dikkat çektiğini, savaşların sonuçlarını nasıl değerlendirdiği ortaya koymaya çalıştık.

Tezimizin ikinci bölümü olan "Batılılaşma" bahsinde ise, yazarın romanlarındaki karakterlerin Batı dünyasını nasıl anladığını, bu medeniyete uyum sağlamak için hayatlarında ne gibi farklılıklar yarattıklarını göstermeye çalıştık. Bu bölümün alt başlıkları olan eğitim, dans, müzik, eğlence, araba tutkusu, giyim kuşam, spor gibi olgular etrafında yaratılan karakterlerin Batılılaşma'dan ne anladığını ifade etmeye çalıştık.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde toplumda ortaya çıkan önemli sosyal problemlerden olan "ahlâkî çöküntü"nin Morkaya'nın romanlarında kendini nasıl gösterdiğini, bu problemlere karşı yazarın nasıl bir tavır aldığını ortaya koyduk.

Dördüncü bölümde yaklaşık bir buçuk asırdır önemli bir siyasî mesele olan "Ermeni meselesi"nin yazar tarafından nasıl ele alındığını gösterdik, bu soruna getirdiği çözüm önerilerini aktardık.

Tezimizin beşinci bölümünde yazarın dine ve dindarlara karşı aldığı olumsuz tavrı eserlerinden aldığımız çarpıcı ifadelerle izah etmeye çalışırken bu tavrın muhtemel sebeplerini de bulmaya çalıştık.

Altıncı bölümde yazarın "Doğu-Batı çatışması"nı nasıl ele aldığı, bu çatışmayı gösterirken hangi temel farklılıkları kullandığını örnek pasajlarla ifade etmeye çalıştık.

Tezimizin yedinci bölümünde Batılılaşma ile ortaya çıkan “gelenek-modern çatışması”nı yazarın romanlarına nasıl taşıdığını, bu çatışmada modernin yanında yer alışını, geleneği mahkûm edişini göstermeye çalıştık.

Çalışmamızın sekizinci ve son bölümünde yazarın romanlarında Cumhuriyet’ten sonra başlatılan ekonomik reformlar neticesinde yaratılmak istenen müteşebbis sınıfın izlerini aradık. Birkaç romanda yaratılmak istenen bu yeni insan tipinin cisimleşmiş şekli olan karakterleri ve onların ticarî hayatı algılayışlarını ortaya koyduk.

Bütün bu bölümlerde ortaya koymaya çalıştığımız temel gaye, popülerin açtığı yolda ilerleyen, toplumu yönlendirmek, ona şekil vermek isteyen bu romanların, bu işi hangi vasıtaları kullanarak, hangi güncel meseleleri ön plana çıkararak yaptığını göz önüne sermektir. Bizden sonraki araştırmacılara bırakacağımız miras ise yer verdiğimiz sekiz mesele etrafında bu malzemenin sistemli bir tasnifi ve şahsımın meseleleri açıklayıcı yorumlarından ibarettir.

1.BÖLÜM

1.BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA SAVAŞLAR

1683 Yılında İkinci Viyana Bozgunu ile Osmanlı Devleti’nde yeni bir dönem başlar. Viyana’nın fethi düşüncesiyle çıkılan sefer, ordunun yarısının kaybedilmesi ile sonuçlanır. Ordunun zayıflamasından cesaret alan Avusturya önderliğindeki Avrupalı devletlerden oluşan ittifak, Osmanlı’ya savaş ilan eder. 1699 Yılındaki Karlofça Antlaşması’na kadar sürecek savaşlarda Macaristan kaybedilir, Osmanlı Devleti’nin yayılması durdurulur. Sonraki yıllarda kaybedilen topraklar geri alınmaya çalışılsa da bu çaba sonuç vermez, askerî bakımdan savaşılan devletlerden geri olunduğunun farkına varılır. 1718’de başlayan barış dönemiyle birlikte askerî ıslahat dönemine girilir, ordunun modernleştirilmesi çalışmaları başlar.

1774 Osmanlı-Rus Savaşı uzun süren askerî ıslahat çalışmalarının yetersizliğini ortaya koyar. Osmanlı donanması Çeşme’de yakılır, Ruslar geniş siyasi haklar elde ederler.

19. Yy.ın başında İkinci Selim’in orduyu modernleştirme çalışmaları yeniçerilerin tepkisiyle karşılaşır. Ardından gelen İkinci Mahmut ise askerî yeniliğin önünde engel olarak gördüğü yeniçerileri ortadan kaldırıp yeni bir ordu kurmakla işe başlar. 1839 Yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, devletin sadece askerî alanda değil sosyal, siyasî, kültürel alanlarda da Batı’yı model almasını sağlayacaktır.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı devletin güdülen modernleşme siyasetine rağmen toprak kayıplarının önüne geçemediğinin en önemli göstergesidir. Rus ordusu batıda Yeşilköy’e, doğuda Kars’a kadar ilerleyecek, Kıbrıs İngiliz hâkimiyetine terk edilecektir.

20. Yy.a gelindiğinde devleti yıkıma götürecek yeni olaylar beklemektedir. 1908 Yılında İkinci Meşrutiyet ilan edilir, İttihat ve Terakki hükümeti ülkeyi yönetmeye başlar. İttihat ve Terakki hükümetinin karşılaştığı ilk büyük problem Trablusgarp Savaşı’dır. Savaş 18 Nisan 1912’de İtalya donanmasının Çanakkale Boğazı’nı bombalamasıyla başlar. Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu boğazları

kapatır. Ancak bu hareketin uluslararası ticarete darbesi çok büyük olur. Rusya'nın tahıl ihracatı milyonlarca dolarlık zarara uğrar. Bunun üzerine 5 Mayıs'ta İtalya kuvvetleri, Rodos Adası'na çıkarma yaparlar ve 10 gün içerisinde Rodos'u, daha sonraki iki hafta süre içerisinde Oniki Ada olarak bilinen adalar grubunu ele geçirirler.

8 Ekim'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Balkan Savaşları başlayınca, Osmanlı Devleti her ne pahasına olursa olsun İtalya'yla barışa razı olur çünkü Ege Denizi'ndeki İtalyan donanması, Makedonya'ya yardım gönderilmesini engellemektedir. Sonuçta İtalya'nın şartları kabul edilir ve 15 Ekim 1912'de İsviçre'nin Ouchy (Uşi) kentinde antlaşma imzalanır. Bu antlaşmaya göre Trablusgarp ve Bingazi İtalya'ya bırakılır. İtalya ise işgal ettiği Oniki Ada'yı Osmanlı'ya geri verecektir.

Balkanlar'da Osmanlı Devleti aleyhine ittifak girişimleri mevcutken Osmanlı Devleti iç sorunlarına boğulmuş bir haldedir. “ İstanbul'da sürekli siyasî çatışmaların yaşanması, uzun yıllardan beri kesintilere uğramasına rağmen devam eden Arnavut isyanının bastırılmaması, Makedonya ve Yemen'de yaşanan kargaşaya bir çözüm getirilememesi, dış politikada da İtalya ile yapılan Trablusgarp Savaşı, Osmanlı Devleti'ni oldukça zor duruma sokmuştur.”¹

Balkan devletleri Makedonya'ya İsviçreli ya da Belçikalı bir genel vali atanması, yerel yasama meclisleri ve yerel jandarma örgütü kurulması ve söz konusu bölgede Avrupa'nın büyük devletlerinin büyükelçileri ile Balkan devletleri temsilcilerinin denetiminde reform yapılmasını talep etmişlerdir. Bu taleplerin karşılanmaması üzerine Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Birinci Balkan Savaşı başlar. Ağır kayıplar verilen çatışmalardan sonra ordu önce Edirne, Edirne kaybedildikten sonra ise Çatalca'ya kadar çekilmek zorunda kalır. Osmanlı Devleti 3 Aralık 1912 tarihinde imzalanan ateşkes anlaşmasına kadar Çatalca'daki

¹ Mahmut Belig; “Balkan Harbinin Siyasi Yönden İncelenmesi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 80, s. 60

mevzilerini korumayı başarmıştır. Savaş sonucunda neredeyse Trakya'nın tamamı kaybedilmiştir.

Balkan Savaşı sonunda, ittifak devletleri arasında Osmanlı'dan alınan toprakların paylaşımı konusunda sorunlar çıkmıştır. Rusya'nın meselenin içine girmeye çalışması sorunu daha da büyütür. Yunanistan'ın Sırbistan'la gizli bir ittifak antlaşması yaptığı duyulur. İki eski müttefikinin kendisine karşı birleşmesi üzerine Bulgaristan'ın tepkisi oldukça sert olur. Bulgaristan'ın savaş ilanı üzerine Romanya ve Karadağ da Bulgaristan'a savaş ilan ederler. Bulgaristan savaşta ağır yenilgiler alır, buna karşılık Osmanlı sessiz kalmaktadır. Bir süre sonra Berlin'den umduğu siyasi desteği bulan Osmanlı Devleti Midye-Enez hattına yürür. Ordu 23 Temmuz 1913 günü Enver Paşa komutasında Edirne'ye teslim alır.

1914 Yılında dünya siyasî ortamı oldukça gergindir. 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya Veliahtı Franz Ferdinand ve eşinin Sırp milliyetçiler tarafından Sarayevo'da öldürülmesiyle savaşı tetikleyen gelişmeler birbiri ardına yaşanır. Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan eder. Sırbistan'ın yanında yer alan Rusya ve Avusturya- Macaristan'ın yanında yer alan Almanya birbirlerine savaş ilan ederler. Almanya'nın Belçika sınırını geçmesi üzerine 3 Ağustos 1914'te Fransa, ertesi gün ise İngiltere savaşa dâhil olur.

Savaşın başlamasıyla Osmanlı Devleti'nin stratejik konumu da büyük önem kazanır. Rusya'nın en önemli ticaret yolunun Boğazlar üzerinden Akdeniz'e ulaşması nedeniyle bu yolun açık tutulması, Rusya ve müttefiklerince çok önemlidir. Almanya ise Osmanlı Devleti'ni kendi yanında savaşa sokarak Rusya'yı Karadeniz'de sıkıştırmak istemektedir. Bununla birlikte Kafkasya ve Mısır'da yeni cephelerin açılmasıyla da Almanya'nın yükü hafifleyecektir. Ayrıca Halife, yapacağı çağrıyla Rusya'da, İngiltere ve Fransız sömürgelerinde yaşayan birçok Müslüman'ı ayaklandırabilecektir.

Osmanlı Devleti üçlü ittifakın yanında yer almak isterse de teşebbüsleri sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Avusturya ve Almanya'nın teklifleriyle onlara yaklaşmak zorunda kalmıştır. Almanya'nın Fransa ve İngiltere, Avusturya'nın ise

Rusya karşısında etkisiz kalması, Osmanlı Devleti'nin savaşa hemen girmesi yönündeki Alman baskılarını arttırmıştır. Osmanlı Devleti malî durumunun iyi olmadığını ve savaş hazırlıklarını henüz bitiremediğini öne sürerek isteksizliğini belirtmiştir.

Almanya, Osmanlı Devleti'nin aldığı bu tavır karşısında, 1914 yılının Ağustos ayında Akdeniz'de İngiliz donanmasından kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınan Goeben ve Breslau adlı savaş gemilerinden faydalanmayı düşündü.²

Enver Paşa Almanlara ait bu iki geminin İstanbul'a gelmesine göz yumar, gemilerin satın alınmasını sağlar. Rusya'ya karşı bu gemilerle saldırı hazırlıkları sürdürülmektedir.

“Enver Paşa bir saldırının yapılması taraftarı idi ancak hükümetteki diğer bakanlar zaman kazanmak istiyorlardı ve bu nedenle de Dışişleri Bakanı Halil Bey'i saldırıyı düzenlemek için uygun bir zaman belirlemek üzere Berlin'e göndermeye karar verdiler. Ancak, Enver Paşa tarafından desteklenen Amiral Souchon bu görüşmelerin sonucunu beklemeden Rusya'nın Karadeniz'deki limanlarına saldırarak savaşı başlattı.”³

Osmanlı Devleti Çanakkale, Kanal, Kafkasya, Galiçya ve Gazze cephelerinde mücadele eder. Bu cephelerin en önemlisi kuşkusuz Çanakkale Cephesi'dir. 18 Mart 1915'te sonuçlanan bu savaşta müttefik donanmaları yenilgiye uğratılmış ve İstanbul muhtemel bir işgalden kurtulmuştur.

Almanya'nın savaşı kaybetmesi üzerine Osmanlı Devleti de mağlup statüsünde yer alır. Savaş sonrasında imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros

² Ahmet Hurşit Tolon, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s.33

³ Şahin Doğan, “Rus Kaynaklarına Göre Doğu Anadolu'daki Ermeni Faaliyetleri(1914-1918)”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 18.

Mütarekesi'yle Osmanlı Devleti tam anlamıyla teslim olur. Bu mütarekeyle Boğazlar işgal edilecek, Osmanlı askerlerinin tamamına yakını terhis edilecektir. En önemli madde olan 7. madde ile ise İtilaf devletleri kendi güvenliklerinin tehlikede olduğunu gördükleri bir yeri istediği zaman işgal edebilecektir.

Millî Mücadele'nin fitili Mondros Ateşkes Antlaşması ile yakılır. İttihat ve Terakki'nin liderlerinin ülkeyi terk etmelerine rağmen partinin üyeleri mücadeleyi elden bırakmamışlardır. Karakol Cemiyeti, Teceddüt Partisi ve Millî Kongre Cemiyeti bu kişiler tarafından kurulmuş ve açıktan faaliyet gösteren cemiyetlerdir.

İtilaf Devletleri anlaşmanın maddelerini uygulamaya koyup İstanbul ve Anadolu'da işgal hareketleri başlayınca bu saldırı halk ve aydınlar tarafından tepkiyle karşılanır. Adana, Konya ve Antalya'nın işgali üzüntü yaratsa da 15 Mayıs 1919 tarihli Yunanlıların İzmir'i işgali korkuyla karşılanır. Zira İngilizlerin ve Fransızların geçici olarak geldiği, Yunanlıların ise kalıcı bir işgali düşündüğü tahmin edilmektedir.

Anadolu'da dağınık bir şekilde yürütülen işgale karşı koyma hazırlıkları tek bir liderin yönetimine muhtaçtır. Bu hazırlıklar neticesinde kurulan çetelerin düzenli orduları mağlup etmesi mümkün değildir. Böyle bir lidere olan ihtiyaç, Mustafa Kemal'in Dokuzuncu Ordu Müfettişi sıfatıyla Samsun'a ulaşip dağınık güçleri örgütlemeye başlamasıyla karşılanır. 21 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi ile başlayan bu süreç 10 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresinin toplanmasıyla devam eder. 4 Eylül'de yurdun her yanından gelen delegelerle toplanan Sivas Kongresi, Anadolu ve Rumeli Müdafai-i Hukuk Cemiyetleri'nin birleştirilmesini ve Erzurum Kongresi'nde alınan millî birliği sağlamaya yönelik kararların tüm yurt çapında uygulanmasını sağlayacaktır.

23 Nisan 1920'de T.B.M.M.'nin tüm yurttan gelen temsilcilerle Ankara'da açılmasıyla işgal kuvvetlerine karşı tek elden mücadele başlayacaktır. Meclisin açılmasıyla başlayan mücadele neticesinde Ruslarla Moskova, Fransızlarla Ankara Antlaşmalarının imzalanmasıyla doğu ve güney sınırları belirlenir.

Bu sırada Anadolu'da çatışma devam etmektedir. Birinci ve İkinci İnönü savaşlarıyla Yunan ilerleyişi durdurulur. Kütahya-Eskişehir Savaşları ile ise Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in düşmana bırakılması büyük hayal kırıklığı yaratır, ordu Sakarya nehrinin doğusuna çekilir. 13 Eylül 1921'de son bulan Sakarya Savaşı ile Yunan ordusu büyük bir bozguna uğrar.

26 Ağustos 1922'de başlayıp 9 Eylül 1922'de son bulan Büyük Taarruz ile birlikte Yunan ordusu Anadolu'dan ve İzmir'den tamamıyla atılır. 30 Ağustos 1922'de kazanılan zaferle sona eren bu süreç tarihimizde Millî Mücadele Dönemi olarak bilinir ve gerek Türkiye, gerekse dünya siyasî tarihi açısından büyük önem taşır.

Bu yıllar, bu varlık ve yokluk mücadelesi çeşitli romancılar tarafından ele alınır. Bu romancılardan biri de Burhan Cahit'tir. Biz burada savaş yıllarında yaşamış bir insan olarak Burhan Cahit'in savaflara yer verişini öncelikli olarak ele almak istedik. Yalnız hemen belirtelim ki Burhan Cahit romanlarında kurgudan ziyade anlatmayı tercih eder. Bu bakımdan bizim konuya yaklaşımımız bu merkezde olacaktır.

1.1. Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları

Yazarın Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları'nı konu edinen tek eseri *Düinkülerin Romanı*(1934)'dır. Bu roman Paris'e gazetecilik ve siyasal bilgiler eğitim ve öğrenimi almak üzere giden Ahmet Reşit ile İstanbul'da ikamet eden ve teftiş dolayısıyla Anadolu'yu dolaşan Cemil Hakkı arasında mektuplaşmalardan oluşur.

Düinkülerin Romanı'nın kahramanlarından Cemil Hakkı, İstanbul'daki sıcak gelişmeleri Paris'teki arkadaşı Ahmet Reşit'e birebir aktarmaktadır. Ahmet Reşit, Paris'e gelişinin onuncu günü Cemil Hakkı'dan aldığı mektupta uzun süredir konuşulan fakat ihtimal verilmeyen Trablusgarp Savaşı'nın başladığı bildirilir. Mektupta patlak veren savaş karşında yöneticilerin aczi ortaya konulur:

“Elbette haberim var. Nihayet dedikodular hakikat oldu. İtalyanlar Trablusgarp’a hücum ettiler. Hükümet bu hareketi hukuku düvele mugayir anî bir tecavüz diye protesto etti. Anî olduğuna şüphe yok. Çünkü İtalya sefiri 24 saatlik ultimatomu verdiği zaman sadrazam dünyadan habersiz Serklidoryan’da poker oynuyordu. Buna gaflet dememek için İtalyanların ultimatomuna ani tecavüz diyorlar.”(s.24)

İsimleri verilmeden orduyu ve ülkeyi tanımayan idarecilerin Dersim’e donanma, Midilli’ye ordu göndermeye kalkıştıkları anlatılır. Yine isim verilmeden hem mebus, hem muharrir bir zatın gazetesinin manşetine “İtalyanlar ebedi düşmanımızdır” cümlesini koyduğu hatırlatılır.(s.24) 1908 Devriminin ardından, Avusturya’nın Bosna Hersek’i topraklarına katmasından sonra benzer bir şekilde Avusturya malını boykot için feslerin çıkarılıp kepçe külahların giyildiği hatırlatılır.

İstanbul’da yaşanan karmaşa çözümsüzlüğü beraberinde getirmekte, savaş ise olanca hızıyla devam etmektedir: “Bütün bunlara rağmen İtalyan orduları Trablusgarp’a yerleşmeye ve donanması limanımızı bombalamaya devam ediyor.”(s.25)

Cemil Hakkı bir gazeteci olarak Trablusgarp’ın İtalyanlar tarafından işgal edileceğinin ecnebi mahfillerde konuşulduğunu, kendisinin bu durumu idarecilere ilettiğini de ekler:

“İtalyanların böyle bir teşebbüse girişecekleri buradaki ecnebi mahafilde söylenip duruyordu. Ben birkaç kere işittiklerimi Babiâli erkânına söyledim, kakhaha ile güldüler. Doğrusu mahcup oldum. Öyle ya bu işleri devlet erkânı, buluttan nem kapan komitacılar elbet bir gazeteciden daha iyi bilecektir.”(s.25)

Ahmet Reşit, İstanbul'dan aldığı mektupların dışında Fransız basınından da olayları takip etmektedir. Ahmet Reşit, Paris gazetelerinin, işgaldeki mesuliyetin daha önceki devirlerdeki idarecilerde olduğunu söylediklerini belirtir.(s.27)

O sırada Ahmet Reşit, Paris yoluyla millî mücahitleri örgütlemek için bölgeye geçen Türk zabıtları ile tanışma fırsatı bulur. Zabıtların gemilerinin kalkmasına daha üç gün vardır. Bu zaman zarfında onların devletle ilgili fikirlerini öğrenme imkânı elde eder. Ahmet Reşit'in yemek davetine icabet eden Binbaşı, Türkiye'deki inkılâbın eksik olduğunu, bu vaziyetin devam edemeyeceğini söyler. Sözlerine şöyle devam eder:

“Yapılan iş bir hükümdarı değiştirmekten ibaret. Sahnede artist değişti. Fakat dekor aynıdır ve piyes yine aynı şekilde devam ediyor.”(s.28)

Bu erkân-ı harbin Mustafa Kemal olduğunu daha sonraki sayfalarda öğreniriz. Bu genç asker, savaş hakkındaki fikirlerini anlatmaya devam eder:

“Ecnebler Osmanlı topraklarında hak iddia ediyorlarsa bunun mesulü bu imparatorluğu bir malikâne gibi idare edenlerdir, dedi. Medeniyet kendisini hazmetmeyi çığneyip yutan bir varlıktır. Onu tepmek imkânı yoktur. Ona intibak etmek mecburiyeti vardır.

Osmanlı Devleti hâlâ ilahi saltanat usulünü terk etmiş değildir. Türk gençleri için ilim kapısı hâlâ şarkta görünüyor. Ve Osmanlı Devleti'nin siyaseti hâlâ Mekke ve Şam havası içinde idare edilmektedir. Avrupaî düşüncesün aydınlığı önümüze düşmedikçe ecnebi tazyikinden kurtulmamıza imkân yoktur. Yarın Trablusgarp'a gideceğim. Müslüman kabileleri İtalyan kuvvetlerine karşı idare edeceğim. Fakat bu vazifem bir aşiret sergerdeliğinden farklı değildir. Tarihin bu gününde ne kabile hayatına imkân vardır, ne de aşiret reisine fırsat... Medeniyetin top ve tüfeği ile girdiği yerde ona yine ancak aynı medeni hayatın bütün şeraiti ile mukabele etmek kabildir. Trablus'a gidip böyle bir vazife almak sırf memleketteki heyecana yol

vermek içindir. Hâlbuki anavatanda öyle yapılacak işler vardır ki bu millî vazifeler birkaç Trablusgarp kazanmaktan daha mühimdir.”(s.28)

Konuşmanın ilerleyen bölümlerinde henüz genç subay ileride yapılacak işleri anlatır:

“Türk’ü bu kadar zayıf düşüren sebeplerden biri de işte budur. Türk asırlardan beri kendi varlığından başka davalar için harcanmıştır. Türk’ü evvela Şark havasından kurtarmak, sonra ona Avrupaî hayatın bütün medeni ölçülerini tatbik etmek lazımdır. Bizim bugünkü inkılâp böyle ideal halinde bir programdan tamamıyla uzaktır.”(s.29)

Burada belli olmaz fakat romanın ileriki sayfalarında Cemil Hakkı’nın sorusu üzerine Ahmet Reşit bu genç subayın adını verir. Bu Mustafa Kemal’dir.

“Bunu sormakta haklısın. Çünkü Trablusgarp’ta millî bir hareket uyandırmak için mahrumiyetlere, ıstıraplara katlanıp oralara kadar giden bu genç erkânıharp Çanakkale’de ilk defa düşmanın gözünü yıldıran ve İstanbul’u muhakkak bir akıbetten kurtaran kumandandır.

Mustafa Kemal Paşa, Çanakkale’deki zaferinden sonra şark hudutlarına koştu.”

Ahmet Reşit, Mustafa Kemal’i Marsilya’ya yolcu eder. Bir süre sonra arkadaşı Ahmet Rıfkı’dan bir mektup alır. Mektupta Trablusgarp’ta savaşılan birkaç zabitin faaliyetlerinin şiddetle alkışlandığı ama dalgalı bir denizde mücadele eden gemisiz fedailer gibi oldukları anlatılır. Mektupta yeni bir savaşın işaretlerine yer verilmekte, kabinenin ise duyarsızlığına dikkat çekilmektedir:

“İşin fenası Balkan devletleri arasında bir zamandan beri şayia halinde dolaşan anlaşma haberleri tahakkuk ediyor. Bunun altında büyük ve muhasım bir Avrupa devletinin parmağı olduğu muhakkak. Mamafih yeni vezirler kabinesi endişesiz. Onlar artık gazetecilerle de teması kestiler. Şimdi Babiâli haberlerini alan arkadaşlar yaver odalarında gelip gidenlere bakarak ahkâm çıkarıyorlar.”(s.32)

Ahmet Reşit bu mektubun akabinde Cemil Hakkı’dan yeni bir mektup alır. Cemil Hakkı’nın yazdığı mektupta, seferberliğin başladığı, Anadolu’nun boşaldığı anlatılır. Erzurum’dan, Konya’dan, Sivas’tan vatan evlatları önce İstanbul’a gelir; oradan da Rumeli’ye geçerler. Savaşta Yunan, Karadağ, Sırp, Bulgar ordularına karşı Türk askeri yalnızdır. Balkan Harbi’nin yaklaşması üzerine savaşın nasıl son bulduğunu yine aynı mektuptan öğreniriz:

“Hükümet bu vaziyet karşısında derhal İtalya ile anlaşmağa mecbur oldu. Türk murahhasları galiba Ouchy’de İtalya diplomatlarına Trablusgarp’ı teslim edecekler. Büyük tehlike karşısında Afrika’dan toprak vermekten başka çare yok. Şimdi dava büyük.”(s.35)

Balkan Savaşları yaklaşırken hükümet tam bir çaresizlik içindedir:

“Hükümet nasıl bir müdafaa planı tatbik edeceğini bilmiyor. Hemen her cepheye asker gönderiyor. Bu tıpkı çatlayıp taşan bir havuzun deliklerini tıkamak gibi bir şey. Uzun bir cephe üzerine dağılan orduların bu vazifeyi yapmalarına askerlikçe imkân var mı yok mu bilmem. Fakat bu kuvvetler arasında irtibat temin edilemeyeceği şimdiden anlaşılıyor.”(s.35)

Balkan Savaşı sırasında İstanbul’da tam bir gaflet havası esmektedir. Bulgarlar “eski sütçüler” diye aşağılanmakta, savaşı kazanabileceklerine ihtimal verilmemektedir. Balkanlardaki diğer milletlerin hali de şöyle anlatılmaktadır:

“Sırpların çetin muharebelerle Üsküp’e sarktıkları, o meşhur Malissörlerin, yani Osmanlı hükümetine isyan edip ordulara karşı duran Arnavut silahşorları, topraklarını çiğneyen Sırp ordularına karşı tüfek atmıyorlar.”(s.36)

Savaşın seyri istenilen gibi olmaz. Bulgarlar kendilerinden beklenenin üzerinde bir başarı sağlamışlardır:

“Bulgar ordusunun Meriç hattını zorlaması İstanbul’da epey telaş uyandırdı. Herkeste bilhassa Beyoğlu halkı arasında endişe fazla. Levanten muhitin azgınlığı hemen başladı. Birkaç ay evvel kuzu gibi duran Beyoğlu Rumları mühim bir şey bekler gibi görünüyorlar.”(s.36)

Bulgar ordularının Çatalca’ya kadar geldiği günlerde Ahmet Reşit, Ahmet Rıfki’den yeni bir mektup alır. Mektubun başında Bâb-ı Âli Baskını’na değinilir. Ardından ise Birinci Balkan Savaşı konu edilir. Savaş kötü bir şekilde neticelenmiş, ordu Selanik’te esir kalmıştır. Bu yenilginin sebepleri, idarecilerin yetersizlikleri romanda şu satırlarla anlatılır:

“Selanik’te kırk bin kişilik ordumuzun bir silah patlamadan esir oluşu İstanbul’da hayret ve dehşetle karşılandı. Anlaşıyor ki muharebe için erkân-ı harbiyenin şuurlu ve hesaplı bir planı yokmuş. Salâhiyettar ecnebi mahfilinin dediği çıktı. Dağınık kuvvetlerimiz birer birer avlandı. Ne ise şimdi yapacak ciddi bir hareket yok. Çatalca’da tutunuyor ve bir taraftan sulh çarelerine bakıyoruz. Bu memleket oldum olası hakikati gören ve ileriye keşfeden bir hükümet görmedi.

Vaktiyle Venedik donanması geliyor, yeni istihkâmlar görsün korksun diye Yedikule duvarlarını badana ettiren cahil vezirlerle Bulgar ordusu Çatalca'yı geçmesin diye tekkelerde dua okutan bugünün devletleri arasında fark yok. İkincilerin kabahati varsa yirminci asırda yetişmiş olmaları!”(s.40)

Ahmet Rıfkı'nın Ahmet Reşit'e yazdığı mektupta Balkan Savaşı'nın sonrası ortaya çıkan tablo değerlendirilir:

“Bakalım İttihat ve Terakki üçüncü gelişinde nasıl bir yol tutacak. Şimdi gaile azaldı demek. Çünkü Makedonya Balkanlar arasında taksim edilecek. Rumeli derdi, hele Arnavutluk belası kalmayacak. Beni en muhtarip eden ne biliyor musun? Herhalde Makedonya'nın gitmesi mukabilinde elde edilecek sulh muahedesini bizim murahhasların imza ederlerken Arnavutluk'ta dökülen Türk kanlarını bir an olsun düşünmeleri. Şimdiki halde Şark davasında söz Jeneral Savof cenaplarıdır...”(s.44)

Ahmet Rıfkı'nın mektubunda Balkanların paylaşım sürecini, hükümetin bu süreci nasıl idare ettiğini ve İstanbul'un yavaş yavaş savaş atmosferinden nasıl sıyrıldığını görürüz:

“Tabî sen bizden evvel duydun. Balkan kahramanları miras kavgasına düştüler. Muharebede en ağır yükü üzerine alan Bulgaristan üç müttefikinin kiskacına düştü. Mamafih biz de bundan istifade edebildik.

Yeni hükümetin bu işte şansı oldu. Bu vaziyeti adeta bir zafer gibi benimsemek hiçte fena olmadı. Biz acıyı çabuk unutan ve gaflete çabuk düşen insanlarız. İstanbul'da tabî hayat başladı.

Birkaç ay evvel Bulgar bataryalarının uğultulu bombardımanlarını uzaktan uzağa heyecanla dinleyen İstanbul yavaş yavaş gülüp eğlenmek ihtiyacına düştü.”(s.47)

Romanın geneline baktığımızda Trablusgarp ve Balkan Savaşları’nın mektup tekniğinden faydalanılarak anlatıldığını görürüz. Cemil Hakkı, görevi dolayısıyla Anadolu’dan, Ahmet Rıfkı İstanbul’dan, Ahmet Reşit ise Paris’ten savaşların görünen yüzünü yansıtır. Eserde, savaşlardaki yenilgilerin temel sebebinin basiretsiz idareciler olduğu vurgulanır. Buna karşılık halkın cehalet içerisinde olduğu belirtilir.

Mustafa Kemal’in fikirlerine yer verilen satırlarda ise onun meseleleri kavrayışı, liderliği ve ileri görüşlülüğü ön plana çıkarılmaktadır. Mustafa Kemal’in kişiliğinin, aynı zamanda isimleri yukarıda zikredilen üç karakter için de umutsuzluğa düşmekten kurtarıcı bir rol üstlendiğini görmekteyiz.

1.2. Birinci Dünya Savaşı

İhtiyat Zabiti(1933) romanında yazar önce Birinci Dünya Savaşı’nda askere alınanların genel bir panoramasını çizer:

“İhtiyat Zabit namzetlerinin Harbiye mektebindeki ilk geceleri pek neşeli geçti.

Henüz harp başlamamıştı. O zamana kadar askerlik vazifesinden uzak tutulan yüksek mektep mezunları için ihtiyat zabitleri kanunu yapılmıştı.

Bu kanunun memleketin askerlik çağındaki bütün münevver gençliğini iki gün içinde Harbiye mektebine topladı.

Berlin, Paris, Londra darülfünunlarından çıkmış yüzlerce genç, İstanbul darülfünunundan, Mekteb-i Mülkiye'den diploma almış binlerce münevver bir hafta içinde Harbiye mektebine toplanıvermişlerdi.”(s.4)

Bu zabitler içinde Köprülüzade Fuat Bey, Falih Rıfkı Bey gibi meşhur isimler de vardır. Zabitlerin ilk talimleri hakkında uzun uzun bilgi verilir. Bu zabitlerden Türk Ocağı'nın ateşli bir üyesi olan Ferit Celal vasıtasıyla yazar bu ocağın kuruluşu ve üyeleri hakkında da bilgiler verilir. Sonra ihtiyat zabıt namzetlerinden Mühendis Cevdet Çevik'in yaşadıkları anlatılır.

Cevdet'in bölüğü Gazze'ye sevk edilir:

“Şam'da iki günden fazla kalamadık. Çünkü merkez kumandanı yeni gelen zabitleri Şam'da fazla bırakmak istemiyordu. Hakkı da vardı. Şam işittiğimize nazaran Ebussuud Efendi'yi bile baştan çıkaracak bir fuhuş ve sefahat içinde yüzüyor. Yahudi ticareti Arap fuhşunu en revaçlı bir ticaret haline getirmiş. Böyle yerde cephe kumandanlığı kurulur mu?”(s.97)

Savaş öncesinde hazırlıklara devam edilir. Etrafın tamamen Arap ırkından oluşması komutanlarda güvensizliğe neden olur. Cephenin genel durumunu Cevdet şöyle anlatır:

“İngilizlerle aramızda sekiz kilometrelik bir saha var. Bizim ileri karakollarımız tahkimatın üç kilometre ilerisindedir. Cephede iki alay, sekiz makineli tüfek bölüğü, dört batarya uzun menzilli top, dört batarya da sahra topu vardır. Makineli tüfekler Almanların idaresindedir. Sahra toplarında Avusturyalı topçu zabitleri vardır. Mevki kumandanı kaymakam Tiller sert bir adamdır. Fakat harp etmesini bilir.”(s.104)

İngiliz süvarileri arasına ateş menziline kadar gelmekte ve hemen geri dönmektedirler. Keşif raporlarına göre İngilizler kuvvetli yığınak yapmaktadır. Londralı İngiliz hasa piyadelerinin de bu cepheye gönderildikleri söylenmektedir. Herkes İngilizlerin kuvvetli bir taarruz yapmasını beklemektedir. Gazze, İngilizler için ise savaşılmaya kolay bir cephe olarak gözükmektedir.

İngilizlerle sıcak çatışma başlamıştır. İngiliz taarruzu şu şekilde anlatılır:

“İngiliz piyadesi bu sıçramada daha şiddetli bir ateşle karşılandı. Buna rağmen koşu müsabakasına girmiş gibi fırladıkları zaman otuz kırk metre koşmadan yere yatmıyorlar.

Arkada yeni saflar görünüyor.

Böyle keskin bir piyade ve mitralyöz ateşi karşısında bu kadar korkusuz, hesapsız sıçrama yapmak akıl kârı değil. Fakat bilmiyorlar. Onlar galiba bu zayıflığı hesap ettiler.”(s.132)

Savaşın ilerleyen safhalarında İngilizler kısa bir süreliğine yenilgiye uğratılır. İngiliz siperlerine girilmiş ve birçok eşya ele geçirilmiştir. Bu eşyalar yoklukla savaşılan Türk askeri için bir bayram hediyesi gibidir:

“Bu tahminler arasında ben kendime güzel bir İngiliz filintası ile Londra markalı çok şık ve temiz bir tuvalet çantası, bir de elbise çantası seçtim. Tuvalet çantası lavanta, pudra, kolonya, fırçalar, İngiliz usturaları, tuvalet sabunları ile dolu idi.”(s.165)

Cevdet, cephede birçok kahramanlık gösterir. Sabırlar taşmıştır. Herkes ileri atılmak için fırsat kollamaktadır. Cevdet’in emriyle saldırı başlar:

“Düşmanın hücum ve endaht zaviyesini bozmak için efradı siperlerin sağ ve sol cenahlarından âdeta dizi kol şeklinde kuvvetli sıçramalarla fırlattım. İngilizler ateş edemeden bizi süngü ile karşılamak için kalktılar. Artık yapılacak iş yoktu.

Şimdi iki tabanca elimde tepelenecek İngiliz arıyordum. Yanımdaki Divrikli Tosun’un karnına süngüsünü indirmeye hazırlanan bir İngiliz’e iki el ateş ettim. Yüzükoyun kapandı.

Arkasından beliren selvi boylu bir sarı bir heyula üzerime yükleniyordu. İki tabancanın tetiğini birden çektim.

Koca İngiliz dibi baltalanmış çınar gibi yere devrildi.”(s.183)

Cephede tam bir taktik savaşı yaşanır. Komutanlar kendi fikirlerinin uygulanması konusunda üstün gelmeye çalışmaktadırlar. Bu mücadelede Alman General Fon Falkenhayn ile Cemal Paşa birlikte hareket etmektedirler:

“Fon Falkenhayn ile Cemal Paşa Gazze önünde hareketsiz duran mükemmel İngiliz ordusunu avlamak için bazı tertibat yapıyorlarmış. Hatta İngilizleri geniş bir ihata hareketi ile çevirip tamamıyla avlamak için Bağdat üzerine hazırlanan Yıldırım ordularını birden bire Halep’ten cenuba indirmek ve bu planı takip etmek istiyorlarmış. Cemal Paşa bu hareketi pek tatlı buluyor ve Kanal bozgununun acısını çıkaracağını düşünerek bu manevrayı makul bulmayan kumandanları kandırmaya çalışıyormuş.”(s.217)

Her yerde İngilizlere karşı taarruza geçileceği söylentisi vardır. Taarruz güzel bir yol olarak görülmektedir fakat getireceği sonuçlar açısından korkutucudur:

“Karşımızdaki düşman tahkimatı üzerine atılacak Türk taburlarının nasıl eriyip gideceğini düşündükçe içimiz sızlıyor. İngilizler iki taarruzlarında da, önümüzde uzayıp giden Gazze vadisini ölüleriyle doldurdular.

Pek kuvvetli olduğu ve beş aydan beri mütemadiyen körfezin önünde yapılan tahkimat ile aynı zamanda fennî olduğu görülen İngiliz mevzilerini temizlemek için Gazze'deki iki alay, hatta bir kolordu hiç de kâfi değil!"(s.227)

Savaş süresince İngilizler harp sanayinin geliştirdiği en yeni silahları kullanmaktadırlar. Tayyareleri keşif uçuşları yapmakta, askerin moralini olumsuz etkilemektedir. Cephaneleri hiç bitmeyecekmiş gibi görünmektedir. Bunun yanında zehirli gaz da kullanmaktadırlar:

"Maskeler zehirli gaz tehlikesine karşı durabiliyor. Fakat bu alışılmayan şey bütün hareketlerimizi ağırlaştırıyor.

Sonra serbestçe teneffüs almak imkânı da yok. İnsanın görüş, kımıldanış ve duyuş hassalarını o kadar ağırlaştırıyor ki böyle süratli manevra yapmak mecburiyeti olan ileri siperlerde kullanmak gayet güç."(s.239)

Savaş uzadıkça askerin psikolojisi olumsuz etkilenir, yorgunluğun, bıkkınlığın etkisi olanca ağırlığıyla hissedilir:

"Ölümü beklemek kadar ağır işkence olamaz.

Ölmek ve öldürmek için gerilen sinirleri bu beklemek kırıp geçiriyor. Hepimizin gözleri kan içinde. Sıcak, uykusuzluk, kum serpintileri ile zorlanan gözler biber gibi yanıyor. Hepimizin yüzünden alev fışkırıyor. Ter ve meşin kokusu içimize sinmiş..."(s.249)

Ordunun çetin mücadelesi fayda vermemiş düşman amaçlarını gerçekleştirmeye başlamıştır:

“Cephe ve ricat hatları üzerindeki vazifemizi bitirip akşama doğru Remle’ye avdet ederken çok neşesizdik. Çünkü kıtalarımızın, bilhassa yirmi ikinci kolordu kıtalarının çok fedakârane mukavemetlerine rağmen düşman adım adım ilerliyordu.(s.265)

Tutunmaya çalışmak faydasızdır, İngiliz ilerleyişine karşı tek çözüm geri çekilmektir. Geri çekilirken yapılacak çok şey vardır:

“Bütün kıtalara bulundukları yeri terk ederek geri çekilmeleri hakkındaki emri tebliğ ettikten sonra tren yolunun tahribine başladık. Son tren, yaralı ve hastalarla dolu olarak hareket etti.

Bombalar demir yolunu muhtelif yerlerinden parça parça etti.”(s.289)

Çekilme süreci tamamlanır ve birlikler Yafa’ya yerleşirler. Savaş sırasında İstanbul’da yeni zenginler türemiştir. Bu kişiler savaşın zor şartlarından yararlanarak yeni bir zümre oluştururlar. Romanın kahramanlarından Zabit Vekili Zeki bu kişilerden şöyle bahseder:

“-Dehşetli zenginler türedi, diyor. Öyle ki kimine bulgur kralı, kimine şeker kralı, kimine vagon kralı diyorlar.

-Şaşkın şaşkın dinliyoruz, o izahat veriyor:

-Bazı açığözler levazım reisi ile anlaşp askerî idare emrindeki vagonlarla mal götürüp getiriyor, bununla milyonlar kazanıyorlar.

-Tuhaf şey, peki şeker kralı kim oluyor.

-Şeker Avusturya’dan geliyor. Bunu getirmek için herkese izin verilmiyor, levazım reisine çatan bir adam bu işi âdeta inhisar altına almış. On beş kuruşa aldığı şekeri üç yüze satıp zengin oluyor.”(s.301)

Savaşın ortaya çıkardığı şartlar İstanbul’da ahlâken bozulmayı da yanında getirmiştir. Zabit Vekili Zeki gördüklerini şöyle anlatır:

“-Şimdi İstanbul’u görseniz, parklar, caddeler her akşam kadınlarla dolup taşıyor. Hele Gülhane parkı avrat pazarı gibi. Her ağacın altında bir iki sevdalı görürsünüz. Yukarı sınıfın kepezeliği onlardan geri kalmak istemeyen halk tabakalarını peşinden sürüklüyor. Aşk, muhabbet artık kaldırımlardan taşıyor. İstanbul’un bu halini görenler memlekette bir harp olduğuna imkân yok inanmazlar. Yeni zenginlerin sabaha kadar süren içki, saz, kumar âlemleri aşağı tabakanın yokluk içinde düştüğü sefahat İstanbul’u büsbütün değiştirdi.”(s.305)

Karargâhta komutanlar kendi aralarında sohbet etmektedirler. Kanal Cephesi de konuşulan konulardan biridir. Yüzbaşı Sadi Bey ise bu konu her açıldığında sinirlenir:

“-Biz Mısır’ı zapt etmeye değil, Donkişot gibi çölde hücum edecek yel değirmeni aramaya gittik. Hiç bu iklimle ülfet etmemiş efradı çöle sürdük. Menzil, levazım tertibatı berbat. Çöl muharebelerine mahsus vesaitin hiçbirisi yok. Yalnız deve katarları ile yüz binlerce çuval kum.”(s.315)

Savaş sırasında halk büyük zorluklar çekmektedir. Yoksulluk, kadınların yalnız çalışmak zorunda olması önemli problemlerdir:

“Tekâlif-i harbiye komisyonları köylerde ne davar bıraktı, ne inek, ne öküz. Çok yerde kadınlar tarlalarını köyün bir tek öküzünü sıra ile çalıştırarak sürüyorlar.

Muharebe köylerde ne erkek bıraktı, ne erzak bıraktı, ne hayvan bıraktı. Köylü yıllardan beri yalnız un çorbası ile yaşıyor. Bazı yerlerde köylüye yetişecek kadar olmadığı için halk buğdaysız kalıyor. Ne un, ne bulgur, ne kesme yapabiliyor. Zaten buğdaydan çok mısır yeniyor. Mısır adamı besler mi?”(s.326)

Görüldüğü gibi romanda seferberlik ilan edilince üniversite öğrencilerinin savaşa hazırlanması ve savaş sırasında cephe ve cephe gerisinde çekilen sıkıntılar verilmektedir.

Yüzbaşı Celal(1933) romanında Celal, Birinci Dünya Savaşı sırasında Halep karargâhında görev yapan bir subaydır. Görevi araziye çıkıp denetleme yapmak, isyana hevesli olan Arap aşiretlerini kontrol altında tutmaktır. Bu şeyhleri kullanan Fransızların casusluk faaliyetleri olanca hızıyla devam etmektedir. Bölgeye arkeolojik kazı yapma bahanesi ile gelen casuslar yıkıcı çalışmalar yapmaktadırlar.

Aşiret şeyhlerinin içinde en azılısı daha önce de isyan etmiş olan Şeyh Sadun’dur. Yüzbaşı Celal, bu şeyhleri romanda şöyle değerlendirir:

“...Bu adamların maksadı malumdur. Hükümetle hoş geçinip imtiyaz koparmak ve bu sayede masum ahaliyi kasıp kavurmak... Bu şeyhler daima mahallî hükümeti emirlerini tatlıya bağlayıp halkı, köylüyü ezmek ve onları hükümet nüfuzundan fazla kendi kuvvetlere itaat etmeye alıştırmak isterler... Bu hükümet içinde hükümetten başka şey değildir. Sonra Şeyh Sadun gibi aşiret reisleri uyanık adamlardır. Bunlar daima Türk idaresini zayıf düşürmek isterler. Bu maksatla bulundukları mıntıkada nasıl çalışırlarsa hariçte de münasebetleri vardır.”(s.44)

Yüzbaşı Celal milliyetçi bir subaydır. Araplardan nefret etmektedir. Onların her an isyan hazırlığı içinde olması onu deli eder. Ona göre bulunduğu bu topraklar tamamen yabancıdır:

“...Kendimizi Türk vatanı içinde değil, adeta istila ettiğimiz bir düşman toprağında olarak görmeliyiz... (s.51)

Onun nefretini arttıran nedenlerden biri de çöle gömülen binlerce askerdir. Çarpışa çarpışa çekilen ordu çölleri kanıyla sulamaktadır:

“Ve Anadolu’nun bakir köşelerinden toplanıp bu cehennem deryasına akan Türk gençleri Türk hududu içindeki bu çöl ve deniz arasında cenuptan ilerleyen kuvvetli düşman ordusuna karşı adım adım mücadele ediyor. Elarış’ten Gazze’ye, Nablus, Kudüs ve Kanaytra’ya doğru kan dökerek boğuşa boğuşa çekiliyordu. Genç erkânıharp Türk kanını birahmane emen bu ateşin kum çölleri karşı gittikçe şiddetlenen bir nefret hissediyordu.”(s.110)

Türk yurdunda savaş devam etmekte ve Anadolu’nun yarısı Rus işgali altındadır. Yüzbaşı Celal’e göre çöllerde kan dökmek yerine anavatan savunulmalıdır. Yüzbaşı Celal savaşa dair değerlendirmelerinde, asıl sonucun Avrupa’daki cephelede belli olacağını dile getirir. Ona göre Rusya’da devrim olmasa belki de Anadolu’nun tamamı Rus ordularınca işgale uğrayacaktır.

Arap topraklarından geri çekilme başlamıştır. Türk ordusu yalnız kendi öz vatanını müdafaa için çalışacaktır. Arapların çekilen askerlere yaptıkları şöyle anlatılır:

“Aşiretler çok vahşiyane hareket ediyorlar. Esir ettikleri hasta, malul Türk zabıt ve efradına türlü işkenceler ediyor, tüyler ürpertici şekillerde onları idam ediyorlardı.”(s.125)

Yüzbaşı Celal'e göre Arap bölgesindeki toprakları işgal eden Avrupalı askerlerin yalnız bir düşmanı vardır, o da Türklerdir. O, Arapların nankörlüğünün sebebini ise anlayamaz:

“...Ve hakikî Türk-Arap mıntıkası üzerindeki Halife'nin cihat ilan edip ecnebî ordularına karşı harekete getirmek istediği bu Arap kabileleri neye Türklere karşı Gazve yapıyor, Türk köylerini talan ediyor, şeyhler, seyitler sülale-i tahireye mensup şerifler bu nankör çöller içinde Mekke'ye kadar şimendifer yapan, susuz Arap çöllerine Darende, Niğde, Erzurum köylüsünün bakırını satıp su getiren Türk'e karşı lanet kasideleri okuyorlardı.”(s.178)

Yüzbaşı Celal'e göre Arap topraklarına özerklik vermek ve bu toprakların imkânlarını ana topraklarda kullanmak lazımdır:

“-Mesele affetmekte, harp etmekte değil. Prensip! Dedi. Bir devletin hudutları içinde kendi öz nüfusu kadar kalabalık bir başka millet olursa ona hususi bir idare vermek ve ona mümkün olduğu kadar öz vatan hesabına emzirmek lazımdır. Biz aksine yapıyoruz. Ana vatanı bu bizden olmayan, Türk olmayan ham topraklar hesabına emiyoruz.”(s.47)

Yüzbaşı Celal romanının geneline bakıldığında Arap milletine olan düşmanlığın ön planda olduğunu görürüz. Onlar sürekli isyan eden, devleti sömüren, kadınları ahlâksız bir millettir. Onlardan her şey beklenilebilir, bu millete güvenmek ise en büyük hatadır.

Savaş sırasında ise, içinde tek bir Türk köyü olmayan Arap topraklarını korumak, onun için şehit vermek gereksizdir. Doğu Anadolu'da işgal altındaki vilayetleri kurtarmak için asker gücünün buradan çekilmesi gerekmektedir.

Eserde başkışı olan Yüzbaşı Celal'i Arapların hayran bıraktığı tek durum, Şeyh Sadun'un evinde binlerce eserden oluşan bir kütüphanenin oluşudur.

Cephe Gerisi(1934)'nde Yüzbaşı Faruk Suriye'de görev yapmış başarılı bir subaydır. Kısa sürede komutanlarının gözüne girdiğinden kendisini İstanbul'daki istihbarat birimine alırlar. Karısı Narin'le huzurlu bir hayat süren Yüzbaşı Faruk'un alacağı yeni görevler, onun maceralı bir askerlik hayatı yaşamasını sağlayacaktır. Faruk kendisine verilen Berlin görevi sayesinde Rus ajanlarıyla karşı karşıya gelecek, Türkiye'ye kaçak mal getiren tüccarların oyunlarına alet olacaktır.

Romanın daha ilk sayfasında Yüzbaşı Faruk ile Yüzbaşı Nihat'ın konuşmalarına tanık oluruz. Konu harp meydanının bir asker için en büyük okul olduğudur:

“Harp meydanı en büyük mekteptir azizim. Eski kumandanlar mekteplerde değil harp meydanlarında terbiye görürlermiş. Mesela Özdemir oğlu Osman Paşa. Bu adamın bütün ömrü muharebede geçmiş. Başı pamuklu yastık görmemiş. Ayağından çizme çıktığı işitilmemiş. Onun Acemlere karşı olan muharebelerde kullandığı tabiye ne mükemmeldir. On bin kişi ile kırk bin güzide bir düşman ordusunu paçavraya çevirmek kolay iş değildir. Tabiye. Ah tabiye.”(s.3)

Konuşmalar devam ederken telefon çalar. Yüzbaşı Faruk arayan kişiden harbin başladığını öğrenir. Üç subay da şaşkınlıkla “harp başladı” sözünü tekrarlar. Yazar, askerî mahallerdeki hazırlıkları, halkın savaşın başlamasıyla oluşan heyecanını şöyle dile getirir:

“Harp ilanı haberi İstanbul'da hiç telaş uyandırmadı. Hazırlık, askere alınma hareketleri haftalardan beri devam ettiği için bu haber zaten bekleniyordu.

Yüksek tahsil görmüş gençler ihtiyat zabiti olmak için Harbiye Mektebi'nde talime başlamışlardı. Avrupa'da tahsil görmüş, Mülkiye Mektebi'ni, Hukuk

Mektebi'ni bitirmiş gençlerden mürekkep zabıt namzedi bölükleri her gün Şişli tepelerinde harp egzersizleri yapıyorlardı. Telaş ve heyecan yoktu.

Çünkü herkes Paris üzerine yürüyen Kayzer ordularının davayı kesip atacağından ve bize de bu zaferin çiçeklerini toplamak işi kalacağından emindi. İlan edilen haber adeta bir bayram sevinci vermişti. Bütün İstanbul sabaha kadar davul ve zurna sesleri, yaşasın ve kahrolsun feryatlarıyla çalkalandı.(s.6)

Yüzbaşı Faruk, tecrübeli bir asker olduğundan gördüklerinden dolayı endişeye düşer:

“Yüzbaşı Faruk Rumelihisarı'ndaki evine gelirken halkın bu nümayişlerinden çok heyecana düşmüştü. Fakat vapurda yalnız kaldığı zaman vaziyeti bir bilgili asker kafasıyla mütalaa etmekten kendini alamadı.”(s.6)

Memlekette harbin etkileri gittikçe kendini göstermeye başlar. Harbin etkisiyle askerî idare her yere egemen olmuştur. Demir yolları, liman işleri hatta bazı ticaret işleri askerî idareye geçmiştir. Levazım dairelerine her geçen gün yeni kadrolar eklenmektedir. Bunun yanında Avrupa'dan da savaş haberleri gelmeye başlamıştır. Alman taarruzu Marn şehrinde durdurulmuştur.

Ekmek artık vesikaya bağlanmış, nüfus başına dağıtılmaya başlanmıştır. İlk zamanlardaki gurur ve şevk artık sönmeye başlar. Muharebe devam ettikçe insanların yüzüne karamsarlık çökmüştür. Gözlerde ümitsizliğin sarı rengi hâkimdir.

Muharebenin tüm hızı devam ederken Yüzbaşı Faruk'un görev yerinde bir değişikliğe gidilir. Kolordu Erkân-ı Harbiyesi'nden Umumî Erkân-ı Harbiye'ye geçer. Bu sırada Cemal Paşa'nın İngiliz ordularıyla Suriye'de çarpıştığı haberleri gelir. Haberlerde Arapların Türk askerine yaptıkları hainliklerden, zulümlerden de bahsedilir. Kısa bir süre sonra Yüzbaşı Faruk Şam'a gönderilir. Faruk cepheden

gönderdiği mektupta Arap çöllerinden nefret ettiğini, Türk askerinin bu çöllerde boş yere telef olduğunu anlatır.

Cephe Gerisi'nde paraya tutkun, kolay yoldan zengin olmak isteyenlerin entrikalarına şahit oluruz. Yüzbaşı Faruk, Şam'da görev yaparken bir rüşvet teklifine şahitlik etmiş, İstanbul'a döner dönmez bir teklife kendisi de muhatap olmuştur. Yüzbaşı Faruk'un yeni görevi Almanya ile olan diplomatik ilişkileri yürütmektir. Bunu duyan özel kalem müdürü Faruk'un diplomatik dokunulmazlığından yararlanarak kaçak ipekli ticareti yapmayı önermektedir:

“Genç erkan-ı harp odadan çıkıyordu ki müdür yavaşça kolunu çekti:
-İstanbul'da iki hafta sonra hiç ipekli kalmayacak. Eğer bu zamana kadar bir vagon ipekli getirirsek, hesap ettim her ikimize otuz beşer bin lira düşecek.
Genç erkan-ı harp acı acı güldü. Müdür kahkaha atarak sinsi sinsi ilave etti:
-Amma kimseye bahsetmeyin ha!”(s.36)

Savaş sırasında halkın hali içler acısıdır, oysa bir kesim bolluk ve refah içindedir. Bunun yanında harp zenginleri denen yeni bir zümre ortaya çıkmıştır:

“Halkın ekmeğine toprak karıştırıldığı söyleniyordu. Bu sefalet salgın bir halde şehre dal budak salarken birçok garip rivayetler de işitiliyordu.

Bazı nüfuzlu adamlar memlekete gelmeyen şeker gibi, ipekli gibi, kahve gibi şeyleri buldukları vesika ile getiriyor, pahalı pahalı satıyor ve zengin oluyorlardı.

İstanbul'un kenar mahallelerinde orta ve fakir sınıf halk böyle gazsızlıktan karanlıkta aç ve çıplak yatarken bazı kibar mahallelerinde sabahlara kadar düğünler, eğlenceler yapıldığı, hatta bu zenginlerin birbirleriyle yarış etmek için avuç dolusu para sarf ettikleri söyleniyordu.”(s.32)

Yüzbaşı Faruk, Almanya'daki askerî ilişkileri yürütme görevine başlamıştır. Şekerzade Hakkı adında zengin bir tüccarın davetlisi olarak şehrin lüks restoranlarından birinde yemek yerler. Şekerzade Hakkı'dan savaşın seyrini şöyle öğreniriz:

“Mesele mühimdir. İmparatorun karargâha gidişi de bu habere kuvvet veriyor. Şimdi bir mesele var. Bu taarruz Almanların son silahıdır. Eğer bu taarruzla sulha varamazlarsa mesele bitmiştir. Almanların harbi kaybetmeleri bizi de felakete sürükler. Piyasada öyle bir panik olur ki ayakta duracak adam kalmaz. Bugün ceplerimizi dolduran marklar gazete kâğıdı gibi bir şey olur.”(s.49)

Savaşla birlikte Berlin'de de sefalet baş gösterir. İnsanlarda yozlaşma başlar, kadınlar sokağa düşer:

“Harp kızıştıkça, yoksulluk arttıkça, kadın, ele geçirilmesi güç, nazlı sevdalı olmaktan çıkıyor, meşhur iktisat kaidesine uyarak az istekli karşısında çok satıcı bulunması bu metanın kıymetini düşürüyordu. Muharebe ile birlikte sokağa dökülen Alman ve Avusturya kadınları bir zaman hayatla didiştikten sonra nihayet mukadder akıbete yürüdüler ve bunun neticesi olarak kapanan her ticarethanenin yerine birkaç sefahathane açıldı.

Ve birkaç yıl evvel mesut yuvasında hayatını dar fakat sakin saadetini yudum yudum tadararak yaşayan, kocasıyla kır gezintileri yapmak için pazarlarını bir mektep çocuğu hevesi ile bekleyen ev kadınları yavaş yavaş şehirlere ve şehirlerin eğlence ve sefahat yerlerine doğru akmaya başladılar.”(s.79)

Savaş sırasında Anadolu'da tarlalarda çalışacak erkek kalmayışı büyük bir kıtlığa neden olur. Yiyeceğini bile temin etmekte zorlanan köylü halk türlü zorluklar çeker:

“Fakat Anadolu içi kasabalar ve köyler iskelet haline gelmişti. Öyle köyler vardı ki bütün erkekleri askere gitmiş, dördüncü yıla giren harp gıdasını buralardan almış, en şenlikli köyleri bile kurutmuştu. Köylerde topal, sakat ihtiyarlar kadınların ekinde ve hasatta çalışmalarına nezaret ediyorlardı. Yıllarca gaz ve şeker yüzü görmeyenler pek çoktu.

Köylünün elinden davarı, arabası ve atı alınmış yerine bir mazbata verilmişti. Çok yerde kadınlar tek öküzle tarla sürüyor. Çocuğunun kundağını ağaca asıp mısır çapalıyordu.”(s.221)

Şehirlerde de durum farklı değildir. Birçok ihtiyaç maddesini temin etmek mümkün değildir. Yazar, manzarayı şöyle çizer:

“Şehirlerde mal satılmıyor, tekâlif-i harbiye komisyonları nerede, ne cins ve ne miktar mahsul ve mal bulursa vaziyet ediyordu. İstanbul’un kenar mahallelerinde her gün vesika ile adam başına yüzer dirhem dağıtılan mısır ekmeği yüzünden kavgalar oluyor, halk gece yarısına kadar muhtar odaları önünde birbirini kırıyordu.

Hele şeker tevzii günleri fakir mahallelerde bir bayram sevinci yaratıyordu. Nüfus başına dağıtılan şeker yüz dirhemdi. Bakkallarda okkası üç yüz kuruşa satılan şekeri halk elli kuruştan ve ancak yüz dirhem alabilmek için saatlerce nöbet bekliyordu. Çocuklar beslenmiyor, kadınlar gıdasız kalıyor. İhtiyarlar görmedikleri bu yoksulluğa tahammül edemiyorlardı.”(s.221)

Yazar, birçok olumsuzluğu gözler önüne serdikten sonra savaşın getirdiği fırtınanın askeri ve komutanlarını nerelere savurduğunu gösterir:

“İşte Türk vatanı 1914’ten 1918’e kadar bu hadiseler, bu hisler ve bu heyecanlarla çalkalandı ve bunun içindir ki Türk çocuğu Çanakkale’de fakat Türk paşası ise Berlin’de, Roma’da ve Rusya’da can verdi.”(s.224)

Romanda savaşın karanlık yüzünü aksettiren sahnelere yer verilir. Bunlardan biri de yaralı askerlerin ziyaret edildiği sahnedir. Şekerzade Hakkı’nın metresi olan Dîlrûba, hastanedeki yaralı askerleri ziyaret için bütün gününü ayırır. Amacı onlara teselli vermektir. Yazar, hastanedeki olumsuzlukları okuyucuya şöyle aktarır:

“Dîlrûba Hanım dördüncü yatağa yaklaştığı zaman birdenbire irkildi. Bu hastanın bir kolu omuz başından kopmuştu. Genç kadın gayrı ihtiyari sordu:

-Nasıl, çok ıstırap çekiyor musunuz?

-Hayır hanımefendi, dedi. Acılarım geçti.

-Ne zaman yaralandınız?

-Filistin’de bir İngiliz şarapneli yanımda patladı. Kolumdan yaralandım. Belki de iyileşecektim fakat cephede bakılmadım. Hastaneye gelinceye kadar kangren oldu, kestiler.

Binbaşı Faruk, genç ihtiyat zabıtine takdirle bakıyordu. Yanında duran baş doktor yavaşça fısıldadı:

-Çoğu böyle oluyor. Düşmanın koparamadığı bacakları, kolları bakımsızlık yüzünden biz kesip atıyoruz.”(s.233)

Binbaşı Faruk’un Bükreş’te temas ettiği Alman ve Avusturya askerî mahfilinde çok belirgin bir ümitsizlik görünmektedir. Savaşın seyri yavaş yavaş Almanya ve müttefikleri aleyhine değişmektedir:

“Hatta Alman erkan-ı harbiyesi uzak mıntikalardaki kıtaları anavatana çekmeye başlamıştı. Bilhassa Bulgarlar dâhilî vaziyetlerinden şikâyet ederek müttefik devletlere karşı askerî yardımlarını azaltmışlardı.

Buna mukabil Amerikan mühimmat depoları ve insan yığınları ile kuvvetlenen İtilaf devletleri harp meydanında olmasa bile teşkilat ve mukavemet itibariyle kuvvetleniyordu.”(s.296)

Suriye cephesi tamamıyla çözülmüştür. Dağılan kıtalar perişan bir halde Şam’a doğru geri dönmektedir. Cephenin yanında dolaşan aşiret çeteleri bozgun halinde geri dönen kıtalara hücum ederler. Bu duruma karşı Erkân-ı Harbiye tarafından şu çare düşünülür:

“Halep’te teşkiline çalışılan yıldırım orduları kadrosunu bir an evvel doldurmak ve Şam’dan daha şimalde yeni bir cephe hazırlamak. Oraların topografik vaziyetlerini pekiyi bilen Binbaşı Zeki buna da imkân görmüyordu.

Bozgun Şam düşmeden evvel tamir edilebilirse belki! Fakat zaten Arap çetelerinin taradığı bu sahada yeni bir hareket noktası bulmak imkânı yoktur.”(s.321)

Karargâhta savaşın seyri ile ilgili yoğun bir tartışmaya şahit oluruz. Kaymakamlığa terfi eden Faruk, Almanların savaş siyasetini değerlendirir:

“-Fon Sanders Türk topraklarını, Türk köylerini bir harp meydanı haline getirmekten perva etmez. Fakat bir Türk zabiti için düşünülecek nokta memleketini düşmana çiğnetmemektir. Göreceksiniz Almanlar Berlin’e kadar değil hatta Ren hattına kadar bile çekilmeden pes diyeceklerdir ve şüphesiz iyi edeceklerdir. Çünkü düşman toprağında yapılan sulh anavatanı tahripten kurtarır.”(s.323)

Binbaşı Zeki, Faruk’u tasdik eder:

“-Faruk doğru söylüyor azizim, mukavemet nihayet bir hesap meselesidir. Bugün ikmal taburlarını da harcıyoruz. Geride istinat noktası kalmadı. Bu şerait içinde artık erkan-ı harbiye dairesi Hariciye Nezareti ile beraber çalışmalıdır.

- Zaten bunu biz yapmasak Almanlar yapacaklar, o zaman istinat noktamız kalmayacak. Şimdi yaparsak hiç olmazsa İtilaf devletlerini bu gaileden kurtarmış, kendimizi ağır satım mevkiine geliriz. Eğer Almanlardan sonra ve hatta beraber sulh istersek bize çok pahalıya mal olur.”(s.323)

Yüzbaşı Nihat da tartışmaya katılır, kötüye giden durumu değerlendirir, savaşın ardında bıraktıklarını dile getirir:

“-İnsan ve cephane depoları boşalmıştır. Anadolu’nun gürbüz evlatlarını Galiçya’da Kazak süvarisine, Arap çöllerinde İngiliz tanklarına çiğnettik. Bu dört yıllık mücadelede Türk askeri yalnız Çanakkale’de anavatanı için kan döktü. Kırk milyonluk İtalya, Marn cephesine bir tek Bersagliyeri yollamadı. İki buçuk milyonluk İtalyan ordusu yalnız İtalya için çalışıyor.

Biz Romanya, Galiçya gibi bizimle alakası olmayan yerlere kolordular yolladık. Ve şimdi düşman anavatana yürürken elimizde taze bir alayımız yok.”(s.325)

Savaş bitmek üzeredir. Ülkede yıkımdan sonra yaşanan tam bir kaos havası hâkimdir. Umutsuzluk had safhadadır. Memlekete sefalet egemen olmuştur:

“Harp kol kol olmuş mahalleler semtler yakmış ve nihayet bir boşluğa dalıp hızını almış bir yangın gibi artık gevşemiş, isli, alevli, boğucu bir duman gibi memleketin üzerine çökmüştü.

Ve cephe gerisi tıpkı büyük yangın gecesinin sabahı yersiz yurtsuz aileler, aç, çıplak insanlarla dolmuştu. Köyler boşalmış, bağlar bozulmuş, tarlaları yabani

otlar bürümüşü. Pazar yerlerinde yetişen mahsulden ziyade sütsüz ve şekersiz ailelerin elinden çıkardıkları eşya, bakır siniler, yün yataklar, babadan kalma semaverler satılıyordu. Hastaneler alil ve mariz askerlerle dolmuştu. Dört yıldır zeytinyağlı bulgur çorbası yiyenlerin yüzü toprak rengi almıştı.”(s.338)

Almanya’nın orduları iyice zayıflamış, savaş kabiliyeti yok seviyesine inmiştir. Ülkelerinin tahrip edilmesinden çekinen Almanlar tedirgindir. Savaş Alman ordularının teslim olmasıyla sona erer. Güneyde ise İngiliz ilerleyişi devam etmektedir. Yazar durumu şöyle anlatmaktadır:

“Ve kış dünyaya yeni bir kâbus gibi çökerken Alman ordularının düşman taarruzuna karşı duramayacağını anlayan kayser hükümeti silahını teslim etmeye razı oldu.

...

İngiliz topçusunun müthiş ateşinden sonra süvarinin önüne düşen kıtalar Halep’e doğru bozgun halinde ricat ediyorlardı. Bütün harp yıllarında Türk ordusunun yanında ve peşinde ikinci ve nankör bir düşman gibi hareket eden Arap çeteleri perakende kıtaları vuruyor, her tarafı yağma ediyordu.”(s.339)

Savaşın bitişiyle galip devletlerle Osmanlı Devleti arasında Mondros Mütarekesi imzalanır. Mütareke ile birlikte ordu ve halk büsbütün perişan olmaktan kurtulur. Harp kumandanları dört yıl uğrunda savaştıkları ülkelerini bırakıp bir Alman torpidosuyla İstanbul’dan kaçarlar. Mütarekenin imzalanma sürecini ve sonrasını yazar şöyle anlatır:

“Galip devletler zaferlerin neticesini harp gemilerinde dikte ettirdiler. Harp teşkilatı temeli çürümüş şatafatlı bir saray gibi bir anda çöktü. Aç kalanlar kıtlıktan kurtulmak ümidiyle hatta dünkü düşmana bile kollarını açıyorlardı.

Artık fikir, muhakeme, vatanperverlik duyguları kalmamıştı. İstila başlamıştı. Mütareke şartları yerine galip silahların keyfi hareketleri kaim olmuştu.

Amiraller ve generaller renk renk askerlerini memleketin beğendikleri yerlerine çıkarıyor, hoşlarına giden yerleri işgal ediyorlardı. Harp facia halini almıştı. Fakat mütareke bir istila şekline giriyordu. Buhran zamanlarında baş kaldıran yüreksizler ve ahlaksızlar kötü ve habis bir kıvranişla meydana çıkıyor, bozgunu körüklüyor, perişan milleti birbirine katıyorlardı.”(s.340)

İstanbul işgale uğramış, halk tahammül edilemez bir muameleye maruz kalmaktadır. Romanın sonunda bu manzara ortaya konur, her şey daha da kötüye gitmektedir:

“Türk üniformasına karşı İstanbul sokaklarında yapılan iğrenç hareketler onun gibi birçok genç zabıtları bu tahammül edilmez vakaların sonunu beklemeye mecbur etmişti. Fakat hadiseler gittikçe vahim bir şekil alıyor, vaziyet iyi bir istikamet göstermiyordu. Mütareke’den sonra İstanbul’a gelen Binbaşı Nihat’la hemen her hafta buluşuyorlardı. İki arkadaş dertleşiyorlar. İşin varacağı neticeyi bulmaya çalışıyorlardı.

Bu netice açık bir şekilde görülüyordu. Türkiye’yi tarihten çıkarmak ve coğrafyadan silmek için tedbir alıyorlardı. Ve nihayet İzmir’in yeni bir istilaya uğraması çizilen programın ilk kademesini teşkil ediyordu.”(s.341)

Tam ümitlerin bittiği sırada Kaymakam Faruk ve iki arkadaşı Mustafa Kemal’e katılmak üzere Hisar’dan Beykoz’a geçerler. Kürekleri çekerken Nihat Narin’e “İlk cesareti sizden alıyoruz hanımefendi, bizi çıkaracağınız topraklardan memleketi kurtarmadan dönmeyeceğiz... “ der ve roman biter.(s.344)

Roman, Birinci Dünya Savaşı'nın başlama anından Millî Mücadele'nin başlayışına kadar süren yaklaşık beş yıllık bir sürede geçer. Yüzbaşı Faruk'un istihbarat dairesinde görevli olması, okuyucunun savaşın gidişatını birinci elden öğrenmesini sağlar. Savaş süresince yaşanan Almanya'daki casusluk faaliyetleri, eşya kaçakçılığı gibi olaylar romanı zenginleştirmek, okuyucuda heyecanı uyandırmak için kullanılır.

Bunun yanında savaşın kötü gitmesiyle Berlin'de halkın sokaklara düşüşü, Anadolu ve İstanbul halkının sefaletle karşı karşıya kalışı romanda vurgulanan konulardandır.

Dükkülerin Romanı(1934)'nda Paris'e tahsil için giden, aynı zamanda bir gazetede de muhabirlik yapan Ahmet Reşit'in Birinci Dünya Savaşı'nın seyrini başka bir ülkeden anlattığını görürüz. Aynı zamanda Türkiye'den gelen mektuplarla savaşın safhalarının yurtta nasıl akisler yarattığını da anlama imkânına kavuşuruz. Ahmet Reşit'in savaştan haberinin olması İsveç'te yaşadığı zamanlara rastlar.

Ahmet Reşit, Greta ile evlendikten sonra İsveç'te yaşamına devam etmektedir. Greta'nın babası bir sabah kahvaltıda Birinci Dünya Savaşı'nın başladığını gazeteden öğrenir:

“-Muharebe var. Fransa, Almanya tutuşuyor. Rusya da beraber.”(s.207)

Ev halkı son günlerde Avusturya ile Sırbistan arasında bir hadise çıktığından haberdardır. Yalnız bu hadisenin böyle geniş bir sahada tesir yapacağını herkes gibi onlar da ümit etmedikleri için çok uzaklarda meydana gelen vakaya önem vermemişlerdir.

Savaşın başlangıcını, siyasî süreci yazar şöyle anlatır:

“Paris, Londra, Berlin ve Petersburg arasındaki siyasi müzakereler neticesiz kalmış, Alman orduları Belçika üzerinden Fransa’ya tehdide başlamışlardı.

Paris kabinesi mütemadiyen Londra’ya kompliman yaparak tehlikeye karşı yardımcı arıyordu.”(s.207)

Savaşın başlangıç haberi alındıktan sekiz gün sonra yeni gelişmeler olacaktır:

“Almanya Belçika’yı çiğnemiş, Fransız hududunu geçmiştir. Rus orduları Karpatlara dayanmış, Alman toprağında mühim bir muharebeye tutuşmuşlardı.

Avusturya ordusu Belgrat’ı istila etmişti. Ve Avrupa’nın bütün devletleri seferberlik ilan etmişlerdi. İtalya, Almanya ve Avusturya’nın müttefiki olmakla beraber henüz son sözünü söylememiştir. İngiltere Fransa’nın yanında yer almıştı.”(s.211)

Türkiye’nin savaşa girişini hazırlayan olayı yazar şöyle anlatır:

“Türkiye seferberlik ilan etmiştir ve Akdeniz’de dolaşan kuvvetli bir Alman harp gemisini Boğazlardan kabul ederek İngiliz filosuna karşı himaye etmiştir.”(s.211)

Romanda İsveç’in siyasî durumu ve ekonomisi ise şöyle anlatılır:

“İskandinav hükümetleri Avrupa’yı ateşe veren bu muharebede bitaraf kaldıklarını resmen bildirmişlerdi. Ve daha şimdiden bunun faydasını görmüşlerdi. Almanya’da bütün fabrikalar silah ve harp malzemesi yapmağa başladıkları için

diğer sanayi geri kalmıştı. İsveç fabrikaları mühim siparişler almağa başlamışlardı.”(s.213)

Avrupa’da savaş en ateşli günlerini yaşamaktadır. Avrupa coğrafyasının sınırları sürekli değişmektedir:

“Alman orduları Belçika’yı tamamıyla çiğnemişti. Ren muharebesi bütün hızıyla devam ediyordu. Rus orduları Şimalî Almanya’da müthiş bir mağlubiyete uğramışlar, yüz binlerce esir vermişlerdi.”(s.214)

Birinci Dünya Savaşı’na neden girildiğini Talat Paşa bile bilmemektedir. Genel kanaate göre Enver Paşa bu işe girilmesini istemiştir. O sırada İngilizlerin tarafsız kalınmasını istemesine rağmen Alman savaş gemisi Goben’in Karadeniz’e çıkıp Rus limanlarından birkaçını bombalaması devletin resmen harp ilan etmesini sağlamıştır.

İstanbul muhtelif dedikodularla çalkalanmaktadır. Tarafsız kalındığı takdirde İngiliz hükümeti birçok yeri geri verecek, Duyun-u Umumî’yi kaldıracaktır. Paşalarla ilgili birçok şey söylenmektedir. Enver Paşa ile Cemal Paşa birbirlerine tahammül edemezler. Cemal Paşa, komite arkadaşını İstanbul’da bırakıp Mısır’ın yeni fatihi olmak için yola çıkar. Bunun sebebi Enver Paşa’nın Cemal Paşa’ya ikinci sınıf kumandan muamelesi yapmasıdır.

Çanakkale Savaşı’ndan romanda detaya girilmeden övgüyle bahsedilir:

“Harb vaziyetine gelince Çanakkale bizim için yüksek şerefli bir zaferdir. Orada ölen Türk evlatları Türk kanının hakkını vermişlerdir. Çanakkale yalnız Türk tarihinde değil, cihan harbinde yer alan bir destandır...”

Çanakkale İngiliz tarihinin nadir kaydettiği Büyük Britanya hezimetlerinden biridir.”(s.227)

Yine bu savaşta görev yapan Mustafa Kemal’e övgüler dile getirilir:

“Ve yine orada bir Türk kumandanı Mustafa Kemal, Türk başbuğlarına mahsus yüksek askerliği Londra’nın başı dumanlı jenerallerini talim ettirir gibi ispat etti.”(s.228)

Birinci Dünya Savaşı’nda çeşitli cephelerinden sıcak haberler Türk devleti adına istihbarat faaliyeti yürüten Ahmet Reşit’e ulaşmaktadır:

“O sırada Galiçya üzerinde Rusların müthiş bir taarruz hazırladıkları anlaşılmıştı. Fransız cephesindeki Alman fırkalarının ikisi Viyana’yı Çar ordularının istilasından kurtarmak için Avusturya’ya geçtiği gibi gazeteler bir Türk kolordusunun da Galiçya’ya gelip mevzie girdiğini yazıyorlardı.”(s.235)

Romanda Enver Paşa’nın eleştirildiğini, savaşın kötü gidişinin sebebi olarak gösterildiğini görürüz:

“Yukarının bu sükûtu, bu hodbinliği yanında cephelerde harikalar yaratan genç zabitlerin, yüksek ruhlu kumandanların kahramanlığı sönüp gidiyor. Çünkü Enver Paşa kendisinden başkasını alkışlayan elleri koparacak kadar kendi kendinin kahramanı olmuştur.”(s.241)

Cemil Hakkı'nın Ahmet Reşit'e gönderdiği mektupta ümitler bitmiştir. Mucize beklemekten başka çare kalmamıştır:

“İmparatorluk yıkılıyor!

Son ümit İttihat ve Terakki'nin hürriyet inkılâbı idi. Bu inkılâp da hükümdarın yerine geçen hükümdarların tecrübesiz, beceriksiz, görgüsüz siyasetleri içinde söndü, gitti. Bana öyle geliyor ki şimdiye kadar birkaç büyük tehlike geçiren Osmanlı İmparatorluğu bu defa kendini kurtaramayacak. Bir mucize olmazsa esaret muhakkaktır.”(s.245)

Amerikalıların savaşa girmesiyle cephane ve asker depolarını Fransa topraklarına dökmesi her şeyi tersine çevirmiştir. Almanların bu hareketi durdurmak için yaptıkları Tahtelbahir Muharebesi ciddi bir sonuç doğurmaz. Yazar savaşın gidişatını şöyle ortaya koyar:

“... Almanya'nın talihine bağlanan Türkiye mukadderatı karanlığa doğru gidiyordu. Ve Kayser erkan-ı harbiyesi artık meşhur tabiyelerinden hiçbirini tatbik edemez olmuşlardı. Fransız cephesi Amerikan ve İngiliz silahlarıyla arka arkaya geçilmez bir ateş ve demir silsilesi haline gelmişti.

Yaz iptidasında Almanların bu cepheyi delmek için yaptıkları taarruz çok müthiş zayıat ile geri püskürtülmüştü. Almanlar bu taarruzda yüz bine yakın zayıat vermişlerdi. İngiliz tankları Alman hücum kıtalarını perişan etmişti.”(s.251)

Savaş, Bulgar ordularının yenilmesi ve teslim bayrağını açmasıyla biter. Aynı günlerde Almanlarda da savaşın artık bitirilmesi gerektiğini dile getiren olaylı mitingler yapılır. Fransızlar, Alman zaferinin ardından tüm hınçlarıyla ileriye atılırlar.

Savaşın bitmesiyle birlikte Türkiye ile de Mondros'ta bir mütareke imzalanır. Bu mütarekeye göre düşman donanmaları İstanbul'a gelmiş, Fransız, İtalyan ve İngiliz kuvvetleri ülkeyi işgale başlamışlardır. İşgalle birlikte bütün ordu terhis edilecek, topraklar, silahlar mühürlenecektir.

Bir süre sonra Ahmet Reşit'e Anadolu'nun tüm önemli merkezlerinin işgal edildiği haberi gelir. Damat Ferit sadrazam olmuş ve onun da kabinesi sulh anlaşmasını imzalayacaktır.

Galip devletlerin yaptığı taksimde en fazla zarar gören ülke Türkiye'dir. Almanlar ağır savaş tazminatlarına mahkûm edilmiş, Avusturya parçalanmış, Türkiye'nin arazisi işgale uğramıştır. Galip devletlerin gazeteleri kurulacak Ermeni ve Kürt devletlerinden bahsetmektedir.

Yazar, Sevr anlaşmasından da isim vermeden şöyle bahseder:

“Türkiye arz üzerinde birkaç vilayetten ibaret bir toprak parçası olarak bırakılıyordu. Bu toprakta Türklerin orduları yoktu, siyasi istiklalleri yoktu, hudut itibariyle öyle çizilmişti ki günün birinde bu ufacık, silahsız, askersiz Türkiye etrafında türeyen yeni teşekküllerin tazyiki ile dünya haritasından büsbütün siliniverecekti.”(s.260)

Ahmet Rıfki'nın ve Cemil Hakkı'nın yazdığı mektuplar vasıtasıyla Ahmet Reşit'e Türkiye'den yeni haberler gelmektedir. İzmir, Yunanlar tarafından işgal edilmiştir. Mustafa Kemal, ordu müfettişliği vazifesiyle Samsun'da karaya çıkmıştır. Ahmet Reşit, bu son haberi duymasıyla büyük bir ümide kapılır. İngiliz ve Fransız gazeteleri bu ünlü kumandanın Anadolu'ya geçmesinden telaşa kapılmışlardır.

Ahmet Rıfki'nın yazdığı mektubun sonunda gençlerin Anadolu'ya geçmeye hazırlandıklarını öğreniriz:

“İstanbul’dan gizliden gizliye onun yanına gitmeye hazırlananlar var. Ben ve Cemil Hakkı ve bizimle beraber beş genç zabıt kendisine bir vasıta ile müracaat ettik. Emir bekliyoruz. Gelir gelmez hareket edeceğiz.

Bana büyük bir mücadelenin başındayız gibi geliyor. Eğer bu mücadele başlarsa bize iltihak etmekte gecikmezsın sanırım.”(s.267)

Son olarak Ahmet Reşit’e Mustafa Kemal’den bir mektup gelir. Mektupta verilecek emirlere uyması için Genevre’ye gitmesi istenir. Ahmet Reşit bu emri alır almaz yola çıkar. “Ve büyük Mustafa Kemal’in işaret ettiği yola doğru yürüdüler.” cümlesiyle roman biter.(s.268)

Cemil Hakkı’nın Ahmet Reşit’e yazdığı mektuplardan birinde savaşın seyrinin yanında, o sırada idareyi elinde tutan İttihat ve Terakki Partisi hakkında da bilgiler verilmektedir. Romanda partinin işleyişi, insanlara makamlar dağıttığı, cahil insan sürülerine sırtını yasladığı anlatılmaktadır:

“Köylere varıncaya kadar İttihat ve Terakki kulübü açılıyor. İmamlar, muhtarlar, ağalar, dayılar, hacılar, hocalar, bezirganlar, ahbarlar, aftoslar hacı fişfişler, soyu sopu belirsiz bir sürü adamlar klübe alınıyor.

İhvan-ı kiramın her biri bir post kapmak için sıra bekliyor. İlk meşrutiyette yapılan tensikatla devlet kapılarından uzaklaştırılan ne kadar aceze varsa şimdi İttihat ve Terakki kulüplerine yazılmak suretiyle birer birer iş başına getiriliyor...

Mahalle mektebinden çıktığından beri kitap yüzü görmeyen birçok sakallılar kulüplere yazılmak ve pek tabii olarak el etek öpmek sayesinde yüksek maaşlarla devlet kapılarında yer buluyorlar.

İttihat ve Terakki zannediyor ki bunları memnun etmek, zabıt ve memur sınıfını kendine bağlamak suretiyle mevkiini tahkim etmiştir.”(s.62)

İttihat ve Terakki, Cemil Hakkı tarafından şiddetle eleştirilir. Ona göre İttihat ve Terakki'nin sunduğu asılsız vaatlerden başka bir şey değildir:

“İttihat ve Terakki iktidar mevkiinin lezzetini iliklerine kadar tattığı için artık yerini bırakmak niyetinde değil. Memlekete hizmet ettikten sonra onlardan kim şikâyet eder. Fakat iş öyle değil. Bizde hükümet adamlarının daima yanıldıkları bir nokta var. Birçok vaatlerle iş başına geliyorlar. Bunların çoğu hayalden ibaret kalıyor. Çünkü memleketin yarın için çizilmiş bir planı yok...”(s.92)

İlerleyen sayfalarda yönetimin yaptığı hatalar gözler önüne serilir. Araplara sınırsız müsamaha gösterilmesi, azınlıklara fazlasıyla hakların verilmesi gibi problemler, devleti bugünkü zor durumuna düşüren sebepler şöyle ortaya konulur:

“Hani vaktiyle Abdülhamit isyan eden Arap aşiretlerini teskin için şeyhlerine maaş bağlar, göğüslerini nişanlarla donatırdı. Kabile erkânına avuç avuç altınlar dağıtırdı.

İttihat ve Terakki'nin diğer unsurlara karşı kullandığı politika da bunun aynı. Onlar da Mebusan Meclisi'ne düzinelerle Rum, Ermeni, Arap getiriyor ve onların kalabalık oldukları yerlerde hususi idareler yaparak adeta imtiyazlı olduklarını tasdik ediyorlar.

Ermeni köylerinde Türkçe tedrisat yapacak, onları Türklüğe alıştırarak yerde Ermeni, Rum kalabalığı olan yerlere Rum'dan, Ermeni'den, Arap'tan kaymakam, vali gönderiyorlar.”(s.128)

Düinkülerin Romanı'nda olay örgüsü Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuzlukları üzerine kurulmuştur. Ahmet Reşit, Cemil Hakkı, Ahmet Rıfkı savaşın farklı safhalarındaki olayları değerlendirirler. Bu değerlendirmeler genel olarak sübjektiftir. Bu sübjektiflik Cumhuriyet Türkiye'si'nin oluşumuna giden yolda emek

vermiş fakat savaşta yenilgiye sebep olmuş bir zümrenin eleştirilmesinde özellikle kendini gösterir. İttihat ve Terakki Partisi ve onun liderleri çöküşün sebebi olarak gösterilir, partinin bu çöküşe neden olan politikaları acımasızca eleştirilir.

Mektuplarla ilerleyen romanda bir yanda Anadolu’da devam eden savaşın sosyal, ekonomik etkileri anlatılırken, diğer yanda İsveç’in konforlu hayatı, savaş ekonomisiyle zenginleşmesi anlatılır. Avrupa’da yaşanan hayatın güzellikleri tasvir edilirken, Anadolu ise açlık içinde kıvrınmaktadır.

Diğer dikkatimizi çeken bir husus ise yazarın muhtelif romanlarında görülen idealize edilmiş karaktere yer verme çabası bu romanda Ahmet Reşit’in şahsında cisimleşir. Her türlü zorluğa rağmen evini satarak Paris’e eğitim almaya giden Ahmet Reşit, Paris’in iş hayatını öğrenir, sonrasında ise İsveç’te Türk ordusu için istihbarat faaliyetlerinde görev alır.

Kır Çiçeği(1934), Birinci Dünya Savaşı’nda başlayıp Cumhuriyet’in ilk yıllarında sona erer. Savaşın genel atmosferinden ziyade Ermenilerin yaptığı zulümler etrafında hikâyenin anlatıldığını görürüz.

Romanın başında çarpıcı bir olayla karşılaşırız. Çiçek’in babasını çevrede çalışan iki yandaş ile birlik olan Ermeni çeteleri katletmişlerdir. Bu iki kişiden biri babasıyla da iş yapan Vanlı Serkez Efendi’nin oğludur. Ermeni komiteleri babasını öldürmekle kalmamışlar hatta cesedini parçalamışlardır. Cenazenin kasabaya getirilmesi mümkün olmamıştır. Küçük bir çocuk olan Çiçek’in gözünden Erzurum’un bir kasabasında yaşananlar şöyle anlatılır:

“Kasabaya yabancılar sık sık gelmeğe başladı. Bunların çoğu askerdi. Bazen cepheden yaralı da geliyordu. Bizim çobanlardan Kara Veli’nin Erzurum hastanesinde ayağını kesmişler, köye topal döndü. Düşmanın Erzurum istihkâmlarını dövdüğü söyleniyor.

...

Annem haftada iki gece eşraf kadınlarını toplayıp askere sargı bezi, gömlek dikeyor. Artık kaymakamın kasabada eski hükmü kalmadı. Şube binasına yerleşen askerler ona bile karışıyorlar. Şubenin üstüne yeni bir levha astılar. Orası şimdi menzil müfettişliği olmuş.”(s.12)

Karanlık bir gecede aniden bir gürültü kopar. Sokaklardan askerî araçlar geçmektedir. Kaymakamın odacısı tek tek evleri gezip düşmanın kasabayı basacağını söylemektedir. Çiçek’in annesi şaşkın şaşkın etrafına bakınır, Emine kadın ise sürekli ağlamaktadır. Herkes değerli ne eşyası varsa toplar, düşmana bırakmaktansa yanında götürmeyi tercih eder. Arabalarla çıkılan yolculuk silah sesleri ve feryatlarla yarıda kalır. Ermeni çeteleri kabileyi basmış, arabaları bir araya toplayıp ateşe vermişlerdir. Çiçek ve Emine kadın çevredeki bir fundalığa saklanırlar. Bu hengâmede Çiçek de annesini kaybeder. Ertesi gün öğle üzeri hayvan sesleri işitirler. Gelenler ise Türk askeridir. Çiçek annesini kaybetmesinin ardından görevli memurlar tarafından bir yetimhaneye yerleştirilir.

Çiçek, Sivas Eytamhanesi’nde kalırken ambar memuru Aziz Efendi’den müjdeli haberi alır. Barış yapılmış herkes evine dönecektir. Bu mutlu haberi kutlamak için ambardan şeker çıkarılır, uzun süreden beri hasret kaldıkları hamur tatlısından pişirilir. Dokuz on yaşlarında olan Çiçek, savaşın bitişindeki duygularını şöyle anlatır:

“Bizim kasabayı düşman basmıştı. Acaba bir gece içinde kapısını vurup çıktığımız evimiz ne olmuştu. Mektebe kaydolurken nereli olduğumuzu, anamızın, babamızın adını hep yazmışlardı. Acaba hükümet bizim işimize bakacak mıydı?

Babamdan beş yüz koyunumuz kalmıştı. Sekiz gözlü evimiz eşya dolu idi, bunlar kaldı mı acaba? Müdür Bey emir vermiş bize akşam yemeğinde hamur tatlısı verdiler. Belki altı aydır böyle şey görmemiştik. Müdür Bey bu gece çok neşeliydi. Yatakhane yanımızdan hiç ayrılmadı. Kim bilir şehirde, evlerde herkes ne kadar eğleniyor?”(s.51)

Sivas'taki eytamhanenin müdürü İstanbul'dan haber alınamadığını, yalnız ajansın mütareke haberini verdiğini söyler. Gece ise coğrafya öğretmeni Kamil Bey Almanların mağlubiyeti itiraf ettiklerini söylemektedir.

Mondros Mütarekesi'nin yapıldığını ve İngilizlerin İstanbul'u işgal ettiğini yine Çiçek'ten öğreniriz:

“Birkaç gün sonra sulh haberleri çoğaldı. Fakat İstanbul'dan gelen havadisler pekiyi değildi. Her gece nöbetçi muallimin etrafına toplanıyor, haber soruyorduk. Ecnebi devlet zırhlıları İstanbul'a gelmişler. Karaya asker çıkarmışlar. Daha başka yerlere de çıkaracaklarmış. Bunun ne demek olduğunu Müdür Bey anlattı:

-Galip gelen devletler sulh imza edilinceye kadar mağlup olan tarafın silahını alır, istediği yerini işgal eder. Sulhten sonra geri verirmiş.”(s.52)

Sulh haberinden sonra bir gün görevli Huriye Hanım sabah erkenden çocukları uyandırır. Çocuklar farklı kıyafetli zabitleri ve iki papazı görünce bağrıışmaya başlarlar. Tüm çocuklar alt katta toplanır. Zabitler ellerindeki kırbaçlarla Halil Efendi'ye sınıf defterini okuturlar. Zabit okunan her Türk isminden sonra çocuğa yeni bir isim bulur. Kayıtlara böyle geçilmesini emreder. Çiçek bu dehşet verici olayı şöyle anlatır:

“Emine aramızda saklanmak istedi. Ermeni tercüman ecnebilere bir şeyler söyledi. Arkalarında duran beli büyük tabancalı asker yürüdü. Kümesten kesilecek tavuk yakalar gibi hepimizi bir köşeye sıkıştırıp ağlamaktan haykırmaktan baygınlık geçiren Emine'yi yakaladı, saçlarından sürüye sürüye papazların yanına götürdü. Sonra tercüman sert bir sesle Halil Efendi'ye emretti:

-Oku.

-Mollazade Kamil kızı Menekşe Vanlı.

Papazlar mırıldandılar. Ermeni tercüman işaret etti:

-Gelsin. Ermenidir. Mollazade Kamil kızı Menekşe değil, Onnik Manoleyan kızı Viyolet'tir.”(s.55)

Çiçek, bu olaydan sonra bir Ermeni yetimhanesinde Ermeni gibi yetiştirilmeye başlanır. Sıkıntılı bir dönem yaşayan Çiçek Türklüğünü hiçbir zaman unutmaz.

Bir sabah yetimhanede büyük bir panik başlar. Çocuklar apar topar gemiye doldurularak götürülür. Çiçek, ne olduğunu görevlilerin konuşmalarından anlar. Anadolu'da Türk kuvvetleri düşmanı bozmuş, İstanbul'a girmeye hazırlanmaktadır. Bu yüzden çocuklar kaçırılmaktadır.

Çiçek, yetimhanede çalışanlardan İstanbul'un halini öğrenmektedir:

“Sık sık tekrar ettikleri Mustafa Kemal Paşa isminde bir kumandan Anadolu'da asker toplamış, düşmanları denize dökmüş ve İstanbul'u da zapt etmeğe hazırlanıyormuş.

İstanbul halkı o kadar heyecanlı imiş ki bir gecede İstanbul'dan Beyoğlu tarafına iki yüz bin Türk geçmiş. İngiliz kumandanı bile sizin hayatınızı sigorta edemem. Amerikalılar sizi İstanbul'dan çıkarsınlar diye nasihat etmişler.”(s.80)

Çiçek, Ermeniler tarafından kaçırıldığı Yunanistan'da bir yolunu bulup onlardan kaçır. Tanıştığı Yunanistanlı bir Türk ona yardım eder. Bu kişinin ağzından barış anlaşmasının imzalandığını da öğreniriz:

“Merak etme evladım. Artık gitmezsin. Fakat burası ufak bir yerdir. Belli olursa mesele çıkar. Zaten Yunanlılarla da sulh imzalandı. Acele etme. Şimdiki halde seni çok emniyetli bir Türk'ün evine yerleştiririm. Ortalık açılsın. Seni

İstanbul'a yolcu ederiz. Türkiye artık kurtuldu. Mustafa Kemal Paşa bütün Türkleri hürriyetlerine, istiklallerine kavuşturdu. Sen de öz vatanına kavuşursun yavrum."(S.85)

Çiçek, misafir olarak kaldığı İlmî Efendi'nin evinde gazete okuma imkânına kavuşur, galip devletlerle Lozan'da sulh müzakeresi devam ettiğini, sulhun bugün yarın imza edileceğini, Anadolu'da bir tek düşman kalmadığını bu gazetelerden öğrenir.

Çiçek, gazetelerden tanıdığı Mustafa Kemal'i çok sever. Ermenilerin elinden kurtulup evine döndüğü mutlu günlerini ona borçludur:

"-Harp bittikten sonra Anadolu'da başlayan mücadelenin ne çetin olduğunu şimdi anlıyorum. Ermeni eytamhanesinde kaldığım müddetçe hiçbir şeyden haberim yoktu. Demek Mustafa Kemal olmasaydı ben de Siranuş olup kalacaktım.

Bunu anlatırken Halime Hanım içini çekti:

-Sade sen mi kardeşim, koca memleket. Milyonlarca Türk esir olup gidecekti."(s.97)

Kır Çiçeği'nin geneline bakıldığında savaşın Çiçek'in yaşadığı maceranın arka planında akmakta olduğunu görürüz. Çiçek, savaşın gidişatını ya bir gazeteden ya da devlet kademesindeki memurlardan öğrenir.

Savaşın getirdikleri ile Çiçek'in hayatının kesiştiği noktalar ise birkaç tanedir. İlki Erzurum'un işgal edileceği haberi üzerine Çiçek ve annesinin Giresun'a yola çıkmasıdır. Diğeri ise İstanbul'un işgalden kurtuluşu ile beraber Ermeni yetimhanesinde kalan Çiçek'in Yunanistan'a kaçırılması hadisesidir.

1.3. Millî Mücadele

Suat Naci adlı genç bir doktorun Isparta'nın Bademli kasabasında yaşadıklarının anlatıldığı *Köy Hekimi*(1932) romanında Emine'nin nişanlısı olan Tosun, Millî Mücadele'ye katılan askerlerden biridir. Köyünden çıkan Tosun, askerlik sayesinde birçok tecrübe edinir. Romanda Millî Mücadele'nin seyri şöyle anlatılır:

“Tosun zaman zaman Afyon, Eskişehir, Sakarya hatlarında büyük üstat ve kumandanların idare ettikleri kıtalarda gönülden gelen kin ve intikam hisleriyle vuruşuyor, öz vatan toprağının kolay yürünmez, zapt edilmez bir kahramanlar yatağı olduğunu nadim ve gafil düşmana her fırsatla ispat ediyordu. Artık uzun muharebelerde ateş hatlarında boğuşa boğuşa demirleşen, keşfedilmemiş korkunç bir harp makinesi haline gelen Türk askeri can evine saldıran kanlı dalgalara yalçın bir kaya gibi karşı durmağa başlamıştı.”(s.6)

Mücadelenin başlamasıyla birlikte birçok olumsuzluk kendisini gösterir. Köyler boşalmış, Tosun'un köyünde erkek namına kimse kalmamıştır. Erkeklerin yapması gereken işleri de kadınlar görmektedir:

“Bademli köyünün yaşlı anneleri erkek evlatlar hasretiyle yanıp duruyorlardı. On beş evlik köyde muhtarın topal çürük oğlundan başka genç erkek kalmamıştı. Yıl muharebeleri yetişen gençlerin erkeklerini alıyor, kızlarını bırakıyordu.

Ve artık genç kızlar köyde delikanlıların, genç erkeklerin görecekları işi yapmağa başlamışlardı.”(s.8)

Yazar, Millî Mücadele ile Cihan Harbi'ni karşılaştırır. Millî Mücadele'deki şartlar rahatça savaşımaya daha müsaittir:

“İstiklal muharebeleri heyecanlı, endişeli geçiyordu. Fakat harb-i umumî gibi memlekette ekmek sıkıntısı yoktu. Cephedekiler ve geridekiler istilaya karşı bütün kin ve gazaplarıyla karşı koyabiliyorlardı.”(s.13)

Romanın ilk sayfalarında, Tosun’un askere gitmesi nedeniyle değinilen Millî Mücadele, Anadolu insanına yansıyan yüzüyle yer alır. Köylülerin çektiği sıkıntılar, erkeklerin savaşa gidişinin yarattığı boşluğun getirdikleri işlenir. Tosun’un askerden gelişinden sonra savaş hakkında yeni bir gelişmeye yer verilmez.

Genç bir subayın Halep’te isyan eden Araplarla mücadelesinin anlatıldığı *Yüzbaşı Celal*(1933)’de, Gazze cephesinin düşmesinin ardından yaşanan geri çekilmenin sonrasında, Millî Mücadele’nin başlayışı ve değişen zihniyet Yüzbaşı Celal tarafından şöyle dile getirilir:

“İhtilal patladı. Türk bir daha kaynadı, toplandı ve ayağa kalktı. Kayzer erkânıharbiyesinin cepheleri bozulmuştu. Millî Türk cepheleri kuruldu. Ve artık Türk (Kertnerstrase) nin güzellerini değil, Lübnan bağlarının şarabını içip Emeviye minarelerinde kaside okuyan Arapları değil, hilafet postu hesabına bir milleti feda eden sultanları değil, kendi şerefini ve istiklâlini müdafaa için cephe kurmuş, silaha sarılmıştı.”(s.166)

Romanda Yüzbaşı Celal, Anadolu’nun işgali üzerine geçmişi değerlendirir, Türk milletinin meziyetlerini över. İleride yapılacaklara dair bir program çizer:

“Türk milleti topraklarına giren düşmanı çıkarmağa ve istiklâlini tanıtmaya karar vermiştir. Bütün engellere ve mahrumiyetlere rağmen bunu kendi yenilmez azmi ve kırılmaz silahı ile yapacaktır. Türk hudutları içinde ve dışında dinî rabita ile

bizden görünenler hiçbir zaman bize faideli bir unsur olmamışlar, bilakis bizi küçük ve zayıf düşürecek yolda hareket etmişlerdir.

Millî ve tarihî bir kıyam olan bu mücadelede Türkten başkasını maksatlarımız için çalıştırmakta faide yoktur. Türk milleti dört yıllık harbe rağmen kendi mukadderatını kendi tahakkuk ettirecek kadar yüksek ruhlu ve sağlam imanlıdır.”(s.173)

Anadolu neredeyse tamamen istilaya uğramıştır. İstanbul, İzmir, Antalya, Konya, Eskişehir esaret altındadır. Türk yurdunun uğradığı bu yıkımı Yüzbaşı Celal’in gözünden görürüz:

“İki İtalyan taburu Antalya’dan Konya’ya kadar gelmiş, Şems-i Tebrizi’nin avlusunda talim yapıyor, Eskişehir’e giren bir İngiliz taburu, ömründe ecnebi asker görmemiş masum Türk kadınlarının önünde resmî geçit yapıyor, Samsun’un temiz Türk evlatları adını uzaktan uzağa işittikleri Parisli zabitlerin cicili bicili elbiselerini hayretle seyrediyorlardı.

...

Galiçya’da Grandük ordularına karşı Viyana’yı müdafaa eden, Gazze’de Arapları çiğnetmemek için İngiliz ordusuna karşı koyan Türk şimdi ana yurdun bütün galebe çaldığı milletler tarafından istila edildiğini görüyordu.

Ve İstanbul’daki halife, tıpkı vaktiyle Mısır’da bozulup kalan son Abbasi halifesi gibi bir lokma, bir hırka mukabilinde bütün bir Türk vatanını satıyordu.”(s.165)

Güney vilayetlerinde Fransız işgali başlamıştır. Ermeni çeteleri de bu işgale destek vermektedirler:

“Kozan, Urfa, Ayıntap ve Adana, bu halis Türk toprakları Türk ordusu silâhını şeref ile teslim ettikten sonra Fransız alayları tarafından işgal edilmişti. Ve bu öz Türk şehirlerinde şimdi Ermeni çetelerinin pişdarlık ettikleri Fransız kuvvetleri istilâ hareketlerini daha içerilere doğru genişletmek için çalışıyorlardı.

Zengin, masum, harp görmemiş Türk yuvaları Ermeni ihaneti ve ecnebî kuvveti altında neye uğradıklarını şaşırmışlardı.”(s.171)

Erivan’dan Toroslara kadar bir Ermenistan kurmak iddiasıyla dünyanın her tarafından akın akın Ermeniler gelmekte, meydana getirdikleri gönüllü alaylarıyla silahsız, müdafaasız Türk köylerine hücum etmektedirler. Arap aşiretleri İngiliz ve Fransız altınlarıyla maaşa bağlanmıştır. Hacılar, şeyhler, Şam’da Halep’te Fransız zabitlerine hizmet etmektedir.

Patron(1935) romanında Suat Rahmi’nin Millî Mücadele sırasında yaşadıkları, savaşın bitişiyle birlikte iş hayatına atılışı, girdiği İngiliz şirketinde tanık olduğu olaylar anlatılmaktadır. Romanının başkışisi Suat Rahmi mektebi bitirdiği günlerde Millî Mücadele başlamıştır. O sıralar İstanbul’da iş bulmak çok zordur. Babasının oturduğu İzmir’deki çiftlikleri işgal edilmiştir. İşsiz bir şekilde İstanbul sokaklarını arşınlarken işgalin tüm ağırlığını hisseder:

“Suat Rahmi Anadolu içinde kaynayan millî davanın heyecanı ile serapa sinir kesilmişti. İstanbul’un havası öz Türkler için teneffüs edilmeyecek kadar ağırlaşmıştı. Hususiyle İngilizceyi iyi bilen Suat Rahmi milletine, memleketine karşı yabancı insanlar tarafından yapılan çirkin, iğrenç hareketleri daha vazıh surette görüyordu.”(s.21)

İstanbul artık yaşanabilecek bir yer olmaktan çıkmıştır. Suat Rahmi şehirde adeta boğulmaktadır. Türkler işgal kuvvetlerince aşağılanmaktadır:

“Galilerin şerefine ve sözüne güvenerek silahlarını teslim eden yüksek bir milletin hürmet ettiği kanaatlerine ve müesseselerine hakaret ediliyor, İstanbul sokakları orangutanlardan bir gömlek yukarı mahlûkların ispirotolu salyalarıyla kirleniyordu...”(s.22)

Yaşanan son bir olay büyük infial yaratır. Suat Rahmi, Şehzadebaşı’nda silahsız Türk askerlerinin gece yarısı yataklarında süngülediği gecenin sabahında İstanbul’dan kaçır. O da Millî Mücadele’ye katılmak için yola çıkar:

“Artık Anadolu’nun düşman dişleri geçmeyen yalçın dağlarında ciğerlerinin bütün kuvvetiyle nefes alarak, bastığı yerlerde şerefının ağırlığını çekecek salâbeti bularak millî kıyamın membaina doğru gidiyordu.”(s.22)

Suat Rahmi, Ankara’ya ilk gittiğinde büyük kumandanlık emrinde tercüman olarak görev yapar. Sonrasında hareket başladığı zaman Afyon cephesinde ordu karargâh yaverliğine tayin edilir. Bu vazifedeyken nizamî müddetini de kıt’a da geçirmek için cephedeki alaylardan birinde bölük kumandanlığı yapar. Büyük hareket başladığı zaman Suat Rahmi, ileri hattaki bu yeni vazifesinde bulunmaktadır. İzmir’e komuta ettiği bölüğünün başında girer.

Yazar, savaşın bitişiyile birlikte genel değerlendirmelerde bulunur. Bu değerlendirmelerde Türk milleti övölür, savaşın bitişinin neler getirdiği anlatılır:

“Tarihin bu yeni hareketi kabineleri devirmiş ve muahedeleri parçalamış ve dünyanın en kuvvetli ve emektar medeniyetinin sahibi olan Türk milletine hayatını yeniden kurmak fırsatını vermişti.”(s.24)

Yazara göre Türk ülkesinin istilasý, meydana gelen zararlarının yanında birçok da yarar sağlamıştır:

“İstila, Türk ülkesinde adeta kangren olmağa yüz tutmuş bir yarayı deşmişti. Bu yara mikrobunu cehaletten ve taassuptan alarak Arap terbiyesi ve saray idaresi azmış, milletin bünyesindeki yaşama ve canlanma kabiliyetini tüketmiş. Harp ve istila işte bu yaraları meydana vurmuş, Türk milletine yarasının, acısının nerede olduğunu göstermişti.”(s.24)

Yazar, yeni bir Türkiye’nin nasıl ortaya çıkacağını şu satırlarla anlatır:

“Ve hadiseler yürüdükçe büyük şefin çizdiği ve her Türkün beklediği yeni Türkiye, şekli, hudutları, rengi ve yürüyüş istikameti ile meydana çıktı...”

İşte o çetin mücadeleyi Lozan’da bitiren Türkün uyanık ve uzak görüşlü kahramanları Türkün cevherlerindeki bu kabiliyeti işletmek için çalışmağa başladılar. Uzak görüşlü Başbuğ’un keskin zekâsı bir meşale gibi onların yolunu aydınlatıyordu. Türk milleti önüne açılan bu yeni yola zaferin bütün hızı ile atıldı.”(s.25)

Sonraki değerlendirmelerde savaşın öğrettikleri sayesinde Türk milletini zayıflatan sebep bulunur; bu sebebin ortadan kalkmasıyla Türkler ayağa kalkar:

“İşte 1914’ten başlayıp 1918’e kadar devam eden dünya harbi, mağlubiyet ve istila, Türkün bünyesinde afyon hapı gibi düğümlenen bu şark çıbanını deşti. Yedi yüz yıllık pislik cerahat gibi aktı ve taze kanla ayaklanan öz ve asil Türk, silahsız ve cephanesiz, düşmanların boğazına atıldı ve onları yere serdi.”(s.44)

Türk milletini zayıflatan sebep, yazarın üstü kapalı bir şekilde belirttiği üzere dindir. “Yedi yüz yıllık pislik” ifadesinden Türklerin kitleler halinde İslam’a girdiği, Anadolu’nun İslamlaştığı yıllara telmih vardır. “Afyon hapi” ifadesi ise Karl Marx’ın “din afyondur” sözünden gelmektedir.

Savaşın bitmesi ile birlikte Suat Rahmi İstanbul’a döner. Şark Limitet Şirketi’nde memur olarak işe başlar. İş yerinde çalışanları gözler, onlar hakkında bilgi toplar. İki kişi özellikle dikkatini çeker. Bunlar Millî Mücadele sırasında düşmanla işbirliği yapmış kimselerdir:

“Suat Rahmi şirkette çalışan Türkten gayrı yerlilerin bütün sicillerini öğrenmişti. Şirketin muhasebesinde çalışan Agop Mamulyan da büyük harpte levazım işlerine karışmış, harp zenginlerinden birine sokulmuş, yüz binlerce Türk genci cephelerde ölümle pençeleşirken o, emsali gibi para kazanmış, sonra da mütareke olunca yanında çalıştığı harp zengininin birçok malını zapt etmişti. Sonra işgal ordusunun istihbarat işlerine giden Adanalı bir ahabın tavsiyesiyle bu İngiliz şirketine yerleşmişti.

Hele komisyonculuk yapan Mikael Torosyan’ın daha ağır sabıkası vardı. O mütareke yıllarına doğrudan doğruya işgal ordusunun zabıta hizmetinde çalışmıştı.”(s.146)

Savaşın sonuçları yazar tarafından değerlendirilir. Anlatılanlara göre sınırlar değişir, yeni ekonomik sonuçlar ortaya çıkar:

“Harb bazı millî varlıklara siyasi haklarını kazandırdı. Mesela otuz milyonluk Lehistan hayata yeniden doğdu. Avusturya gibi bazı isimlerden ibaret teşekküller de ecnebi uzviyetlerden ayrıldı. Velhasıl Avrupa’nın siyasî haritası karıştı.

Fakat bu değişiklikler harbin maddî ve biraz da sunî neticesi oldu. Asıl büyük inkılâp iktisadi bünyelerde görüldü. Müstemlekeler, geri memleketler, küçük

devletler dünya üzerindeki mevkilerinin değerini anladılar. Harp daima müşteri vaziyetinde kalmanın cezasını onlara öğretilmişti. Onun için derlenip toparlanmağa başladılar.”(s.275)

Dünya büyük bir dönüşüme uğramaktadır. Ahlâk kaideleri, değer yargıları tamamen değişmiştir:

“Harp ne akideler çözmedi. Ne sistemleri çürüğe çıkarmadı. Ahlâk, terbiye, maişet, zevk vasıtaları her şey, her şey alt üst oldu.

Büyük Avrupa devletlerinin müstemlekelerden gelerek asker yaptıkları yarı vahşi insanların bile gözü açıldı. Hintli Mecusi, Yeni Zelandalı vahşi, Çat gölü havalisinden alınıp ayağına İskoç pantolonu geçirilmiş Berberî, hâlâ beyaz insan etine diş gıcırdatan Afrika yamyamları, Fransız ve İngiliz ordularında medeniyet dersi aldılar. Onlar bile şimdi istiklâl davasındadırlar. Tarihi Avrupa milletlerinin mazisinden eski olan Türkler için bir silkinme, kurtulma hamlesi çok görülmez değil mi?”(s.277)

Suat Rahmi’nin yeni bir iş hayatına atılmasının hikâyesinin işlendiği romanda onu güçlü, başarılı kılan unsurlardan biri de Millî Mücadele’ye katılmasıdır. Savaşın bitmesiyle bir İngiliz şirketinde işe başlayan Suat Rahmi, savaşta kazandığı beceriler, silah arkadaşları ile olan sıkı dostlukları sayesinde her işin üstesinden kolayca gelir. Suat Rahmi Ankara’ya iş takibi için gittiğinde Millî Mücadele’den tanıdığı silah arkadaşları sayesinde sorunları kolayca halleder.

Millî Mücadele’nin seyrini anlatan satırlar ise yaşanan olaylar hakkında bilgi vermek yerine Türklüğü öven, geçmişi olabildiğine eleştiren, geniş çerçeveli değerlendirmeler yapmaya çalışan kısımlardan ibarettir.

Nişanlılar(1937) romanı Millî Mücadele için gayret gösteren, İstanbul Yeşilköy’den Ankara’ya gidecek cephaneyi güvenli bir şekilde kaçırmaya çalışan

zabitlerin hikâyesiyle başlar. Soluklar tutulmuş, İngiliz devriyelerine yakalanmadan cephaneyi cepheye götürmenin yolları aranmaktadır. Yüzbaşı Hikmet planı anlatır. Plana göre, o an Bakırköy’de motorlara yüklenmekte olan bataryalar yola çıkarılacaktır. İşgal kuvvetlerinin bu mühimmattan haberi olmaması en büyük şanstır. İki gün sonra kontrol heyeti teftişe geldiği zaman topçu kışlasını bomboş bulacaktır. O zamana kadar motorlar da millî hudutları aşmış olacaktır. Planın devamını Hikmet Bey şöyle anlatır:

“... Zaten yetmiş iki mevcudumuz var. Bunları on beşer dakika ara ile dört kıtaya ayırıp Zeytinburnu’na götüreceğiz. Yolumuzun üzerinde işgal kuvvetlerinin süvari kıtaları var. Onlara tesadüf etmemek için kale duvarları altındaki bozuk yoldan gitmek lazımdır. Yedikule ile Zeytinburnu arasında tertibat alınmıştır. Her ihtimale karşı kıtaların başında ikişer zabıt bulunmalıdır...”(s.4)

Genç zabıtların hemen hepsinde derhal işe başlamak, mücadeleye girişmek için bir sabırsızlık vardır. Bu sabırsızlık ve heyecanlarını gören alay kumandanı onları teskin eder:

“Her şeyden evvel gayet tabî olmamız lazımdır. Memleketin bizden beklediği hizmet kıymetli olduğu kadar naziktir de. Küçük bir dikkatsizlik maksadı altüst eder. Yarın düşmanla mertçe dövüşebilmek için bugün sessizce işgal cephesinden sıyrılıp çıkabilmek için heyecanımıza hâkim olmağa çalışmalıyız.”(s.5)

Bu genç zabıtlar İstanbul’da kalabilmiş sayılı insanlardır. Mütareke ile birlikte terhis edilen orduda çok az sayıda zabıt bulunmaktadır. Bu kişiler de tek yürek olup Anadolu’daki harekete destek vererek kendilerini tehlikeye atmaktadırlar.

Nihayet cephane Zeytinburnu'na ulaşabilmiştir. Kazlıçeşme'de bekleyen üç motor yükünü alarak Karadeniz kıyılarına doğru yola çıkar. Fakat deniz yolu da güvenli değildir. Onları birçok tehlikeler beklemektedir:

“Onları düşündüren tehlike yolda açık denizde düşman donanmalarının şüphesini uyandırmaktı. Fakat İstanbul’la Karadeniz limanları arasında mekik dokuyan motor kaptanları hiç telaş etmiyorlardı...

Karadeniz kıyılarının bütün girinti ve çıkıntılarını bilen Karadeniz uşakları Boğaz’ı geçer geçmez kıyı sulara daldılar.

Şile açıklarında arka arkaya üç düşman torpidosunun aktığını görünce karaya biraz daha sokuldular. Hangi amiral bu küçük teknelerde bir topçu kadrosu olacağına ihtimal verebilirdi?”(s.7)

Sonunda İnebolu kıyıları gözüktü, Karadeniz küçük teknelerin kıyıya sokulmasına artık müsaade etmektedir. Kefken açıklarında “Alemdar” adlı tahliye gemisine cephane aktarılır ve motorlar İstanbul’a geri dönerler. Yazar, stratejik önemi büyük olan İnebolu’yu şöyle resmeder:

“Dört mevsimin üçünde Karadeniz dalgalarının dövdüğü İnebolu limanı o gün mavi bir atlas gibiydi. Daha uzaktan dik dağ yamacına yaslanmış kademeli evleri görünen İnebolu hür insanlar ülkesinin kapısı gibi uzaktan gelenlerin önüne dikiliyordu. İnebolu, mert ve serbest insanlar diyarına karışacaklara karşı çok kıskançtı. Burada millî hükümetin en açık göz memurları gelenlerin hüviyetlerini kontrol ediyor, millî duygularından şüphe edilenlerin Anadolu topraklarına ayak basmalarına müsaade etmiyorlardı.”(s.8)

O gün İnebolu limanı bambaşka bir yerdir. Sanki bir bayram havası vardır:

“Halk millî kuvvetlere katışmak üzere işgal mıntıklarından kaçıp gelen vatan çocuklarını candan bir sevgi ile bağrına basıyordu.

Hele böyle üniformalıları, silahlarıyla karaya çıkan bir asker kıtasını görünce âdeta bayram ettiler. Kadınlar, ihtiyarlar ellerine ne geçirirlerse, evlerinde ne bulurlarsa onlara ikram etmeğe çalışıyorlardı.”(s.9)

Alayın eksik malzemelerini temin etmek için İnebolu’da dört gün beklenir. Bekleyişin ardından Kastamonu üzerinden Ankara’ya giden yol takip edilir. Dağları aşmak kafiye için ne kadar zor olsa da düşmanın olmadığı bir arazide yol almak zabıtlar için büyük bir nimettir. Yolculuk süresince kağnıları süren kadınların zabıtlarla sohbet etmelerine, sahip oldukları mücadele azmi ve şuuruna tanık oluruz:

“ Mülazım Fikret’le konuşan Devrekalili bir yaşlı kadın anlatıyordu:

-İnebolu’dan Kastamonu’ya belki yüz sefer ettim. Taşımadığım büyük adam kalmadı. Hepsinin ağzında, dilinde Mustafa Kemal... Mademki çocuklar bile öğrendi ki memleketi Mustafa Kemal kurtaracaktır. Baksana millet hep Ankara’ya akın ediyor. Biliyor ki onun peşine düşmedikçe kurtuluş yoktur.”(s.11)

Sonunda kafiye Ankara’ya ulaşır. Sokaklar, hanlar insanlarla doludur. Bütün yurttan gelen vatanseverler bu fakir şehirde toplanmışlardır. Buradaki her insan birbirinin cesaretini ve sevincini paylaşmaktadır. Yazar, Ankara’nın durumunu şu satırlarla anlatır:

“Burada mahrumiyetler en büyük tesanüt işaretidir. Buraya gelen her Türk için iman birdir. Ve herkes şu kanaattedir ki bu toplanışla, kalbe gelen kan damarlarının fizyolojik hareketi gibidir. Ankara istilaya uğramış bir vatanın vazifesini hâlâ yapan bir kalbi gibidir. Ve bu kalp o kadar kuvvetlidir ki, uzviyetinin

hasta kısımlarını beklenen akıbetten kurtaracaktır. Ankara bir ümit değil, bir hakikattir.”(s.13)

Yazar, kafilenin Ankara’ya gelişiyle birlikte akışı keser ve Birinci Dünya Savaşı sonrası durumu okuyucuya aktarır. Diğer yenik devletler masaya oturmuşken Türkiye direnen tek devlettir:

“1914’de başlayan harp devam ediyor. Muahedeler, mütarekeler, konferanslar olmaktadır. Fakat harp devam ediyor.

Ve Türkiye mağlup milletler cephesinde haksızlığa karşı ihtilal bayrağını ilk defa açmak şerefini kazanmıştır.

Seksen milyonluk Almanya, Versay’da 1811 zaferini Fransızlara geri verdi ve Bismark’ın kurduğu imparatorluğun azametini feda etti. Bütün servet membalarını hürriyeti ile beraber galiplere verdi. Asırlarca Avrupa’ya hükmetmiş, Fransa’nın mukaddes inkılâbını bile tehdit etmiş Habsburglar taşa çarpmış bir kartopu gibi dağılıverdi. Koca Avusturya yamalı bir bohça çürüklüğü ile çözülüverdi. Ve haşmetli bir saltanattan sonra galiplerin vesayetine boyun eğen bir çocuk haline geldi.”(s.14)

Savaş sonrası genel durumu anlatan bu satırlardan sonra Türk milletinin meziyetleri övülür. Bu millet en beklenmez zamanlarda şahlanan gururuyla ayağa kalkmıştır. Hıncını yenmeden sükûnet bulmayacaktır. Türk kanı bir merkezde toplanmakta ve yedi devleti boğmak için azmetmektedir. Savaşın birçok aşaması üzerinde durulmadan geçilmiş, Sakarya Savaşı’na kadar olan süreç şöyle özetlenmiştir:

“Eskişehir’den Sakarya önlerine kadar gelen düşman İnönü’nde ilk ateşini bu yeni genç ordunun ana kuvvetini karşısında görünce sendeledi ve durdu.

Tahkimat yapan düşman bu mukavemeti kırmak için bir taraftan taarruz hareketlerine geçiyor.

Büyük Başbuğ ordusunun başındadır.

Pulatlî teperinden Tirebolu'ya amut olarak kurulan cephede mühim hadiseler hazırlanıyor.

Düşman İzmir'den Sakarya'ya kadar yaptığı yürüyüşün muvaffakiyeti ile şişmiştir.”(s.15)

Düşman ordusu hedefinin Ankara olduğunu ilan etmektedir. Yunanların taarruz hazırlıkları olanca hızıyla devam etmektedir. Yunan ordusu Avrupa fabrikalarının son sistem silahlarıyla donanmıştır. Türk ordusunun silahları ise eski ve cephaneleri karışıktır.

Gece üç sularında bütün cephelerde savaş birden başlar. Karşılıklı top atışları devam etmektedir, Fikret bu atmosferi şöyle aktarır:

“Düşman bataryasının gecedan başlayan ateşi tesirli değildi. Fakat o kadar bol cephanec harcıyordu ki maksadının sınırları gevşetmekten başka bir şey olmadığı anlaşılıyordu.

İsabetsiz ve tesirsiz kalan ateşin ileri hatlarımız, piyade saflarımız arasında maddi hiçbir zararı yoktu.”(s.18)

Dört büyük harp yılında en çetin muharebelere girip çıkmış, Çanakkale gibi yerden, gökten, denizden yapılan ateşlere karşı sınırlarını imtihtandan geçirmiş kahramanların böyle bir gecenin bombardımanı ile gevşemelerine imkân yoktur. Sakarya'nın batısına dayanan düşman, yüz kilometrelik bir cephe üzerinde taarruza başlamıştır. Bu taarruza karşı savunma planları uygulanmaktadır. Bu mücadeleyi yazar şöyle anlatır:

“Polatlı’dan daha ilerde, bir kesmede harbin seyrini takip eden başkumandan vaziyeti tahmin ettiği gibi görüyordu.

Düşman cepheden zorlayıp sol taraftan bir çevirme ile maksadına ulaşmak planını kurmuştu.

Taze kuvvetlerini mütemadiyen ileri süren düşman cephedeki müdafaamızı kırmak için üst üste hücumlar yaptırıyor, kırıyor, kırılıyor, fakat taarruza devam ediyordu.”(s.19)

Bu taarruz karşısında müdafa hatları kırılır, kırılan hatlar hemen takviye edilir. Mevzi ve cephe değiştirilerek düşman şaşırtılır. Tüm cepheyi kaybetmektense kısım kısım çekilip düşmanı yıpratmak tek çözümdür. Bu yeni prensip Mustafa Kemal’in dilinden şu şekilde ifade edilir:

“Hattı müdafa yoktur, sathı müdafa vardır. Ve bu sath bütün vatanıdır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanı ile ıslanmadıkça terk olunamaz. Bunun için küçük ve büyük her cüzü tam bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük, büyük her cüzü tam ilk durabildiği noktada tekrar karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder. Yanındaki cüzü tamın çekilmeğe mecbur olduğunu gören cüzü tamlar ona tabi olamaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur.”(s.20)

Savaşın en zor devresinde tatbik edilen bu sistem düşmanı çılgına çevirir. Düşman yer değiştiren Türk safları önünde ne yapacağını şaşırır. Yaşadıkları şaşkınlık ve gördüğü mukavemet düşmanın taarruz kabiliyetini söndürür. Bu plan işe yarayıp Türk ordusu taarruza geçmiştir:

“Başkumandanın müdafaa planı düşmana ağır zayıata mal olarak müspet neticeyi verince yerinde mihlanıp duran sağ cenahımız müthiş bir taarruzla düşmanın sol cenahını tazyike başladı.”(s.20)

Bu hareket, bütün taarruz kabiliyeti biten düşmanın mağlubiyeti kabul etmesiyle neticelenir. 13 Eylül’de artık Sakarya’nın doğusunda düşman ordusundan eser kalmamıştır. 23 Ağustostan 13 Eylül’e kadar yirmi iki gün ve yirmi iki gece durmadan devam eden Sakarya Harbi sona erer. Düşman artık Sakarya’nın batısında da tutunamaz. Ağır bir bozguna uğrayan düşmanı Türk süvarileri Eskişehir, Seyitgazi ve Afyonkarahisar hattına kadar takip ederler.

Mecliste düşmana hemen taarruz edilmesi istenir. Mustafa Kemal ise böyle büyük bir taarruz için hazırlık yapılması gerektiğini, şimdi yapılacak taarruzun askeri kırmaktan başka bir işe yaramayacağını, zamanı gelince ordunun görevini yerine getireceğini söyler. Hazırlıklar devam etmekte fakat asker bu sessizliğin etkisiyle sabırsızlanmaktadır:

“Silah düellosu olmayan cephelerde bu ağır ölüm sükûneti o kadar elimdir ki bu düşünen ve duyan insanların hareketsizlikten bunalarak neticeyi halledecek, ölümü ve hayatı ayırt edecek bir kanlı muharebeye girişmek için sabırsızlandıkları çok olur.”(s.23)

21 Ağustos gecesi bütün kumandanlar Garp cephesi karargâhı olan çadırılı ordugâhta bir araya toplanır. Mustafa Kemal ise ani bir kararla Konya’ya gider. Herkes onu Ankara’da zannetmektedir. 25 Ağustos gecesi Başkumandanlık karargâhı Kocatepe’ye yerleştirilir. Ertesi sabah ise büyük taarruz başlayacaktır:

“26 Ağustos sabahı daha gün doğmadan ilk emri alan topçu kuvvetleri oldu. Aylardan beri derin bir sükûnet içinde artık itiyat haline gelmiş gevşek bir siper

hayatı geçiren düşman bu gökleri yere indirip yerleri göklere kaldıran müthiş, ağır, bunalıcı ve boğucu ateş karşısında o kadar gafil avlanmıştı ki cephenin başka taraflarında da gösterdiği ateş karşısında hücum istikametinin merkezini tayin edememiş ve beyhude bir mukavemete başvurmuştu. Fakat kesif ateşi takip eden müthiş piyade hücumu önünde durmaya imkân var mıydı?

Afyonkarahisar önü bir mahşer yeri olmuştu.

Saf saf hücum eden piyadeler düşmanın kat kat tel örgülerini kesmeğe bile lüzum görmeden atlayarak düşman siperlerine dalıyorlardı.”(s.32)

Başkumandanın verdiği emirlerle taarruz gittikçe şiddetlenir ve düşmanın mukavemeti kırılır:

“O gün 26 Ağustos günü düşman aylardan beri yerleştiği cepheden sökülüp çıkarılmış bulunuyordu. İleri hatlarımız düşmanı Karahisar’ın cenubunda elli kilometre şarkında 30 kilometre geriye atmış ve bütün kademeli müstahkem mevkillerini düşürmüştü.

30 Ağustos günü başlayan bu muharebe düşman için mezbuhane bir dövüştü. Çünkü her istikametten çevrilmiş bulunuyordu. Düşman sağ cenahı gerisinden akan süvari fırkalarımız düşman gerilerini çevirmişti.

O gün tabiye stratejinin üstün şaheserini Türk ordusu gösterdi. Başkumandanın hazırladığı plan bir manevra hareketi gibi tatbik ediliyor. Düşmanı çeviren çelik çember bir kıskaç gibi etrafına kapanıyordu.”(s.33)

Bu mücadele neticesinde Yunan başkumandanı Trikopis, erkân-ı harbiyesi ve askerleri ölüm yerine teslim olmayı tercih ederler. Düşmanın tüm üstünlüğüne karşın, beş gün içinde cephanesi ve askeri etkisiz hale getirilmiştir. Savaşın sonrası şu satırlarla dile getirilir:

“Darbe çok ağırdı ve yıldırım gibi süratli olmuştu.

Artık Anadolu’da harp edecek tek düşman askeri kalmamıştı.

Bütün geri hatları, ihtiyat fırkaları çözülen ve esir olan düşmanın ancak İzmir civarında istirahatte olan cüzü tamlarından birkaçı Çeşme ve İzmir limanlarından kaçabilmek fırsatını bulmuşlardı.

Fakat süratle yetişen süvari kuvvetlerimizle hafif topçu kıtalarımız Çeşme’de düşmanın gemilerine binmesine fırsat vermeyerek sıkı ateşleriyle son düşman kıtalarını da imha etmiş bulunuyorlardı.”(s.34)

Savaşın bitişiyle Anadolu’da harp edecek tek düşman kalmaz. Çeşme’de kaçmaya çalışan son Yunan birlikleri de imha edilir. İki yüz elli bin mevcutlu Yunan ordusu bir ay içinde ortadan kalkınca Avrupa kabineleri Ankara’ya telgraflar yağdırırlar, hükümetle anlaşmak isterler. Başkumandan Mustafa Kemal, bu müracaatlara şu şekilde cevap verir:

“Anadolu’daki düşman ordusu katî surette mağlup edilmiştir. Artık ciddi bir mukavemet ibrazına ihtimal kalmamıştır. Anadolu için herhangi bir müzakereye mahal yoktur. Ancak Trakya için mütareke mevzubahis olabilir. Bunun için eylülün sonuna kadar bize resmen müracaat edildiği takdirde şu şartlar içinde cevap verilebilir:

1-Mütareke tarihinden itibaren on beş gün içinde Trakya 1914 hudutlarına kadar kayıtsız, şartsız Türk memur ve askerlerine teslim edilmiş bulunacaktır.

2-Düşman nezdindeki esirlerimiz on beş gün içinde İzmir, Bandırma ve İzmit limanlarına iade edilmiş bulunacaktır.

3-Düşman ordusunun üç buçuk seneden beri Anadolu’da yaptığı tahribat tamir ve tazmin edilecektir.”(s.35)

Savaşın kazanılmasının ardından Mustafa Kemal mecliste şu konuşmayı yapar:

“Her safhasıyla düşünülmüş, hazırlanmış, idare ve zaferle neticelenmiş olan bu harekât Türk ordusunun, Türk zabitan ve kumanda heyetinin kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden bir eserdir.

Bu eser Türk milletinin hürriyet ve istiklal fikrinin ölmez bir abidesidir. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evladı, bu ordunun Başkumandanı olduğum için mesut ve bahtıyım.”(s.36)

Nişanlılar’ın ilerleyen sayfalarında mektup tekniği yardımıyla savaşa geri dönüşler görülür. Nilüfer’i Fikret’in elinden almak isteyen Suat Pertev Millî Mücadele’yi değerlendirir. Ona göre Avrupa uyandıkça Türkler uyumaya devam etmişlerdir. Elimizdeki kılıcı yeni silahlarıyla yenmişlerdir. Biz Avrupa hayatını kavramadıkça yenilgiler devam edecektir. Sözlerine şöyle devam eder:

“Nitekim etti, Tuna boylarını da verdik, Balkan müdafaa hattını da verdik. Bugün halimiz göz önünde, memleket her taraftan sarılmıştır. Eğer hadiselerin tabii akışını durduramayacak ve bu cereyana başka bir yol verebilecek, nasıl diyeyim yeryüzünde yeni bir mucize yaratabilecek her hangi bir kudret, bir dahi, bir fevkalbeşer çıkmadığı takdirde akıbetimiz meçhuldür.”(s.54)

Burada gelmesi beklenen kurtarıcı kuşkusuz Mustafa Kemal’dir. Suat Pertev’in Nilüfer’e yazdığı diğer bir mektupta Fikret’in Anadolu’ya geçtiğini öğreniriz:

“Bu sabah haber aldım ki, kocan seni yüz üstü bırakarak Anadolu’ya geçmiş. Hemen itiraf edeyim ki bu onun vazifesi idi. Eğer memleket ancak silah ile müdafaa edilecek hale gelmemiş olsaydı, dizlerinin dibinde, leziz ve serin bir kaynak gibi insana zevk ve sarhoşluk verecek aşkını, doya doya, kana kana içebilirdi.”(s.90)

Suat Pertev, olumsuz biri olarak çizilmesine rağmen Millî Mücadele’nin yanındadır. Mevcut durumu gerçekçi bir şekilde tahlil eder:

“Muhakkak ki bu mücadele çetin olacaktır. Düşmanlar kuvvetlidirler. Elimizdeki müdafaa silahları zayıftır. Paramız yoktur. Bütün bunlar Anadolu’da başlayan mücadelenin ağır olacağını gösterir. Büyük devletlerin Türkiye üzerindeki iddiaları tehlikeli değildir. Çünkü görüyoruz ki onlar bizim sırtımızda iken birbiriyle geçinemiyorlar. Er geç yakamızı bırakacaklardır. Fakat İzmir’den ilerleyen düşman insafsızdır, merhametsizdir ve niyeti kötüdür. Onunla uğraşmak ve mutlaka onu kırmak lazımdır.”(s.91)

Romanda net olarak belirtilmemiş olsa da iki ayrı bölüm olduğunu söylemek mümkündür. İlk bölüm Fikret’in cephane kaçırarak Millî Mücadele’ye katıldığı ve İzmir’de düşmanın yenilgisini gördüğü kısımdır. İkinci bölüm ise karısı Nilüfer’le İzmir’e yerleşmesi, ardından İstanbul’a eşyalarını almaya gitmesi, eşyaların arasında Nilüfer’e yazılmış mektuplara rastlamasıyla devam eden kısımdır.

Millî Mücadele’nin anlatıldığı ilk kısımdaki Fikret’in Yeşilköy’den İzmir’e kadar yaşadığı süreç, yer yer atlamalarla, dönemi yansıtan çarpıcı kesitlerle devam eder. Yazarın diğer romanlarının aksine *Nişanlılar*’da objektifliğe daha fazla değer verilmiş, sunî yergilere, manasız övgülere gerek duyulmamıştır.

İkinci kısımda ise, Suat Pertev gibi zengin fakat başkasının nişanlısına göz koyacak kadar ahlâkî değerlerden yoksun birinin Milli Mücadele’yi değerlendirmesi sağlanır. Bu kişinin Avrupa görmüş, ticarî hayatı kavramış olması onun isabetli değerlendirmeler yapmasını sağlamıştır.

Burhan Cahit Morkaya Trablusgarp'tan Millî Mücadele'nin son bulduğu zamana yaklaşık 12 yıllık bir dönemde yaşanan savaşları eserlerine taşımıştır. Bu eserlerin bir kısmında savaşın atmosferi temel bir konu olarak işlenirken, bir kısmında ise savaş olayların arka planında akan bir fon görünümündedir.

Morkaya savaşları konu edinen romanlarında çatışmaların sıcak atmosferini, komutanların iktidar mücadelesini, cephe gerisinde yaşanan olumsuzlukları anlatır. Bu olayları anlatırken abartılı övgülere veya mesnetsiz yergilere başvurur. Özellikle Türk milletini yüceltirken rastlanan aşırı övgüler, eski idarecileri eleştirirken kullandığı abartılı yergiler okuyucuda rahatsızlık uyandırır.

Morkaya'nın romanlarında Mustafa Kemal kendini bir roman karakteri olarak göstermektedir. *Düinkülerin Romanı*'nda Paris'te Ahmet Reşit'in misafiri olan Mustafa Kemal, güncel olayları değerlendirir, gelecekte yapılacakları anlatır. Diğer eserlerde ise hayranlıkla bahsedilen bir komutan olarak kendinden söz ettirir.

2.BÖLÜM

2.BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA BATILILAŞMA

Türk devlet adamlarını ve aydınlarını bir buçuk iki asırdır en çok meşgul eden konulardan birisi de Batılılaşımadır. Burhan Cahit de romanlarında bu konuya eğilir. Biz Burhan Cahit’in romanlarına geçmeden bu kavramı irdelemek istedik. Mesela Cemil Meriç bu kavramı şöyle verir:

“Sömürge halkı için ideal efendilerine benzemektir. Hint için amaç İngilizleşmektir, Çin Hindi için Fransızlaşmak. Uzun süren sömürgecilik yılları emperyalist yöntemler arasında büyük benzerlikler olduğunu gösterdi. Eski dar deyimlerden vazgeçilerek “Avrupalılaşmak”tan söz edilmeye başlandı.

Uygarlığın temsilcileri yenilenlere önce kendilerini örnek gösterdiler, sonra üyesi bulundukları topluluğu. İkinci Dünya Savaşı’nda Avrupa devletleri eski güçlerini kaybederler, ön plana Amerika geçer. Batı dilleri yeni bir kelimeyle zenginleşir: “Amerikanlaşma.” Avrupa Amerikanlaşıyordu. Dünyanın geri kalan bölgeleri için yeni bir deyim kullanmak uygun olacaktı: “Batılılaşıma”¹

Hamza Eroğlu ise bu konuya şöyle yaklaşır:

“Batılılaşıma ile asıl anlaşılması gereken Batı medeniyetine, müşterek üstün medeniyete yönelmedir. Batılılaşıma ile medeni ve asrî olmak, modernleşme anlaşılmıştır. Batılılaşıma kullanılagelen bir terim olduğu için bizler tarafından da kabul edilmiştir. Ancak Batılılaşıma ile bizim anladığımız asrîleşme, çağdaşılaşma, modernleşmedir; zihniyette ve düşüncede modern ve ileri fikirleri benimsemedir”.²

Şerif Mardin ise Batılılaşımayı şöyle değerlendirir:

¹ Cemil Meriç, “Batılılaşıma”, **Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul, İletişim y., 2002, s.254

² Hamza Eroğlu, **Atatürkçülük**, Ankara, Olgaç Matbaası, 1981, s. 124.

“Osmanlı İmparatorluğu’ndan başlayıp Cumhuriyet Türkiye’sinde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa’nın toplumsal ve fikirsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşım. Bu görüş bazen ılımlı bir şekilde ortaya çıkmış, bazen çok köktenci geleneksel kültür öğelerimizi eleştiren ve karşısına çıkan boyutlar kazanmıştır. Ancak sözcüğün kendisi daha çok Batı’yı her hususta örnek almak isteyenlerin yaklaşımını adlandırmak için kullanılmıştır.”³

Görülüyor ki Cemil Meriç’in olumsuz yaklaşımı bir tarafa bırakılırsa Eroğlu ve Mardin Türk toplumunun yaşadıklarını vermek isterler.

Batılılaşma ilk önce askerlik alanında görülecektir. İmparatorluğun gerilemeye başlamasıyla Batı’nın silah teknolojisinin alınmasına karar verilir. Ama bu teknolojiyi kullanacak askerlerin yetiştirilmesi için askerî okullar gerekecektir. Bu okulların açılmasını, düzenlenmesini sağlayacak yeni bir devlet sistemine de ihtiyaç duyulacaktır. Savaşlardaki yenilgiler ve sonrasındaki ordunun modernizasyonu çalışmaları sırasındaki köklü anlayış değişikliği şöyle anlatılabilir:

“Askerî reform bütün bu durumu değiştirdi. Cahil ve kâfir diye küçümsenen Frenk, asil fennin (harp) hocası mevkiine yükseldi. Dili de belli başlı ilimlerin anahtarı sayıldı. Askerî ıslahatçıların niyeti küçük bir çatlak açmaktı duvarda, bu delikten belli ölçüde su geçecekti. Oysa bir sel aktı, duvarın binlerce çatlağından fışkıran, eskiyi yıkarak yeni bir yaşayışın tohumlarını taşıyan bir sel. Batı, hükmü altına alacağı her yeni nesil için yeni fikirler icat ediyordu...”⁴

Batı’nın yavaş yavaş tanınmasıyla birlikte bu medeniyetin konfora yönelik unsurları da hayata girmeye başlayacaktır. “Lale Devri” denilen dönemde yönetici kısımda başlayan lüks hayat merakı giderek yaygınlaşacak ve Batılılaşma, Batı tekniğini, kültürünü, medeniyetini almak yerine yaşayış şeklini almak haline

³ Şerif Mardin, “Baticılık”, **Modernleşme ve Baticılık**, İstanbul, İletişim y., 2002, s.245

⁴ Meriç, **A.g.e**, s.236

dönüşecektir. Bu durum zaman içerisinde o hale gelecek ki romancılarımız alafranga hayat tarzı diye bir yaşayış şeklini işleyeceklerdir. Gelenekten gelen meşgaleler yerini Batılı meşgalelere bırakacaktır.

Burhan Cahit Morkaya da romanlarında bu konulara yer verir. Bunları şu başlıklar altında değerlendirmeyi düşünüyoruz: eğitim, dans-müzik-eğlence, giyim-kuşam, otomobil tutkusu, spor.

2.1. Eğitim

Burhan Cahit Morkaya romanlarında kahramanlarının Batılı tarzda yetişmelerine önem verir. Bu önem verme karakterlerin, istikametini Batı'ya çevirmiş bir ülkede hak ettikleri yeri alabilme gereğindendir. Böyle bir yerde birey başarılı olabilmek için, diğer insanlardan farklılaşabilmek için bazı temel vasıflara sahip olabilmelidir. İyi bir eğitim almak, yabancı dil öğrenmek, kitap okumak başarılı olması gereken karakterler için olmazsa olmaz fiillerdendir. Bunun için Morkaya karakterlerine özel dersler aldırır, yabancı dil öğrenmelerini sağlar. Öğrendikleri bu diller sayesinde Batılı eserleri okuma imkânına kavuşurlar. Bu sayede Batılı bir fikir, bir yaşam biçimi karakterin zihnine aracısız olarak ulaşmış olur.

Bir genç kızın çocukluğundan evliliğine uzanan süreçte yaşadıklarının anlatıldığı *Ayten*(1927)'de Türkiye'de Batılı gibi düşünecek ve yaşayacak bir bireyin nasıl yetiştirileceğine dair işaretler bulmak mümkündür. Genç kızlara örnek olmak üzere oluşturulmuş bir karakterin eğitim sürecini yazar ihmal etmez. Ayten'in annesi, kızını tek başına büyüttüğünden korumacı bir yapıya sahiptir. Ayten'in önünde bir baba figürünün olmaması onun serbest bir kız olmasında etkilidir. Tanzimat romancılarından bu yana ana karakterin babasız olması; babanın geleneği, eski değerleri temsil etmesinden dolayı eserin kurgusunda yer alması uygun görülen bir araçtır. Eğer eserde güçlü bir baba figürü olsaydı Ayten'in yetişmesinde muhtemelen farklı öncelikleri göz önünde bulundururdu. Görüleceği üzere annesi onun Batı dillerini öğrenmesini teşvik eder, ilk mektep yerine evde tahsile başlatır. Örneğin,

romanda Osmanlı bürokrasisinin içinde yetişmiş aydın bir baba kurgulansaydı kızının düzenli bir mektepte okumasını, muhtemelen de Arapça veya Farsça gibi İslam coğrafyasına ait bir dili de öğrenmesini isteyebilecektir. Bunun tam tersi bir şekilde Kiralık Konak'taki Seniha'nın babası gibi bir baba karakterize edilseydi Ayten Hanım'ın kızının eğitiminde yer verdiği otokontrol mekanizmalarından da yoksun olacaktı. Bu durumda Ayten'in de Seniha gibi Batı'nın sadece sathî görünüşüne değer veren yozlaşmış bir karakter olması muhtemeldi.

Ayten Hanım kızının yetişme sürecini şöyle anlatmaktadır:

“... Ben de daha ziyade Ayten'le uğraştım. Bilhassa onun lisan dersleriyle meşgul oldum. Çünkü onu Frenk mekteplerine vermedim. On üç yaşına kadar çok malumatlı bir İngiliz mürebbiyenin elinde kaldı. Bu yaşlı kadın kendini okumaya vermiş garip tabiatlı bir mahlûktu. Geçkin yaşına rağmen daha gün doğarken denize girer, kilometrelerce de yol yürürdü. Pek tabîî ki yatak odasında, yemek sofrasında her an yanında bulunan Ayten de onun gibi yetişti. Gürbüz, atılgan, erkek tabiatlı bir kız oldu. Altmış yaşına rağmen hâlâ ‘miss’ kalan bu bembeyaz yüzlü, beyaz kirpikli kadıncağımız üç yıl evvel memleketine gitti. Artık Ayten için Fransızca'yı kuvvetlendirmek lazımdı. Kızımın talihi var. Tesadüf karşımıza Madam Duvarez isminde koyu Katolik, asil ve yaşlı bir kadın çıkardı. Kadıköy sörlerinde tarih, edebiyat okutuyor, rahibe olmadığı halde orada verilen bir odada kalıyordu. Haftada iki gün derslerine gitmek şartıyla bize gelmesi için razı ettik.”(s.25)

Ayten'in eğitiminde İngiliz ve Fransız mürebbiyeler görev alır. Bu durum dönemin varlıklı ailelerinde yaygın olarak görülen bir hareket tarzıdır. Çocuklarının yabancı dilleri öğrenmesini isteyen aileler, bu çocukların Batılı değerlerin etkisine daha küçük yaşta maruz kalmasına neden olmaktadır. Ayten de mürebbiyelerinden kitap okumak, spor yapmak gibi birçok farklı eylemi görerek öğrenmiştir. Aldığı bu temel eğitimden sonra dadılarından öğrendiği Fransızcası ile düzenli bir tahsil hayatına başlar. Kızının başarılarını annesi şöyle över:

“... İki sene evvel Kız Muallim Mektebi imtihanlarına girdi ve iki yüz elli, üç yüz rakip arasında muallimleri hayrette bırakan bir muvaffakiyet kazandı.”(s.26)

Annesi Ayten için her şeyi düşünür, iyi bir eğitim alması için elinden gelen her şeyi yapar. Çabalarının sonunda meyveleri toplamanın zamanı gelmiştir. İki yabancı dili bilen Ayten’i annesi şöyle anlatır:

“Onun yetişmesinde sonradan beni yeise düşürecek bir noksan kalmaması için çok çalıştım. On üç, on dört yaşına kadar çok iktidarlı iki mürebbiye ve muallim, ona bir genç kız için en lüzumlu şeyleri öğrettiler. İngilizcesinin bir İngiliz’den farksız olduğunu işittim. Fransızcası çok serbest. Onu muallim mektebine verip üç senesini kendi bilgisinden daha hafif derslerle meşgul etmekteki maksadım biraz fazla ihtiyatkârlıktan doğdu.”(s.26)

Ayten’in yetişmesinde aldığı eğitim, yaptığı sporun yanında sanatın da yeri büyüktür. Resme ilgisi olan Ayten’in malzeme alışını yazar şöyle anlatır:

“... Güzel bir sulu boya takımı aldık. Sonra resim defterleri modeller, kartonlar, ihtiyat fırçalar, boya kaseleri, adeta küçük bir resim atölyesini dolduracak ufak tefek şeyler. Bütün bunlara bir de demir ayaklı şövalye ilave olununca otomobilde bize yer kalmadı. Fakat Ayten o kadar memnundu ki benimle apartmana kadar yürümek istiyordu. Otomobili eve gönderdik. Biz camekânları seyrede seyrede avdete başladık.”(s.50)

Yazar, Ayten’in eğitim sürecinin önemli bir aşaması olan resim derslerini şöyle anlatır:

“İlk resim derslerini İngiliz mürebbiyesinden almıştı. Miss onunla bahçede deniz kenarında gezerken yanlarında kitaplarıyla beraber daima resim takımları da beraber bulunurdu. Model olarak intihap ettikleri tabiat parçaları üzerinde çalışmak Ayten’i çok kuvvetlendirmişti. Amerikalılar tevekkeli mekteplerini dağ tepelerinde yapmazlar. Çocukların ders saatlerinin hemen yarısı açık havada geçer. Bu tarzda yetişmenin bünye üzerinde olduğu kadar ahlâk ve telakki üzerinde de tesiri oluyor.”(s.51)

Ayten, aldığı düzenli eğitimin dışında annesinden piyano da öğrenir. Bu başlangıç denebilecek piyano derslerinden sonra alaturka musikiye de heves eder. Cuma günlerinin sabahlarını tenise ayıran Ayten, öğleden sonralarını ise piyano egzersizlerine ayırır:

“... Ona piyano derslerini ben vermiştim. Fakat şimdi biraz da alafranga çalıştırmak istiyorum. Çünkü alaturka musiki piyanoya pek hafif geliyor. Kendim küçükten beri alaturka ile meşgul olduğum halde bize güzel gelen birçok parçaları piyano ile çalmakta müşkülât çektim. Piyano ile meşgul olanlar için alafrangayı ihmal etmek olmuyor. Ayten, cumalarını ikiye ayırdı. Öğleye kadar tenise gidiyor. Yemekten sonra alafranga piyano egzersizlerine çalışıyor. Mamafih onda musikiye karşı o kadar kuvvetli bir temayül yok. Muvaffak olmuyor değil, çünkü zeki ve istidatlı. Fakat musikinın bazı yanık meftunları vardır ki piyanoya veyahut herhangi bir saza başlarken bile derin bir aşk hissederler. Ayten’in bu halinden anlıyorum ki kalben benden çok kuvvetli. Çünkü musikiye fazla düşkün olanların gönülleri zayıf olur.”(s.63)

Ayten’in modern bir kız olmasında roman okumasının yeri de yadsınamaz. Annesinin onu güçsüz biri yapacağından romanı tavsiye etmediğini ama kadın erkek ilişkilerini anlamada yardımcı olduğunu Aysel şöyle anlatır:

“Annem bana çok roman okutmadı. Ben de okumaya heveslenmedim. Fakat hayata az çok yakın görünen eserler bende derin bir tesir bıraktı. Öyle anladım ki hayatta başkalarının hesabına kendi hislerinden fedakârlık edenler çok defa aldaniyorlar. Hele kadınla erkek arasındaki münasebetler.”(s.177)

Kadınlara roman okutulmak istenmemesi yeni bir olgu değildir. Tanzimat’tan İkinci Meşrutiyet’e kadının sokağa çıkamaması, dışarıyı tanımaması romanın evlere girmesiyle bir şekilde kırılmaya çalışılır. Günlük hayata karışamayan kadın bu hayatı romanlardan öğrenmeye çalışacaktır. Zikredilen dönemde henüz kâmil bir roman külliyyatının olmayışı kadınları elbette Batılı tercümelere yöneltecektir. Bu tercüme romanlardaki sosyal hayat ise bizim toplumumuza tamamen zıt öğeler içerir. Doğal olarak bu durumu bilen ebeveynler de kızlarını romandan sakındırma gereği duymuşlardır. Kiralık Konak’taki Seniha ise roman okuyarak başkalaşan genç kız tipine kuşkusuz en iyi örnektir.

Genç bir doktor olan Suat Naci’nin Isparta’nın Bademli kasabasında yaşadıklarının anlatıldığı *Köy Hekimi*(1932)’nde Tosun’un karısı olan Emine’nin kişisel gelişiminde kitapların büyük bir payı vardır. Tosun askerde olduğu müddetçe Hanımefendi’nin yanında kalan Emine, onun yanında okuma zevkini kazanır, Fransızca’yı öğrenir. Tosun’la evlenmesinin ardından Hanımefendi’den ayrı düşmesine rağmen onunla bağını koparmaz. Hanımefendi’nin Emine’yi kitapsız bırakmayışını yazar şöyle anlatır:

“Hanımefendi ona İstanbul’dan bir takım çamaşır, bir düzine mendil hediye gönderdi. Emine’yi en çok sevindiren şey hanımının kendisini kitapsız bırakmaması idi. Hemen iki postada bir nahiye merkezine uğrayan Tosun elinde iki üç kitapla geliyordu.”(s.29)

Suat Naci, dağ evinde ilk kez Emine’nin evine konuk olduğunda masanın üzerinde duran kitabı görünce şaşkınlığa düşer:

“Doktor Suat Naci masanın üzerinden aldığı bir kitaba hayretle bakıyordu. Tosun karısının boş kaldıkça kitap okuduğunu söylerken Emine utanmış gibi yatağın içinde büzülüyordu. Doktor Suat Naci’nin elindeki kitap Yakup Kadri’nin ‘Bir Serencam’ isimli eseri idi.”(s.32)

Suat Naci, daha önce bu kasabada memur zümresi dahil kimsenin kitap okuduğunu görmemiştir. Bu durumu yazar şöyle anlatır:

“İptidaîliğin en basit numunesi olan bu evlerde o, kitap olarak taşbasması Duduname, Ferhat’la Şirin efsanesi gibi evham ve hayal mahsulü birkaç biçare kâğıt parçasından başka bir şey görmemişti.

Ve kazanın en ileri münevverleri bile ona yegâne meşguliyet olarak akşamları toplanıp rakı içmeği, yazın bağlara gidip kadın âlemleri yapmağı öğretmişlerdi... Evinde bir kütüphanesi olan, hatta dolabında ilme, tarihe, edebiyata ait tek bir cilt bulunan bir gence tesadüf etmemişti.”(s.33)

Emine’nin okuduğu kitaplar çeşitlidir. Genellikle Fransız klasiklerini okuyan kadın yeni çıkan yerli eserleri de ihmal etmez. Emine’yi farklı bir kadın haline getiren okuma serüvenini yazar şöyle anlatır:

“Genç kadın hayatı anlamış, gönül sevgileriyle ihtiras hezeyanlarının bütün zevklerini tatmıştı. Onun terbiyesiyle yetişen Emine ondan yalnız Emile Zola’nın eserlerini, Lafonten’in efsanelerini değil Pol Margrit’in yeni asır kadınına dâimi bir zevk ve şehvet sarhoşluğu içinde gösteren romanlarını da okumuş öğrenmişti...”(s.196)

Emine'nin Batılı romanlarla tanışması romanın kurgusu için kuşkusuz gereklidir. Yazarın bir köyde yaşanmasını istediği yasak aşk için belli şartların bir araya gelmesi lazımdır. İstanbul'da yetişmiş Suat Naci için köylü, evli bir kadınla aşk yaşamak sıradan bir şey olabilir. Fakat geleneksel değerler içinde yetişmiş bir kadının kocasını hiç tanımadığı şehirli bir doktorla aldatması gerçeklik duygusunu zedeleyecek bir durum ortaya çıkarır. Yazar, bu durumu ortadan kaldırmak için Emine'yi kendi evinin sınırları içinde dönüştürecek, onda Batılı bir kadının tutkularını ortaya çıkaracak bir araca ihtiyaç duyar. Bu araç şüphesiz Batı'nın yaşayışını Emine'nin zihnine kazıyan tercüme romanlardır.

Kitaplar aynı romanın karakterlerinden biri olan Leyla için de etkin bir eğitim aracıdır. Onun amacı ise Suat Naci'yi etkilemek için kadınlığın inceliklerini öğrenmektir. Leyla'nın okuma serüveni ise şöyle anlatılır:

“Leyla bir vakitler okuduğu Borje'nin “Fizyoloji Dölamur Modern” kitabında erkeklere ait böyle ihtiras ve şehvet dolu sahifeler görmüştü. Ve kafasına yer etmişti ki genç ve yaşlı bütün erkeklere karşı kadının zevkini ve güzelliğini daima yudum yudum tattırması lazımdır. Her gün aynı renk, aynı lezzeti alan erkekler çeşni değiştirmek ihtiyacındadırlar. Ve bu ihtiyaç onları bazen aç birer sırtlan gibi ağızları köpüre köpüre en vahim tehlikelere bir kuş çevikliği ve bir kurt iştihasıyla atar...”(s.219)

Köy Hekimi romanında Emine, Neveda Hanım'ın etkisiyle kitap okumaya başlar. Ondan öğrendiği Fransızca sayesinde kasabanın dar sınırlarını aşar, roman karakterleriyle Paris'in sokaklarını dolaşır. Bu romanlar onun karakterini değiştirecek, okuduğu eserlerdeki aşkları yaşamak isteyecektir.

Köyünden çıkan Recep'in İstanbul'da doktor olması, ardından Berlin'e gidişinin anlatıldığı *Gurbet Yolcusu*(1934)'nda yazarın kendinin de belirttiği gibi konferans mahiyetindeki pasajlardan birinde okuyan kadınla okumayan kadın arasındaki farkı öğreniriz:

“Okuyan kadın daima bir kahraman olmak sevdasındadır. Bu seveda onu erkekler arasında bir tasnif yapmağa mecbur eder. Bu kadın eğer hayatı meşgalesiz, kalbi boş bir kadınsa pek kolay sükût etmez. Etse bile bu mağlubiyette onu basit bir macera kadını olmaktan kurtaran bir şeref vardır.

Okumayan kadın, rengi kokusu kemalini bulunca ilk uzanan ağza nasip olacak dolgun meyveler gibidir. Bir el teması, hatta bir ağız şapırdatması ile sapından kopup düşüverir.”(s.147)

Görüldüğü üzere kadının okuması onu değerli kılan temel etkindir. Okumayan kadın ise erkeklerin arzularını tatmin etmekten başka işe yaramayan bir mahlûk olarak gösterilir.

Yaprak Aşısı(1939)’nda şehir hayatından sıkılıp inzivaya çekilen Ayşe Hayal’in en yakın dostu kitaplardır. Kışları taşındığı Değirmendere’de kimsenin olmadığını bilen Ayşe Hayal, kendine yeni bir kütüphane oluşturur. Bu sırada değişen kitap zevkini Ayşe Hayal şöyle anlatır:

“Eskiden realistleri severdim. Fakat buraya geldiğimden beri daha ziyade romantikleri seviyorum. İçli sevgileri tatlı tatlı anlatan romanlara bayılıyorum.

Her hafta Değirmendere postanesi benim için paket paket kitap taşıyor. Buraya gelirken büyük bir kütüphaneye salahiyet vermiştim. Yeni gelen ve yeni çıkan eserleri bana yollayacaktı. Bunlar Yusuf Ağa’nın bahsettiği kara kışta bana arkadaşlık edecekler. Mademki buralarda kuş uçmazmış!”(s.35)

Şehrin bunalıcı hayatından sıkılan Cevat’ın köy hayatını keşfedişinin konu edildiği *Köydeki Dost*(1940)’ta roman yazarı olan Cevat’ın yeni yetişen kızların eğitimden anladığı şeyleri eleştirdiğini görürüz. Bu kızların etraflarındaki insanlar

onların cahilliklerinin ortaya çıkmasını engeller. Birkaç dili konuşabilmesine rağmen cahillikleri ortada olan kızlar şöyle anlatılır:

“Hele içlerinde biraz da edebiyata, şiire heves edenler vardır. Fikret’in birkaç mısraını ezberler, Baudelaire’nin birkaç mariz fikrini kaparlar. Artık kendilerini edebiyat profesörü zannederler. Dinleyen erkekler de biraz yufka yürekli, püften bilgili olurlarsa artık su gibi takdirler kazanır. Etek etek iltifata uğrarlar.”(s.44)

Cevat Bey eleştirilerine devam etmektedir. Avrupa’da yaşamının bir üstünlük kıstası olmasının mantıksızlığı şöyle anlatılır:

“Avrupa’da yetişmiş, Avrupa hayatında pişmiş, zeki bir kadın elbette muhitinden birkaç parmak yüksektir. Zaten erkekler arasında bile, aynı üstünlük göze batar, falan adam Avrupa görmüş denildi mi bu âdeta bir imtiyaz gibidir. Her kapıda hürmet görür. Hâlbuki Avrupa’ya gittiği halde görüşü ve düşüncüsü değişmeden kalıp geri dönen ne molozlar vardır.”(s.45)

Yazar, romanlarının genelindeki araya girmelerle kadınlara yol gösterici olmakta, onları Batılı hayata hazırlamaktadır. Okumak, iyi bir eğitim almak bu tür bir hayata katılabilmenin önemli şartlarından biridir.

Ayten romanında karakterin eğitim sürecine bu kadar yer verilmesi, Ayten’in iştirak edeceği yeni Batılı hayata tam olarak uyum sağlayabilmesi gereğindendir. O katılacağı balolar için dans edebilmeli, piyano çalabilmelidir. Katılacağı aktiviteler için sporun inceliklerini, araba kullanmayı bilmelidir.

Bu eğitim neticesinde kahramanlar piyano çalmak, resim yapmak, dans etmek gibi beceriler kazanırlar. Öğrendikleri yabancı diller sayesinde ise Batı’nın edebi eserlerini çeviriye muhtaç olmadan okuma imkânına kavuşurlar. Kazandıkları

beceriler sayesinde bulundukları yerlerde Batılı değerlerin taşıyıcısı olurlar. Örneğin piyano çalabilen Ayten gibi bir kız yaşadığı mekânı Batılı bir bestecinin melodileriyle hareketlendirecek, çevresindeki insanları da farklı bir atmosfere dâhil edecektir. Bunun yanında Fransızca öğrenen bir karakter gittiği Paris'te insanlarla iletişim kurabilecek, yaşadığı etkileşim sayesinde benliğine Batılı değerler katacak, daha sonra döndüğü İstanbul'da ise diğer insanlara bu değerleri yayacaktır. Sonuç olarak alınan iyi bir eğitim karakteri Batılı gibi düşünen ve yaşayan bir birey yapar. Bu eğitimin yokluğunda ise taklitçiliğe saplanmak kaçınılmazdır.

2.2. Dans, Müzik, Eğlence

Dans etmek modernleşme süreci öncesinde Türk kültüründe var olmayan, kökleri Batı'ya uzanan bir eylemdir. Türk kültüründe de düğün, sünnet vb. hayatın dönüm noktalarında oynanan oyunlar vardır fakat kadın ve erkeğin bu eğlencedeki tavırları farklıdır. Geleneksel kültürde kadın ve erkeğin ayrı mekânlarda ve farklı şekillerde eğlenmesine karşılık, Batı'dan gelen dansa kadın ve erkek birbirine olabildiğince yakındır. Dolayısıyla dans, kaçgöçün olduğu, kadının gözden uzak olduğu bir toplum için Batılı değerlerin görünür kılındığı temel bir göstergedir. Bunun yanında geleneksel toplumun ahlâkî değerlerinin bedenlerini birleştirerek müzik eşliğinde eğlenen iki karşı cinsten insanı tasvip etmeyeceği açıktır. Dolayısıyla dans eden kişiler ya toplumdan kopacak ya da kendi anlayışları doğrultusunda toplumu dönüştüreceklerdir. Genel olarak Morkaya'nın romanlarındaki karakterler de toplumlarıyla ortak değerleri paylaşmayan, belli yalıtılmış muhitlerde oturan Batılı gibi eğlenen, Batılı gibi yaşayan kişilerdir.

Aşk Bahçesi(1925) bir baloyla başlar. Sacit ve Osman kadınlar ve aşk üzerine sohbet etmektedirler. Sohbeta Sacit'in çocukluk arkadaşı olan Cazibe Hanım da katılır. Cazibe Hanım'ın Sacit'e neden dans etmediğini sorması üzerine şöyle bir sohbeta tanık oluruz:

“İltifat gibi görünen bu nazik kelimelerde ince bir serzeniş vardı:

-Hakkınız var hanımefendi, dedim. Fakat on ikiyi geçti. Artık tenhalaşır.

Osman’ın bu geceki neşesini kaçırın Müzeyyen Hanım da tasdik etti:

-Asıl eğlence bundan sonra başlar. Hatta ikiden, üçten sonra!

Cazband yeniden harekete gelmişti. Bu geceki balonun hemen en şık tuvaletini taşıyan Cazibe Hanımefendi sordu:

-Başka bir eğlence yok mu acaba, kotiyon falan gibi!

-Zannetmem dedim. Umumî kalabalık balolarda pek yapıldığı yok.

-O halde sabaha kadar da dans etmekten başka çare yok!”(s.10)

Cazibe Hanım, Sacit’in peşini balo boyunca bırakmaz. Uzun bir uğraştan sonra onu dansa kaldırmayı başarır. Sacit bu dans sırasında yaşadıklarını şöyle anlatır:

“Şimdi başını sağ omzuma bırakır gibi eğip yeşil gözleriyle beni dinleyen Cazibe Hanımefendi ile dans ediyoruz. Kuvvetli “origon” kokusu gıcıklayan sinirlerimde hummalı bir aşk hareketi var. Daha dört beş yıl evvel arkasında en genç arzuları çekip götüren bu güzel ve genç kadının bugün başımı omzuma bırakıp nefeslerini bana hissettireceğini nasıl hatırıma getirirdim. Heyecan ve ihtiras veren, o kıvrıkcık karanfil gibi ateşli dudakların bana bu kadar yaklaşacağını nasıl düşünebilirdim. Şimdi onun nefesi, onun kokusu ve onun ateşi ve hepsinden nefis yeşil ve sevdalı gözleriyle beraberdim. Mütemediyen dönüyoruz...”(s.13)

Dans sahnesi gittikçe hareketlenmiş, çiftler birbirlerine iyice ısınmışlardır. Eşlerine daha fazla sokulmaya başlarlar:

“Mariçanın en güzel parçasının en oynak yerlerindeyiz. Mütemedî ayak sesleriyle dönen beyazlı, siyahlı çiftler gittikçe birbirlerine sokuluyorlar.

Kalabalıktan çarpmamak için kavalyeler kadınlara sarılıyor. Hararet gittikçe artıyor.”(s.13)

Sacit, karşısındaki kadının güzelliği ve sıcaklığıyla kendisinden geçer. Sacit bu durumu şöyle anlatır:

“Onun yeşil gözleri bir kaynak gibi hare hare, dalga dalga parlıyor. Kızıl saçlarının yüzümü gıcıklandığını, başının omzuma düştüğünü hissediyorum. Hafif, derinden gelen baş döndürücü gönül lisanile bir şeyler söylüyor.”(s.14)

Mariça son bulmuştur, çiftler yerlerine otururlar. Bir süre sonra cazbant tekrar çalmaya başlar. Bu sefer Cazibe’yi dansa davet eden Sacit’tir. Sacit yaşadığı heyecanı şöyle anlatır:

“Cevap vermeden elini omzuma koydu. Zapt edilemeyen bir sevinç ve heyecan buhranı içinde dönmeğe başladık, salonda bir uğultu vardı. Mütemediyen dönen, giden, gelen cazbandın mukavemet edilmez temposile daima hareket eden bir kalabalık içinde biz belki en çılgın bir çift olmuştuk.”(s.19)

Dans, Batılı yaşam aktivitelerinden kadın ve erkeğin birbirine en fazla yaklaştığı eğlence olması nedeniyle yazar tarafından çok önemsenir. Romancının Sacit, Kamuran, Müzeyyen gibi karakterleri adeta bir dans pistinde hayatlarını sürdürmektedirler. Dans ederken mutlu olurlar, sosyalleşirler, âşık olurlar, cinselliğin farkına varırlar. Müzik durduğu zaman ise romanın ritmi de yavaşlamaktadır. Karakterler seçilirken de dans etmeyi becerebilecek Frenk mekteplerinde yetişmiş kişilerin yer almasına özen gösterilir. Bu karakterlerin ortak özellikleri Batılı değerleri bütünüyle kabul etmiş olmaları, Batı ahlâkını hayatlarına uygulamalarıdır.

Balonun eğlencelerinden biri de kumardır. Sacit'in arkadaşı olan Osman'ın kumar tutkusu herkesçe malumdur. Eğlencenin ortasında bir ara gözlerden kaybolur. Onu arayanlar sonunda bakara masasında bulurlar. Osman'ı salonun köşesindeki uzun masada kıpkırmızı yüzü ve karmakarışık saçlarıyla perişan bir halde görürler. Ne yaptığını soranlara ise “aşkta kaybettim, kumarda kazanıyorum” der.(s.24)

Balonun ilerleyen saatlerinde Sacit'le Müzeyyen Hanım sohbet etmektedirler. İkisi de Osman'ın için endişelenirler. Müzeyyen Hanım Osman'la yaşadığı problemlerden, birbirlerini ruhen tatmin edemediklerinden bahseder. Sacit ise Müzeyyen Hanım'ı teselli için dansa kaldırır. Ettikleri heyecan dolu dansı Sacit şöyle anlatır:

“Tangonun oynak ve kıvrak nağmeleri bizi o kadar bağıyor ve kıvrandırıyor ki! Dansın ikinci defa başlangıcında kendimden geçmiş gibiydim. Elektriklerin bir kısmı sönmüş, salonda hafif bir aydınlık kalmıştı. Palmiyelerin gölgelediği bir köşede tangonun en şiveli figürünü yapıyorduk. Müzeyyen Hanım'ın ipek saçları yüzümü gıcıkliyordu.”(s.35)

Balonun bitmesi ile birlikte Sacit ve Cazibe Hanım mekândan ayrılırlar. Sacit otomobiliyle bu güzel kadını evine kadar bırakır. Baloda eğlenceye doyamayan çift evde kaldıkları yerden devam ederler. Sacit olanları şöyle anlatır:

“Onun ipek mantosunu elimle çıkardım. Bu genç kadının baş döndürücü bir dekoltesi vardı. Balo gecesini bütün iştiaklarına rağmen yalnız kollarımda ve göğsümde sıkabildiğim bu güzel vücuda temlik edebilmek için sabırsızlanmamak imkânı yoktu. İnce ve uzun kadehe boşalttığım vermutu uzattım:

-Yemekten evvel, vakıa sonra da içilir amma!”(s.39)

Sacit, Ada'daki "Diyaskolos" adlı yerdeki yeni bir eğlenceye davet edilir. Bu sefer yanında Lale, Rabia ve Müzeyyen Hanım vardır. Dans, viski ve kahkaha ile geçen bir iki saatten sonra "Kulüp"ün elektrikleri sönmeğe başlar. Diğer hanımlar kalkarlar, kulüpte sadece Sacit ve Müzeyyen Hanım kalırlar. Kulübün atmosferi şöyle anlatılır:

"Müzeyyen Hanım'la terasta karşı karşıya geldik. Turdan dönenler bu nefis ve beyaz gecenin zevkine kanamamış gibi gene bahçeye, salona dolmağa başlamışlardı. Sönen lambalara rağmen birçok çift rengârenk sevimli bir girdap gibi çılgınca dans ediyorlardı."(s.75)

Edilen son dansların ardından kulüp dağılmaya başlar. Müzeyyen Hanım ve Sacit geceyi oteldeki odalarında birlikte geçirirler.

Tokatlıyan'da bir akşam yemeği yenilecektir. Sacit bu yemeğe Lale ve annesini de çağırır. Lale'nin güzelliği o gece Sacit'i çok etkiler. Uzun sürecek bir sohbet başlar. Pakize Hanım'ın düğününden bahsedildikten sonra Sacit dans konusunu açar. Ona göre kadınlar için herkesle dans etmek uygun değildir. Kadınların dans konusunda nasıl hareket etmesi gerektiğini Sacit şöyle anlatır:

"... Ben hatta Lale'ye çok defa söylerim. Kulüpte herkesle dans etme, tabiatını, ahlâkını, mazisini bilmediğin bir adamla tesadüfen dans edersin, dedikodu olur derim. Zannedirim ki hakkım var, değil mi beyefendi. Meselâ bazı gençler var ki bütün arzuları beğendikleri genç kız veyahut kadınla muarefe peyda edip onu dansa kaldırmak, yavaş yavaş teklifsiz olmak... Bundan sonra daha ne düşündüklerini Allah bilir. Şimdi bir genç kızın bu zihniyette insanlarla dans etmesi bile doğru değildir."(s.91)

Bu uyarılardan sonra dans üzerine olan sohbete Sacit'in halası Mediha Hanım da dâhil olur. Daha önceleri tutucu bir kadın olan Mediha Hanım dansı çok sevmiştir. Konu danstan açılınca kendisi de kanaatlerini belirtir. Aralarında dans hakkında şöyle bir sohbete tanık oluruz:

“-Fidan piyanoda güzel bir fokstrot çalıyor, Mediha Hanım bizi seyrediyordu.

-İstedığınız oldu, dedim. Bakın, size halamda dans etmek kabildir, demedim mi?

Gözlerinin içi gülüyordu:

-Dans o kadar hoşuma gidiyor ki! Bir gün oynamasam vücudumun ağırlaştığını hissediyorum.

-Baksanıza halam bile yavaş yavaş dansa özeniyor. İster misiniz, şunu bana da öğretin diye tuttursun!

Genç kız bayılıyordu. Ona fokstrottaki ince figürleri gösterdim. Bu daha hoşuma gitti.”(s.93)

Alıntıladığımız bu satırlar Mediha Hanım'ın asrî biri oluşundaki aşamaları gösterdiği için önemlidir. Birkaç yıl önce yeğenini Avrupa'ya gittiği için eleştiren Mediha Hanım, bir süre sonra dansa tutkuyla bağlanmıştır. Bu tutkusu Şişli'deki evinin salonuna rahat dans edilebilmesi için parke döşettirmeye kadar varır.

Sohbet sırasında Sacit unuttuğu bir şeyi hatırlar. Uzun süredir ihmal ettiği Fidan'ı dansa kaldıracaktır. Genç kızın hareketlerinde bir arzusuzluk vardır. Sanki ağır bir işe kalkıyormuş gibi, güçlkle ve isteksizlikle davranır. Sacit onun bu hareketlerinden gönül koyduğunu anlar fakat güzelliğinden dili tutulur, bir şey söyleyemez. Lale, bu zorunlu danstan bir süre sonra parçayı değiştirerek Sacit'i kurtarır. Gecenin devamında Sacit sohbete Kamuran'la devam eder:

“Kamuran, Sacit'i İstanbul'un yeni eğlence hayatı konusunda aydınlatır. Lüks semtlerde oturan sık bayanların birkaç arkadaşı ile bir araya gelip gruplar

kurduğunu, aralarında tuvalet yarışları olduğunu, birlikte çay partileri düzenlediklerini söyler. Şu an baloda olan hanımlar İstanbul'un en sık gruplarında "İşvekâr Hanım Grubu"na dâhildirler. Romanda sözü edilen grup bize Halit ZiyaUşaklıgil'in Aşk-ı Memnû kitabındaki "Melih Bey Takımı"nı hatırlatır."⁵

Ada'da kır gezintileri de Sacit için ayrı bir keyiftir. Kamuran'la birlikte at arabaları ile dolaşırken aşk, evlilik gibi birçok konudan bahsederler. Müziğin, araba keyfinin kaynaştığı bu gezinti şöyle anlatılır:

"Araba yavaş yavaş Diyaskalos yokuşunu çıkıyor, yukarıdan takım takım merkep, araba kabileleri geliyor. Mandolin mızrapları, kahkahalar, uzaklarda gazeller. Yukarıda lunaparkın cazbandı bu aydınlık gecenin çamlara çekip aldığı halkın neşesini çıldırtıyordu."(s.139)

Romanın geneline bakıldığında Batılılaşan karakterlerin eğlenceyi çok önemsedikleri görülür. Bu eğlencelerin vazgeçilmez ögesi kadındır. Dans, içki, araba gezintileri hep kadınlarla güzeldir. Bunun tek istisnası Osman'ın kumar tutkusudur. Bu tutku kadınları bile değersiz kılmıştır.

Eğlence mekânlarına bakıldığında kulüpler kendini göstermektedir. Ada'daki "Diyaskalos" bunların en ünlüsüdür. Bunun yanında baloların düzenlendiği apartman daireleri önemli eğlence mekânlarına dönüşebilmektedir.

Genç bir kadının sevgilisi tarafından aldatılmasının, ardından yaptığı mutsuz evliliğin anlatıldığı *Gönül Yuvası*(1926)'nda Elvan, Fransız liselerinden birinde okumuş, iyi bir müzik eğitimi almıştır. Yıllar sonra Kadıköy'de geldiği evde maziye hatırlar. Ona maziye hatırlatan yıllar önce çaldığı, o an önünde duran piyanodur. Piyanonun yaşattığı hisleri Elvan şöyle anlatır:

⁵ Hatice Çimen, "Burhan Cahit Morkaya'nın Romanlarında Kadın Tipleri", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006, s. 60

“Parmaklarımı tuşların üzerinde gezdirdim. Akordu bile bozulmadan yıllardan beri kapalı kalan piyanonun nağmeleri eski köşkün geniş odalarına yayıldı. Beş altı yıl evvelki neşeli hayatın akislerini aradığım tozlu tavanlarda bugün matemli bir türbe melali vardı. Kızlık hayatımın çılgın ve çok şen zamanlarını hatırlayarak Şopen(Frederic François Chopin)’in Rüya(songe)’sını çalmaya başladım. Bu parçayı çok severdim. Hele maziye ait bir hicran, bir tahassür duyduğum zamanlar.”(s.24)

Elvan bu parçayı çaldığı sırada piyanoyu öğrenme süreci de aklına gelir. Onun piyanoya hırsla sarılmasını sağlayan Ziya’dır. Onunla yaşadığı rekabeti Elvan şöyle anlatır:

“Ben mektepte piyano çalmaya başladığım zaman amcazadem Ziya da keman çalmaya başlamıştı. O frerlere gidiyordu. Hemen hemen onunla akrandık. Birbirimizi çok kıskandığımız için gizli gizli çalıştık. Ben ondan geri kalmamak için piyano derslerine devam ederdim. O da gururunu kırdırmamak, benim yanımda mahcup kalmamak için bütün kuvvetini kemana veriyordu...”(s.25)

“Rüya” parçası Elvan için çok özeldir. Ziya ile yaşadıkları aşkın bir nişanesi gibidir. Hüzünle karışık duygularını Elvan şöyle ifade eder:

“İşte Rüya’nın bu sükûn ve heyecana geçen, ıstıraptan kahkahaya koşan musikisi benim zaman zaman garipseyen, vakit vakit neşe ve sevinç yaratan gönlümün lisanı gibiydi. Onun için bu parçayı seviyorum ve bu gece Rüya melul kalbime o kadar teselli verdi ki...”(s.35)

Elvan'ın yalnız kaldığında yapmaktan zevk aldığı en önemli eylem piyano çalmaktır. Kocas Şefik Bey'le Ziya arasında yaşadığı bocalamanın atmosferinden müzik sayesinde kurtulur. Elvan, piyano çalarak tattığı lezzeti şöyle anlatır:

“Şefik Bey gittikten sonra yukarıdaki salona çıktım. Ziya meydanda yoktu. Piyanonun kapağını açtım. Birkaç günden beri çaldığım yoktu. Nota aramaya lüzum görmeden hatırıma gelen şeyleri çalmaya başladım. İlk partiye Çardaş tesadüf etti. Çardaş'ın her tarafını değil, fakat bazı parçalarını pek severim. Bu parçalarda musiki tamamen bir lisan olur. Âdeta insan neşeli, şuh biriyle konuşuyormuş gibidir.”(s.125)

Romanda bahsedilen, şehirli insanın hayatına yeni giren eğlencelerden biri de sinemadır. Kadıköy'ün sıkıcı atmosferine geceleri bir ferahlık getiren sinema eğlencesinden şöyle bahsedilir:

“Kadıköy o kadar tatsız ki! Artık hoşla giden bir yeri kalmadı. Gündüzleri her taraf yanıyor, akşamları da hemen herkesin bulunduğu yer sinema! Sinemalar da artık sergi oldu. Herkes birbirinin süsünü, tuvaletini, başının iğnesinden iskarpinin tokasına kadar seyrediyor. Sonra aynı çehreler aynı insanlar, aynı dedikodu, işte Kadıköy.”(s.112)

Gönül Yuvası'nda karakterler Batı müziğini dinlemekten hoşlanırlar. Bu zevk Elvan'ı piyano, Ziya'yı keman öğrenmeye yöneltir. Zamanla Elvan'la Ziya'nın hayatlarındaki en önemli şey müzik olur. Aralarında hangisinin iyi çalacağına dair rekabet önce dostluğa, sonrasında ise aşka dönüşür. Aralarındaki iletişimi sağlayan en önemli vasıta müziktir. Müzik sayesinde hislerini adeta farklı bir lisanla anlatırlar.

Köyünden küçük yaşta çıkan Recep'in doktor olması anlatan *Gurbet Yolcusu*(1934)'nda Leyla'nın ve Kadri Bey'in en büyük eğlencelerinden biri

kumardır. Kumar dostlarla bir araya gelmenin en güzel yoludur. Leyla'nın kumar zevki şöyle anlatılır:

“Hanımefendi bezik meraklısı idi. Bütün bezik meraklıları orada toplanıyorlardı. Poker olsun, bezik olsun bütün kâğıt oyunu olan yerlerde oyun kadar dedikodu en lezzetli bir eğlencedir.

Kadri bey de bu pek yorucu olmayan ve daha ziyade orta yaşlıların hoşuna giden oyunun eski bir meraklısı idi. Akşama kadar oynadı.”(s.59)

Küçük bir kızın Batılı bir kadın olma sürecinin anlatıldığı *Ayten*(1927)'de, Ayten ve yakın akrabaları eniştelерinin evinde bir araya gelirler. Üç kadeh içen enişte neşelenmiştir. Ayten'e bir zeybek havası çalması için rica eder. Müzik, romanda akrabaları, dostları birleştirici bir fonksiyon üstlenir. Müziğin kaynaştırıcı etkisini yazar şöyle anlatır:

“Eniştemizin kumandası kızları harekete getirdi. Ayten piyanoya geçti. Sevgi kemanını aldı. Oynak bir zeybek havası başladı. Kamuran Bey'in kızları çok güzel zeybek oynuyorlar. İzmir'de öğrenmişler. Babalarının ısrarı bizim ricamızla kalktılar. Bu dans iyi oynanırsa çok hoştur. Kızlar oynarken eniştem kendini tutamadı. Cebinden mendilini çıkararak ortaya atıldı. Hem oynuyor hem bizi çağırıyordu.”(s.66)

Ayten ve arkadaşlarının en büyük eğlencelerinden biri de tekne gezintileridir. Arkadaşı Asuman'la birlikte Hikmet Bey'in kotrasını ödünç alıp denize açılırlar. Kotra eğlencesinin detaylarını Ayten şöyle anlatır:

“Arkadaşlarla Ada gezintimiz çok güzel geçti. Büyükada önünde banyo yaptık. Sonra geç vakit Heybeli arkasından, Çam Limanı açıklarından dolaştık. Hikmet Bey’in Adalar’ın en şiddetli akıntısı dediği Heybeli ile Burgaz arasındaki boğazdan geçtik. Artık Kınalı’ya doğru yol vermiştik ki arkamızda iki direkli bir kotra peyda oldu. Biz ağır gidiyorduk. Sahili görmek için rüzgârı yelkenlere yedirmiyordum. Gönül arkadakilere dikkatle baktıktan sonra bana işaret etti.”(s.125)

Ayten’in iştirak ettiği eğlencelerden biri de balolardır. Kendisine Hikmet Bey tarafından bilet satması söylenir fakat o bu görevi kabul etmez, onun yerine çiçek satmak ister. Bu görevi neden kabul etmediğini şöyle anlatır:

“Bu akşam Asuman’la gönül sandalla gelip beni aldılar. Perşembe akşamı Belvü’de kulüp menfaatine verilecek balo hazırlıklarına bakmak için Hikmet Bey bizim de gelmemizi rica etmiş. Bir balo için daha evvelden bize birçok teklifler yapılmıştı. Tanıdık ailelere satmak için birçok bilet vermek istediler. Ben almadım. Bu tarzda bilet satmak hiç hoşuma gitmez. Bana öyle gelir ki herhangi bir menfaat için de olsa alacağım bilet bedelinde benim hatırımın ve izzet-i nefsimin de bir hissesi vardır. Hikmet Bey bunu kabul ettiremeyince balo gecesi çiçek dağıtmamı rica etti...”(s.132)

Beklenen balo gecesi gelmiştir. Tüm hazırlıklar bitmiştir, davetliler içeri girmektedirler. Balonun başlangıcındaki bu atmosferi Ayten şöyle anlatır:

“Beklediğimiz balo gecesi geldi. Elbiselerimiz atölyedeki bütün kızların çalışması sayesinde vaktinde yetişti. Kulübün dört kız azasının, yakalarında sarı lacivert kokartları ve düz beyaz elbiseleriyle kalabalık içinde dolaşmaları herkesi alakadar ediyordu. Güzel bir caz bant durmadan çalıyordu. Kadıköy’ün hemen bütün maruf çehreleri bu gece burada.”(s.136)

Balonun vazgeçilmezlerinden biri de kuşkusuz edilen danslardır. İlk dansı Adnan Bey'in teklif etmesiyle Ayten'in onu reddedişi bir olur:

“-Karar verdim bu gece dans edecek değilim, dedim. Ciddileşir gibi oldu. Biraz düşündükten sonra yalnız bana işittirmek ister gibi sokuldu.

- Bir muammasınız Ayten Hanım, dedi. Dikkat ettim, şimdiye kadar hiçbir teklifim sizce kabul edilmedi. Öyle hissediyorum ki bu hareketlerinizde bana karşı düşünülmüş bir kararınız var.”(s.136)

Balonun önemli eğlencelerinden biri de kumardır. İnsanlar basit bir oyun etrafında oldukça eğlenmektedirler. Ayten kumarın sürükleyiciliğini şöyle anlatır:

“...Yaşlılar briç oynuyorlardı. Biz kırk para bop, bir lira kav poker oynadık. Bu müthiş poker saatlerce sürdü. Ferit Kâmi Bey annem, teyzem, Greta'nın babası briç oynuyorlardı...”(s.160)

Kalabalık yavaş yavaş kumardan sıkılır. Artık pokerin zevkli bir yanı kalmamıştır. Bir turdan sonra oyun sona erdirilir. Fişler toplanır, saatlerce süren oyunun sonunda Sevgi kaybetmiş, Yıldız, Greta ve Aysel otuz kuruş kazanmıştır.

Birkaç gün sonra Ayten'in teyzesinin evinde yeni bir davet verilmektedir. Konukların arasında ünlü muharrirler de vardır. Safvet Kadri isimli muharrir Ayten'le ilgilenmektedir. Ayten kendisine Antik Yunan hurafelerinden bahseden bu adamdan hiç hoşlanmaz. Bir yolunu bulup ondan uzaklaşmak ister. Eniştesinin teşvikiyle piyanonun başına geçmesiyle bu sıkıntılı durumdan kurtulur. Ayten, piyano çalışını şöyle anlatır:

“...Evvela ellerimi alıştırır gibi tuşlarda dolaştım. Piyanonun sesini duyanlar öteki odadan gelmeye başladılar. Kadın, erkek etrafımda toplanmışlardı. Parmaklarım dolaşırken yavaş yavaş ‘Yes sör mis beybi bi’ ismindeki oynak İngiliz fokstrotunu çalmaya başladım. Eskiler bunu da parmak egzersizi sanarak, başları önünde şarkıyı beklerken gençlerden bazıları bu çok kıvrak tempoya ayak uydurup bir makine gibi dönmeye başladılar.”(s.167)

Ayten bu sırada eniştesinin kalın sesiyle irkilir. Genç kız ona söz verdiği parçayı çalmak için vaziyet alır. Çaldığı parçanın etkileyiciliğini Ayten şöyle anlatır:

“Hiç dans bilmeyenleri bile harekete getirecek kadar oynak tempoları olan bu parçayı en heyecanlı bir yerinde bırakıp hiç meyan filan yapmadan ağır ağır eniştemin istediği parçayı çalmaya başladım. Berikilerin kahkahaları salonu doldururken şarkıyı bilen eskiler bir ağızdan piyanoya refakat ediyorlardı.”(s.167)

Eniştesinin istediği parçayı çaldıktan sonra piyanoya olan tutkusunu şöyle anlatır:

“Tuhaf bir tabiatım var. Piyano ile az meşgul olurum. Evde egzersizlerimi bazen sırf parmaklarımın kuvvetini kaybetmemek için yaparım. Fakat bazen de uysal bir tarafıma rastlar. Çalmaya başlayınca gittikçe heveslenir, açılırım. Bu akşam da öyle oldu. Eniştemin şarkısını bitirdikten sonra kendi keyfime göre içime doğan birçok şeyler çaldım. Bunu kimseyi memnun etmek için değil, kendi zevkim için yapıyordum. Arkadaşlarım bu tabiatımı biliyorlardı.”(s.167)

Ayten’de karakterlerin en önemli eğlencesi kuşkusuz belirli aralıklarla düzenlenen balolardır. Bu baloların birinde sürekli çalan müzik eşliğinde çiftler dans etmektedir. Kumarın sürükleyiciliği ise eğlenceye farklı bir tat katmaktadır. Ayten’in

piyano çalmayı bilmesi onu diğer insanlar önünde hemen öne çıkarır. Yakınlarının istediği parçaları çalan Ayten, yeteneği sayesinde eğlenceyi yönlendiren kişi olur. Alıntıladığımız satırlardan anlaşıldığına göre bir genç kızın kendisini gösterebilmesi için piyano gibi bir müzik aletini çalabilmesi gerekmektedir.

Konya'dan İstanbul'a gelen başarılı bir tüccarın evlenme sürecinin anlatıldığı *Adam Sarrafı*(1929)'nda Hobatzade Tosun evlenmeye niyet ettiğinde, Bekir Paşa'nın iki kızından biri olan Lale önerilir. Bekir Paşa'nın kızları anlatılırken zikredilen önemli vasıflarından biri de dans bilmeleridir. Kızların nitelikleri şöyle anlatılır:

“Kızlar ikisi de birkaç lisan konuşur, iyi musiki bilirler, hatta güzel resim yaparlardı. Fakat ailenin eski terbiyesi yeni hayatın bütün hareketlerine iştirakten onları men ediyordu. Mesela iki kız çok iyi dans bildikleri halde bir akşam ahbapça, ailece Maksim'e veyahut başka bir yere gidip dans etmezlerdi.”(s.42)

Aşk Politikası(1930)'nda genç bir çiftin birbirini tanıma ve evlenme süreci konu edilir. Romanın ilk sayfalarında Aysel ve Necati'nin ailelerinin bir araya geldiği bir ziyafet verilmektedir. Gençlerin anne ve babalarının yanında Hamdi Amca gibi aile büyükleri de bu yemeğe davetlidirler. Davette sohbet konuları çeşitlidir. Yalnız içkinin bu sohbette ayrı bir yeri vardır. İçki etrafında başlayan sohbetten bir kesit şöyledir:

“Calibe Hanım uzaktan oğluna işaret ediyor, misafire ikram etmesini, öyle manken gibi durmamasını anlatmak istiyordu. Necati biraz canlandı, dayısı rakı getirdi. Aysel'i büfeye çağırdı:

-Haydi bakalım hanım abla, bira mı, viski mi, rakı mı, şarap mı, vermut mu ne istersin, bugün ev garden bar oldu. İstersen sana da bir kokteyl yapayım. Hem öyle iyisini bilirim ki; Amerikalılar kırk çeşidini yaparlarmış, ben kırk bir türlüünü bilirim...

-Cin de var buz da var.

-Aysel onun meyhane miçosu gibi içkileri tarif edişine gülüyordu. Bu saf ve hilesiz çocuğun halleri onun hoşuna gidiyordu.

-Pekâlâ, dedi. Son kırk birinci türküden bir kokteyl yap da ben de biraz piyano çalayım.”(s.19)

Aysel ve Necati’yi aileleri evlendirmek istese de onların aklı başka yerdedir. Necati, gönlünü Rus bir kadına kaptırmıştır. Sevgilisi Şura bir kulüpte dansçı olarak çalışmaktadır. Necati’nin vaktinin büyük bir kısmını bu kulüpte geçirmesi ailesini endişelendirir. Ama Necati onlara kulak asmaz. Necati’nin Şura’yı ziyaret ettiği bir gecenin atmosferi romana şöyle yansır:

“Necati pudra, ubigan, içki kokuları içinde sarhoş olmuştu. Arkadaşları da aynı halde idiler. Numaralar başlamıştı. Şura’nın tam saat on ikide küçük bir numarası vardı. Genç kız müsaade alarak içeri gitti. Biraz sonra elektrikler hafiflemişti. Karşı taraftaki projektör pistin üzerine mavi bir mehtap aydınlığı döktü. Müzik oynak bir hava çalmaya başlarken, arkadan Şura bir kelebek elbisesiyle göründü. Mavi aydınlığın içinde, bu beyaz kanatlı elbise, hele başındaki tüyden taç, aralarında tıpkı kelebek başında görülen yaldızlı, uzun teller, genç kıza o kadar yakışmıştı ki daha ilk adımda bütün masalardan sürekli bir el şakırtısı koptu. Kelebek dansı, hafif, kibar, ahenkli bir danstı...”(s.33)

Şura’nın kulüpteki görevi biter. Necati ve Hamdi Amca’nın yanına oturur. O sırada yeni bir tango başlamıştır. Işıklar kısılır, Şura Necati’yi dansa kaldırır, Necati ise hareketleri kaçırmamak için uğraşmaktadır. Sonrasında ise dansları şöyle anlatılır:

“Delikanlının kolları, sarıldığı ince ve gergin beli biraz daha sıkı. Tangoyu çok güzel oynadılar, o kadar ki; cazbant sustuğu zaman hemen herkes onları ve

onlarla beraber dans eden çifti alkışladı. Necati gözlerini balkon tarafına çevirmeye cesaret edemedi yerine döndü.”(s.53)

Aysel, Paris’teki öğrenimi boyunca şehrin birçok mekânını tanıma imkânı bulur. Bir gece yemeklerini Şanzelize’deki “Lanje”de yerler. Yanında genç bir İngiliz olan Danyelson vardır. Bu yerde ünlü ailelere mensup kişilerle birçok Amerikalı zengin bulunmaktadır. Mekânın en önemli özelliklerinden biri de müzikli oluşudur. Dans meraklıları da “Lanje”i tercih edenler arasındadır. Mekânın atmosferini ve bu atmosferin vazgeçilmez bir parçası olan dansları yazar şöyle anlatır:

“Barın kübik, resimlerle dolu süslü tavanları, kokulu bir sis içinde kalmıştı, neşe, müzik, kahkaha, kadeh şakırtıları, pudra, esans, çiçek, içki kokuları, danslar, tangolar, valsler ve yeni fokstrotlar...”

Danyelson, genç kızların birini bırakıp biriyle dans ediyordu. En son Aysel’le tangoya kalktıkları zaman pist, bir arı kovanı gibi dolmuştu. Cenubî Amerika’nın icat ettiği bu zarif dansın meraklısı o kadar çoktu ki kalabalıktan figürleri tam olarak yapmak mümkün olmuyordu...”(s.82)

Birkaç gün sonra ise “Trakadero” adlı başka bir yerde yemek yemektedirler. Bu gece yemekleri Danyelson ısmarlamaktadır. Keyifli geçen geceyi yazar şöyle anlatır:

“Jan, bu akşam çok neşeliydi. Fransızlara, bilhassa Parislilere mahsus o bol kahkahaları, kadehlerde akisler yapıyordu, jestlerinden bardaklar devriliyor, çatallar yere düşüyordu. Üç güzel kızın arasında, şen delikanlının bütün şetaresi kalbinden taşıyor, anlatıyor, gülüyor, güldürüyordu. İçtiler, yediler. Paris hayatına giren bütün

genç talebeler gibi kana kana güldüler, tıka basa yediler ve nihayet düşe kalka lokantadan çıktılar.”(s.102)

Aşk Politikası’nda içki yarattığı sıcaklık ve neşeyle, dans ise kadın ve erkeği birbirine yaklaştırması sebebiyle karakterlerin eğlenmek için başvurduğu yollardır.

Genç bir adamın çapkınlıklarının ve evlenme sürecinin anlatıldığı *Yalı Çapkını*(1933)’nın başkişisi olan Fazıl Azmi, evine giderken yolda arkadaşlarına rastlar. Eve gitmek istemesine rağmen onların zoruyla İngiliz barına gider. Barın büyüleyici atmosferi şöyle anlatılır:

“Fazıl Azmi altı yedi aylık sayfiye hatırasından sonra ilk defa böyle kış âlemine giriyordu. Salkım salkım yanan elektrikler, taze bir bira kokusu, incesaz ve masaları dolduran kadınlı, erkekli kabilelerin şen kahkahaları, beyaz ceketli garsonların şen yürüyüşleri...”(s.84)

Arkadaşları içkinin verdiği sarhoşlukla kadınlardan bahsetmektedirler. Fazıl Azmi, gülen eğlenen kadınları gıpta ile seyretmektedir. Barın ışıkları arasından süzülen İspanyol dansçısını Fazıl Azmi şöyle anlatır:

“Ve sahnede cidden güzel bir İspanyol dansı yapan kız ne hoş şeydi. Bütün yaz Boğaziçi’nde yeldirme, çarşaf, peçe gören Fazıl Azmi sahnede savruldukça beline kadar bacaklarının bütün hatları görünen bu pembe ve tombul kızın mızıkaya uyan kıvranımları, süzülüşleri arasında göğüs geçiriyordu.”(s.84)

Cevdet Bey’in iş hayatının, aşklarının ve bir baraj inşaatının etrafında yaşadıklarının anlatıldığı *Düğün Gecesi*(1933)’nde yapılan eğlence âlemleri dikkate değerdir. Bir başarı, bir mutluluk sonucunda düzenlenen eğlencelerin temel unsurları

kadın, içki ve müziktir. Hale'nin evinde yapılan böyle bir eğlenceden yazar şöyle bahseder:

“Hale'nin işareti ile hizmetçi herkesin kadehini doldurup, hafif bir meze ile yanına kadar getirmeye başladı.

Ne hoş âlem di bu... Musiki, neşe, içki, yumuşak halılar, salkım avizelerden dökülen bembeyaz ışık dalgaları billur kadehler ve kahkahalar...

Ve bu âlem geç vakte kadar, herkesi mest edinceye kadar, vücutların tahammülü kalmayınca kadar devam etti.

Mühendis Alâeddin öteki misafirlerle beraber villadan çıkıp Beşiktaş'taki evine dönerken hâlâ gülüyor, hâlâ içmek ve eğlenmek arzusu ile ısıklık çalarak dik yokuştan iniyordu.”(s.441)

Yazar, şehirde düzenlenen bir eğlenceyi anlattıktan bir süre sonra ise Zigana'da yapılan bir düğün sırasındaki eğlenceyi verir. Gençlerin eğlencesinde saz ve flütle yapılan müziğin yanı sıra temel sevinç kaynağı içilen rakılardır. Yazar, yasak olmasına rağmen gençlerin bu içkiye olan düşkünlüğünü şöyle anlatır:

“Jandarma kumandanı atın üstünde gezerken bu köşeyi de keşfetti. Eğlente de rakı yasaktı. Fakat delikanlılar işi tadında bırakacaklarına söz verdiler. Razı ettiler, hatta ikram ettikleri bir kadeh rakıyı da ona içirdiler.

Etrafı yüksek dağlarla kapanmış bu küçük Anadolu köylerinde genç zabitin hayatı o kadar mahdut ve durgun geçiyordu ki kendi gibi dinç köy delikanlılarını men edemedi. Ve rakının kokusu o kadar burnunda tıttı ki verdikleri dolu kadehi seve seve içti.”(s.474)

Alıntıladığımız pasajlarda şehir ve köy hayatının eğlencelerinden iki kesit verilmiştir. Bu parçalarda içkinin ve müziğin ortak unsurlar olduğunu görürüz. Köy ve şehrin sosyal ortamları ne kadar farklı olsa da eğlencenin bileşenleri aynıdır.

Genç bir gazetecinin Paris’e gidip eğitim alması ve sevgilisi ile birlikte İsveç’i tanıma sürecinin anlatıldığı *Dükkülerin Romanı*(1934)’nda Ahmet Reşit, Paris’e gittiğinde, oraya daha önce gitmiş öğrencileri de tanıma imkânı bulur. Bu öğrencilerin büyük bir kısmı devlet kademesinde tanıdıkları olan gençlerdir. Bu gençlerin eğlenceye düşkünlüklerini ve sonrasında yaşadıklarını yazar şöyle anlatır:

“Hükümet hesabına tahsile gelen bu gençler her ay aldıkları üç yüz frangı daha ayın haftasında barlarda, kabarelerde tüketiyor sonra pansiyonlara kapanıp kendi aralarında bir Aksaray ve Sirkeci hayatı geçiriyorlardı. Hatta Avrupa’ya talebe müfettişi diye gelenler bile aldıkları bol harcırahla eğlence yerlerinde zevk ve safa ile vakit geçiriyorlar. Yalnız sağa sola borçlanan, haklarında sefarethaneye şikâyetler gelen talebeye bol bol nasihatler ediyorlardı.”(s.102)

Küçük bir kızın Erzurum’dan Ermeni olayları yüzünden çıkıp İstanbul’a varıncaya kadar yaşadıklarının ve İstanbul’da evlenişinin anlatıldığı *Kır Çiçeği*(1934)’nde Cenevre’den yola çıkan Çiçek ve Suat Paris’e varırlar. Geldiklerinde yılbaşını kutlayan Paris çılgın bir neşe içindedir. İlk gece Hotel Byron’a yerleşen çift, saat dokuz olduğunda ise bir taksi ile “Lange” adlı mekâna giderler. Kalabalık bastırmış, bütün masalar doludur. İsviçre’den beraber geldikleri Mösyö Beno şaraplar hakkında geniş bilgi sahibidir. Yılbaşı gecesi dansla başlayan eğlenceyi Çiçek şöyle anlatır:

“Dans başladı. Suat Bey Madam Beno’yu fokstrota kaldırdı. Mösyö Beno bana şarabın hakikati hakkında konferans veriyor. Onu dinlerken etrafı seyrediyorum. Bütün bar neşe ve kahkaha dalgaları içinde çalkalanıyor. Tavanlardan

inen kağıt çiçekler ve taflan dalları bulutlanmağa başladı. Üçüncü kadeh şarap beni de coşturdu.”(s.340)

Mösyö Beno tam bir Avrupalıdır. Derin içki kültürünün yanında çok iyi dans eder. O, dans ederken eşine rahatsızlık vermemekle övünür. Mösyö Beno’nun onu dansa kaldırışını Çiçek şöyle anlatır:

“O iri ve kuvvetli vücudu ile beni muhafaza ederek ve daima arkası ile yol açarak o kadar güzel dans ediyor ki kalabalığa rağmen kimse bana çarpmıyordu. Ne tuvaletler, ne elbiseler, ne güzeller ve ne zenginler. Bütün bir salon uğultu içinde içiyor, gülüyor, oynuyor.”(s.341)

Bütün gece eğlenilir, dördüncü şişe şaraptan sonra artık şampanyaya geçme sırası gelmiştir. Mösyö Beno, içki hakkındaki derin bilgisiyle konuklarını ne içileceği konusunda yönlendirir. “Serpantin” ve “Totkai” şampanyaları içilir. Fokstrotla başlayan gece rumbayla devam eder. Genç çift üç defa tekrar eden rumbanın ardından yorgun düşer.

Çiçek’in hayatına renk katan, onu modernleştiren sosyal olaylardan biri de düzenli olarak yapılan balolardır. Çiçek belli zengin bir muhitin eğlencesi olan balolara Reşit Bey’in daveti üzerine gitme imkânı bulur. Mahir Bey’in evinde kötü bir muameleye maruz kalan Çiçek için balolar hayal âlemine açılan kapılardır. Çiçek böyle bir balo için yapılan hazırlıklar sırasında çok heyecanlıdır.

Uzun süredir planlanan balo için gün gelmiştir. Galatasaray’daki kuaförlerde saçlar yaptırılır, yaptırılmayan manikür için hayıflanılır. Şefik Bey, Reşit Bey ve Çiçek’i saat onda otomobiliyle gelip alacaktır. Reşit Bey’in hediye ettiği çanta ise mini mini, deriden şık bir şeydir. İçine ruj ve ipek mendil konulur. Madam Girot’un ısrarlarına rağmen makyaj yapmayı reddeden Çiçek için her şey mükemmeldir. Madam Girot’un Paris’ten aldığı kokuyu genç kıza sürmesiyle dışarı çıkılır.

Baloya gelinir, her tarafta zarif hanımlar, şık beyler vardır. Meydanda tango yapanların kahkahaları müziği bastırmaktadır. Çiçek, girdiği bu farklı yeri şöyle anlatır:

“Etrafımızda masalar hep dolu. Kalabalık gittikçe bastırıyor. Ne elbiseler, ne tuvaletler, ne pırlantalar, ne kadınlar... Bunlara baktıkça kendimden utanıyorum. Daha bir ay evvelinde sepetleri, başında örtüsü, ayağında ökçesi çarpılmış çamurlu iskarpini ile Sirkeci sokaklarında başını sokacak yer arayan kız bugün ipekli süsler içinde ve İstanbul’un meşhur zengin iki adamı arasında baloda şampanya içiyor.”(s.197)

Çiçek dansa alışmamıştır. O hâlâ Erzurumlu Çiçek’tir. Duyguları karmakarışıktır:

“Tempo güzel. Reşit Bey de yavaşça beni idare ediyor. Fakat daha ikinci dönüşte büsbütün alıştım. Yalnız bu vaziyet beni rahatsız ediyor. Ömrümde ilk defa bir erkekle bu kadar yakın bulunuyorum. Reşit Bey’in belimdeki eli beni sıkmamakla birlikte fena halde sinirime dokunuyor. ‘Elinizi çekiniz’ desem gülünç olacak çünkü bütün dans eden erkekler kadınları aynı şekilde tutuyorlar. Hatta bazılarının sıkı sıkı sarıldıkları bile gözüme ilişti.”(s.198)

Çiçek, bu gece birçok şeyle birlikte şampanyayı da tanır:

“Şampanya fena bir içki değil. Hanımefendi ile içtiğimiz bira gibi değil. O günkü halimiz gözümün önüne geldikçe içkiden nefret ediyorum. Fakat geldik geleli üç kadeh şampanya içtiğim halde kendimde o günkü hali hissetmiyorum.”(s.201)

İçilen içkilerin etkisiyle kalabalığın neşesi artmaktadır. Baloda bulunanlardan biri de Çiçek’e ilgisi olan Şefik Bey’dir. Reşit Bey onu görür görmez sinirlenir.

Gecenin ilerleyen saatlerinde davetlilerin sıcaklığı artar. Herkes gülmekte, eğlenmekte, kadınların makyajları akmakta, erkekler ise kadınlara daha fazla yaklaşmaktadır. Şefik bey’in ardından Reşit Bey de Çiçek’i dansa kaldırır. Saat ikiyi bulunca alkolün etkisiyle harap olan Çiçek eve gitmek ister. Şefik Bey otomobiliyle onu eve bırakır. Çiçek’in balonun sonrasında bu şehre özgü eğlenceyi şöyle değerlendirdiğini görürüz:

“Balo hoşuma gitmedi, bana öyle geldi ki balo adeta birbirini özleyip de buluşmak ve baş başa konuşmak, endişesizce anlaşılmak isteyen erkek ve kadınlar için tertip edilmiş bir adet.

İçki, neşe, cazbant ve elele, göz göze sohbet. Bu belki de erkeklerin hoşuna gider. Çünkü tanıştıkları her kadınla hatta kocasının, babasının, anasının gözü önünde diz dize gelmek fırsatını hazırlıyor. Fakat ben evli bir kadın olsam kocamın kendimden başkalarıyla dans etmesine razı olmam.”(s.207)

Kır Çiçeği’nde şehrin eğlencelerine yabancı biri olan Çiçek’in ağzından bu ortamların değerlendirildiğini görürüz. Erzurum’da büyümüş olan Çiçek, bu eğlencelere kuşku ile bakar. Eğlencelerin düzenlenme amaçlarını düşünür, kadın ve erkeğin rollerini eleştirir. İçindeki saf kız yeni girdiği cemiyetteki erkeklere güvenmez. Onların amacı dans etmek, içki içmek değil kadınları kendi arzularına boyun eğdirmektir. Tanıştığı Şefik Bey de böyle biridir. Kendisine para karşılığında Avrupa seyahatine çıkma teklifinde bulunan bu adamın isteğini sert bir dille reddeder.

Suat Rahmi’nin Millî Mücadele’deki askerlik görevinin ardından iş hayatındaki başarılarının anlatıldığı *Patron*(1935)’da eğlencelerin önemli adresi İngiliz sosyetesinin iştirak ettiği ev toplantılarıdır. Suat Rahmi’nin de bu toplantılara girebilmesi Şark Limitet Şirketi’nde çalışmaya başlamasıyla mümkün olmuştur. Mr.

Grevs'in yol göstericiliğinde bu sosyetenin bir üyesi olmayı başarır. Katıldığı bir toplantıda dansla beraber geçirdiği keyifli zamanlar şöyle anlatılır:

“Nereden çıktığı belli olmayan bir fısıltı ile dans teklifleri canlandı. Modalı genç kızlardan biri piyanoya geçti. Lidya'nın eline kemanı tutuşturdular. Yaşlıları rahat koltuklara, gençleri de ortaya çeken yeni bir eğlence başladı. Kavalyesi pek az görünen cemiyette Suat Rahmi müşkül vaziyetlere düşmüştü.

Evvela Madam Grevs'le bir vals yaptılar. Didis ve birkaç İngiliz, Amerikan kolejinden bir muallim kadınları dansa kaldırmışlardı. Fakat sıra bekler gibi görünen daha bir düzine madam ve matmazel vardı. Bereket bu vaziyete ilk defa Mis Lidya ile piyano çalan arkadaşı itiraz ettiler. Nihayet buna da çare bulundu. Gramofonu açtılar. Şimdi Suat Rahmi ikinci dansı Mis Lidya ile yapıyordu. Bu İngilizlerin çok sevdiği bir fokstrottu.”(s.172)

Orta yaşlı bir kadının boşandıktan sonra yaşadıklarının anlatıldığı *Yaprak Aşısı*(1939)'nda, *Köy Dost*(1940)'ta da gördüğümüz şehrin yorucu eğlence hayatından sonra inzivaya çekilme düşüncesi vardır. Kalabalığın gürültüsünden sıkılan, dedikoduların yıpratıcı etkisinden uzak durmak isteyen Ayşe Hayal kendine Değirmendere'de bir villa yaptırır. Batılı fikir adamlarından görüp özendiği inziva hayatının farklılığını Ayşe Hayal şöyle anlatır:

“Fikir adamları yaşlandıkları zaman inzivaya çekilirler. Bağ, bahçe hayatı sürerlermiş. Bunlardan birkaçının macerasını okumuştum. İnziva şehir hayatından bıkanlar için, lezzetli bir hayal. Dünyayı sinema gibi seyretmek için böyle inzivaya çekilmek lazım. Yalnız o hayata karşı içinde arzu kalmamak şartıyla. Hadiseleri uzaktan takip ederken insan daha samimi oluyor. Düşünceleri, duyguları büsbütün başkalaşıyor. Muhakemesi daha kuvvetli oluyor. Çünkü tesir altında değil...

Hele salon dedikodularını uzaktan tahlil etmek pek keyifli... İnsanların ne budalaca hislerle sürüklenip gittiklerini anlamak için küçük bir feragatle cemiyet hayatından uzaklaşmak kâfi...”(s.12)

Yaprak Aşısı’nda Ayşe Hayal, Değirmendere’ye yerleşmeden önce İstanbul’da yaşadığı hareketli hayatı hatırlar. Romanın yazıldığı zamanlarda yeni bir adet olan yılbaşı gecesi eğlencesini Ayşe Hayal şöyle anlatır:

“İstanbul’da yılbaşı geceleri toplanırdık. Murat Bey’in poker meraklısı arkadaşları sabaha kadar oynarlardı ve bana öyle geliyor ki, hayatının en iyi geceleri bu gecelerdi.

Yılbaşı gecesinin ne demek olduğunu Nuriye’ye anlattıktan sonra bana bu akşam güzel bir sofraya hazırlamasını da tembih ettim. Bahçeden kestiğim taflanlarla masamı kendim süsledim...”(s.44)

Ayşe Hayal, yalnızlığın içinde boğulmaktadır. Hatıraları onu eski güzel günlerine götürmektedir. Uzun süredir çalmadığı piyanonun kapağını açmasıyla eski hüznüleri değil:

“Kapağını açtığım piyano bütün gençliğimi hatırlattı. Bu tuşlar üzerinde gezinen parmaklarım ne masum heyecanlarımı söyleyebilmek için çırpınıp durdular. Fakat sonra aylar, hatta yıllar geçtiği halde bu kapak açılmadı.

Bu gece benim gecem. Düşünüp karar vermeden hareket eden parmaklarımın sesi bir anda vücudumda ürpermeler yaptı. Ne çalışıyordum. Gene o. Gene Kavalleria Rustikana...”(s.46)

Romanda Ayşe Hayal'in yeni evlendiği Mimar Necmi ile çıktığı Avrupa seyahatinde birçok farklı eğlenceye katıldığını görürüz. İsviçre'nin nispeten sakin olan eğlencelerinden sonra Paris'e geçildiğinde canlı, farklı bir eğlence hayatı ile karşılaşır. Her şeyin, tebessümlerin, mutlulukların sahte olduğu yerde, sivrulan bir sürü para mekânın kasasına akmaktadır. Kulüplerde öyle farklı eğlenceler vardır ki Ayşe Hayal bunun ötesini düşünemez. Paris'teki bu kulüpte yaşadığı hayranlığı Ayşe Hayal şöyle anlatır:

“İçindeki yarı çıplak kadınlarla bir bulut gibi gözden kaybolan elektrikli sahneler ve gökten melekler indiği hissini veren ipek kanatlı genç kızları yukarıdan sahneye indiren techizat o kadar mahirane tertip edilmiş ki insan bir eğlence yerinde olduğunu unutuyor. Buranın sahneleri Florian'dan çok muhteşem. Ve buradaki artistler muhakkak ki daha yüksek.”(s.104)

Yaprak Aşısı'nda şehrin hareketli eğlencelerinden kopmuş biri olan Ayşe Hayal'in inziva hayatına tanık oluruz. Başladığı bu sakin hayat yalnızlığı da beraberinde getirir. Yalnızlığın etkisiyle eski günlerini özler. Müzik onun hatıralarının kapısını aralayan bir rüzgârdır. Mimar Necmi ile yaptığı evlilik Ayşe Hayal'i sıkıntılı hayatından kurtaracak, Avrupa eğlencelerini yaşamasını sağlayacaktır.

Genç bir romancının kır hayatını keşfedişini ve burada tanıdığı Vildan'la olan aşklarının anlatıldığı *Köydeki Dost*(1940)'ta Osman Bey, yıllarca şehir hayatını Avrupa'nın önemli kentlerinden Paris'te yaşamış, orada Fransız bir kadınla evlenmiş biridir. Şehrin her türlü eğlencesini tattıktan sonra bu hayattan usanıp kendine Arnavutköy'de bir çiftlik almıştır. Kızı Vildan ve oğlu Vedat burayı sevmezler, İstanbul'da yaşamayı tercih ederler. Osman Bey, kızı Vildan'ın eve gelip umursamaz bir şekilde yukarı çıkması üzerine şehrin eğlence hayatını şöyle eleştirir:

“Kırk yılda bir kere çiftliğe geldi. Açık, temiz havada sizin gibi başını dinleyecek yerde yine içeriye daldı. Mutlak kütüphanede kafa patlatıyor. Hâlbuki onun bol havaya bol güneşe ne kadar ihtiyacı var. Şehirdeki yaşayışlarını biliyorum. Köstebek yuvasına benzeyen havasız taş yığınları arasında böcekler gibi yaşıyorlar. Gece yarılarına kadar saçma eğlencelerle vakit geçirdikleri için gündüz öğleye kadar yataktan çıkmıyorlar. Akşama kadar olan zamanlarını da giyinmek, süslenmek ve salon salon dolaşıp dedikodu etmekle geçiriyor.”(s.47)

Romanda Osman Bey’in telkinleriyle Cevat de kendi yaşadığı hayatı sorgulamaya başlar. Cevat, Beyoğlu’nun apartman hayatından, eğlencelerin suniliğinden, gece eğlencesinin vücuda olan zararlarından şöyle bahseder:

“Beyoğlu’nun apartman hayatından, bar, lokanta, dansing âlemlerinden öyle usandım ki eğleneceğim diye sabahlara kadar bir bar artistinin nazını çekmek, kırba gibi şarap içmek, sonra da sakın hava alıyoruz diye kapalı otomobillerde Büyükdere tepelerine gidip, kainat rahat döşeklerinde mışıl mışıl uyurken güneşin doğuşunu seyretmek ve sonra herkes rahat kafa ile işinin başında çalışırken tulum gibi yatağa serilip leş gibi sızmak, üstelik avuç dolusu da para harcamak... Doğrusu bu işler akıllı adamın yapacağı işler değil amma insanlar çok defa ne yapmak istediklerini bilmeden yaparlar. Eğleniyoruz diye sersemce işkence çekerler...”(s.50)

Genç bir roman yazarı olan Cevat, Avrupalı yazarların hayatlarını kendine örnek almaktadır. Takip ettiği yazarlardan, şehrin zorluklarından sığınılacak bir yer olarak doğaya, kır hayatına yönelmeyi öğrenir. Osman Bey’in hayatını gören Cevat, kitaplardan okuduğu hayatın pratiğe geçirilmiş haline tanık olur. Bu müşahede sonucunda çiftlik hayatını özendirici şu sözleri söyler:

“Bu iğreti, fantezisi bol, samimiyeti az, zahmeti çok, sükûneti kıt hayattan o kadar bıktım usandım ki biraz daha param olsa ben de Osman Bey gibi çiftliğe çekileceğim, bu yıl olmasa bile herhalde bunu gelecek yıl yapmak istiyorum.

Avrupa’da şöhretle beraber servet yapan muharrirler de aynı sistemi takip ederler. Hepsinin ya deniz kıyısında, ya orman içinde, dağ tepesinde kurulmuş birer sükûn ve inziva yuvaları var.”(s.67)

Köydeki Dost’ta yazarın diğer romanlarında olduğu gibi, eğlencelerin sadece iyi yanları zikredilmez. Aksayan tarafları ön plana çıkarılmaya çalışılır. Cevat’in katıldığı bir davette para kazanmak uğruna pokerde hile yapan karı kocanın halleri şöyle anlatılır:

“Nişantaşı tarafında tanıdığım kibar bir ailenin salonunda bir gün poker oynuyorlardı. Kalabalıktı. Ben de seyrediyordum. Oynayanlar arasında ev sahibi de vardı. Ortada büyük bir para birikmişti. Oyuncular heyecan içindeydiler.

O anda karşımdaki ev sahibinin kocasına ‘gör’ diyen ısrarlı ve manalı bakışları hançer gibi içime saplandı. Bu arada kocası beklediği işareti aldığı için resti görmüş ve iki asta kalan misafirin bütün parasını önüne çekmişti.”(s.143)

Köydeki Dost’ta şehrin karmaşası, abartılı eğlenceleri eleştirilir. Şehrin karşısına ideal olarak kır hayatının koyulduğu romanda başkişi Cevat, bir yazar olarak sakin bir hayatın özlemine çeker. Cevat’in bir tesadüf neticesinde Vildan’la tanışması, onun bir çiftlik alarak kıra yerleşmesini sağlayacaktır.

Görülüyor ki balolara katılan, dansa büyük bir tutkuyla bağlanan, kumarı güzel bir eğlence olarak gören, içkiyi insanların birbiriyle sohbet edebilmesi için bir vasıta gören Morkaya’nın kahramanları geleneksel değerlerden uzaklaşmışlardır. Bu uzaklaşma görüldüğü üzere Batılı yaşam biçimlerinin örnek alındığı bilinçli bir tavrın sonucudur. Çiçek, Ayten gibi karakterler; sahip oldukları özellikler, eğlence

biçimleri, sosyal hayatı algılayışlarıyla Türk toplumu için örnek olacak, Batılı insan tipinin numuneleridir. Onların piyano çalmaları, dans etmeleri, balolarda boy göstermeleri onları yaşlılarından farklılaştırır, modern Batılı bireyler yapar.

2.3. Giyim Kuşam

İnsanların kıyafetleri onların kim olduklarını gösteren en belirgin işaretlerdendir. Belli yaşama biçimleri yanlarında onlara uygun kıyafetleri de getirmektedir. İnsanların mensubu oldukları sınıf, yaptıkları iş, hatta nasıl bir dünya görüşüne sahip oldukları kıyafetleri sayesinde anlaşılabilir. Morkaya'nın romanlarında Batılı gibi yaşayan karakterlerin bu hayata uygun kıyafetleri taşımaları gerekecektir. Bu karakterlerin hayatlarında kıyafetler, dış görünüş önemli bir yer tutar. Batılı gibi giyinen karakter bu medeniyete mensubiyetin ilk şartını yerine getirmiş olacaktır.

Aşk Bahçesi(1925)'nde Sacit ve Müzeyyen Hanım, geceyi Ada'daki "Diyaskolos" adlı mekânda geçirirler. Çıkmaya hazırlanırken Sacit, Müzeyyen Hanım'ın odasındaki şapkayı almak için yukarı çıkar. Odayı girdiğinde Müzeyyen Hanım'ın kıyafetleri ve diğer eşyalarını şöyle anlatır:

"Odasına girdiğim zaman onun kokusunu daha kuvvetle duydum. Elbisesinden mendiline kadar kendine ait eşyaya kuvvetle sinen bu nefis ve çıldırtıcı koku Origan, açık penceresinden hayali bir levha gibi ay ve deniz görünen odayı cennetin billur köşklerine benzetmişti. Ortadaki ceviz yatağın ayakucunda onun damalı pijaması, yerde ökçeli dore terlikleri, tuvaletin üzerinde yine ona ait zarif ve ufak tefek şeyleri dikkat ve merakla izliyordum. Acaba söylediği siyah ipek kap nerede! Elektriği açmaya lüzum görmeden gardıroba bakıyorum orada bir ipek manto var. Nihayet arkasında siyah kabı görüyorum. Bu iki elbise onun nefis vücuduna sarılmış, onun sıcaklığını emmiş, onun kokusunu içmişti."(s.76)

Ayten(1927)'de bir genç kızın yetişmesi tüm aşamaları ile işlenir. Batı tarzı bir hayat yaşayan Ayten'in kıyafetlerine romanda çok önem verildiğini görürüz. Onun ve arkadaşlarının kıyafetleri en ince detayına kadar anlatılır.

Ayten, annesi, teyzesi ve Yıldız vapura binmişlerdir. Güvertenin en arkasında toplanırlar. İki genç kız öğretmenlerinden bahsederek eğlenmektedirler. Bu iki genç kızın kıyafetlerini Ayten Hanım şöyle anlatır:

“Lacivert etekleri diz kapaklarını bile örtmekte zahmet çeken iki kız ellerinde dar ve uzun maron çantalarıyla vapurun merdivenlerini çıkarken kalabalık arasında genç ve hatta yaşlı erkek başlarının, ten rengi çoraplara sarılı gergin bacaklarla beraber hareket ettiğini görüyordum. Kısa meşin ökçeli iskarpinlere rağmen devamlı bir vücut terbiyesiyle yaşından fazla serpilen Ayten’le boylarımız hemen hemen bir oldu. Öyle zannediyorum ki bir iki sene geçince onunla sokakta giderken sıkılacağım.”(s.21)

Ayten Hanım'ın Beyoğlu'nda terzilik yapması, Ayten'in kıyafet zevkinin oluşmasında etkili olmuştur. Ayten, boş zamanlarında atölyede annesine yardım etmektedir. Atölye bilhassa kış mevsimlerinde iş yapmaktadır. Yanlarında çalıştırdıkları Eliza isimli bir kadın ise yılda iki kere Avrupa'ya giderek yeni modeller getirmektedir. İstanbul'un zengin kadınlarının kıyafet zevklerini Ayten Hanım şöyle anlatır:

“İstanbul'da fazla para sarf etmekle iyi elbise kazandıklarını zanneden birçok hanımlar var. Fakat bütün moda gazetelerine abone olduktan başka kendi hususi zevkleri de takdir edilecek kadar keskin ve ince bir zümre vardır ki bizim Eliza'nın mevsim seyahatleri hemen hemen bunları memnun etmek için ihtiyar edilir. Bu yaz için getirdiği balo ve merasim tuvaletleri o kadar birbirinden zarıftı ki bir ay içinde, hatta daimi müşterilerimize davetname gönderip mevsim sergisini ziyarete gelmelerini rica etmeden kapışıldı, bitti.”(s.27)

Ayten'in sınıfı geçmesiyle annesinin söz verdiği Avrupa seyahati de gündeme gelir. Ayten'e verilen araba müjdesinden sonra, seyahat haberi de mutluluğuna mutluluk katar. Böyle bir seyahat için kıyafet de gereklidir. Bu hazırlıkları yazar şöyle anlatır:

“Bu seyahat için Ayten'den gizli hazırlıklar yaptım. Terzihanedeki ölçüsü üzerine bir iki tayyör, bir gabardin pardösü yaptırdım. Zaten Avrupa hakkında mürebbiyelerden birçok malumat topladığı için böyle bir seyahat haberinin ona bir otomobil müjdesinden daha kıymetli geleceğine eminim.”(s.68)

Morkaya'nın romanları içinde kıyafetlerin en fazla öne çıktığı eser Ayten'dir. Ayten ve annesinin bir terzi dükkânı işletmeleri kurguda bu yönü vurgulamak için kullanılır. Beyoğlu'ndaki bu dükkân İstanbul'un şık hanımlarını giydiren önemli yerlerdendir. Ayten giyinmeyi, kıyafetleri dizayn etmeyi burada öğrenir. Eliza isimli yardımcıları ise yılda iki kez Avrupa'ya giderek son moda kıyafetleri bu dükkâna taşımaktadır. Ayten'in Batılı bir genç kız görünümü çizmesini sağlayan önemli unsurlardan biri de kıyafetlerdir. O günlük yaşam için, balolar için, spor için ayrı olarak kıyafetlerini özenle seçecektir.

Adam Sarrafı(1929)'nda Hobatzade Tosun evlenmeye karar verdikten sonra kıyafetine de dikkat etmeye başlar. Ama ona yol gösteren birinin olmayışı yüzünden aldıklarını birbirine uyduramaz, bir türlü zarif olmayı beceremez. Bu durum şöyle anlatılır:

“Çorapları ipek, elbisesi mükemmel, gömlekleri en yüksek mağazaların markasını hamildi. Fakat bu pahalı ve güzel şeyler onun üzerinde bütün kıymetlerini ve güzelliğini kaybediyordu. Mesela sekiz liralık bir boyun bağının tam bağlanan yerine iri taşlı bir iğne yerleştiriyor, en mahir terzinin kestiği lacivert bir vestonun

yaka cebine çividi mavi bir ipek mendil koyuyor, yeleğin düğmelerinde parmak kalınlığında, adeta kapı zinciri büyüklüğünde altın köstek görünüyordu.”(s.47)

Köy Hekimi(1932)’nde Kadıköy kızlarından biri olan Leyla’nın, Anadolu’nun ücra bir kasabasında İstanbul’a özgü bir kıyafeti vardır. Buraya uyum sağlamayı düşünmez, tek amacı Suat Naci’yi etkileyebilmektir. Leyla’nın kıyafeti şöyle anlatılır:

“Saçlarını ondüle yaparak dudaklarına bir nar çiçeği rengi veren genç kız blödösaks krepdöşin bir tuvalet giymişti. Uzun ve mevzun bacaklar buadöroz ipek çoraplar içinde o kadar pür iştihaydı ki genç adam bir anda daldığı hayal âleminde fırladı... Dimağını dolduran şeyler bir perde gibi kalktı, silindi ve Leyla’nın bu ince, zeki İstanbul kızının şuh sesi bu köhne Anadolu evinin is kokulu duvarları içinde çarpışan billur katreli akisler yaptı.”(s.145)

Leyla, Suat Naci’yi evlenme konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle kıyafetine ve süsüne çok önem verir. Suat Naci için hazırlanma süreci şöyle anlatılır:

“Leyla bu fikirle bu akşam onu bir balo kıyafetiyle karşılamağa karar verdi. Ve giyinmenin, süslenmenin bütün inceliğini göstermek üzere saatlerce uğraştı, muhteşem bir bar kadını gibi süslendi. Ve anlayışlı, hassas erkekleri tütün kokusu almış bir fil gibi azdıran o müthiş belsezon kokusunu kana kana sürdü.”(s.149)

Köy Hekimi’nde kıyafetiyle öne çıkan tek karakter Leyla’dır. O Bademli kasabasının dar kalıplarına göre giyinmeyi düşünmez bile. O, Suat Naci’yi elde edebilmek, etkileyici olabilmek için her şeyi yapar. Bunlardan biri de çekici bir

şekilde giyinmektir. Fakat giyim-kuşamı Suat Naci'yi kendine âşık etmeye yetmeyecektir.

Yalı Çapkını(1933)'nda Fazıl Azmi, şehirli, giyimine dikkat eden çapkın bir gençtir. İşi gezmek, dolaşmak, eğlenmektir. Para ve iş problemi yoktur. Modanın en yeni trendlerini takip eden Fazıl Azmi'nin kılık kıyafeti şöyle anlatılır:

“Fazıl Azmi, o senenin modası dar pantolonla, küçük yakalı kostümü, caket kolundan dalga dalga sarkmış ipek mendili, elinde gül ağacından saplı ve ipek şemsiyesi, parmağında gözü pırlantalı altın yılan yüzüğü, yastık gibi kalın boyun bağının üzerinde elma biçimi elmaslı iğnesiyle tam manasıyla birinci sınıf bir genç olarak zevkine emin, zerafetine mağrur ağır ağır bahçeye doğru yürüyordu.”(s.8)

Gurbet Yolcusu(1934)'nda Leyla'nın bakımlı bir kadın olduğunu görürüz. Düzenli olarak vücut bakımı yaptırmasının, sporu ihmal etmemesinin yanında kıyafetine de özen gösterir. Otuz beş yaşında olduğu halde ona kimse otuz bile diyemez. Onun giyinmekten aldığı zevk şöyle ifade edilir:

“Terziye gidip renk renk ipek kumaş ve çeşit çeşit tezyinat eşyası arasında şekil intihap kararsızlıkları da geçirmek de bir zevktir.

Çay davetlerini kabul edip rakip kadın gözlerini, elbisesi, kıyafeti, çorabı ve iskarpininin biçimi ile alakadar etmek erkek bakışlarını, biçimine, şekline, saçının çapkın bükülüşüne bağlayıp sersem etmek de bir zevktir.”(s.92)

Kır Çiçeği(1934)'nde Çiçek'in uzun bir yolculuktan sonra yeni yerleştiği yer Mahir Bey ve karısının yanındır. Bu genç çift ona ilgi gösterirler, kıyafetler alırlar. Bu eve yerleşmesiyle rahata kavuşur, içinde yaşamaya karşı bir heves oluşur. Çiçek, içindeki iyi yaşamaya olan tutkuyu şöyle anlatır:

“Hele Hanımefendinin verdiği elbiselerle büsbütün başka bir kıyafete girmiştim. Bilmem neden küçükten beri iyi eşyaya, iyi elbiseye, iyi yemeğe ve iyi yaşamağa karşı içimde kuvvetli bir heves var. Kader, talih beni daha sekiz on yaşımda yerden yere vurmağa başladığı halde içimde bu meyil bir türlü sönmedi.

Bugün içine karıştığım bu ailenin hayatına imrendim. Buraya himaye edilmeğe muhtaç bir zavallı gibi girmeme rağmen bu kibar hayatına hemen alışverişim. Yemekte onlar beni sofralarına aldılar.”(s.119)

Mahir Bey’in karısı, Çiçek’i götürdüğü kafede İstanbul’un tanınmış hanımlarının sırlarını ortaya dökmektedir. İsmi verilmeyen güzel, çapkın bir kadının kıyafetleri şöyle anlatılır:

“Misafirini kabul edeceği günler nar çiçeği rengine şalvar, çimen yeşili cepken giyer, ayaklarına sırmalı terliklerini geçirir, başına bin bir oyalı hotozunu, boynuna, bileklerine şıkır şıkır altınlarını takar, bekler.”(s.140)

Çiçek, Mahir Bey’in evinden ayrılır, sonrasında ona Reşit Bey sahip çıkar. Karaköy’de Fransız bir ailenin yanına Çiçek’i yerleştirir. Onu davetli olduğu balolara da birlikte götürür. Çiçek’in giyim kuşama olan merakını Reşit Bey’in davet ettiği balonun hazırlık sürecinde görürüz:

“Elbisem çok güzel oluyor. Perşembe sabahı apartmana gönderecekler. Terzi bu elbiseye göre yılan derisi bir iskarpin almamı söyledi. Apartmanın tam karşısında büyük bir mağaza var. Bir akşam oraya girdim, istediğim gibi siyahlı beyazlı yılan derisi bir iskarpin buldum. Çok şık ama on sekiz lira.

Param vardı fakat bir iskarpine bu kadar para verebilir miydim? Elli lira aylık alan bir kız on sekiz lira iskarpin parası verir mi? Fakat öyle güzel bir elbiseyle

sokak iskarpini giyilmeyeceğini ben de biliyorum. İhtimal terzi bunu bana bilhassa söyledi. Herhalde baloya ilk defa giden toy bir kız olduğumu anlamıştır. Reşit Bey’in yanında kendimi gülünç göstermemek için çok dikkat etmek lazım. Bu benim için adeta bir imtihan olacak.”(s.188)

Batılı hayatın getirdiği eğlencelerden biri olan balolar için yapılan hazırlıklar Çiçek’in hayatının en güzel anlarıdır. Bu hazırlığın en önemli aşaması kuşkusuz kıyafet seçimidir. Genel olarak kadınların özelinde ise Çiçek’in giyeceği kıyafet seçimi büyük bir meseledir. Ayakkabı, tuvalet seçimi, saçların yaptırılması Batılı bir kadının hayatındaki çözümü zor sorunlar olabilmektedir.

Kır Çiçeği’nde Çiçek ile Suat evlenirler. Ankara seyahati dönüşü Cenevre’ye hareket edilecektir. Yapılan hazırlıklardan biri de alışverişe çıkılmasıdır. Çiçek’in alışverişinden bir kesit şöyle anlatılır:

“Bugün Suat Bey’le eksik birkaç şeyi almak için İstanbul’a indik. Kurşunî şayaktan yaptırdığım seyahat kostümü çok şık oldu. Fakat tayyör beni daima uzun gösteriyor.

Son provada bulunan Suat Bey:

-Sen beni de aşacaksın Çiçek, dedi. Teyzemin hakkı var, gelincik gibi boylanıyorsun.

Ufak tefek aldık, saçlarımı yaptırdım.”(s.323)

Çiçek ve Suat İstanbul’dan sonra Cenevre’ye geçerler. Oranın sakin hayatından sonra hem gezmek hem de eğlenmek için Paris’e geçerler. Çiçek’in Paris’te yaşadığı önemli bir heyecan da alışverişidir. Çiçek bu heyecanı şöyle anlatır:

“Paris’e gelişimizin üçüncü günü Madam Beno ile mağazaları altüst ettik. İtiraf edeyim ki buradaki kadın eşyasını başka yerde bulabilmek mümkün değildir. Burada o kadar ince zevkler hâkim ki insan intihap edeceği şeyi şaşırtıyor.

Printemp, Lafayette gibi umumi mağazalardan birçok fantezi eşya aldık. Sonra Patou’ya gittik. Yeni senenin en güzel tuvalet ve manto modellerini gördük. Yalnız Paris’in değil, bütün dünyanın en meşhur terzisi olan Patou bir zevk ve sanat yuvası. Buraya giren bir kadının bir şey ısmarlamadan çıkmasına imkân yok.”(s.349)

Çiçek, İstanbul’da edindiği tecrübelerden, kadınları baştan çıkararak en büyük zaafın lüks giyinme, lüks yaşama tutkusu olduğunu anlar. Çiçek, Erzurum’da doğduğu, yetimhanelerde yetiştiği için bu tutkunun kendisinde olmaması gerektiğini düşünür. Bu duyguya yol açacak her şeyden uzak durmaya çalışır. Çiçek’in bu konudaki düşünceleri şöyle anlatılır:

“İstanbul hele hayatını çalışmakla kazanan bir genç kız için sahidten tehlikeli. İnsan neler görüyor nelere özeniyor. Bereket benim böyle lükse, süse hevesim yok. İyi şeyi görüyorum beğeniyorum o kadar. Malik olma arzusu beni yenemiyor. Tesadüf ettiğim şık, iyi giyinmiş kadınlarla fazla meşgul olmağa bile gönlüm razı olmuyor. Bunu bilhassa kendimi zorlayarak yapmıyorum. İçimde böyle şeyleri taklit etmeğe, özenmeye karşı aşikâr bir arzusuzluk var. Tokluk var.”(s.263)

Nişanlılar(1937)’da Suat Pertev, Nilüfer’i ikna etmek istediği mektuplardan birinde kadın mutluluğunun nelere bağlı olduğunu da anlatır. Ona göre gençler paraları yoksa, onları iyi giydiremiyorlarsa güzel kadınların etrafında dolanmamalıdır. Suat Pertev görüşlerini şöyle savunur:

“Bu gençler biliyorlar ki, bugünün kadını mesut etmek kolay değildir. Güzel bir vücudu kışın soğuklarından muhafaza edecek kürkün en aşağı üç, dört yüz

lira olduğunu düşünen bir genç bunu temin edemeyeceğini hatırlayınca, elbette başkalarının verebileceği saadetten alacağı kızı mahrum etmez, bu böyledir.”(s.64)

Morkaya'nın romanlarında görüldüğü üzere dış görünüşe gösterilen özen, hayatın önemli bir parçasıdır. Kadınlar katılacakları davetler, çıkacakları gezintiler, elde etmeye çalışacakları erkekler için giyim-kuşamlarına büyük özen gösterirler. Kıyafetlerin alınma süreci, makyajın, saçın yapılması gibi hazırlıklar yazar tarafından uzun uzun anlatılır. Dikkatimizi çeken bir noktayı belirtmemiz gerekirse günlük hayat içinde hareket eden sıradan insanların kıyafetlerine yer verilmemektedir. Bir askerin, bir memurun veya bir köylünün kıyafetini romancıdan okuyucusuna vermesini beklemek boşunadır. Yazar Batılı hayatı yaşayan karakterler dışındaki karakterlerin kıyafetlerine yer vermemesiyle bilinçli bir tercih yapar. Bu tercihle yazar Batılı hayattan yana tavır aldığını, toplumun bu hayatı yaşayan kısmını önemseyemediğini gösterir.

2.4. Otomobil Tutkusu

Sadece günümüzde değil tarihin her devrinde, insanların kullandığı nakil vasıtaları, onların yaşama biçimlerini, hayatı algılayışlarını ortaya koyan temel bir gösterge olmuştur. Morkaya'nın romanlarındaki karakterlerin otomobile olan yaklaşımları da onların hayata nasıl baktıklarını gösteren bir turnusol kâğıdıdır. Yazarın romanlarının kaleme alındığı 1920'li yıllarda geleneksel atlı araçların olmasına rağmen yeni çıkmış otomobilin kullanılması ihtiyaçtan ziyade Batılı gibi yaşamak isteyen bireyin talebidir. Şehirleşmenin günümüzdeki kadar fazla olmadığı, şehir içi uzun mesafelere gitmek gerekmediği bir dönemde otomobile sahip olmak zenginliğin, konforun, modernliğin bir göstergesidir. Otomobil *Ayten*'de modern bir kızın sahip olması gereken bir aletken, *Düğün Gecesi*'nde zenginliğin sembolü olacaktır.

Ayten(1927)'de İstanbul'un zengin hanımlarının otomobil merakından uzunca bahsedilir. Bu hanımlar kilo vermeye çok heveslilerdir. Yaz boyunca dans, yürüyüş

gibi aktivitelerle verdikleri kiloları kışın bir ayında hemen almaktadırlar. ay masaları başında sürekli yağlı, şekerli hamur işleri yerler, uzun gecelerde ılık odalarda uyurlar. Bu gibi rahatlık ve yeme zevki doğal olarak kilo almalarını sağlar. Zengin kadınların bununla da kalmadığını, işi daha da ileriye götürdüklerini yazar şöyle anlatır:

“... Eskilerin gezmesi bile otomobilledir. Hatta bizim atölyenin devamlı müşterilerinden bir hanımefendi vardı ki bütün gününü otomobilde geçirir zannederim. Onun otomobili ve içinde kendisi günde birkaç kere Beyoğlu’nda görünürler. Tanıdıklarından biri iddia etti ki hanımefendi Şişli’deki on yirmi adım yakındaki komşularına bile otomobille gidermiş. Buna eminim, çünkü kendisi de şoförü de artık yayan yürüyemeyecek kadar semirmişlerdir.”(s.47)

Ayten’in sınıfı geçme karşılığında, kendisine verilen otomobil alma sözünün yerine getirilme zamanı gelmiştir. Annesi bir İngiliz kadının kullandığını gördüğü otomobil gibi iki kişilik bir şey almak ister. Otomobil garajında ilk olarak bir deneme yaparlar. Ayten bu arabadan şöyle bahseder:

“ ...Kullanışı gayet kolay. O kadar ki Hürriyet-i Ebediye tepesindeki tecrübeden avdetle direksiyonu ben kullandım. Beş beygir kuvvetindeki bu araba hoşuma gitmedi. Daha doğrusu onu biraz hafif buldum.”(s.140)

Annesi tereddüt ettiğini görünce makul bir fikir bulur. Her markanın birçok modelleri olduğunu, kataloglara bakmalarını, sonrasında ise otomobili deneyebileceklerini söyler. Ayten, otomobil alım sürecini şöyle anlatır:

“Bu mühim işi birkaç gün sordu. Tamam, on bir fabrikanın modellerine baktık. Nihayet motoru kuvvetli, biçimi güzel bir marka beğendim. Bu araba üç

vitesli idi. Garaj direktörü provaları kendisi yaptı. Sürat ve kullanım itibariyle ötekilerden çok güzeldi. Tereddüt etmeden beğendim.”(s.140)

Ayten romanının geneli düşünüldüğünde Batılı bir hayatı temsil etmesi için yaratılmış bir karakterin yine bu hayatın simgelerinden biri olan otomobile sahip olmaması düşünülemez. Sınıf geçme gibi sıradan bir başarı sonrasında annesi tarafından Ayten’e otomobil alınır. Zeki bir kız olan Ayten, kısa sürede iyi bir sürücü haline gelir.

Kır Çiçeği(1934)’nde, Çiçek’in Cenevre’deki en büyük zevklerinden biri de araba kullanmaktır. Çiçek’in araba tutkusu romanda şöyle anlatılmaktadır:

“Marşı işlettim, kuvvetli bir geri vitesle ok gibi garajdan çıktım. Acentenin adamı hayretler içindeydi.

Yolda süratli bir manevra ile arabayı düzelttim ve elimi salladım.

-Allah’a ismarladık, akşama görüşürüz.

Ve gaza basınca yanlarından ok gibi geçtim. Asıl caddeye doğru uzaklaştım. Fakat onların halini de görmek istiyordu. Geniş yolda sapacak bir yer aramaya lüzum görmeden manevra yaparak döndüm. Ve tam süratle köşke doğru geldim. Onların yanında ağırlaştım durdum.”(s.330)

Yüzbaşı Celal(1933)’de Celal, Şeyh Sadun’un evine konuk olur. Etrafı incelerken Şeyh Sadun’un kızı olan Zehra gelir. Zehra, romana göre Yüzbaşı Celal’i kullanmak isteyen bir Fransız casusudur. Tanışmalarıyla aralarında bir samimiyet meydana gelir ve sohbet etmeye başlarlar. Sohbetin bir bölümünde ise konu otomobillere gelir. Yüzbaşı Celal, izlediği heyecanlı bir araba yarışından şöyle bahseder:

“-Geçen sene Almanya’da bir otomobil yarışı seyrettim, dedi. Fakat bu tehlikeli bir şey oldu. Son turları kazanmak için virajları içerden alan bir otomobil saatte yüz yirmi kilometre üzerinde giderken bir anda devrildi.

-Eyvah!

Genç kız o kadar müteheyyiç olmuştu ki vak’a gözlerinin önünde olmuş gibi haykırdı. Tabii ne otomobil, ne şoför, hepsi parça parça...”(s.84)

Düğün Gecesi(1933)’nde otomobilin ne kadar etkileyici bir alet olduğunu bir kez daha görürüz. Bu alet artık hayatın her alanında, gerek seyahat gerek eğlence için insanların hayatlarının içine girmiştir. O kadar ki yazar kadınları da arabalara benzetmekten geri durmaz:

“Gençlerdeki kan hareketi kadını kontak düğmesine basılmış dinamo gibi harekete getirir. Bu vaziyette genç erkek bir şoför vazifesi görür. Genç kadın da, silindirleri aşınmamış, yatakları eskimemiş, cıvataları paslanmamış yeni ve yollu bir otomobil gibidir. Marş pedalına basınca işler, gaz pedalına bastıkça ileri atılır, şahlanır.”(s.334)

Romanda otomobil aynı zamanda büyük bir zenginlik göstergesidir. Roman karakterlerinin metreslerine alabileceği başlıca hediyedir. Ahmet Sami Bey’in Cevdet Bey karşısında yenilmesi sonucunda yaptıklarını yazar şöyle anlatır:

“Dedikodular yeni bir yol aldı. Ahmet Sami bu mağlubiyete karşılık olmak için Kadıköy’de piyasaya yeni çıkan Müjgan isminde bir kızı metres tuttu, Beyoğlu’nun bütün şık ve kibar tarzileri, mağazaları, bu kızın emrine çalıştı, yalnız metresinin binmesi için on bin liraya bir otomobil aldı.”(s.408)

Ahmet Sami Bey'in Cevdet Bey'le olan rekabeti arabalar üzerinden de devam eder. Bir rastlantı eseri olarak yan yana gelen otomobillerin kıyasıya mücadelesini yazar şöyle anlatır:

“Tam bu sırada karşıdan bir otomobil göründü. Ahmet Sami'nin otomobili hain bir tebessümle berikilere baktı. Şimdi sekiz silindirlinin gerileyip ona yol vermesi lazımdı. Fakat şoför Cemal bunu yapmadı. Zaten iki otomobil arasında mesafe hemen hemen bir otomobil boyuna gelmişti. Ahmet Sami'nin arabasının başı sekiz silindirlinin arka tekerleği hizasında kalmıştı. Şoför Cemal büyük bir cesaretle direksiyonu hafifçe sağa kırmaya, beriki otomobilin yolunu kesmeye başladı. Mesafe de her an arttığı için Ahmet Sami'nin şoförü müthiş bir müsademedan kurtulmak maksadıyla gazı kesmeye mecbur oldu. Sekiz silindirli arkasında kalın toz bulutları bırakarak yolun sağını aldı ve bir canavar gibi uçtu, gitti.”(s.422)

Düğün Gecesi'nde otomobillerin zenginliğin ve rekabetin simgesi olduğunu görürüz. Ahmet Sami Bey ile Cevdet Bey arasındaki rekabet metreslere alınan hediyelerle de devam eder. Ahmet Sami Bey kaybettiği bir ihale sonrası teselliye tuttuğu metrese yeni bir otomobil almakla bulur. Bu rekabetin başka bir şekli ise iki iş adamının otomobille yarışmasıyla devam eder. Ahmet Sami Bey ihaleden sonra otomobil yarışında da kaybeder.

Patron(1934)'da Suat Rahmi'nin spora olan tutkusunun yanında güzel otomobillere de ilgisi vardır. Bir gün kapısının önünde bir otomobil durmaktadır. Güzel otomobillere bakmadan geçemeyen Suat Rahmi dikkat edince, bunun arkadaşlarının bahsettikleri madenci Hulusi Bey'in otomobili olduğunu anlar. Bu şık, kapalı ve meşhur bir markası olan kuvvetli bir otomobildir. Kendi kendine “Şunun bir spor modelini alabilsem!” (s.60) diye içini çeker.

Suat Rahmi, İngilizlerin tasarrufa olan düşkünlüğünü, Türkiyeli tüccarların müsrifliğini anlatırken günümüz insanının garipseyeceği şekilde otomobilin kullanım sıklığını kıstas olarak verir. Bu durum romanda şöyle anlatılır:

“Yüz binlerce lira yıllık kazanç yapan şirketin patronu bu kadar sade bir hayat geçirdiği halde bu şirketten mal alıp satan Türk ve hatta Ermeni tüccarı mağazasına otomobille gelip gidiyordu. Yaz mevsimini en kibar sayfiyelerde geçiriyor, sırf zevki için Avrupa seyahatlerine çıkıyor, kumar oynuyordu.”(s.122)

Köydeki Dost(1934)’ta otomobil merakıyla öne çıkan karakter Vildan’dır. Babasının uzun süredir söz verdiği otomobilin alınmasını dört gözle beklemektedir. Osman Bey’in kızının isteğini yerine getireceğini söylemesi ile birlikte Vildan otomobil kullanmayı öğrenmek için Cevat’tan yardım ister. Yazar, Vildan’ın otomobil eğitimi sürecini şöyle anlatır:

“-Önce şu pedala basınız ve bu vites kolunu boşa veriniz.

-Peki.

-Sonra şu düğmeye basınız. Bu marş düğmesidir.

-Peki.

-Görüyorsunuz ya motor işledi. Şimdi makine istediğinizi yapacaktır. Arabada üç vites vardır. Biri kalkmak, biri hızlanmak, biri de süratlenmek için. Şimdi şu vites kolunu kendinize çekeceksiniz ve çekerken sol ayağınız altındaki pedala basacak, vites geçmez yavaşça ayağınızı kaldıracaksınız.”(s.84)

Yukarıda alıntıladığımız satırlarda Batılı bir birey gibi yaşamak isteyen insanların ulaşım için geleneksel araçlar yerine otomobili tercih ettikleri görülür. Bu çoğu zaman bir ihtiyaçtan ziyade otomobilin lüks bir hayatın simgesi olmasındandır. Henüz otomobil için uygun yolların bile tam anlamıyla olmadığı bir dönemde bu araca sahip olma isteği Ayten ve Vildan’da görüldüğü üzere farklı bir tecrübe yaşamak hevesinden başka bir şey değildir.

2.5. Spor

Burhan Cahit Morkaya'nın romanlarında karakterlerin spora olan merakları dikkat çekicidir. Geleneksel kültürde askerlikle sınırlı kalan, güreş, okçuluk vb. birkaç branşta ortaya çıkan spora ilgi Batılılaşma ile birlikte kendini farklı dallarda da gösterecektir. Türk kültüründe denizin sportif amaçlarla kullanılması geçmiş dönemde görülen bir olgu değildir. Batı'nın deniz kültürünün keşfiyle boğazda yüzme, yelken gibi sporlar yapılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde futbol ve tenis Morkaya'nın romanlarında da görüleceği üzere İngilizlerin teşvikiyle İstanbul'da yerleşmeye başlar. Romanların yazıldığı 1920'li yıllar göz önüne alındığında, büyük spor kulüplerinin kuruluş tarihleri de düşünüldüğünde spora olan merak yeni yeni uyanmaktadır. Aşağıda görüleceği üzere karakterlerin spora olan ilgileri amatör seviyededir.

Gönül Yuvası(1926)'nda Hamide Hanım, kızı Zeynep'in tenis merakından muzdariptir. Kızının Göztepe'deki köşkün bahçesini tenis kortu yapmak için mahvedişini şöyle anlatır:

“Sorma kardeş bir tenis tutturdu. Avrupa'da herkes tenis oynamış. Sayfiyede oturunca bunu yapmak lazımmiş. Başka düzgün yer yokmuş, bir kere gözünü dikti oraya. Ben iki gün İstanbul'da kalmıştım. Babam yatakta, annemi bilirsin. Eline vur, ağzından lokmasını al. Babam üzülsün diye ses çıkarmamış. Bir de gelip ne göreyim. Koca çilek tarlasının yarısı dümdüz olmuş. Ortasına koca bir ağ konmuş. Ne denir. Bereket babam görmüyor. Yoksa küçük kıyamet başımıza kopacaktı.”(s.41)

Tenis kortunun inşası Zeynep'in aceleciliği sayesinde kısa bir süre sonra biter. İlk maç için ise İzmir'den gelen Elvan'dan söz alınır. Şefik Bey ve Mahmut'un da katıldığı maç şöyle anlatılır:

“Siz beş yaptınız, bizim iki sayımız kaldı. Elvan dikkat partiyi bitiriverelim, hemen hemen güneşle beraber tenise başlamıştık, iki parti yaptık. Üçüncüyü Şefik Bey’le ben, Mahmut’la Ziya’ya karşı oynuyorduk. Mahmut’un bütün vuruşları sakat. Toplar mütemadiyen fileye takılıyor. Uzun vuruşlarında büsbütün yanlara kaçıyor. Ziya ondan beter, daha raket tutmasını bilmiyor, vuruşlar üstümüzden geçiyor ve biz sayı yaptıkça öyle hırslanıyor, kızarıyor ki...”(s.67)

Patron romanından öğrendiğimize göre İngilizler tarafından yaygınlaştırılan tenis, İstanbul’un varlıklı ailelerinin çocukları arasında da revaç bulur. Alıntıladığımız satırlarda tenis merakının geleneksel hayatı nasıl yok ettiği tenis kortu inşası hususunda ironik bir dille anlatılır. Batılı hayatın getirdiği oyun olan tenis, doğal çilek bahçesini yok etmektedir.

Ayten(1927)’de başkışı olan Ayten’in spora, özellikle tenise büyük bir ilgisinin olduğunu görürüz. Teyzesinin kızı Sevgi de tenisi sever, sırf bu yüzden evlerinin bahçesine kort yapmaya karar verirler. Kortun gençler tarafından amatör bir şekilde inşa sürecini Ayten Hanım şöyle anlatır:

“Daha mevsimin başlangıcında arkadaşlarıyla bir olup bahçenin ortasındaki geniş meydanlığı tenis yeri yapmaya uğraşıyorlardı. Evde hizmetçilere, aşçı Abdi Ağa’ya yalvara yakara kendileri de çalışarak düzelttikleri saha üç gün içinde işe yarayacak hale geldi. Çizgilerini yaptılar. Sevgi’nin nişanlısını da çalıştırarak ortaya bir ağ gerdiler. İstedikleri tenis yeri oldu. Sevgi’nin nişanlısı Fenerbahçe Spor Kulübü’nde azâ... Kendisi o kadar heveskâr olmamakla beraber kızlara bildiği kadar yardım ediyor. Atıf Bey’in kızları mekteplerinde çok tenis oynadıkları için daha iyi biliyorlar. Mamafih bütün yaz bizimkiler de epey kuvvetlendiler.”(s.45)

Ayten, Fenerbahçe Spor Kulübü’ne kabul edilen ilk üyedir. Kulübe kabul edilışinin hikâyesi ilginçtir. Kürek çekmeyi seven Ayten, Ferit Kâmi ile birlikte yol alırken farkında olmadan kulübün kürekçileriyle yan yana gelirler. İş inada bindiren

Ayten, genç delikanlılarla yarışır ve onları geçer. Hikâyenin devamında Ayten'in kulübe kabul edilişi şöyle anlatılır:

“Geçen akşam bir yarış olmamış mıydı? Kulübün sandalını geçmiştik ya. O sandalda kulübün reisi vardı. Bilhassa Ayten Hanım'ın kürek çekişi nazar-ı dikkatlerini celp etmiş. Kulüpte birçoklarına anlatmış. Nihayet eğer arzu ederse ilk kadın aza olarak kendisini kulübe kabul etmeye karar vermişler. Geçen akşam beni buldular, tekliflerini kabul etmen için ricada bulunmanı istediler. İşte mesele bu.”(s.90)

Ayten'in müziğe, resme, dil öğrenmeye yeteneği olduğu gibi sporun çeşitli dallarına da yatkınlığı vardır. Böyle kusursuz bir kızın profesyonel bir kürek takımını bile yenilgiye uğratması Fenerbahçe'ye kabul edilmesini sağlar. Spor, Ayten'in emsalleri içinden sıyrılmasını sağlayacaktır.

Ayten, Fenerbahçe Spor Kulübü'ne girdikten sonra onu bambaşka bir sosyal ortam beklemektedir. Ayten Hanım'ın bu kulübe girdikten sonra kızına ne kazanacağını sorması üzerine orada bulunan Ferit Kâmi şunları söyler:

“Orası nihayet spor kulübüdür teyze hanım, centilmen, sporcu gençlerin toplandıkları bir yer ve birkaç şubesi var. En kuvvetli kısmı biliyorsunuz futbol takımıdır. Sonra tenis, hokey, deniz sporları var. Azadan olanlar bütün bu sporlardan istifade edebilirler. Mesela Ayten Hanım iyi kürek çekiyor, denizcilik kısmına ait kotralardan, futsalardan bütün kulüp arkadaşları gibi istifade eder. Kulüp binası da güzeldir, tabî biliyorsunuz. İstanbul'un en güzel kulüp binası. Burada bütün spor mecmuaları bulunur. Arkadaşça toplanılıp görüşülür. Velhasıl temiz, eğlenceli bir hayattır. Ben bile sporla o kadar meşgul olmadığım halde sık sık gider vakit geçiririm.”(s.91)

Ayten Hanım, kızının iyi yetişmesi için elinden geleni yapmaktadır. Sporun da bu yetişme sürecinde ona faydalı olacağı inancındadır. Kızının faydasız şeylerden kaçınıp spora devam etmesinin olumlu sonuçlar doğuracağını Ayten Hanım şöyle anlatır:

“... Bugünün cemiyet hayatı bir genç kız için muzır olabilir. Fakat gençleri bir meslek ve bir heves etrafında toplayan bu yeni spor ve kulüp hayatının nasıl bir muhit hazırladığı da meçhuldür. Ayten, öyle iddia edebilirim ki böyle bir hayata en iyi hazırlanmış olan bir Türk kızıdır. Benim cemiyet hayatına ait tecrübelerim kadar onun da muhiti ve insanları, küçükten beri aldığı garp terbiyesiyle kabul ve telakki eden bir görüşü var.

Bütün arzuları, resim ve spor gibi bıktırmayan daima taze heyecan getiren mevzular etrafında biriken bir genç kızın kalbi, salon köşelerinde karışık dedikodularla vakit geçiren Mond kızlarının kalbinden çok kuvvetlidir.”(s.93)

Fenerbahçe Spor Kulübü’ne giren Ayten’i birçok sportif faaliyet beklemektedir. Bunlardan biri de düzenli olarak yapılan kotra yarışlarıdır. Ayten yarışlara hazırlanırken kıyafetlerinin tamamını kulübün renklerinden oluşturmayı ihmal etmez. Reis Hikmet Bey’in öncülüğünde çıkılan kotra gezintisini Ayten şöyle anlatır:

“Bugün reisin vaat ettiği kotra âlemine çıkıyoruz. Kulübün kotrası ufak, oynak bir şey. Reis Hikmet Bey’in denizciliğe çok merakı var. Kendi de iyi dümen kullanıyor. Bugün bana rüzgârları, bu sahillerdeki akıntıları, sığılıkları öğreteceğini vaat etti. Bu gezintiye annem de geldi. Fakat kotra o kadar ufak ki Asuman’la Gazal küpeştelerde kaldılar. Mamafih hepimiz deniz elbiseleriyleyiz. Fanılları, bol, kısa keten etekleri bırakınca denize atlayabiliriz. Hafif bir rüzgâr var. Hikmet Bey bize yelkenler, serenler, metaforalar hakkında biraz ders verdikten sonra iki büyük yelkeni fora ettik. Hafif kotra su üzerinde bir yaprak gibi yattı. Başta filika şişti. Büyük yelken denize doğru eğildi. Ve kotra bir tüy gibi uçmaya başladı.”(s.106)

Reis Hikmet Bey, kotra kullanmanın incelikleri, denizin durumu hakkında şöyle bilgi verir:

“Kotranın sefası kadar zahmeti, cefası da vardır. Dümeni yelkeni kullandıktan sonra denizi de böyle kontrol etmelidir. Cereyanları, akıntıları eğer bilinmeyen sularda iseniz renkten dalgalardan anlarsınız. Mesela Burgaz’la Heybeli arasında sert bir akıntı daha vardır. Bakınız uzaktan bile orada denizin daha koyulaştığını görürsünüz.”(s.108)

Ayten’in Azmi Bey sayesinde merak saldığı sporlardan biri de silah atıcılığıdır. Azmi Bey, her gün yarım saat yaptığı çalışmayla yirmi adım uzaktan bir avuç büyüklüğündeki nişanı vurduğundan bahsetmektedir. Azmi Bey’in denemek isteyenler için revolver uzatması üzerine Ayten de heveslenir. İşleri olduğu için bu deneme perşembe gününe ertelenir.

Beklenen gün gelir, çatar. Azmi Bey’in Maçka’daki evine gidilir. Mukavvadan nişanlıklar yirmi metre aralıkla yerleştirilmiştir. Silahı önce Orhan Bey eline alır, silahlar konusunda tecrübeli olan genç şöyle bilgi verir:

“Brovning sistemi bir tabanca, çift şarjörlü. Bir elde sekiz ateş eder. Bu nev’i revolverler nişana gelmez. Görüyorsunuz ya, namlu kısadır. Bunlar cepte taşınmak için çok pratiktir. Bazen şarjörün içeride sıkışıp kurşunun hazneye girmemesi tehlikesi varsa da binde birdir.”(s.157)

Silahı ateşleyen Orhan Bey belirlenen hedefi vurur. Sıra Ayten’e gelmiştir. Kısa süren bir ürkekliğin ardından Ayten de belirlenen hedefi vurmayı başarır. O fazla eğlenmemiştir fakat atıcılığın merak uyandıran ve lüzumlu bir spor olduğu kanaatindedir.

Görüldüğü gibi Ayten'in deneyip de başaramadığı hiçbir spor yoktur. Spora hevesli, başarılı bir kız çizilmek istenirken aşırılığa kaçılmıştır. Tenis, kürek, kotra yarışı, atıcılık 1920'li yılların bir genci için altından kalkması güç sporlardır. Yazar yarattığı Ayten'le realitenin sınırlarını olabildiğine zorlar.

Cephe Gerisi(1934)'nde Yüzbaşı Faruk ve Narin çocukluklarından beri Rumelihisarı'nda, yakın evlerde oturmaktadırlar. Birbirlerini uzun süredir tanımalarına rağmen Faruk'un Narin'den etkilenip sevmesi spor sayesinde. İkisi de boğaz sularında yüzmeyi severler.

Yüzbaşı Faruk'la Narin'in bir araya gelebilmelerinin yegâne yolu spordur. Yüzbaşı Faruk'un gözünde Narin'i çekici yapan atletik bir kız olmasıdır. Aralarındaki sporla başlayan, evlilikle neticelenen sürecin başlangıcı romanda şöyle anlatılır:

“Onları dost yapan ilk sebep spordu, Narin çok güzel yüzmeye ve mükemmel kürek çeken, yelken kullanan tam bir Boğaziçi kıızıydı.

Arnavutköy Amerikan kolejinin bu sporcu talebesi daha on beş yaşında iken ilk defa Hisar'dan Kandilli'ye kadar Boğaz'ı yüzerek geçmişti.

Köy halkının bazı geri fikirlileri arasında pek de hoş görülme bu hevesler genç zabiti çok alakadar ettiği için Narin'le dost olmak arzusu arttı.”(s.10)

Narin'in Rumelihisarı'nda yaşarken yüzmeyi öğrenmesi ve yarışlara katılması raslantı değildir. 1930'lu yıllarda Robert Kolej çevresinde ikamet eden İngiliz kolonisi Rumelihisarı sahilinde yüzmeye yarışları düzenlemektedir. Bu yarışların etkisiyle semtte bir deniz ve yüzmeye kültürü oluşmuştur.

Gurbet Yolcusu(1934)'nda Recep okulda öğrendiği futbola merak salar. Leyla Hanım ona birkaç tane top satın alır. Fakat bu toplar onda bir türlü söyleyemediği stadyuma gitme arzusunun daha da arttırır. Bir gün dayanamayarak Leyla Hanım'a bu arzusunun açar. Ertesi gün yapılacak iki buçuktaki maça gitmeye karar verilir. Taksim

Stadyumu hınca hınç doludur. Nişantaşı'nın kibar hanımefendileri maça gelmişlerdir. Çek milli takımı ile yapılan maçı birlikte heyecan içinde izlerler.

Patron(1934)'da Suat Rahmi sportif kişiliği ile dikkati çekmektedir. Yaptığı sporların başında tenis oynamak gelir. Suat Rahmi İngiliz kolonisinin Taksim'de güzel bir tenis kortları olduğunu bilir. Hatta bir arkadaşıyla gidip birkaç defa maçı seyretmişlerdir. Çalıştığı şirketin toplantılarından birine iştirak eden Suat Rahmi kendini gösterme imkânına kavuşur. Suat Rahmi'ye İngilizlerin bakışını yazar şöyle anlatır:

“Birçok yabancılar bu sabah aralarına girip heyecanlarını kabartan bu yeni oyuncuyu adeta yeni bir arz kıtası kâşifi, kamerden inmiş bir mahlûk gibi hayretle seyrediyorlardı.

Suat Rahmi genç kızı fazla hırpaladığını biliyordu. Fakat bunu istemeyerek yapmıştı. Etrafını hep ondan taraf görmesi sinirine dokunmuştu. Sporu, bilhassa tenis, golfü bir centilmen idmanı gören İngilizlerin bu dostluk maçında ona adeta bir yabancı muamelesi yapmaları millî gururunu tahrik etmişti.”(s.117)

Birçok zayıf rakibi yendikten sonra karşısına patronu olan Mr. Grevs'in kızı Miss Lidya çıkar. Rakibini biraz zorlansa da mağlup etmeyi başarır. Bu maçı sonrasında ise Miss Lidya'nın Suat Rahmi'ye âşık olduğunu görürüz.

3.BÖLÜM

3.BURHAN CAHİT MORKAYA'NIN ROMANLARINDA AHLÂKÎ ÇÖKÜNTÜ

Ahlâkî çöküntü bir toplum tarafından geleneksel olarak kabul görmüş temel ahlâkî değerlerin çeşitli sebepler dolayısıyla erozyona uğramasıdır. Belli dönemlerde yoğunlaşan ahlâkî erozyona en iyi örnek Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde İstanbul'da yaşanan çöküntüdür. Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi ünlü romancılarımızın yanında, tezimizin konusunu oluşturan Burhan Cahit Morkaya da bu probleme yer verir.

Ahlâkî çöküntü içi birçok şeyle doldurulabilecek çok geniş bir kavramdır. Biz yazarımızın romanlarını göz önünde bulundurarak bu ahlâkî hastalıkların bir kısmını sıralayabiliriz.

Eşler arasındaki aldatma ahlâkî çöküntünün delilleri arasında rahatlıkla gösterilebilir. Eşler arasındaki sadakat, yalnız bizim toplumumuzda değil tüm modern toplumlarda ahlâkî bir kaide olarak kabul görmektedir.

Fuhuş, tarihin karanlık devirlerine kadar uzanan, hemen her toplumda revaç bulan ahlâkî bir problemdir. Fuhuş ile birlikte aile kurumunun zarar görmesi, cinsî hastalıkların ortaya çıkması gibi birçok somut problem baş göstermektedir.

Eğlence hayatına aşırı düşkünlük temel bir ahlâkî problem olarak görülmektedir. İçki ile birlikte sağlığın bozulması, servetlerin boş yere tükenmesi ise bu problemin yol açtığı yeni problemler olarak kendini göstermektedir.

Harp vurgunculuğu, savaş dönemlerine özgü bir çöküntü emaresidir. Ülkenin kaynaklarının adaletsiz bir şekilde birkaç kişinin elinde toplanmasına neden olmaktadır. Bu şekilde kısa yoldan para kazanma, toplumun alt tabakalarının da hakkaniyet duygusunu sarsmaktadır.

Adana'dan yeni gelen Sacit'in İstanbul'da yaşadığı aşk ve eğlence hayatının anlatıldığı *Aşk Bahçesi*(1925) romanında ahlâkî çöküntüye örnek olarak kumara olan

düşkünlük gösterilebilir. Bunun yanında eşlerin aldatılması da romanın bütününde belirgin olarak g r l r. Eserde kumara olan d        yle ortaya çıkan karakter Osman'dır. Ba ki i olan Sacit'in en yakın arkadaşı olan Osman'daki kumar hırsı kadın tutkusunun da üzerine çıkmıştır. Yazar, Osman'ın durumunu Sacit'in  u diyaloglarıyla anlatır:

  Osman ortada yoktu. Bir aralık onu tanıyan arkadaşlardan biriyle kar ıla ıp sordum, elini sallayarak cevap verdi:

-Oh, Osman bakara masasında kendinden geçmiş.

  erde mi, yoksa kazanıyor mu?

-Ben yanında iken kazanıyordu. Fakat etrafındakiler m  hi  adamlardır.

Ayrıldım. Oyun salonuna girdiğim zaman Osman'ı k  edeki uzun masada kıpkırmızı, yüzü ve karmakarışık saçlarıyla perişan bir halde gördüm.

-Uğurlu olsun Osman, nasılsın?

Beni görünce güldü ve sevindi. Bense onun bana hiddetlenece ini zannediordum:

-Şimdilik fena değil, dedi. Malum ya; sonra kulağıma eğilerek ilave etti:

-A kta kaybettim, kumarda kazanıyorum."(s.24)

Cazibe Hanım'ın kocası olan Kerim Bey de kumara d    nd r. Fazla para harcamaktan muzdarip olduğundan  ek defteri karısında durmakta, karısının verdiğinden fazlasıyla kumar oynayamamaktadır. Durumu yazar şöyle anlatır:

  Pek sade. Kerim Bey çok zengin bir adam. Yegâne keyfi yemek yemek, bir de kumar oynamak. Böyle adam nerede bulunur. Bu gece Cazibe Hanım ona kumar oynamak için mesela be  yüz lira vermiştir. Bitirdi mi artık bu gece için on para vermez."(s.29)

Romanda iki yakın arkadaş olan Sacit ve Osman kadınlar üzerine uzun, felsefî denebilecek tartışmalara girerler. Bu tartışmalarda günümüz kadını uzun uzadıya tahlil edilir. Konuşmalardan birinde evli kadınların ne istediklerini, onlara nasıl yaklaşmak gerektiğini Sacit'ten öğreniriz:

“-Hayır, aşktaki gayeye daha zahmetsiz, daha üzüntüsüz vasıl olmak için biraz tedbirli olmak kâfi. Balo gecesi sana biraz izah etmiştim galiba. Bizi üzeceğini, bize ıstırap çektireceğini anladığımız kadınlardan kaçmalıyız. Onlara, bhusus evli kadınlara kalpten, çılgıncasına aşklardan bahsederek yaklaşmak istersen, onlar böyle şiddetli buhranlardan korkarlar. Kadınlar sevmekten hoşlanırlar. Fakat bu sevginin tabî hayatlarını bozacak bir “pasyon” haline gelmesini hiç istemezler. Onun için sevgilerini verecek erkekleri çok hassas olmayanlardan intihap etmeği daha muvafık bulurlar.”(s.45)

Aynı konuşmanın ilerleyen kısımlarında Sacit kadının arzularından bahsi açar:

“-Rica ederim, dedim. Kadını anlamak için şair veyahut âşık mı olmak lazım. Benim kadın hakkında bir fikrim vardır. Kadın, renk, koku, hararet ve arzudan halk edilmiş bir nefis eseridir. Bu eserin rengi, kokusu ve harareti bizi cezp edebilir. Fakat ancak onun arzusudur ki bizi o meziyetleri kana kana içmeğe ve doya doya sevmeye çağırır. Yoksa yalnız bizim arzularımız ne o harareti duymağa, ne o lezzeti tatmağa kâfi değildir.”(s.48)

Osman, evli kadınların aldatmasını anlayamaz. Bu tür kadınlarda mutlaka bir ahlâkî zaaf söz konusudur. Kocasının işi yüzünden aldattıklarını iddia eden kadınları lanetler. Bu durumu Osman şöyle anlatır:

“Osman kızdı:

-Ben kocaların iş yüzünden olan ihmallerini kadınları için ihanete vesile olamaz kanaatindeyim. Kocalarının kendileriyle meşgul olamadıklarını gören kadınlar eğer evlerine hürmet etmeği bilen kadınlarsa hislerinden biraz fedakârlık ederler. Bence ihanet edenler, mutlaka taze aşklardan zevk almağa alışan kokot ruhlu kadınlardır.”(s.60)

Morkaya’nın aldatmayı konu edindiği romanların tamamına yakınında aldatmanın normalleştirilerek verildiğini görürüz. Eşlerden biri aldatıyorsa mutlaka bir gereklilik üzerine bu işi yapıyordur. Aldatmayı olumsuzlayan tek karakter *Aşk Bahçesi*’nde Osman’dır. O eşlerini aldatan kadınlardan nefret eder.

Lale, Lale’nin annesi ve Sacit’in bulunduğu bir araba gezintisinin sonunda konu erkeklerin aldatmasına gelir. Lale’nin annesi tecrübesiyle, kadının kocasını aldatılmayı önlemek için nasıl idare etmesi gerektiğini anlatır:

“Genç bir erkeği idare etmek için çok tedbirli davranmalı. Gençlik çağı gönüllerin tehlike mevsimidir. Bir genç kadın bu mevsimde sevgilisini, kocasını zapt etmeğe çalışmalıdır. Biraz müsamaha, biraz dikkatsizlik en kopmaz görünen gönül bağlarını bir çürük sicim gibi ikiye bölüverir.”(s.102)

Cemiyetin eğlence hayatına yeni giren genç kızların durumu farklıdır. Öğrendikleri malumatı ilgisiz yerlerde kullanıp, kendilerini küçük duruma düşürmektedirler. Bu kadınlarla flört yapmak isteyenleri birçok zor durum beklemektedir. Yazar, Sacit’in ağzından bu durumu şöyle anlatır:

“ Yeni yetişen kızların teshir kudretleri az. Gözleri taş bebek gibi, kaldır camekâna koy. Üst tarafı, dans, kitap, süs meraklısı. Bunlarla flört yapmak isteyenlerin vay haline! İki lakırdı etmeden insana siyasetten, içtimaiyattan ders

vermeğe kalkıyorlar. Mamafih hepsi Lale gibi olsalar. Çoğu şöyle böyle yarım yamalak öğrendiğini papağan gibi tekrar ediyor. Yerini, zamanını intihap etmeden rastgele konferans vermekten zevk alıyorlar. Geçen gün gene klüpte beni bilmem ne beyin torunları diye iki kıza tanıtmışlardı. Büyüğü esmer güzeli fena değildi. Fakat söz arasında Anadolu kadınlarının fizyonomilerindeki kuvvetli görünüşten bahsederken birden bire Darwin'den nazariye getirmeğe kalkmasın mı?"(s.66)

Alıntıladığımız kısımda görüldüğü gibi Batı tarzı cemiyet hayatının yeni oluştuğu 1920'li yıllarda genç kızlar neyi nasıl yapacaklarını tam olarak kestiremezler. Sosyal ilişkilerdeki tecrübesizlikleri onları kötü durumlara düşürebilmektedir. *Aşk Bahçesi*'nde bilgilerini göstermeye çalışırken küçük duruma düşen bu kızlar, *Aşk Politikası*'nda ise erkeklerin kolayca tuzaklarına düşürebilecekleri masum yaratıklar olarak gösterilir.

Cazibe Hanım ve Sacit eğlenmek için bir araya gelmişlerdir. Cazibe Hanım'ın evli olması onlar için bir problem yaratmaz. Eğlence olanca hızıyla devam ederken Sacit'in zihninden şunlar geçer:

"Ve hissediyorum ki bu zevki yaşatmak için gönüldeki manevi arzuları ihmal etmek, dimağı harekette men etmek lazım!

Dudaklarıma getirdiği kadehi gözlerinin tahammül edilmez kudretiyle ağzıma boşaltıyor. Hayata zevk ve şehvet için açılmış gibi daima taze, daima şen ve iştihali duran bu renk ve şiir membaı gözlerde ne tükenmez ve çözülmez bir aşk muamması var yarabbi!"(s.109)

Bu uzun gecenin sonunu yazar bize şöyle anlatır:

"Ve artık mavi oda, mavi gök ve mavi deniz yok. Şimdi her şey, her şey kırmızı ve bu kızıl hayal içinde parlayıp sönen ziyalar var, şimşekler var!"(s.110)

Cazibe Hanım, Sacit'in en yakın arkadaşı olan Osman'ın karısıdır. Buna rağmen Sacit Cazibe Hanım'la geceyi birlikte geçirir. Yazar durumu anlatılırken bu ahlâkî probleme kayıtsız kalır, bu çiftin yatakta biten eğlencesini olumlayıcı bir şekilde okuyucuya sunar.

Kamuran ve Sacit iki eski arkadaşlardır. Çocuklukları ve okul hayatları birlikte geçmiştir. Birbirini yıllar sonra bulan arkadaşlar bir restoranda dertleşirler. Kamuran, kocasının kendisini nasıl aldattığını anlatır:

“Adaya geleceğim gün Lüleburgaz'dan, bizimkinden bir mektup aldım. Zarfın adresi benimdi. Fakat içinden çıkan mektup bir başka kadına aitti. Onun İstanbul'da Kadıköy'de bir kadınla macerası olduğunu işitiyordum, ihtimal vermiyordum. Küçük bir yanlışlık bana bütün hakikati söyledi. Anladım ki ona ve bana mektuplarını yazmış, hazırlamış, kaparken benim mektubumu onun zarfına, onunkini benim zarfıma koymuş. Bu uzun mektuptan her şeyi öğrendim. Bana her vakit yazdığı az çok nazikâne, resmi mektuplara rağmen ona o kadar samimi ve tatlı diller döküyor ki. Şu dakikada onların ikisini de kepaze etmek, ayrılmak elimde.”(s.126)

Evliliklerde erkeğin aldatması ise doğal bir durumdur. Eğlenmek isteyen erkeğin karısından başka kadınlarla birlikte olması yazar tarafından yadırganmaz. Kamuran karakteri ise yakaladığı bu aldatma hadisesini gerektiğinde koz olarak kullanmak üzere sümen altı etmiştir.

Romanda ahlâkî bozulmanın cisimleştiği şahıslardan biri de Pakize Hanım'dır. Bu hanım Ada'da yaşamaktadır. Evli olmasına rağmen evine, çocuklarına öğretmenlik yapması için aldığı gençten istifade etmektedir. Diğer bir genel ahlâka aykırı durum ise bu işten kocasının da haberi olmasıdır. Sacit'ten meseleyi şöyle öğreniriz:

“...Ömür hep eğlence, zevk ve sefahatle geçen bu sınıf kadınların ciddi bir gönül rabıtasıyla birine bağlandıklarını görmedim. En ağır başlı olanı kalbiyle değil vücuduyla sevdiği birini samimiyetine almış, vaktini onunla geçiriyor. Meselâ adanın hemen en zengin kadınlarından Nefise Hanım bu sınıftan, çocuklarının muallimi diye evine aldığı delikanlıyı bayat etlerinin posasıyla besliyor.

Mamafih zavallı gencin bu vazifeden başka köşkün müdavimelerinden bazı hanımların da arzularını da tatmin etmek mecburiyetinde olduğunu söyledikleri zaman içime tiksine geldi. Bu hayatı bana iğrendiren ehemmiyetli bir nokta da böyle yayıla yayıla dillere geçen nahoş maceralardan hariçte herkesin hürmet ettiği bazı kocaların da haberdar oluşları!”(s.161)

Sacit, Adana’dan gelişinden bu yana yüksek zümre içinde geçirdiği günleri düşünür. Yaşadığı onca şey onu artık tiksindirmektedir. Kamuran’la evlenmek üzere olan Sacit yaşadıklarını aklından geçirir:

“Halkın şehvetini uyandırmak için çıplak bacaklarını havaya kaldıran, vücutlarına en elastiki vaziyetleri veren bar kızlarını, kocalarının otomobiliyle âşıkane mülakata gidip porsumuş vücutlarını genç erkeklerin sert nevazışına bırakan hanımefendileri baloya, çaya, umumî eğlencelere gitmediği halde artistlik muaşakalar için salonuna bin bir gece masallarındaki ferik manzaralar gibi süsleyen “hot sosyete” mensuplarını birer birer hatırladı. Bazısı iğrenç, bazısı göz alıcı, bazısı hayret verici görünen bu yakın hatıralar içinde, gönlünde yer eden bir tane bile yoktu...”(s.114)

Hobatzade Tosun’un yeni geldiği İstanbul’da işlerini büyütmesinin ve aşk hayatının anlatıldığı *Adam Sarrafı*(1929)’nda ahlâkî çöküntüye delalet edebilecek evlilik öncesi ilişki, düşkün eğlence hayatı, eşleri aldatma gibi durumlarla karşılaşmak mümkündür. Bunların ilki Hobatzade Recep’in Hüsamettin Efendi’nin

kızı Asiye ile yaşadıklarıdır. Konya’da sıkı bir kaçgöç hayatı olmasına rağmen Recep’le Asiye birbirlerini sevmişler ve geceleri bir fırsatını bulup görüşmeye başlamışlardır. Daha on sekiz yaşında olan Asiye “az zamanda mercimeği fırına verir.”(s.7)

Olayın devamını yazar şöyle anlatır:

“Ateşle barut bir arada rahat durur mu? Bu iki sevdazedenin gece âlemleri çok geçmeden Hacı Efendi’nin kulağına gitti. Zaten gitmeseydi bile birkaç ay sonra daha müthiş bir akıbetle ayyuka çıkacaktı. Hacı Efendi ecdadından saklayıp ahfadına aynı temizlikle terk edeceği iddiasında bulunduğu namusunun kızı tarafından param parça edilmesinden adeta ağlaması geldi.”(s.7)

Hüsamettin Efendi’ye olayı öğrenmesinin hemen sonrasında felç gelir. Kızını bir türlü affedemeyen baba kâbuslar görür, buhranlar geçirir. Asiye’nin hamile olması olayın ciddiyetini arttırmaktadır. Araya girenlerin de sakinleştirmesiyle Hüsamettin Efendi kızını Recep’e vermeye razı olur. Düğün nihayet yapılır. Düğünden altı ay sonra çiftin nurtopu gibi bir çocukları olur.

Konya’daki işlerini İstanbul’a taşıyan Hobatzade Tosun, kendisi de bir tüccar olan Hacızade Hüseyin’le tanışır. İstanbul’un gece hayatını iyi bilen Hacızade’nin kılavuzluğunda Hobatzade Tosun’un girmediği eğlence mekânı kalmaz. Yazar bu süreci şöyle anlatır:

“Hobatzade Tosun Bey yavaş yavaş açılıyordu. İstanbul’a ilk geldiği zamanlar girdiği hayat, birahane, bar, gece eğlenceleri, kadın âlemleri onu evvela şaşkına çevirdi. Görüp yaşadığı âlemlerin ferdasında çok tövbe ve istiğfar ederek iman tazeledi. Bir daha böyle şeytana uyup kötü yerlere gitmemek için kendi kendine ahitler etti. Fakat gençlik kanı!”(s.15)

Hacızade Hüseyin ve Hobatzade Tosun'un kadınlarla eğlendikleri Şişhane yokuşunda Madam Atina'nın evi vardır. Bu eve eğlenmek için gittikleri bir gece Atiye, Saniye ve adı kimi zaman Seniha kimi zaman Emel olan üç kadın çağırılır. Gecenin hazırlıklarını ve kadınların gelişini yazar şöyle anlatır:

“... Çünkü bu üç kadını bir araya getirmek her babayiğidin harcı değildi. Böyle bir eğlenti, içkisiyle, çalgısıyla, bahşişiyle Hacızade'ye en aşağı bin liraya mal olacaktı. Ut, kanun, kemençeden mürekkep bir incesaz takımı büyük salonun köşesinde yarı paravanla ayrılmış bir yerde hazırlanmıştı.

Meşhur kanuni tatlı bir akortla başlarken bu birbirinden güzel üç kadın erkeklerle istihza eder gibi lakayt hareketler, ehemmiyet vermemek ister gibi görünen dudak büküşler, omuz çarpıtışlarla Hobatzade'nin elini sıktı.”(s.19)

Gecenin devamında alkol su gibi akmaktadır. Sarhoş olan ikili kendinden geçmiştir. Belli kaidelere bağlı kalmadan alelade oynamaktadırlar:

“Boş şampanya şişeleri masanın altına atılıyor, Madam Atina bir boşalan şişenin yerine iki üç tanesini getiriyor. İki arkadaş iri kadehlerini narin şampanya bardaklarıyla tokuştura tokuştura içiyor, keyifleniyor, deli divane oluyorlardı.

Rakının, odanın, harareti içinde ceketleri, sonra yakalıkları çıkardılar. Şimdi daha rahat daha teklifsiz, daha tabii bir hal almışlardı. Oynak havalar çalınırken bazen parmak çıtlatıp avuç şaklatarak yalan yanlış tempo tutuyor, bazen sandalyelerinden kalkıp bilir bilmez, kıvıra kıvıra oynuyorlardı.”(s.24)

Hobatzade Tosun için gece çok maliyetli olmuştur. Ne kadar harcadığından yakınan Tosun'a Hacızade Hüseyin çıkışır:

“Ne zannediyorsun ya, burası İstanbul... Sofunun başında karı oynatmıyoruz, Madam Atina’nın evinde şenlik yapıyoruz. Baksana karılar rakıya el bile uzatmıyorlar.”(s.29)

Hobatzade Tosun, bu eğlencelerin sonu olmadığını görür. Arkadaşı Hacızade Hüseyin bu âlemlerde birkaç kere hastalık kapmış, bunu da arkadaşına anlatmıştır. Tosun en iyi çarenin evlenmek olduğunu anlar. Yazar, Tosun’un düşüncelerini bize şöyle aktarır:

“Vakıa genç adam böyle bir akıbete düşmemişti. Fakat her an o tehlike mevcuttu. Böyle yüksek zenginler, güzel kadın tedarik eden insanlar para hırsıyla neler yapıyorlar, ne mülevves, ne süfli kızları zamanın en gözde güzeli diye tanıtıyor, alacakları yirmi otuz lira uğruna ne hastalıklar aşıyorlardı.

Tosun bunları düşündükçe tüyleri diken diken oluyor, her türlü ihtiyata rağmen, bu âlemlerde düşüp kalktıkça peşini bırakmayacak bu tehlikeden kurtulmak için yegâne çareyi evlenmekte buluyordu.”(s.35)

İstanbul eğlencelerinden yorulan Tosun’un başından bir evlilik tecrübesi geçer. Evlendiği kız olan Lale, istediği gibi biri değildir. Arkadaşının kötü neticelenen evliliğinin ardından Hacızade Hüseyin harekete geçer. Hobatzade Tosun’a doğru kişiyi bulacağını düşündüğü, en yakın sırdaşı olan Azize Hanım’ı yardıma çağırır. Aynı zamanda kadın satıcısı olan Azize Hanım’ı yazar şöyle tasvir eder:

“Böyle zengin tüccarların peşini bırakmayan bir Azize Hanım vardı ki Hacızade Hüseyin’in eli ayağı, mahremi, sırdaşı idi. Azize Hanım İstanbul’un hemen bütün semtlerinde yetişen namuslu, oynak, kız kadın ne kadar sayılı güzelleri varsa hepsini tanırdı. Ciddi aile kadınlarını baştan çıkarmak, yeni yetişen güzel kızları elde

etmek için sanatın bütün esrarını haizdi. Onun hafızası bir adres kataloğu, bir telefon rehberi, dili tatlı bir yılan zehiri gibiydi. Mütemadiyen işleyen dimağı hemen her saat başında bir iffetin kanına girer, bir kalbin gururunu yıkar, devirirdi.”(s.90)

Azize Hanım’ın nasıl biri olduğu anlatmak için olay akışı durdurulur. Azize Hanım, Kemal Rüştü Bey’in ricası üzerine Sabiha’yı bir gecelik ilişki için ikna etmeye çalışmaktadır. Sabiha’nın tüm gizli sırlarını bilen Azize Hanım, istediklerini yapmazsa kocasının bu sırlardan haberdar olacağını söyler. Sabiha’nın tepkisini yazar şöyle anlatır:

“Sabiha Hanım evvela isyan etti. Günahını yalnız beğendiği ve gözleriyle, sözleriyle anlaştığı erkeklere, aşinalara hasreden genç kadının bu isyanda hakkı vardı. Çünkü böyle vasıtalarla yapılan günahların manası başka idi. Diğerlerine atfedilen aşk arzusu, gönül hevesi bunda yoktu. Bu tamamıyla herkesin lanetlediği bir sokak macerasıydı. Bunu düşünerek izzet-i nefsi galeyan eden genç kadın evvela bütün heyecanı köpürdü, kızdı. Azize Hanım’a hakaretler etti. Fakat o, bütün bu gürültünün sulh ve sükûnet tılsımını keşfetmiş gibi telaş etmeyerek dinliyordu.”(s.97)

Sabiha sonunda kendi akıbetini düşünerek Azize Hanım’a boyun eğdi. Yeni bir zafer kazanmış olan Azize Hanım’ı yazar şöyle tahlil eder:

“Azize gibi can damarı para ve menfaatle hareket eden, fazilet ve şefkat hisleri çürüyüp et ve kemikten ibaret kalmış mahlûklar için hayatın böyle dolambaçlı, meraklı sahnelerinde düşüp kalkmak, başkalarının ıstırap ve endişeleriyle eğlenmek vahşiyane bir zevktir.”(s.103)

Alıntıladığımız kısımlarda görüldüğü gibi Azize Hanım karakteri masallardan çıkmış cadılara benzeyen olağanüstü bir karakterdir. Kötülük yapmaya, genç kızları kötü yola düşürmeye, ahlâksız kadınları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya programlanmıştır. Yazar bu kadını anlatırken objektif olamaz, kendi olumsuz görüşlerini de beyan eder.

Bu küçük parçanın ardından olay akışı kaldığı yerden devam ettirilir. Hobatzade Tosun için Azize Hanım'ın evlenmelik kız aradığını duyan Kadıköy'ün ünlü hayat kadınlarından Benli Şukufe harekete geçer. Azize Hanım'la konuşan Şukufe, bu zengin tüccarla evlenebilmek için her şeyi yapabileceğini söyler. Fakat Hobatzade Tosun'un istediği tertemiz bir aile kızıdır. İki kadın anlaşır, Benli Şukufe'yi aile kızı gibi göstermek için her imkândan yararlanırlar. Yazar yapılabilecekleri şöyle anlatır:

“Öyle maharetli ebeler ve kenarda köşede yalnız böyle ince, esrarengiz işlerle uğraşan öyle üstat doktorlar var ki yüksek ücretler mukabilinde en biçare uzuvlara taze bir gonca şekli veriyor, en hırpalanmış vücutlara velev muvakkat olsun can ve hararet bahşediyorlardı. Bunların bir kısmı fennin keşfettiği en son marifetleri böyle ciddi ve akli noktalarda tatbik etmekte büyük bir ihtisas gösteriyorlardı.”(s.104)

Çark işlemiş, Hobatzade Tosun Benli Şukufe'yi beğenmiştir. Düğünleri yapılır, kızın namuslu çıktığı haberi Konya'ya uçuşur. Romanın sonunda yazarın değerlendirmesi çarpıcıdır:

“Tırnaklarının ucuna kadar atavizmin tesirinden kurtulamayan, yeni hayatın hareketine ayak uydurmakla beraber ırsî telakkilerden, itiyat haline gelen göreneklerden sıyrılamayan Hobatzade Tosun bildiği, gördüğü gibi yapılan bu düğün gecesi gelinde aradığı yüz aklığını bütün belagatiyle buldu.”(s.111)

Adam Sarrafi'nda Hobatzade Tosun etrafında İstanbul'daki ahlâkî bozulma ortaya konur. Tosun her şeye rağmen ahlâkî bozulmanın neler getireceğinin farkındadır. Yaşadığı kötü hayattan sıyrılmak için evlenmeyi tek çare olarak görür. Yaşadığı evlilikte umduğunu bulamayışı, onun tanınmış ahlâksız kadınlardan birinin ağına düşmesine yol açan olayların kapısını aralar.

Aşk Politikası(1930)'nda Hamdi Amca'nın yeğeni olan Necati'ye kadınlarla olan ilişkilerinde yeni bir ahlâk telkin ettiğini görürüz:

“Pırlanta, kürk, tuvalet modası gibi âşık modası takip eden kadınlardan, yalnız bir mevsimlik istifade etmeli. Nöbet sana geldiği zaman hazır ol... Onlar gençleri kura efradı gibi seçer alırlar. Çağırıldın mı hemen seferber ol, silah omuza marş! Terhis edilinceye kadar itaatli, uysal bir emir neferi gibi vazifeni yap. Tezkereni eline verdikleri gün teşekkür et ayrıl. Anladın mı?”(s.66)

Tekkelerin içinde düştüğü ahlâkî çöküntünün anlatıldığı *Şeyh Zeynullah*(1931)'ta tekkenin yeni şeyh adayı Zeynullah, gençliğini çayırda güreşmek, sırtüstü yatmak ve geceleri hizmetçilerin peşinden koşmakla geçirir. Evlilik dışı ilişki romanın genelinde hakim olan ahlâkî problemidir. Yazar, Zeynullah'ın marifetlerini şöyle anlatır:

“Harem dairesinde onun yüzünden iki kız kazaya uğramış, birkaç genç kalfa gebe kalmış, tekkenin gedikli hekimi Vasilaki Efendi'nin maharetiyle iş ayyuka çıkmadan örtbas edilmişti.”(s.14)

Genç bir doktorun yeni tayin olduğu köyde yaşadıklarının anlatıldığı *Köy Hekimi*(1932)'nde temel ahlâkî problem cinselliği bastırılmış kırsal kesim insanının fuhşa müptela olmasıdır. Yazar bu olgunun üzerinde ısrarla durur, tahliller yapar. Fuhşun nelere mal olduğunu şöyle anlatır:

“Gizli ve seyyar fuhşun getirdiği öyle zehirli çiçekler vardı ki Anadolu’nun bu altın gibi saf ve çelik gibi sağlam gençlerinin kanına karışıyor, o pulat gibi kuvvetli delikanlıları içine kurt düşmüş çınarlar gibi kavuruyor, kanburlatıyor; bütün ömrünü perişan edecek bir fecaatle sürükleyip götürüyordu... Mahcup ve mert Anadolu genci muhitin ayıp ve çirkin gördüğü bir çapkınlık âleminin kirliliği bir yadigârı olan bu zehir ifşa edemiyor, onu kendi bilgisiyle, mahrem dostlarının tedavisiyle yok etmeğe çalışıyordu, bu zehirli düşman sefil ve cahil hasımlarıyla istihza eder gibi bazen açıktan açığa meydan okuyor, istilasını her tarafa yürütüyor. Bazen gizleniyor, bekliyor ve zayıf bir zamanda bütün hıyanetiyle cephe kurup cenge başlıyor.”(s.52)

Romanın önemli karakterlerinden olan Mahmure, birçok yerden hastalık yaydığı gerekçesiyle kovulmuş bir hayat kadınıdır. Suat Naci’nin görev yaptığı kasabaya yerleşen Mahmure ortalığı birbirine katar. Kasabadaki değişim hemen göze çarpmaktadır:

“Artık akşamları kızgın güneş kasabanın kenarından sıyrılıp gittikten sonra dar ve eğri sokakları örten karanlıktan ürkek ve garip insan gölgelerinin bu kuytu mahalleye doğru yaklaştıkları görülüyor, Mahmure’nin oturduğu evin etrafı birbirlerinden habersiz hareket eden aşka ve zevke susamış gençlerle doluyordu.”(s.54)

Kasabanın gençlerinin Mahmure’nin büyüleriyle ortalıkta dolaştıkları sırada Kantaroğlu denen bir eşkıya kadını kaçıtır. Gençler ne yapacaklarını bilemezler. Kadının kaçırıldığı çiftliği bile basmayı düşünürler. Sürecin devamını yazar şöyle anlatır:

“İki genç birbirinden cür’et ve cesaret alarak tehlikeli işlere hazırlanıyorlardı ki Kantaroğlu Mahmure’yi serbest bıraktı. Kantaroğlu tam on bir gün onu çiftlikte alıkoymuş, tadıyla tuzuyla, sazıyla, sözüyle mükemmel eğlenmişti.”(s.61)

Suat Naci’ye göre gençlerin bu hale gelmesinde kasaba ahalisinin sahip olduğu ahlâk anlayışı etkilidir. Suat Naci’nin getirdiği, kente ait ahlâk anlayışıyla kırsal kesimin ahlâkı karakterin zihninde çatıştırılır:

“Suat Naci kasabanın üzerinden bir samyeli gibi esip geçerek en gürbüz delikanlıları, nesilleri körletecek bir illetle harap eden o muzır ve mühlik kadına çok lanet etti. Fakat bu laneti, gençlik arzularını ihmal ve istihfaf ederek gayrı meşru münasebetler için akla ve ihtiyaca en yakın tedbirleri bulmayı namussuzluk addeden kasabanın mutaassıp ve cahil erkânı için duyduğu nefret kadar değildi.”(s.67)

Suat Naci’nin sahip olduğu ahlâkî değerler Batılı değerlerdir. Eleştirel, sorgulayıcı bir bakışı olan Suat Naci, burada yaşayan halkın değerlerini mahkûm eder:

“Bu çiçekli dağlar, bu yeşil ovalar ve o berrak sular arasında devirlerin, tarihin medeniyet ve ilmin ihmal ettiği bir halk tabakası karıncalanıyordu ki en sade yaşamak usullerini bile mütereddi ve münzevi bir ahlâk ve itikat kaidesine uydurmağa çalışarak körlüyor, eziliyor, zehirleniyordu. Görünüşte en geri ve masum bir yoksulluk, bilgisizlik ve görgüsüzlük hayatı geçiren bu köylerde, kasabalarda en şeytani visler(vices) ve ihtiraslar öyle salgındı ki bir taraftan sert bir inan ve âdet çemberi içinde sıkılırken bir taraftan da en kirli ve koyu şehvet çamuruna bulanıp boğuluyorlardı...”(s.68)

Suat Naci, bu kasabadaki insanların ahlâkındaki çelişkileri ortaya koyar. Ramazan ayında yaşananlar en büyük çelişkiyi oluşturur. Bu ay boyunca her türlü fenalıktan uzak duran halk, otuz günün sonunda her şeyi yapmaya hakkı olduğunu sanmaktadır. Yazar bu durumu şöyle anlatır:

“Yarı dinî, yarı ırsi görgülerin ve telakkilerin tesiriyle yaşayan bu halka Ramazan aylarında hepsi birer melek gibi sineğe bile parmak dokundurmaz, abdestsiz yere basmazken otuz gün tamam olunca zindandan mahkûmiyetini bitirmiş bir prangalı gibi bütün hınçları ve kinleriyle hayata atılıyor, bir aylık sükûnet ve mahrumiyetin intikamını alır gibi fenalık diye belenmiş ne kadar visler varsa hepsini birden yapmağa başlıyorlardı.”(s.87)

Kasabada devlet memurlarından oluşan ayrı bir zümre mevcuttur. Bu memurlar hayatlarından bezmişler, günlerini eğlencelerle geçirmektedirler. İçki meclisleri en büyük eğlence yerleridir:

“En son mısra çalarken ücra kasabanın bu atıl ve mütehassir münevverleri hep beraber okuyor, derin derin inliyor ve mütemadiyen içiyor, içiyor, içiyorlardır.

Gün kararınca kadar içtiler. Yüreklerindeki hasret ve ataleti mal müdürünün eliyle çektiği rakı teskin eder gibi oldu. Artık hepsi pür neşe gülüyor, eğleniyorlardı.”(s.162)

Suat Naci’nin görev yaptığı kasabada onu anlayan, hisleri, fikirleri yakın olan bir tek Emine vardır. Emine Tosun’la evli olmasına rağmen gönlünü bu genç doktora verir. Bu yasak aşk ortaya çıkma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Suat Naci’nin artık sabrı kalmamıştır. Emine’ye olan tutkusunu şöyle ifade eder:

“Tahammül edemem Emine... Ben seni onun kollarında görmeğe tahammül edemem. Senin vücudundan başkasının zevk almasına sabır edemem Emine...”(s.193)

Tosun’un evde olmamasından istifade ederek geceyi birlikte geçirirler. Sabaha karşı iki genç vedalaşarak ayrılırlar. Yazar, Emine gibi köyde yetişmiş, saf, temiz bir kızın nasıl ahlâken farklılaştığını bize göstermek ister. Emine’yi ahlâken düşüren sebeplerden ilkinin şöyle anlatır:

“İlk derslerini Şişli’nin parlak yıldızı olan Neveda Hanımefendi’den alan Acıbadem köyünün yaprak gözlü narin kızı Emine aşkın ve kadınlığın en çetin tılsımlarını da yine hanımefendisinden öğrenmişti. Neveda Hanımefendi güzel bir kadının üstat bir sihirbazdan çok hünerler gösterebileceğini, bir erkeği zapt etmek, zevklerini tenevvü ettirmek için en iblisane desiseler yapılabileceğini ona öğretmişti...”(s.195)

Bu sebeplerden ikincisi ise Emine’nin okuduğu kitaplardır. Batılı eserlerden öğrendikleri ve tatbik ettikleri Emine’yi bugünkü şekline dönüştürür. Yazar Emine’nin okuduğu romanları şöyle sıralar:

“Genç kadın hayatı anlamış, gönül sevgileriyle ihtiras hezeyanlarının bütün zevklerini tatmıştı. Onun terbiyesiyle yetişen Emine ondan yalnız Emile Zola’nın eserlerini, Lafonten’in efsanelerini değil Pol Margrit’in yeni asır kadınına dâimi bir zevk ve şehvet sarhoşluğu içinde gösteren romanlarını da okumuş öğrenmişti...”(s.196)

Okuduğu kitapların etkisiyle değişen, ahlâken farklılaşan bir diğer karakter ise Suat Naci'nin eski sevgilisi Leyla'dır. Leyla'nın okuma sürecini ve bu süreç sonunda nasıl farklılaştığını yazar şöyle anlatır:

“Leyla bir vakitler okuduğu Borje'nin “Fizyoloji Dölamur Modern” kitabında erkeklere ait böyle ihtiras ve şehvet dolu sahifeler görmüştü. Ve kafasına yer etmişti ki genç ve yaşlı bütün erkeklere karşı kadının zevkini ve güzelliğini daima yudum yudum tattırması lazımdır. Her gün aynı renk, aynı lezzeti alan erkekler çeşni değiştirmek ihtiyacındadırlar. Ve bu ihtiyaç onları bazen aç birer sırtlan gibi ağızları köpüre köpüre en vahim tehlikelere bir kuş çevikliği ve bir kurt iştihasıyla atar...”(s.219)

Suat Naci'ye tutkuyla bağlı olan Leyla, onun görev yaptığı kasabaya gelir. Suat Naci, herkese bu kadını sütkardeşi olarak tanıtır. Birlikte yaşadıkları süre boyunca karı koca hayatı yaşarlar. Suat Naci bir süre sonra Leyla'dan sıkılır ve onu İstanbul'a geri gönderir. Leyla'nın gidişinin ardından dedikodular ayyuka çıkar:

“Ve bu havadisler arasına daha canlı, daha garip rivayetler de karıştı. Doktorun bu güzel İstanbul yosmasını geri yollaması için vilayet merkezinden emir aldığı söylendi. Bu rivayete inanmayanlar genç kızı gelirken gören Aydın sıhhiye müdürünün onu kendisi elde etmek için yolunu beklediğini uydurdular. Bir başkası Leyla'nın Ispartalı bir gence kaçtığını ifşa etti.”(s.225)

Köy Hekimi'nde Mahmure adlı bir hayat kadınının kasabanın gençlerini nasıl değiştirdiğine tanık oluruz. Şehvetin etkisiyle gençler her şeyi yapabilecek birer deliye dönüşmüşlerdir. Gençler bu kadını elde ederler fakat cinsî hastalıklara yakalanırlar. Kasabanın bu durumu genç bir doktor olan Suat Naci tarafından eleştirilmektedir. Bu eleştiriler halkın cinselliği bastıran gelenekleri üzerine yoğunlaşır. Emine'nin ahlâken düşüşü ise kocasını aldatmasıyla gün yüzüne

çıkacaktır. Suat Naci ile kocasını aldatan Emine bu günahını romanın sonunda öterek ödeyecektir.

Genç bir zabitin Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşadıklarının anlatıldığı *İhtiyat Zabiti*(1933)'nde ön plana çıkan temel ahlâkî problem harp vurgunculuğudur. Harp süresince vurguncuların nasıl zenginleştiğini, hepsinin birer kral haline geldiğini Zabit Vekili Zeki şöyle anlatır:

“-Dehşetli zenginler türedi, diyor. Öyle ki kimine bulgur kralı, kimine şeker kralı, kimine vagon kralı diyorlar.

Şaşkın şaşkın dinliyoruz, o izahat veriyor:

-Bazı açığözler levazım reisi ile anlaşıp askerî idare emrindeki vagonlarla mal götürüp getiriyor, bununla milyonlar kazanıyorlar.

-Tuhaf şey peki şeker kralı kim oluyor.

-Şeker Avusturya'dan geliyor. Bunu getirmek için herkese izin verilmiyor, levazım reisine çatan bir adam bu işi âdetâ inhisar altına almış. On beş kuruşa aldığı şekeri üç yüze satıp zengin oluyor.”(s.301)

Savaşın getirdiği zor şartlar İstanbul halkının ahlâken çöküşünü hazırlar. Kadınlar, kazanç elde etmek için bedenlerini kullanırlar. Bu çöküşü Zabit Vekili Zeki şöyle anlatır:

“-Şimdi İstanbul'u görseniz, parklar, caddeler her akşam kadınlarla dolup taşıyor. Hele Gülhane parkı avrat pazarı gibi. Her ağacın altında bir iki sevdalı görürsünüz. Yukarı sınıfın kepazeliği onlardan geri kalmak istemeyen halk tabakalarını peşinden sürüklüyor. Aşk, muhabbet artık kaldırımlardan taşıyor. İstanbul'un bu halini görenler memlekette bir harp olduğuna imkân yok inanmazlar. Yeni zenginlerin sabaha kadar süren içki, saz, kumar âlemleri aşağı tabakanın yokluk içinde düştüğü sefahat İstanbul'u büsbütün değiştirdi.”(s.305)

Ahlâkî problem olarak harp vurgunculuğunun öne çıkarıldığı romanda, savaş sırasında İstanbul kadınlarının kötü yola düşmeleri de değinilen önemli problemlerdendir.

İstanbullu çapkın bir gencin yaşadığı maceralarının anlatıldığı *Yalı Çapkını*(1933)'nda Fazıl Azmi'nin evli olduğu halde, başka bir evli kadınla ilişkisi vardır. Sabiha isimli kadının ilk kocası bu ilişkiyi duyduğu için intihar eder. Hemen zorla evlendirilen Sabiha'nın ikinci kocası ise bir askerdir. Fazıl Azmi ile Sabiha ise ilişkilerine devam etmekte ısrarlıdırlar. Sabiha'nın kocası genç sevgilileri iskelede yakalar, rezalet çıkarır. Kocasını ile Fazıl Azmi dövüşürler. Olay mahkemeye taşınır fakat duruşma salonuna gelen bir haberden Sabiha'nın intihar ettiğini öğreniriz.

Halep'te görev yapan bir subayın yaşadığı zorlukların anlatıldığı *Yüzbaşı Celal*(1933)'de ahlâkî bozulmayı gösterecek unsurların başında görevli askerlerin kadın ve içki âlemlerine düşkünlükleri gelir. Halep bölgesinde karargâhta bulunan askerler Arap kadınlarını dillerinden düşürmezler. Mülazım Rıfat'la Yüzbaşı Celal arasında geçen bir diyalogda bu kadınlar şöyle anılır:

“Mülâzım Rıfat bir şarkı söyler gibi ahenk vererek tekrar etti:

-Güneş bakireleri, güneş bakireleri...

Yüzbaşı Celal ilave etti:

-Ve bunların bekâreti ancak güneşin doğup batışına kadar devam eder. Bu ateş çöllerinde kemalini bulan bakireler için yirmi dört saat masum kalmak imkânı yoktur. Bir tomurcuğun başında bir düzine arı vardır. Daha yaprağından baş verirken sokarlar.(s.4)

Halep'in gece hayatının içinde Yüzbaşı Celal ve arkadaşları kendilerinden geçerler. İçki, şehvet ve dansın olduğu bu âlemleri yazar bize şöyle anlatır:

“Muzika yerinde Şam’dan yeni gelen bir Arap saz heyeti Suriye’nin en meşhur kasidelerini, bestelerini okuyup çalıyor, bu güneş yurdunun yanık musikisi buzlu hurma rakısının ateş ve şehvet verici sekrini kızıştırıyor, köşelerden inceli kalınlı feryatlar, ah ve zarlar işitiliyordu.”(s.24)

Kadınlar Yüzbaşı Celal’le özel olarak ilgilenirler:

“Lübnan kızı bu gece bütün sevgisini tattırmak istiyordu. Yüzbaşı Celal’in gözlerinden ayırmadığı iri siyah gözleri birer siyah yıldız gibi parlıyor, kalın, gergin dudakları titriyordu.”(s.25)

İçki, Halep eğlencelerinin vazgeçilmezidir. Mülazım Rıfat ve Yüzbaşı Celal içkiyle birlikte hayal âlemlerine dalarlar. Hiç tatmadıkları lezzetler tadarlar:

“Şampanyaya benzeyen hoş bir şaraptı.

İçtiler. Tas içinde şarap içmek, Yüzbaşı Celal’e Ömer Hayyam’ın hayatını hatırlattı. Genç zabıt kırmızı yeşil kandillerle yarı aydınlık görünen bu garip salondan hoşlanmıştı. Karşılıklı sedirlere uzanır gibi yaslandılar.

Üzerleri Arapça yazılı taslar boşaldıkça doluyordu.”(s.28)

Gecenin devamında Yüzbaşı Celal’e âşık olan Lübnanlı kadın tüm marifetlerini gösterir. Sırada dans vardır. Celal’i baştan çıkarmak için Arap çöllerine özgü danslardan birini yapar. Yazar, kadının dansını şöyle anlatır:

“Lübnan güzelinin bu gece ilk defa Yüzbaşı Celal için yapacağını söylediği bu raks cidden bir harika idi. Bazı figürleri İspanyol danslarına, bazı hareketleri Arap rakslarına benzeyen, bazen Hindin, Ganj sahillerinin yılan oyunlarını hatırlatan bu

kıvraniş, bu bükülüş kadınların karşısında bir istihkam gibi metin duran genç erkân-ı harbin bütün müdafaa hatlarını düşürdü. Ve mütemadiyen dolup boşanan nefis Lübnan şarabının keskin mahmurluğuyla haykırdı.”(s.30)

Gecenin devamında Lübnanlı kadın Yüzbaşı Celal’i evinde ağırlar. Geceyi birlikte geçirirler. Gecenin sabahını yazar bize şöyle anlatır:

“Geceleri her köşesinde buram buram aşk ve şehvet tüten ‘Halebüşşehba’nın sabahları adım başındaki minarelerden yükselen ezan sesleriyle inilder.

Yanık sesli müezzinlerin okudukları kasideler Lübnan kızının yeşil kandilli mabedinde Mısır kadimin Yunan muaşıklarını yaşayan iki gence yeni bir günün başladığını ihtar etti.”(s.32)

Yüzbaşı Celal romanının karakterleri görüldüğü üzere içki âlemlerine düşkündürler. Bu eğlencelerin vazgeçilmezi ise kadınlardır. Lübnan kadınlarının dansları Halep karargâhında görev yapan askerlerin boş vakitlerini değerlendirdikleri önemli eğlencelerdendir.

Cevdet Bey’in iş hayatının ve aşklarının anlatıldığı *Düğün Gecesi*(1933)’nde, Tütün kralı lakaplı Galip Bey çapkın bir adamdır. Cemiyetin en güzel, en bilinen kadınlarıyla senelerce yaşamıştır. Şimdiye kadar onu birçok dostları, ailesi evlendirmek istedikleri halde razı edememişlerdir. Yazar, Galip Bey’in yaşadığı hayatı şöyle anlatır:

“Tütün kralı leziz, etli keklikleri pençesine almak için yükseklerde dolaşan bir şahin gibi öyle zengin bir bekâr hayatı geçiriyordu ki yukarı sınıfın yetiştirdiği en güzel kızlar ve kadınlar bu göz kamaştırıcı tuzağa seve seve düşüyorlardı. Her yıl bir Avrupa seyahati, mükellef bir apartıman, lüks bir otomobil, mütehassıs hizmetçiler

ve daima çekle yapılan geniş masraflar kibar bir kadının ruhunu gıcıklayacak şeylerdir.”(s.7)

Galip Bey’le Hale arasında uzun zamandır bir ilişki vardır. Birlikte yaşamalarına rağmen toplum tarafından kınanmazlar. Nikâh onlar için dikkate değer bir bağ değildir. Yazar, bu durumu cemiyetin kabul edişini şöyle anlatır:

“Hale iki yıldan beri her kadının isteyip de muvaffak olamadığı debdebeli bir hayat sürüyordu. Vakıa nikâhlı değillerdi. Fakat iki taraf da böyle bir kayıt altında bulunmak arzusunu duymuyordu. Ve bu serbest hayat onların en ciddi aile evlerine kabul edilmelerine de mani olmuyordu. Galip Bey’in vasi serveti, Hale’nin şıklığı ve güzelliği aralarındaki rabitanın çürüklüğünü örtüyordu.”(s.9)

Toplumun bireylerinin de bu meseleyi algılayışının farklılaştığını, ahlâken bir bozulmanın söz konusu olduğunu Fethi Bey’le Kadri Bey’in hanımı arasında nikâh bağına dair konuşmada anlamak mümkündür:

“-Yok hanımefendi, hayır, biz onu pek iyi tanıdık. Nikâh gibi bağlar resmi rabitalardır ki ancak harice karşı bir siper mahiyetindedir. Hâlbuki Hale Hanım’la Galip Bey’in hayatı gözlerimizin önünde geçti... Birçok ciddi ve resmi rabıtalı ailelerden çok daha kuvvetli bir samimiyet içinde yaşadılar. Onlara en eski ve nikâhlı aileler gıpta ettiler. Bu Galip Bey’den ziyade Hale Hanım’ın faziletidir. Çünkü o hiçbir zaman serbest bir kadının düşeceği vaziyetlere düşmedi. Bütün fırsatlardan istifade etmedi. Temiz, kibar ve samimi yaşadı, bence nikâhlı bir kadından asla farkı yoktur. Onun için kendisine meşru bir şekilde elimi seve seve uzatacağım.”(s.318)

Nikâh, bir erkekle bir kadının aynı evde birlikte yaşamalarını mümkün kılan toplumsal bir sözleşmedir. Ahlâkî çürüme ile birlikte Morkaya’nın romanlarında bu

bağın değeri azalır, insanların gözünde bir şey ifade etmemeye başlar. Yazarın diğer eserlerinde nikâhsız birlikte olan insanlar olmakla birlikte bu bağın gereksizliğinin vurgulandığı en dikkat çeken eser *Düğün Gecesi*'dir.

Romanın başkişisi Cevdet Bey zengin bir adamdır. Evli olması onu çapkınlık yapmaktan alıkoymaz. Yazar, eğlence ve kadınlara düşkün olan Cevdet Bey'in hayatından bir kesiti şöyle sunar:

“İki yetişmiş çocuğu olmasına rağmen evine arasıra giden, bazı gecelerini klüplerde, otelde, eş, dost, evinde geçiren Cevdet Bey de baloda fazla kalmadı. Yarın erken kalkacağını söyleyerek müsaade istedi. Ve otomobiline atladı, gitti.

Balo, bütün balolarda olduğu gibi sabaha karşı, tuvaletler sigara dumanından sapsarı yüzler uykusuzluktan perişan, yakalıklardan terden iki kat, yerler serpantinlerden mezbele haline geldikten sonra nihayet buldu.”(s.18)

Düğün Gecesi'nde Hülya karakterinin kötü yola düşmesinin hikâyesini öğreniriz. Kadıköy semtinin güzel, narin kızlarından biri olan Hülya, bir tıp talebesiyle birlikte olmuş, ardından zengin bir adamla altı ay debdebeli bir hayat sürmüştür. Sonunda bir kadın satıcısı olan Azize'nin eline düşmüştür. Yazar Hale'nin hikâyesini anlattıktan sonra bu gibi genç kızların durumlarını değerlendirir:

“Genç yaşında bir sevda kurbanı olup sonra da böyle hayatın şatafatlı kısmını yaşayan, iyi giyinmeğe, sevmeye, gezip eğlenmeğe alışan kızların akıbeti zekâları nispetinde onları bir müddet yüksek âlemlerde yaşatır. Eğer tesadüf adımlarına, onlara gönül verecek, bekâr bir zengin çıkarırsa kurtulmak ihtimalleri vardır. Aksi takdirde koklana koklana, kirlene kirlene, yaşlana yaşlana, lüks mağaza camekânlarından çarşı içine müzayedeye kadar giden bir mobilya parçası gibi sürünürler.”(s.60)

Hülya'nın ve Cevdet Bey'in yolları Azize sayesinde bir otel odasında kesişir. Dışarıda lapa lapa kar yağmakta, içkiler içilmekte, çift birbirine iyice yaklaşmaktadır:

“Cevdet Bey şarapların neşesi ve Hülya'nın koşuya yeni girmiş genç bir kısrak gibi gittikçe açılıp şahlanişi ile harekete gelmiş, takviye kıtası almış bir hücum taburu gibi taarruza hazırlanıyordu.”(s.63)

Gecenin devamında Cevdet Bey amacına ulaşır. Hülya artık kollarındadır:

“Hülya artık bu sinirleşen, katılaştan erkek kollarından kurtulmak imkânı olmadığını anladı. Yaralı bir kuş gibi kendini bıraktı. Cevdet Bey onun ipek mahfazasını itina ile lezzetli bir muzı soyar gibi yavaş yavaş soydu, çıkardı. Genç kız şimdi dar ve beyaz ipek kombinezonu ile taze bir pisi balığı gibi kollarında oynuyor, fıkırdıyor, kayıyor, kayınıyordu.”(s.65)

Hülya, Cevdet Bey'in hayatına giren diğer kadınlardan farklıdır. Hülya'ya onlara davrandığı gibi davranmaz. Ona göre hayat kadını olmak ahlâk kaidelerinin tamamını yok saymayı gerektirmez. Cevdet Bey'in ahlâk anlayışını yazar şöyle anlatır:

“Cevdet Bey bu cevval, zarif, güzel kızdan çok zevk almağa başlamıştı. Düşüp kalktığı birçok kadınların öyle hususiyetlerini görmüş, öyle çirkin, hatta iğrenç hareketlerine şahit olmuştu ki, bu sınıf kadınlara karşı bir müstebit derebeyi gibi muamele etmekten çekinmiyordu. Bilhassa böyle zenginlerin hususiyetine giren kadınlar arasında ruhen öyle bozuk, ahlâken, o kadar düşük olanları vardı ki, bir gecelik eğlente bütün mahiyetlerini ortaya koyarlar. Her hangi bir sebeple bir kadın bu hayata düşebilir. Hatta bazen güzelliğin bile onun mukadderatında büyük

tesiri olur. Fakat sebep ve şerait ne olursa olsun bu hayata girmek muaşeret ve ahlâk kaidelerini çiğneyip geçmek demek değildir. Bilakis böyle hayata düşmüş olanlar terbiye ve zarafetlerini muhafaza etmekle kendilerine karşı beslenen fena telakkileri silebilirler.”(s.149)

Batılı hayat tarzı genel kabul görmüş ahlâk kaidelerini de esnetmektedir. Bir kadının para karşılığında bir erkekle beraber olması Morkaya’nın karakterlerine göre ahlâkîliği belirlemez. Asıl olan bu işi yaparken terbiye ve zarafetini korumaktır.

Cevdet Bey’in aşk hayatının bu kadar canlı olmasında kadın satıcısı olan Azize’nin önemli bir payı vardır. Azize, İstanbul’un en nadide kadınlarını bulup Cevdet Bey’e sunmaktadır. Azize ile Cevdet arasındaki farklı ilişkiyi yazar şöyle anlatır:

“Bilhassa Cevdet Bey’i hususi odasında ziyaret eden kadın misafirlerin hal ve hareketi onu çok alakadar ediyordu. Patronun pek omuz silkmesine, baştan savmasına rağmen Azize Hanım ona arasına piyasaya yeni çıkmış piliçler getiriyor, sonbaharını geçirip kışa yaklaşan bu yorgun iş adamını taze çiçeklerle oyalamak istiyordu.”(s.295)

Hale’nin sevgili Galip Bey iflas etmiş ve yurtdışına kaçmıştır. Bu kaçış sonrasında Hale’yi elde etmek için İstanbul’un sayılı zenginleri kıyasıya bir rekabete girişirler. Bu rekabetin önde giden rakipleri ise Cevdet Bey ve Ahmet Sami Bey’dir. Hale’nin elde edilebilmesi için neler gerektiğini, zafer kazanılsa bile bu kadını yanında tutmanın zorluklarını yazar şöyle anlatır:

“Hale gibi genç, akıllı, pür iştiha bir kadını tatmin edecek kadar bedenî ve uzvî bir servet...

Bu hususiyet, böyle yüksek bir kadına tamamiyle tasarruf edebilmek için yegâne şarttı. Yalnız servet genç ve güzel kadını daha güzelleştirir, daha neşelendirir. Servetle beraber şöret bu yüksek kadının arzularını, ihtiraslarını daha azdırır, daha genişletir. Ona malik olacak erkek bu meziyetlerden başka bir de bu kadının ruhî ve uzvî ihtiyaçlarını da tatmin edebilirse bu müşterek rabıta bir tarafı aksamadan yürüyeblirdi. Fakat onun, su, güneş isteyen bir laleye benzeyen gürbüz vücudu kuraklıkta kalınca, aşksız ve ihtirassız kadının bu ihtiyacını daha müsait iklimlerde araması ihtimali daima mevcuttu.”(s.304)

Hale sevgili adaylarını değerlendirmektedir. Ahmet Sami ile de bir yerlerde oturup karşılıklı konuşurlar. O sırada Ahmet Sami Bey hayallere dalar:

“Ve Ahmet Sami hırsla genç kadının üzerine atılıyor, hasır koltuktan çemenlerin üstüne yuvarlanıyorlar. Ve artık bu nefis vücut, bu uzun gergin ve hâlâ diri göğüs, çetin mücadele esnasında onun bacaklarına, onun göğsüne temas ediyor, bu temas onu büsbütün kudurtuyor, şikârını parçalayan bir sırtlan gibi kadının elbiselerini didik didik ediyor ve...”(s.338)

Ahmet Sami Bey’in daldığı hayallerden niyetinin Hale’nin kalbini değil bedenini elde etmek olduğu anlaşılır. Ahmet Sami Bey’in de aralarında bulunduğu İstanbul’un birkaç sayılı zengininin Hale’yi elde edebilmek için yaptıkları ahlâkî yozlaşmanın boyutlarını gösterir. Hale’ye sahip olmak isteyenler evli, çocuklu insanlardır. Bu insanların amacı Hale’yi metres olarak kendilerine bağlamaktan ibarettir.

Yazar, hayatlarını anlattığı bu zümrenin genel karakterini ortaya koyar:

“Zengin bir sınıf tabakanın manzarası daima böyledir. Zengin ve geçkin bir koca, genç, güzel, latif bir kadının, şık, kıvrak ve tüysüz dostlar, ahbablar, aşınalar... Gece yemekleri, danslar, flörtler, gece ziyaretleri, uzun tenezzühler, baş başa çayları,

müzik sahneleri... Ve aşk! Zaten yüksek kadınlar su nevinden seyyal mahlûklardır. Müsait buldukları kaba akar, hemen onun şeklini alırlar.”(s.307)

İlerleyen sayfalarda yazardan metresle eş arasındaki farkları öğreniriz. Adeta yeni bir ahlâk kaidesi ortaya çıkarılmıştır:

“Karısı insanın kendisidir. Kendinden fedakârlık yapılır. Metres ancak maddi vasıtalarla mümkündür. Bunun neticesi şudur ki karısına hediye almak bir angarya nihayet bir âdet, fakat metrese hediye götürmek bir vazifedir.”(s.458)

Genç bir subayın terfî etmesiyle aldığı yeni görevi kaldıramayışının, kaçakçıların ve ajanların oyunlarına alet oluşunun anlatıldığı *Cephe Gerisi*(1934)’nde başkişi olan Yüzbaşı Faruk, Almanya’daki görevine yeni başlamıştır. Şekerzade Hakkı adında zengin bir tüccarın davetlisi olarak şehrin lüks restoranlarından birinde yemek yerler. Şekerzade Hakkı’nın bütün amacı kar sağlayacak işler yapmaktır. Yüzbaşı Celal’i misafir etmesinde ona yapacağı bir iş teklifi etkilidir. Onun askerî tesislere girip çıktığını bilmekte, kendisinden ticari olarak işe yarayacak bilgiler istemektedir. İlk olarak ise Almanların yapacağı büyük taarruzun tarihini bildirmesini ister. Yüzbaşı Faruk ise şaşkındır:

“Genç erkân-ı harbin lokması boğazında büyür gibi oldu. Dünyayı saran bu harp belasının etrafında ne müthiş insanlar peyda olmuştu. Milyonlarca insanın boğuşmasından istifade etmek isteyen bu adamlar ne cesaretle bir silah adamına bu kadar açık bir dille karlı bir menfaat teklif ediyorlardı.”(s.49)

Savaşla birlikte Berlin’de yoksulluk başlamıştır. Erkeklerin askere alınmış olması ekonomiyi bozmuştur. Bu bozukluğun etkisiyle ahlâkî çürüme de başlar.

Berlin’de kadınların sokağa düşerek meta haline gelmelerini iktisat kaidelerine bağlayan yazar durumu şöyle anlatır:

“Harp kızıştıkça, yoksulluk arttıkça, kadın, ele geçirilmesi güç nazlı sevdalı olmaktan çıkıyor, meşhur iktisat kaidesine uyarak az istekli karşısında çok satıcı bulunması bu metanın kıymetini düşürüyordu. Muharebe ile birlikte sokağa dökülen Alman ve Avusturya kadınları bir zaman hayatla didiştikçe sonra nihayet mukadder akıbete yürüdüler ve bunun neticesi olarak kapanan her ticarethanenin yerine birkaç sefahathane açıldı.

Ve birkaç yıl evvel mesut yuvasında hayatını dar fakat sakin saadetini yudum yudum tadarak yaşayan, kocasıyla kır gezintileri yapmak için pazarlarını bir mektep çocuğu hevesi ile bekleyen ev kadınları yavaş yavaş şehirlere ve şehirlerin eğlence ve sefahat yerlerine doğru akmaya başladılar.”(s.79)

Birinci Dünya Savaşı’nın zorluklarının yanında, yukarıda zikredildiği gibi sadece Berlin’de değil İstanbul’da da ahlâkî çürüme başlamıştır. Bu çürümenin en belirgin olduğu yer devlet kademesidir. İnsanlar kendi makam ve mevkilerini zengin olma yolunda kullanmaktadırlar. Dilerüba ile Binbaşı Faruk savaşı konuşurlarken mesele vurgunculuğa gelir. Binbaşı Faruk haksız kazanç elde edenleri ihanetle suçlar:

“Harbin neticesi bir talih işidir. Fakat bu ancak cephe ve cephe gerisi canla, başla idare edilmiş bir harbin neticesidir. Cephedeki asker gıdasızlıktan, cephanesizlikten bozulurken başları cephe gerisinde kumar masalarında sabahlayan bir harpte talih mevzu bahis olamaz. Hem öyle bir harp ki milletin dışından tırnağına kadar her şeyi ordusu için verdiği halde sırf hırsızlık, namussuzluk, ahlâksızlık yüzünden cepheye yolladığı askeri gıdasız ve cephanesiz kalıyor. Burada talih olmaz ihanet olur.”(s.204)

Savaş sırasında ahlâkî hastalıkların baş gösterdiği en önemli zümre yeni oluşmuş harp zenginleri zümresidir. Harp zenginleri paralarını nasıl harcayacaklarını bilemezler. Kolayca elde ettikleri paraları kadınlara dağıtırlar. Binbaşı Faruk'un da davetli olduğu bir toplantıda şunlar konuşulur:

“Öteki kıs kıs gülüyor. Arkadaşları ısrar ediyorlardı. Söylemeyince zahire tüccarı işi anlattı:

-Sabaha karşı öyle olmuş ki Abıhayat'ın iskarpinine şampanya doldurup içmiş.

Bu çapkınlığı hepsi alkışladılar.

-Yamandır kâfir, yapar mı yapar.

-Ya Miloviç'e yaptıklarını bilseniz.

-Ne yapmış?

-Kadın tuvalete gittiği zaman yatağını ellilik banknotlarla döşemiş.

-Vay canına... Kaça patladı bu yahu?

-Bir şey değil canım bin üç yüz lira tuttu.

-Değmez.”(s.208)

Yazar tüm bu ahlâkî deformasyonları tek tek sıralar, yukarıdan gelen yağmurun alttaki kitleleri de etkilediğini vurgular. Yeni ortaya çıkan problem ise sokaklara inen fuhuştur. Yazar, durumu gözler önüne serer:

“Ve adadaki köşkünde verdiği ziyafete hususi motorla Tokatlıyan'dan dondurma getiren yeni zenginlerin, metresinin iskarpinine şampanya doldurup içen yeni kibarların, ecnebî bir oyuncu kadının yatağını banknotla döşeyen türedi iş adamlarının bu kepazece maceraları dilden dile geçtikçe millî bünyeyi tutan sıkı hürmet bağları çözülüyor, yukarıdan aşağıya dökülen bu ahlâksızlık yağmuru, aşağıda biriken kötülük tohumlarını da filizlendiriyordu.

O zamana kadar bir günahkâr gibi kafes arkalarına saklanan fuhuş şimdi yangın yerlerine, kaldırımlara dökülmüştü.”(s.222)

Yazara göre tüm bu olumsuzlukların sebebi idarecilerin zaaflarıdır:

“Bu karışıklığın yarı sebebi idaresizlikti. Fakat yarıdan fazlası harp devrinde pek kıymetlenen maddeleri elinde tutanların hırsızlığıydı. Verilmesi lazım gelenlere verilmeyen haklar şuna buna para ile satılıyordu.

Siperdeki asker için yapılan fedakârlık eserleri oraya gidinceye kadar elden ele geçiyor ve düşman karşısındaki nefere bir şey kalmıyordu.”(s.224)

Savaş dönemlerinde paranın belli zümrelerin elinde toplanması rastlanan bir olgudur. Kolay yoldan kazanılan servet karakterleri ahlâksızlığa yöneltir. İçki ve kadın eğlenceleri ise bu paraların harcanması için yegane yoldur.

Şekerzade Hakkı’nın çıkarlarını korumak, bulaştığı pis işleri temizlemek, insanları tuzağa düşürmek için kullandığı Dîlrûba, yaşadığı ahlâkî bakımdan çürümüş muhiti şöyle anlatır:

“Fakat anladım ki para, pırlanta, ipek, kürk genç bir kadının mesut olması için kâfi değil! Hele bu bütün servet arasında insanın ruhu ve hissi ve hatta fikri ile alakadar olmadığı adamların muhitinde yaşaması daha ağır geliyor. Ben saadetimi evimin sakin ve mesut bir köşesinde kendi başıma ararım. Apartımanımın bazen bir kumarhane gibi işleyişi, etrafımda sefih, ahlâken düşkün insanların dolaşması beni o kadar sinirlendiriyor ki! Ne çare ki Şekerzade’nin bana adeta vazife olarak kabul ettirdiği bu hayatı sürüklemeye mecburdum. O buradaki dostlarını ihmalden korkuyordu. Çok şükür ki bu hayatta kendimi hiç zayıf hissetmedim. Etrafımda dönenler bana muvaffak olmak için çok çalışmışlardır. Fakat onlara karşı öyle bir vaziyet almıştım ki benimle ancak bir arkadaş gibi anlaşmaya mecbur oldular.”(s.314)

Recep'in köyünden çıkıp doktor olmasına kadar uzanan sürecin anlatıldığı *Gurbet Yolcusu*(1934)'nda Leyla'nın sevgilisi Suat Bey, karşılıklı sohbetlerinden birinde cemiyet hayatının nasıl bozulduğunu anlatma ihtiyacı duyar. Suat Bey, evli kadınların içine düştüğü durumu ve onların cemiyetten dışlanmayışını şöyle anlatır:

“Aile münasebetlerinin çok bozulduğuna şahit oldum. Hele evli kadınların düştükleri kirli vaziyetler adeta beni tiksindirdi.

Daha acı tarafı da var. Böyle aile yuvalarını sıkılmadan pervasızca kirleten kadınlara cemiyet arasında yer verildiğini, şerefli aile salonlarında itibar gösterildiğini de görüyordum. Dünyanın hiçbir medenî cemiyetinde bu kadar iğrenç vaziyetlere tesadüf edilmez. Kocasının adını kirlettikten sonra etrafındakilerin de şerefini hiçe sayarak âşığının yanında gezdiren bu sınıf kadınlar nasıl oluyor da cemiyet içinde kendilerini kabul edecek bir aile köşesi buluyorlar şaşıyorum.”(s.97)

Gurbet Yolcusu'nda ahlâkî problem diyebileceğimiz temel olguların başında aldatma vardır. Leyla'nın, kocası Kadri Bey'i Suat'la aldattığını görürüz. Leyla bununla da yetinmez, gözünü evlerinde büyüttükleri Recep'e çevirmiştir.

Recep büyümüş, yetişmiş, on iki yaşındaki toy halinden eser kalmamıştır. Tıbbiye'yi bitirmek üzeredir. Genç bir delikanlı olmasıyla birlikte evin hanımı olan Leyla'nın ilgisini çekmeye başlar. Leyla'nın plajda duygularını açmasına rağmen Recep, onun sevgisine karşılık vermeyi, Kadri Bey'e olan saygısından dolayı gururuna yediremez. Aynı günün akşamı Leyla, Recep'e sahip olmak için onun odasına girer. Leyla'nın tüm ısrarlarına rağmen Recep teslim olmaz. Bir süre sonra Kadri Bey'in gelmesiyle Leyla odayı terk etmek zorunda kalır.

Romanda Leyla ile arzularına gem vuramayan, isterik bir kadın çizilmeye çalışılır. Leyla toplumun sahip olduğu ahlâkî değerlerden uzaktır. Kocasını aldatırken hiçbir vicdanî kaygı duymaz. Bunun yanında küçük yaştan beri elinde büyüyen Recep'e sahip olmak ister. Recep ondan her kaçışında daha da tutkuyla bağlanır. Bu tutkusu Recep'in aklını kaçırp Leyla'yı boğarak öldürmesine neden olacaktır.

Küçük bir kızın babasının öldürülmesiyle başlayan, büyüyüp evlenmesiyle devam eden hayatının anlatıldığı *Kır Çiçeği*(1934)'nde Çiçek, yaşadığı birçok olaydan sonra İstanbul'da kendini bulur. Uzun yılları evinin dışında geçmiş, sonunda Mahir Bey ve karısının yanına yerleşmiştir. Mahir Bey'in karısı henüz on sekiz yaşında olan bu genç kıza İstanbul'un cemiyet hayatını, bu hayatın insanları sürüklediği ahlâksızlığı gösterir. Hanımefendi ile birlikte gittikleri Beyoğlu'ndaki büyük bir otelin salonunda etrafı seyrederek. Hanımefendi çevrelerindeki tozpembe hayatın kahramanlarının içyüzünü Çiçek'e anlatmaya başlar. Hemen yakınlarındaki masada oturan bir kadını işaret eder:

“Dikkat et bak. Bu da yeni yeni maceralar arayan evli bir kadın. Genç ve iyi kazanan, mevki sahibi bir kocası var. Fakat bu hanım gezmek, eğlenmek, görünmek, beğenilmek sevdasındadır. Kocasının mevkii sayesinde her yere girer, seyahatler eder. Tuvaletinden başka bir meşguliyeti yoktur. İlk zamanlar tesadüfen bir çocuğu olmuştur. Fakat bu zavallı çocuk yetmiş iki milletten dadıların elinde sıska, kavruk bir şey olup kalmıştır. Anası belki adını bile unutmuştur. Hanım şimdi dans seven gençlerin peşindedir.”(s.141)

Hanımefendi, bu kadını Çiçek'e tanıttıktan sonra, cemiyette her şeyin ortada olduğunu, ahlâksızlıkları herkesin bildiğini fakat cemiyetin fertlerinin gizli bir anlaşmayla bu düzeni ayakta tuttuklarını şöyle dile getirir:

“Bak deminden beri sana gösterdiğim bu şık ve sözde kibar kadınların ne maceraları olduğunu da anlattım. Bunları biz bildiğimiz gibi kocaları da işitir, bilirler. Bilmemelerine imkân yoktur. Çünkü bu âlem o kadar dar ve bu çehreler o kadar tanınmıştır ki kimsenin gizli bir şey yapmasına imkân yoktur. Zaten bunların çekindikleri yok ki. Kocaları herhalde seziyor, işitiyor, hatta görüyorlar fakat nedense göz yummayı tercih ediyorlar. Gündüz akşama kadar çayda, dansta, şunun bunun kolunda gezen bir kadının akşam kocasına verecek ne rengi, ne zevki, ne

duygusu kalmıştır. Buna rağmen bu aile köşeleri ahengini bozmadan tıkr tıkr işliyor.”(s.144)

Hanımefendi, Çiçek’e salonda gördükleri başka bir kadını daha anlatmaya başlar. Bu kadın da kocasını aldatan, İstanbul’un tanınmış güzellerinden biridir. İsmi verilmeyen kadın ise şöyle tanıtılır:

“Güzelliğine kendisi de hayran bir kadın. Bir sinema artisti bu kadar poz yapamaz. Çok çalışan, oldukça para kazanan çapkın bir kocası var. Tam manasıyla bir iş adamı. Zamanına göre metres tutar, sırasına göre en güzel piyasa kadınlarıyla yaşar. Daldan dala gezer, fakat hanımı öyle değildir. O sanat meraklısıdır. O herkes kendisini beğensin ister. Fakat herkesle düşüp kalkmaz. Eskiden beri tanıdığı ecnebi aşığı vardır. Şark meraklısı bu ecnebiyi deli divane etmek için neler icat etmez. Dairesinde şark usulü salon, halı döşeli sedirleri, üzerlerinde ince belli nargileler duran sedef sehpaları, tavandan zincirlerle sarkmış renk renk kandilleri vardır.”(s.140)

Alıntıladığımız satırlarda evli çiftlerin birbirlerini aldatmalarının yüksek zümrede ne kadar yaygın olduğunu görürüz. Bu kadın ve erkeklerin aldatmak için bir gerekçeleri de yoktur. Tek amaçları mutlu olmak, zevk almaktır.

Hanımefendi, Çiçek’in her türlü ihtiyacını görür. Ona iyi elbiseler alır, insanların içyüzünü de anlatmayı ihmal etmez. Evliliğin gereksizliğinden bahseder, erkeklerin kadına bakışlarından dert yanar. Hanımefendi, evliliğin lüzumsuzluğunu şöyle savunur:

“Evlenmek bile doğru değil. İnsan lüzumsuz yere hürriyetini kaybediyor. Görüyorsun. Mahir Bey’le aramızda birbirini seven insanların hali var mı? Erkekler zevkleri, keyifleri için sever görünürler. Karşılarındaki kadının da bir zevki

olduğunu düşünmezler bile. Hırsları gevşedikten sonra havası alınmış balon gibi sönerler. Artık onların kalbinde eski aşkı aramak beyhudedir.”(s.133)

Hanımefendi’ye göre erkekler de bu düzene uymuştur. Kendilerine göre yeni ahlâk kaideleri edinmişlerdir. Hanımefendi, bu ahlâkî bozulmanın Ruslardan kaynaklandığı, İstanbul yüksek tabakasının onları örnek aldığını dile getirir:

“Ve erkeklerin hiç şikâyet ettikleri yok. Bir erkeğin de karısının gizli, aşikâr bir şerefsizliğini gördüğü için ayrıldığını işitmedik. Demek kadınların gönül hevesleri, erkeklerin de tahammül kabiliyetleri arttı.

Beyaz Rusların kadınları bize süslenmek, zevk etmek, erkeğe para sarf ettirmek usulünü öğrettiler. Erkekleri de beylerimize tahammül, sabır, sağırlık ve körlük dersleri verdiler, neticede bugünkü şuursuz, renksiz, seciyesiz cemiyet çıktı.”(s.145)

Hanımefendi’nin kendine göre farklı tutkuları vardır. Çiçek de bu tutkuların farkında olmadan kurbanı olur. Hanımefendi, bir gün hava almak bahanesiyle Çiçek’i gezmeye çıkarır. Boğazda bir yerde birlikte bira içerler. Üçüncü şişeden sonra Çiçek kendini kaybetmeye başlar. Bir şişe daha içtikten sonra kendilerini arabaya zor atarlar. Çiçek, Hanımefendi’nin de yardımıyla yatağa kendini zor atar. Bundan sonrasını Çiçek şöyle anlatır:

“Hanımefendi galiba beni soydu. Bir aralık üşür gibi oldum. Fakat tekrar ısındım, Hanımefendi hep yanımda idi. Beni öpüyor, seviyor. Canım çiçeğim, diye beni okşuyordu. Sesleri işitiyorum. Bu okşayışları hissediyorum, fakat göz kapaklarım demir gibi kalkmıyor. Hanımefendinin sesini ara sıra işitiyorum.

Bir aralık vücudumun bir makineden geçer gibi ezildiğini, boynuma ateşten bir halka geçirilmiş gibi yandığımı, göğsümün acıdığını hissettim. Rüya ve kâbusa

benzeyen bu hayaller ne kadar devam etti bilmiyorum, bir külçe halinde uyuyup kalmışım.”(s.163)

Çiçek, Hanımefendi’nin yaptıklarından korkmuştur. Derdini yanında çalıştığı Reşit Bey’e açar. Reşit Bey de Hanımefendi’nin kötü huylarını bilmektedir, Çiçek’e cemiyette dedikodu yoluyla dolaşan bu huylardan şöyle bahseder:

“Hanımefendi zengindir. Onun için Mahir Bey de onu kendi havasına bırakmıştır. Daha doğrusu Mahir Bey konağın kahyası vaziyetinde. Hanımefendi nazik, kibar bir kadındır. İyilik etmeyi çok sever. Fakat kendine göre bazı telakkileri ve huyları vardır derler. Mesela morfin, kokain gibi keyif verici şeylere düşkünlüğü, sonra nasıl söyleyeyim, senin de biraz hissettiğin gibi garip huyları, zevkleri olduğu söylenir.”(s.170)

Bu satırlardan cemiyetin fertlerinin içine düştüğü farklı bir ahlâkî çöküntü emaresini görürüz. Hanımefendi hemcinsleriyle birlikte olmakta, onlardan zevk almaktadır. Mahir Bey’le olan evliliği olumsuzlukları saklayan bir örtü gibidir. Bunun yanında Hanımefendi’nin kokain, morfin gibi uyuşturuculara müptela olduğunu görürüz.

Reşit Bey’in teklifi üzerine korktuğu bu ailenin yanından çıkarak Karaköy’de oturan Fransız bir ailenin yanına yerleşir. Karaköy’deki evde kalırken Reşit Bey onunla ilgilenir. Onu cemiyet hayatının önemli sosyal olaylarından biri olan balolara götürür. Beraber gittikleri balolarda herkesin gözleri Çiçek’in üzerindedir.

Şefik Bey ise Çiçek’in etrafında dolaşan, Batı tarzı hayat yaşayan biridir. Çiçek’e para karşılığında onunla birlikte Avrupa’ya gelmesini önerir. Bu teklifi sert bir biçimde reddeden Çiçek, bu olaydan sonra her şeyden soğur. Peşinde dolaşan bu adamı şöyle anlatır:

“Şefik Bey şimdiye kadar gördüğüm halleriyle beni adeta ürkütmüştü. Onun maceralı hayatı, her gördüğü güzel kadını elde etmek hevesi, birinden yüz bulamadığı zaman ona başkalarıyla nümayiş yapması, en sonra beni âdeta para ile satın alır gibi böyle muhayyel bir izdivaç bahanesiyle seyahate çıkarmaya kalkışması zaten hiçbir samimi alaka duymadığım bu adamdan beni müthiş surette ürkütmüştü. Balo dönüşü Reşit Bey’i apartmanıma kadar getirmek için ne kadar çok çalıştım. Onunla bir seyahate değil Taksim’den Tünel’e kadar otomobille gitmeğe bile cesaretim yok. Hayatta çok emniyetsizlik gördüm. Artık herkesten şüpheleniyorum. Şefik Bey gibi adama insan hayatını nasıl bağlar?(s.215)

Onun peşindeki tek kötü niyetli erkek Şefik Bey değildir. Bir süre dost gibi hareket eden Reşit Bey’in tavırları da değişir. Reşit Bey’in de onun üzerinde kötü emelleri vardır. Çiçek’in Suat’la nişanlanmalarını önlemek için bir bahaneyle onu Ada’ya götürür. Her şeyin bir oyun olduğunu anlayan Çiçek şunları düşünür:

“İçimde bir acı eridi. Kalbimin ağrısı gözlerime vurdu. Bir an içinde karşımdaki adamın ne sefil ruhlu olduğunu gördüm. Demek madamın ima etmek istediği münasebeti kendi kendine tasarlamış ve başkalarına bile anlatmış. Demek o kadar fedakârlıkların bir sebebi varmış.

Yedirdikleri bir lokma ekmeğe karşı insanın etinden ve şerefinden bin lokma çalarak nankör ve sefil iştihalarını bastırmak isteyen bu insanlara içimdeki isyan birdenbire alevlendi.”(s.282)

Ada’dan İstanbul’a giden son vapur da kalkmıştır. Reşit Bey, niyetini ortaya koymuş, içkiyle birlikte iltifatlara başlamıştır. Çiçek, Reşit Bey’in bu halini bize şöyle anlatır:

“Mütemadiyen bira içiyor, gözlerini yüzümden, üzerimden ayırmıyor, hatta arasıra bir bahane ile bacaklarıma bakıyor, sonra:

Bu kadar düzgün bacak az bulunur, doğrusu enfes. Hem düz ve hem uzun. Tam artist bacağı. Zaten vücudun bir harika. Estetik kaideleri bütün ölçülerini senin vücudundan almışlar gibi görünüyor. Gürbüz, biçimli bir vücut. Belden aşağısı daha uzun ve omuzlar geniş. Sonra Allah'ım bu kışmirî kaş göz..."(s.285)

Çiçek, zorlu bir gecenin ardından sabah ilk vapura yetişir ve Reşit Bey'den son anda kurtulur. Çevresini saran ahlâksız insanların tekliflerine rağmen Suat'la mutlu bir nişan, ardından da düğününü yapar.

Görüldüğü gibi Çiçek'in etrafında ona sahip olmak isteyen birçok ahlâksız insan vardır. Birinden tam kurtuldum derken diğerinin tuzağına düşer. Her türlü zorluğu bir şekilde atlatan Çiçek, sahip olduğu iyi ahlâkın ödülü olarak başarılı bir evlilik yapacaktır.

Millî Mücadele'den dönmüş genç bir adamın iş hayatına atılmasının anlatıldığı *Patron*(1935)'da, Suat Rahmi'nin Kadıköy'de yeni taşındığı apartmandaki komşularından biri de Madenci Hulusi Bey'in metresi Seviye Hanım'dır. Suat Rahmi hakkında, hiç haberi olmadığı bu kadından dolayı dedikodular çıkar. Hulusi Bey durumdan şüphelenir, evdeki hizmetçiler bu şüpheden dolayı değiştirilir.

Bu durumu arkadaşı Macit'ten öğrenen Suat Rahmi çok şaşırır. Aralarında kadınlar üzerine tafsilatlı bir sohbet başlar. Bu sohbetin konusu metreslerin yaşamlarıdır:

"-Saçmalama Suat... Zengin ihtiyarların genç metresleri seni protesto ederler. Onlar talihin kahrına uğramış mahlûklardır. Onların da zevki, kalbi var. Taptaze vücutlarını lapa gibi erkekle bırakıyorlarsa bu sırf onların hakkı olan süsün, yüksek yaşamak ihtiyacının neticesidir. Biz mademki onlar, maddi arzularını yerine getiremiyoruz, onların bu ihtiyaçlarını zengin erkeklerin bayat fakat bereketli sevgilerinde arayacaklardır."(s.35)

“Metresin namuslusu olur mu?”(s.35) sorusu etrafında Macit şunları söyler:

“Bence metresin de namuslusu olur. Bunlar da kendilerine para ile tasarruf eden erkekleri aldatmayanlardır. Hiç olmazsa kalplerini ortaya atmıyorlar. Mamafih seven, hem de nikâhlı kadınlardan çok seven ve onlardan daha içli, daha sıcak bir hayata kendini kaptıran metresler de pek çoktur. Hayatın gadrine uğrayanlar asıl bunlardır.”(s.36)

Aldatan kadınlar, romandaki ahlâkî problemlerin başında gelir. Yazar, kocalarını aldatan kadınların bahane olarak “kocam ruhumu tatmin etmiyor ki”(s.75) demelerine şu şekilde cevap verir:

“Bunların tatmin edilmediğini iddia ettikleri ruhları azgın bir rahim takallüsünden ve iğrenç bir şehvet heyecanından başka bir şey değildir. Fakat asıl sersemlik gene o erkeklerde idi ki doyasıya yedirdikleri, patlayasıya içirdikleri, Hollivut yıldızı gibi süsledikleri karılarının kendi firmaları altında şunun bunun salyalı şehvetine alet olduklarını hissettikleri halde çıkası gözlerini yumuyor ve bu iğrenç fuhuş sahnelerinden arta kalmış lime lime bulaşık bezine dönmüş vücutlarını masum bir ev kadını gibi yataklarına alıyorlardı.”(s.75)

Romanda kadınların aldatması, erkeklerin metres edinmeleri büyük ahlâkî sorunlar olarak görülmez. Kötü olan bu işte aşırıya gitmektir. Kadınlar bir erkeğin metresiyken o adamı karısından daha çok sevebilirler. Yazarın tavır aldığı en büyük ahlâksızlık karılarının aldatmasına erkeklerin göz yumması, bu durumu problem etmemeleridir.

Hulusi Bey’in metresi olan Seviye kendi durumunu sorgulamaktadır. Hulusi Bey’in karısı onun aile ihtiyacını, kendisi onun gönül ihtiyacını tatmin etmektedir. Hulusi Bey ise bunlarla yetinmez. Seviye, onun hayatını şöyle anlatır:

“Hulusi Bey’in bir karısı vardı. Çocukları vardı. Onun gönül ihtiyacını da kendisi temin ediyordu. Buna rağmen fırsat buldukça arkadaş toplantılarında, hususi eğlencilerde gene çapkınlık macerası yapmaktan çekinmiyordu. Demek ki ona karşı yalnız adalî bir zaafı vardı. Candan sevmiş olsa her şeyden evvel böyle eğlencelere sokulmayacak, oralarda kaybedeceği saatleri kendine verecekti.”(s.104)

Hulusi Bey’in lüks, israf içinde yaşadığını, bunun yanında metreslerine olan muamelesinde aşırıya gittiğini yazar şöyle anlatır:

“Amma iki yıl evvelki halini bilmem işittiniz mi? Avrupa seyahatlerine çıkarken buradan metreslerini, metreslerinin kocalarını da beraber taşıyor, en lüks otellerde, en pahalı eğlence yerlerinde vakit geçiriyordu. Onun bir Avrupa seyahatinde yüz bin lira sarf ettiği söyleniyordu.”(s.200)

Görüldüğü üzere Hulusi Bey ahlâksızlıkta aşırıya gitmiştir. Metreslerini evli kadınlardan edinen bu adam, Avrupa’ya giderken onların kocalarını da beraberinde götürmekten çekinmemektedir.

Seviye’nin Suat Rahmi’yle olan konuşmalarından birinde aile hayatı konu edilir. Seviye namuslu gibi görünen bu yuvaların perde arkasında neler yaşandığını şöyle anlatır:

“O bahsettiğiniz masum aile yuvalarında dönen gizli maceralar emin olunuz dedikodusu dillerde dolaşan çok münasebetlerden daha çirkindir. Berikilerde hiç olmazsa her şey açıktır. Gizli köşesi yoktur. Herkes bilir ki falan adam falan kadınla sevişiyor. Hele bunların hesap verecek kimseleri de olmazsa dünyada ondan temiz bir dostluk tasavvur edilemez. Fakat o aile yuvaları, ah o aile yuvaları. Asıl iğrenç

münasebetler o masum görünen, mukaddes tanınan aile çatıları altında kaynar.”(s.130)

Geride kalan savaş yılları ahlâkî yapıyı da kökünden sarsmıştır. Savaşın getirdiği zorluklar, fakirlik, rant hırsı ve vurgunculuk cemiyeti kemirmektedir. Ticaret hayatındaki çürümeyi yazar şöyle anlatır:

“Ne garip, ne akla gelmez hileler yapıyordu. Yüz metre hesap edilen toprakları hususi şartname yapıp doksana indirterek eski ölçü üzerinden satanlar, balyalardan top alarak ayrıca perakende satış yapanlar, çeşitleri stok edip piyasanın dar zamanında ortaya çıkaranlar, velhasıl her şekilde çirkin fakat her suretle para kazandıran hileler görülüyordu. Büyük harp yalnız aile bağlarını zedelememiş, yalnız cemiyet ahlâkını bozmakla kalmamıştı.”(s.139)

Tüccarlar arasında diğer bir yozlaşma ise lüks tutkusu ve israftır:

“Yüz binlerce lira yıllık kazanç yapan şirketin patronu bu kadar sade bir hayat geçirdiği halde bu şirketten mal alıp satan Türk ve hatta Ermeni tüccarı mağazasına otomobille gelip gidiyordu. Yaz mevsimini en kibar sayfiyelerde geçiriyor, sırf zevki için Avrupa seyahatlerine çıkıyor, kumar oynuyordu.”(s.122)

İş hayatında göze çarpan bir diğer yozlaşma ise vergi kaçakçılığıdır. Suat Rahmi, yeni başladığı Şark Limitet Şirketi’nde muhasebecinin ücretleri düşük göstermesini şiddetle eleştirir:

“Türk hükümetinin kanunlarından kaçanlar bu toprakla alakası olmayan ahlâksızlardır. Ve bir İngiliz şirketi ve onun şerefli bildiğim patronu böyle yüz

kızartıcı bir yalan irtikâp etmekten uzaktır. Türk hükümetinin birçok memurları bunu belki de nafakalarından keserek vereceklerdir ve seve seve vereceklerdir. Çünkü bu toprakta yaşıyor, burada kazanıyor, burada geçiniyorlar.”(s.142)

Cemiyetteki çürüme aile hayatıyla sınırlı kalmaz. İş hayatındaki çürüme sosyal hayatı derinden sarsmaktadır. Stokçuluk, hırsızlık, lüks tutkusu, israf vergi kaçakçılığı vb. birçok çürüme emaresi *Patron*’da kendini gösterir. Romanda Suat Rahmi bu problemleri değerlendirir, gücü yetiyorsa eliyle düzeltmeye çalışır.

Romanda ahlâkî hastalıkları işaret eden Seviye, harp zengini bir ailenin kızıdır. Babası zamanında İttihatçılık yapmış, sonrasında ise harp ticareti ile zengin olmuştur. Seviye’nin yetiştirilme şekli, aile çevresi onu bugünkü haline sürüklemiştir. Seviye kendi aile hayatını şöyle anlatır:

“... Anneleri de Beyoğlu terzilerinin Paris maskaralıkları içinde türlü gülünç kıyafetlere girerken muhterem babaları ya kırk yıllık kumarbazların koltuğunda sabahlara kadar para verir. Yahut böyle türedi arayan sefahat düşkünün kadınların kızgın kokulu porsuk kucaklarında sabahlarlar. Böyle aile hayatının sonu nedir bilir misin?

Bu beyler birkaç yıl içinde türbe kandili gibi sönerler. Hanımlar atıldıkları yeni âlemin içinde kırkıktan sonra azgınlık gösterip kepaze olurlar. O ana ve baba sevgisinden uzak, türlü milletten mürebbiyeler elinde yetişen çocuklar da mayasız, akidesiz birer ne oldum delisi kesilirler.”(s.202)

Seviye, iş hayatının bir kadın için nasıl tuzaklarla örülü olduğunu, bu tuzaklarda çoğu kızın boğulduğunu şöyle bir hikâye ile anlatır:

“-Arkadaşlarından Dam Dösyon mezunu bir genç kız iş arar. Sonunda Galata’da bir şirkette iş bulur. Müdür kıza musallat olur.

-Ya... Kız kaçınmak istedikçe ellilik patron damızlık aygır gibi şahlanmış ve Şevkiye kan ter içinde kapıdan kendini atarken arkasından on sekiz yaşında mektepli bir âşık gibi yalvarmış:

-Canım mahvettin beni!

-Bugünden sonra Şevkiye direktörün yanına çıkmak istememişti. İşi bıraksa aylığından olacak, bırakmasa adam işi azıtacak. Sonrasını bilmiyorum. Fakat Şevkiye hâlâ orada çalışıyor. Ve kıyafeti de günden güne şıklaşıyor. Bu hayatı kabul etmek bir noktadan insanı avutur, herkes çalışıyor, hayatını kazanıyor, diyebilir. Fakat hakikat değişir mi?”(s.206)

Seviye ile Suat Rahmi’nin uzun sohbetlerinde konuşulmadık konu kalmaz. Bu konulardan biri de Paris’teki kızların kötü yola düşmesidir. Para uğruna binlerce genç kız fuhşa zorlanmaktadır. Yazar, bu kızların zor durumunu şöyle anlatır:

“Her yıl vilayetlerden Paris’e iş bulmağa gelen yetmiş seksen bin genç kız iş değil, ekmek bulmak için bütün şereflerini, yalvara yakara Monmarter kaldırımlarına bırakıyorlardı. Paris sokaklarında akşamın dokuzundan, onundan sonra dolaşan her erkek yolcu her adım başına çiçek gibi Fransız kızlarının geceyi beraber geçirmek teklifleriyle karşılaşır. Bu aşk ihtiyacı değildir. Bu ekmek ihtiyacı, mide ihtiyacıdır.”(s.247)

Sonrasında ise kadının zor şartlar altında ideal bir şekilde hangi şekilde ayakta kalabileceğini Seviye şöyle anlatır:

“Bence kadınlar, bugünün kadınları çok bedbaht mahlûklardır. Sevseler gülünç olurlar, sevmeseler aldatsalar günahkâr olurlar. Hayatta gıpta ettiğim, hatta kiskandığım kadınlar hangileridir biliyor musun? Çok zengin olanlar. Fakat bu zenginliği bir erkeğin kesesine borçlu olmayanlar... Böyle bir kadın güzelliğine

mağrur olabilir. Fakat ailesinden bir şey bulmayan bir kadın ne kadar güzel olursa olsun gene satılık bir metadan başka bir şey değildir.”(s.257)

Romanda Seviye kendisi de düşkün bir kadın olmasına rağmen çevresindeki kadınların ahlâksızlıklarını gözler önüne serer. Kendisinin bir aile sahibi olmayışı, bakışlarını cemiyetteki ailelere çevirmesine neden olur. Buralarda da bozulmanın olduğunu belirterek kendi durumunu meşrulaştırır.

Orta yaşlı bir kadının boşanma sürecinin ardından yaptığı Avrupa seyahatinin anlatıldığı *Sevenler Yolu*(1925)’nda ahlâkî bozulmanın temel göstergesi kadınlara olan düşkünlüktür. Romanın başında kırkını geçtiği halde hâlâ bekârlığın tadına doyamayan Nazım Cemal, yeni tanıştığı bir sekreterden şöyle bahseder:

“-Cıva bir kız azizim. Öyle de realist ki! Daha yirmi bir, yirmi iki yaşında. Fakat gençlerden hiç hoşlanmıyor.

-Geçen hafta onunla Florya’ya gittik. Hafta arası çalıştığı yerden izin kopardı. Akşama kadar kumlar üstünde yaramazlık ettik. Güneşte kızaran vücudu yapıncak gibi. Parlak siyah gözleri ıslıl ıslıl.”(s.5)

Nazım Cemal, kadınlar konusunda felsefe yapacak kadar tecrübelidir. Hayatı aşklarla geçmiş olan karakterden kadının güzel oldukça sevmeyi hak ettiğini, dişiliğini kaybetmiş kadının tükeneceğini şöyle öğreniriz:

“Geçen gün on iki yıl evvel âşık olduğum bir kadını gördüm. Ve nasıl olup da bu kadın için çılgınlıklar geçirdiğime şaşıtm. Kendi kendimden utandım. Öyle bir hale gelmiş ki... Facia... Kadın bir kere yıkılmaya başladı mı tamir kabul etmiyor. Ne kadar çırpınsa, süslense, boyansa nafiye.

Bu mevsime giren kadınlar bence artık diş olmaktan çıkmışlardır. Erkeği tutuşturmaktan kalan bir kadın artık sönmüş demektir. Ama bu pek de yaşa göre

olmaz. Kadının içinde öyle bir dişî ruh var ki bu canlı kaldıkça kadın çekiciliğini kaybetmez. Fakat o dişilik ruhu tükendiği gün bir külçedir artık!”(s.8)

Ahmet Melih, Mühendis Ragıp ve Nazım Cemal üç yakın arkadaşlardır. Birlikte eğlenceler düzenler, yaşamanın keyfini sürerler. Kadın ve içkiden oluşan bu eğlencelerde bir kadın satıcısının evi kullanılır. Ahmet Melih kendisine çok övülen Mukaddes Hanım’ı beklemektedir. Sonunda Mukaddes gelir ve salona geçerler. Sonrasını yazar şöyle anlatır:

“Beraber salona döndükleri vakit iki genç kadının Mühendis Ragıp’la Nazım Cemal tarafından paylaşıldığını gördüler. Nazım Cemal, Necla’yı dizlerine oturtmuş bir kadehten içirmeye çalışıyordu.

Artık eğlence hararetlenmişti. Tatlı tatsız şakalar, yerli yersiz nükteler, kadınların hoppalığı, erkeklerin yapışkanlığı başlamıştı.”(s.37)

Mukaddes Hanım, İstanbul’un gözde kadınlarından. Evli olmasına rağmen başka erkeklerle ilişkiler yaşaması önemli bir ahlâkî sorun ortaya çıkarır. Yazar, Mukaddes Hanım’ın durumunu normalleştirir. Yazara göre Mukaddes’in kocasını aldatmasının sağlam gerekçeleri vardır:

“Bu evli bir kadındı. Güzeldi. İyi konuşur, lisan bilir, musikiden anlar ve her şeyden fazla çok şık giyinmesini bilirdi. Fakat bu şık giyinmek, her eğlenceye gitmek, çay, dans saatlerini kaçırmamak pek kolay değildi. Şık bir kadının haftanın birkaç gününde danslı çaylara, sinemaların ilk gösterişlerine, tiyatrolara ve her mevsim eksik olmayan balolara iştirak edebilmesi için kolay kolay sarsılmayacak bir bütçesi olması lazımdı. Hâlbuki kocası nihayet aylıklı bir adamdı. Genç ve güzel karısının pek alıştığı arzularını karşılayacak vaziyette değildi. Ara sıra poker masasında oldukça mühim yekûnlar bırakan bu şık kadın başı sonu belli bir aylıkla idare edilemezdi...”(s.38)

Ahmet Melih ile Nazım Cemal arasında kadınlar üzerine sık yapılan tartışmalardan biri devam etmektedir. Nazım Cemal'in fikirleri çok net ve katıdır. O kocasını aldatan kadınlardan nefret eder. Nefretini şöyle ifade eder:

“Böyle kadınlarla eğlen, zevk et, parasını çantasına koy, geç birader. Ben böyle bir kadınla bir hafta yaşayamam. Bilirim ki o benimle yaşarken bile bin bir hülya peşindedir. İnsan hayatta ne olsa biraz samimiyet ister canım, hele kadın erkek münasebetinde. Böyle kaşarlanmış kadınları bol para bile tatmin etmez. Gözleri daima bir derece daha üstündedir. Hâlbuki sokak kadını dediğin daha umumî bir kadın, hayattan o kadar usanmıştır ki gösterilecek en kısa bir saadet onu candan, gönülden insana bağlayabilir.”(s.58)

Nazım Cemal, kadınların kendilerini eleştirmelerini anlayamaz. Erkeklerin sık sık sevgili değiştirmesini yadırgamamak gerekir çünkü kadınlar da benzer şeyleri yaparlar. Ona göre kadınlar birbirlerinin düşmanlarıdır. Nazım Cemal durumu şöyle anlatır:

“... Yetişen her genç kız hayata kendinden evvel giren kadının saltanatını tepetaklak ediyor. En güzel kadın erginlik, olgunluk çağını geçirdi mi ıskartaya çıkıyor. Bunda bizim ne kabahatimiz var. Tabiata kabahat bulsunlar. Artık önümüze her gün, her mevsim taze taze, renk renk örnekleri, çeşitleri çıkarken yine eskilerin sevgisine bağlanıp kalacak değiliz ya... Kadınlar kendilerinden pay biçmezler de erkeklere çıkışırlar. Mübarekler yılın dört mevsiminde sekiz çeşit elbise değiştirirler. Bu yaz giydiklerini modası geçti diye iki ay sonra çıkarır, atarlar. Onlar ayılıp bayılıp yaptırdıkları bir elbiseye bir mevsim tahammül edemedikleri halde erkeklerin kırk yıl kendilerine bağlanıp kalmalarını ne hakla isterler bilmem. Ama onlara sorarsan kendileri hiç yaşlanmazlar, bayatlamazlar, her dem tazeliği elden bırakmazlar.”(s.61)

Romanda değişen ahlâkî değerleri dile getiren Nazım Cemal'dir. O kadınların gençken değerli olduğunu düşünür. Kırk yaşını aşmasına rağmen çapkınlıktan kendisini alamayan Nazım Cemal, aldatan kadınların değersizliğini dile getirir.

Genç bir romancının kır hayatını keşfetmesini anlatan *Köydeki Dost*'ta ön plana çıkan ahlâkî bozulma kumardır. Romanın başkişisi Cevat katıldığı bir davette poker oynandığını görür. Kendisi de eski bir oyuncu olan Cevat pokeri över, atmosferi ise şöyle anlatır:

“ Bir zamanlar beni oyuna alıştırmışlardı. Poker hiç de fena bir eğlence değil. Vakit geçirmek için iyi bir fırsat. Çünkü poker başka oyunlar gibi değil. Sürükleyici bir hali var.

Nişantaşı tarafında tanıdığım kibar bir ailenin salonunda bir gün poker oynuyorlardı. Kalabalıktı. Ben de seyrediyordum. Oynayanlar arasında ev sahibi de vardı. Ortada büyük bir para birikmişti. Oyuncular heyecan içindeydiler.”(s.143)

Oyun devam ederken Cevat'in gözüne bir çiftin hile yapışı takılır. Gördüklerini kocasına söyleyen kadın sayesinde çift tüm parayı alırlar. Yazar bu sahneyi şöyle anlatır:

“O anda karşımdaki ev sahibinin kocasına “gör” diyen ısrarlı ve manalı bakışları hançer gibi içime saplandı. Bu arada kocası beklediği işareti aldığı için resti görmüş ve iki asta kalan misafirin bütün parasını önüne çekmişti.”(s.143)

Cevat, ilerleyen sayfalarda salon hayatına düşkün kadınları eleştirmekten kendini alamaz:

“İpek kaplı kuş tüyü sedirlerini Pompei’nin mermer kerevetli şehvet yuvalarına çeviren salon hanımları aşk diye çıldırırlar. Fakat büyük şöhretlerin, yüksek firmaların gölgesinde bayat ve pörsük etlerine iştahlı talip arayan bu kuaför bebeklerinin aşk dedikleri et ve sinir hareketinin hayvanî bir ihtirastan ibaret olduğu kabul edilmelidir.”(s.161)

Yazarın romanlarında zikredebileceğimiz en önemli ahlâkî problem eşleri aldatmadır. Aldatma olayı genelde zengin, yüksek zümreye mensup insanlar arasında görülse de *Köy Hekimi*’nde Emine’nin kocasını aldattığı olayda ücra bir kasabada da meydana gelir. Yazarın bu probleme karşı tavrı ise olumluyucudur. Kişi aldatıyorsa mutlaka bir sebebi vardır. Buna karşılık *Aşk Bahçesi*’ndeki Osman gibi karakterler aldatmaya nefretle bakarlar. Osman, kadınların gösterdiği sunî gerekçeleri kabul etmez.

Önemli ahlâkî sorunlardan biri de harp vurgunculuğudur. Aldığı malı maliyetinin onlarca katına satan vurguncular, Anadolu halkını sefaletle sürüklemektedirler. Vurgunculara bu hakları tanıyan basiretsiz yöneticilerdir. Temin ettikleri menfaat karşısında devletin imtiyazlarını satan bu kişiler, toplumun değer yargılarını aşındırmaktadırlar.

Sınır tanımayan, kadınların, içkinin, israfın olduğu eğlenceler, yüksek zümrenin önemli problemlerindendir. İsrarla gelen fakirleşme *Düğün Gecesi*’nde Galip Bey’in yaşadığı bir durumdur. Kazandığını kadınlarla, seyahatle tüketen Galip Bey sonunda borçlarından dolayı yurtdışına kaçmak zorunda kalır.

4.BÖLÜM

4. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA ERMENİ MESELESİ

Türkler Anadolu’ya geldikleri zaman bağımsız bir Ermeni devleti yoktu ama Anadolu’da zamanla hudutları genişleyen Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nin sınırları içinde Ermeniler vardı. Osmanlı Devleti gerilemeye ve Batılı devletler ile Ruslar karşısında toprak kaybetmeye başlayınca Ruslar, İngilizler ve Fransızlar Ermenileri de kışkırttılar. Ermenilerin bağımsızlık hayallerinin fikir halinden çıkıp fiiliyata geçmesi 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında, Rusya’nın bazı Türk şehirlerini işgal etmesi, bu şehirlerde yaşayan Ermenileri bağımsızlık amacıyla Osmanlılara karşı kışkırtması ile başlar. Savaşın sonunda imzalanan Berlin Antlaşması’nda Ermenilerin durumu resmî belgelere geçmiş olur.

“Türk dış politikasını uzun yıllar meşgul eden ve hâlâ da etmeğe devam eden sözde bir Ermeni meselesinin siyasi tohumları harp sonrası (93 harbi) imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarında atılmıştır. Ayastefanos Antlaşmasına 16. ve Berlin Antlaşmasına 61. maddelerine Ermenilerle ilgili hükümler getirilmiş böylece ilk kez sözde bir Ermeni meselesi Uluslararası hukukta gündeme getirilmiş oldu.”¹

Ayastefanos Antlaşması’nın ilgili 16. maddesi şöyledir:

"Ermenistan'dan Rusya askerinin istilasî altında bulunup Osmanlı Devleti'ne verilmesi gereken yerlerin boşaltılması oralarda iki devletin dostane ilişkilerinde zararlı karışıklıklara yol açabileceğinden, Osmanlı Devleti Ermenilerin barındığı eyaletlerde mahallî menfaatlerin gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeyi vakit

¹ Meltem Uluada, “Geçmişten Günümüze Ermeni Meselesi ve Sözde Soykırımın Uluslar arası Kriterler Açısından Değerlendirilmesi” , Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.13

kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini sağlamayı garanti eder"²

Bu madde ile Ermeni sorunu uluslar arası bir belgeye ilk kez yansımış ve “Ermenistan” diye bir bölgenin adı ilk kez dile getirilmiştir.

Ermeni sorunun beslenmesi ve gelişmesinde misyonerlik faaliyetlerinin etkisi büyüktür. Misyonerlik tarihin hiçbir döneminde tek başına bir din meselesi değil, hep siyasi bir mesele olmuştur. Misyonerlik çalışmaları çerçevesinde gelişen milliyetçilik faaliyetleri bir taraftan Ermeniler arasındaki dinî ihtilafları kuvvetlendirirken öbür taraftan da Ermeni milliyetçiliğinin dinî kökenlerini derinleştirmiştir.

Ermenilerin bu sorunu alevlendirmek için takip ettikleri siyaset şu esaslar üzerine bina edilir:

“Ermeniler, Türk toprakları içerisinde müstakil bir Ermenistan Devleti kurmak amacıyla planlı ve uzun vadeli bir strateji takip etmişlerdir. Bunun için sürekli olarak imtiyaz istemek, Hristiyan–Müslüman rekabeti yaratmak, millî kimlik üzerinde durarak Türk-Ermeni çelişkisini tahrik etmek, Ermeni meselesini enternasyonalize ederek, bunu dünya kamuoyuna ve Hristiyan alemine mal etmek, siyaset ve askerî alanda teşkilatlanarak silahlı ayaklanma için hazırlık yapmak.”³

Bu faaliyetler çerçevesinde Ermenilerin hedefi, karışıklıklar çıkararak Osmanlıların karşılık vermesini temin etmek ve böylece yabancı ülkelerin duruma müdahale etmesini sağlamaktır. İsyanların sebeplerini Ermeniler, sefalet, baskıya tabi olma gibi sebeplerle açıklamışlardır. Asıl hedefleri ise Rusya’yı da yanlarına alarak bağımsız bir Ermenistan kurmaktır. Osmanlı her isyanı bastırmak için kuvvet göndermiş, bu müdahaleler dışarıya katliam olarak yansıtılmıştır.

² A.e., s. 15

³ Bayram Kodaman, “Ermeni Meselesi, Siyasi ve Tarihi Bir Değerlendirme”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, Sayı 37, s. 209.

1895'te Zeytun ayaklanması olmuş, binlerce Müslüman öldürülmüştür. İsyancılar Zeytun kasabasında kuşatılmışlar, büyüyen olaylar üzerine devreye giren Avrupalı devletler, Osmanlıları kuşatmayı kaldırmak, asiler için genel af çıkarmak ve ayaklanmanın önderi olan beş kişinin yurtdışına göçmesine izin vermek mecburiyetinde bırakmışlardır.

İstanbul'daki bir hadise de tarihe “Banka Vakası” olarak geçmiştir. 26 Ağustos 1896 günü Osmanlı Bankası, Ermeni isyancıların işgaline uğramıştır. Patrik İzmirliyan'ın görevden alınmasını protesto eden isyancılar, silahlı baskın düzenleyerek bankayı işgal etmişlerdir. İstekleri yerine getirilmediği takdirde bankayı bombalayacakları tehdidinde bulunmuşlardır, bu arada başka bir grup da ellerinde bombalarla Bâb-ı Âli'ye hücum etmiş, Sadrazam Halil Rifat Paşa'yı öldürmeğe çalışmışlardır.

Ermenilerin sansasyonel eylemlerinden biri de Abdülhamit Han suikastıdır. Başarısız olan eylemin gelişimi şöyledir:

“21 Temmuz 1905'te Ermeniler, isteklerinin önünde önemli bir engel olan ve kendisine “Kızıl Sultan” lakabını taktıkları Abdülhamit Han'ın öldürülmesi için harekete geçmişlerdir... Taşnak komitesinden Hristofor Mikaeliyan ile bir Rus Ermenisi, bir arabanın içine 20 kiloya yakın saatli bomba yerleştirerek, Yıldız'daki Hamidiye Camii'nin kapısına yakın pusu kurmuşlardır. Fakat, patlama esnasında padişahın, camide, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi ile sohbet ediyor olması, Ermeni planlarını altüst etmiştir. 21 Temmuz 1905 Cuma günü Yıldız Sarayı önünde II. Abdülhamit'e yapılan suikast, hükümdarın gelişinden önce patladığından sonuçsuz kalmıştır.”⁴

⁴ Uluada, “Geçmişten Günümüze Ermeni Meselesi ve Söзде Soykırımın Uluslar arası Kriterler Açısından Değerlendirilmesi”, s. 39

Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise Ermeni faaliyetleri için uygun bir ortam meydana çıkmıştır. Osmanlı Devleti, seferberlik ilan ettikten sonra, 5 Ağustos 1914'de Marsilya'da yaşayan Türk Ermenileri büyük bir toplantı yaparak bir beyanname yayınlarlar. Ermenilerin savaş sırasında alacakları pozisyon ile ilgili bilgiler içeren bu beyannamede şu açıklamalara yer verilir:

“ Rus Ermeniler, Moskova orduları saflarında, kardeşlerimizin cesetleri üzerine yapılan tahkirin, intikamını almak için, vazifelerini yapacaklardır, bize, Türk tahakkümündeki Ermenilere gelince, hiçbir Ermeni'nin silahı, ikinci vatanımız olan Fransa'ya ve onun müttefik ve dostlarına çevrilmemelidir.

Türkiye seferberlik yapıyor, bizi kime karşı olduğunu söylemeden silah altına çağırıyor. Rusya'ya karşı mı? Haydi canım, Kafkasyalı öz kardeşlerimize, kendilerine sadece sempati beslediğimiz Balkan ülkelerine karşı ateş edecek olan biz değiliz.

Asla Türk beyler, yanlış adrese geldiniz, henüz istikbalden emin olmadan, maziye unutmayalım.

Ermeniler, kime karşı olduğunu söylemeden Türkiye sizi silah altına çağırıyor; demir yollarının rayları 300.000 kardeşimizin cesetlerinden geçen II. Wilhelm'in ordularını ezmeye yardımcı olmak için Fransa ve onun müttefiklerinin ordularına gönüllü yazılın...”⁵

Bu çağrıyla ülkelere ihanet etmeleri açık bir dille istenen Ermeniler, Rus işgali ile birlikte harekete geçmişlerdir. Rus kuvvetlerinin Osmanlı topraklarına girmesiyle birlikte Osmanlı ordusunda bulunan Ermeniler, silâhlarıyla birlikte firar ederek Rus kuvvetlerine katılmışlardır. Rus ordusuna henüz ulaşamayan bir kısım Ermeniler ise çeteler kurarak isyan etmişlerdir.

⁵ Kemal Gürün, **Ermeni Dosyası**, İstanbul, 1988, s.257

“...Erkekler cephelerde olduğu için savunmasız kalan Türk şehir, kasaba ve köylerine saldırarak katliama girişmişlerdir. Osmanlı kuvvetlerini arkadan vuran Ermeniler; Osmanlı birliklerinin harekâtını engellemiş, ikmal yollarını kesmiş, yaralı taşıyan konvoyları pusuya düşürmüş, köprü ve yolları imha etmiş, bulundukları şehirlerde ayaklanarak Rus işgalini kolaylaştırmışlardır.”⁶

Tehcir kararının çıkmasına neden olan önemli olayların başında Bitlis, Muş, Diyarbakır ve Elazığ’daki Ermeni isyan ve terör faaliyetleri gelir. 27 Mayıs 1915 tarihinde çıkan sevk kararının birkaç ay öncesinde katliam hareketlerinin yoğunlaştığı görülür. Aynı yılın ocak ayında sadece Muş ve çevresinde 7 bin Ermeni’nin silahlandırıldığı bilinmektedir.

Savaş gibi olağanüstü bir durumun içerisinde olan ve aynı anda birkaç cephede birden savaş veren Osmanlı Devleti, kendi topraklarının içerisinde kendisini güvence altına almak için zorunlu olarak sevk ve iskân kararını çıkartmıştır.

16 Ağustos 1331 (29 Ağustos 1915) tarihinde Hüdavendigâr, Ankara, Konya, İzmit, Adana, Maraş, Urfa, Halep, Zor, Sivas, Kütahya, Karesi, Niğde, Mamuretülaziz, Diyarbakır, Karahisar-ı Sahib, Erzurum ve Kayseri vali ve mutasarrıflıklarına gönderilen şifre telgrafta tehcirin gayesi şu şekilde açıklanmaktadır:

“Ermenilerin bulundukları yerlerden çıkarılarak tayin edilen mıntıkalara sevklerinden hükümetçe takip edilen gaye, bu unsurun hükümet aleyhine faaliyetlerde bulunmalarını ve bir Ermenistan hükümeti teşkili hakkındaki millî emellerini takip edemeyecek bir hale getirilmelerini temin esasına matuftur. Bu kimselerin imhası söz konusu olmadığı gibi, sevkiyat esnasında kabilelerin emniyeti

⁶Haluk Selvi, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu’da Ermeni Politikaları”,(Çevrimiçi), www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/birincidunyasavasiersmpolitikalari.pdf, 12/06/2010.

sağlanmalı ve muhacirin tahsisatından sarfiyat yapılarak iaşelerine ait her türlü tedbir alınmalıdır...”⁷

Bu bölümde Ermeni sorunu gibi köklü ve bugün de güncelliği devam eden bir konuyu özetlemeye çalıştık. Morkaya romanlarında bu konuya kayıtsız kalamaz.

Bir gazetecinin İstanbul’dan Paris’e uzanan gazetecilik serüveninin anlatıldığı *Düinkülerin Romanı*(1934)’nın başkişisi Ahmet Reşit, Karnik Efendi ile devletin politikaları üzerine bir tartışmaya girer. Karnik Efendi’nin düşüncesine göre ülkedeki azınlıkların haklarına saygı gösterilmelidir. Ahmet Reşit’e göre Ermeni meselesinin çözümü basittir. Ona göre tek dil, tek millet olmalıdır:

“-Ben devletten bahsediyorum efendi, dedi. Bütün bu saydıkların Türk devletinin topraklarında yaşayan insanlardır. Devletin vazifesi toprağında yaşayan karışık milletleri bir dil, bir hars, bir nizam ve bir terbiye içinde pişirmektir. Cemaat mekteplerini kapatmalı, toplu unsurları dağıtmalı ve Türkçeyi, Türk adetlerini yaymalı. Bak o zaman memlekette bir Arnavut meselesi, bir Arap davası, bir Ermeni komitesi olur mu?”(s.10)

Konuşmaya tahrir müdürü de katılır. Müdür Ahmet Reşit’e hak verir. Ona göre de milliyetçilik politikası güdülmelidir:

“-Delikanlının dediği doğru, dedi. Hürriyet oldu, meşrutiyet oldu dedik, imamla papazı öpüştürdük, bu sefer Araplar azdı. Arnavutlar isyan etti. Bunlar hep vaktiyle kuvvetli zamanlarda tesirli bir milliyetçilik politikası güdülmediği içindir.”(s.10)

⁷ Yusuf Halaçoğlu, **Ermeni Tehciri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006, s.72

Konuşmanın devamında Ahmet Reşit tüm azınlıkların yıkıcı faaliyetlerinden bahseder, devletin politikalarını eleştirir:

“Şimdi hürriyet var, hep kardeş olduk, dedik amma daha hürriyetin ilk gününde Araplar Elmündetiyüledibi diye siyasi bir klüp açtılar. Arnavutlar Başkım levhasını koca bir binanın üzerine asıp içeride kumpas kurmaya başladılar. Kürtler bile şurada burnumuzun dibinde “Kürt Teali Cemiyeti” diye kulüp merkezi açtılar. Ermenilere gelince Hınçaklar, Taşnaklar gizli, aşikâr hemen her mahallede siyasi maksatlar için çalışıyorlar. Rumlar başta Patrikhane olmak üzere edebi, sıhhi, içtimai bütün müesseseleriyle adeta hükümet içinde hükümet halindedir. Buna mukabil hükümet adeta bu hareketleri teşvik etmek ister gibi Meclis-i Mebusan’a, yani memleketin siyasî mukadderatını idare eden en yüksek mevkîye ta Yemen’den kefiyeli Araplar, Kaçanık boğazından Malisör Arnavutlar, koynunda Yunan pasaportu taşıyan Tatavlı Rumlar, Hınçaklardan, Taşnaklardan, Dersimlilerden Kürt ve Ermeni mebuslar getirip dolduruyor. Vatandaş diye el uzattıklarımız boğazımıza sarılırken hala bu ittihat-ı anasır politikasına devam etmekte ne var bilmem!”(s.11)

Konuşmanın devamında sınırlar gerilir. Karnik Efendi, Osmanlı’nın idaresindeki zaafıtan ötürü azınlıkların isyan halinde olduğunu, onların devletten ümidini kestiği için bu duruma gelindiğini söyler. Ahmet Reşit ise Karnik Efendi’ye hak verir. Devlet hâlâ Osmanlılık siyasetini gütmekle, mecliste her milletten kişilere yer vermekle büyük hata işlemiştir.

Ahmet Reşit’e yazdığı mektupta Ahmet Rıfkı tüm yaşananlara isyan eder. Devletin siyasetini yerden yere vurur:

“Türk hudutları bekleyecek. Lazım olunca harp edecek. Arap boyuna isyan edecek ve her isyanı para ile ve kanla söndürecek. Ermeni komitacılık edecek, ecnebi teşvikiyle mektebini, kilisesini cephaneye deposuna çevirecek, Rum hükümet içinde hükümet gibi bir şey olan Patrikhane’nin nüfuzu, himayesi altında beslenecek,

şışecek ve Atina'nın emrine amade bir kuvvet halinde kemiklenecek. Musevi'ye gelince istikraz gibi en büyük işlerden donanma neferi, makara tiresi en küçük ticarete kadar araya girecek ve mütemadiyen kazanacak.

Türk delikanlısı medresede kavrulacak, Ermeni, Rum genci Avrupa'da tahsil edecek ve Türk kadını Tahranlı umacıların hayatını sürecektir.”(s.52)

Bu karşılaştırma neticesinde Türk ve Ermeni köyleri arasındaki farkın çok fazla olduğunu görürüz. Türk köyleri okulsuzluk, yolsuzlukla mücadele eder, fakirdir. Ermeni köylüsü ise zengin ve her türlü eğitim olanaklarına sahiptir.

Cemil Hakkı teftiş heyetiyle birlikte Trabzon'dan başlayıp tüm Anadolu'yu gezmektedir. Gittiği yerlerde gözlemler yapmakta, Ahmet Reşit'e yazdığı mektuplarda bu gözlemleri aktarmaktadır. Bu mektupların ilkinde gördüğü Ermeni köyleriyle Türk köylerini karşılaştırır:

“İstanbul'da mecliste ve gazetelerde göklere çıkarılan meşrutiyetin nimetleri buralarda efsaneden daha uzak birer vahime halinde. Ne mektep var, ne yol var, ne emniyet var, ne de refah... Köylünün on iki ay yaz, kış yediği un çorbasıdır. Türk köylüleri her şeyden mahrum olduğu halde buralarda tesadüf edilen Ermeni köyleri hem mamur, hem çok uyanık! Senenin muhtelif aylarında bu köyleri muntazaman ziyaret eden komitacılar ve papazlar onların hem siyasi hem milli terbiyeleriyle meşgul oluyorlar. Ermeni köylüsü uyanıyor, okuyup yazıyor, dünyayı anlıyor, rahat, ferah yaşıyor ve biliyor ki kendisiyle meşgul olanlar vardır.

Onların arasında ne eşraf rekabeti ne memur korkusu yok. Birbirlerine destek oluyorlar. Ve fakir Ermeni köylüsü bizim kasabalı eşraftan daha temiz yaşıyor.”(s.90)

Ermeniler, askerlik yerine vergi verdikleri için bu iş onlara yabancısıdır. Jandarma, Ermeni köylüsünü askere çağırmasına rağmen Ermeni delikanlıları nişancı alayı efradı kadar usta askerlerdir. Hükümetin denetlemediği kiliseler ise

birer dinî mabet olmaktan ziyade millî ve siyasî mahfillerdir. Cemil Hakkı'ya göre bu kiliselerin birer cephane deposu olduklarını iddia edenler haksız değillerdir.

Cemil Hakkı yazdığı mektupta Harput'u adeta cennetten bir vaha ve Ermenilerin ve misyonierlerin cirit attığı bir yer olarak göstermektedir:

“Harput bütün Anadolu şehirlerinden ayrılmış, adeta bir başka âlem gibi. Burada bir Ermeni kesafeti var. Amerikalı misyonierler Ermeni çocuklarını yetiştiriyorlar. İleride Dersim dağlarında kaya kovuklarında yarı vahşi bir ömür sürenlerle burada Amerikan terbiyesi altında yetişenler sanki başka iklimlerin, memleketlerin insanları gibi. Buranın garip bir vaziyeti var. Hükümet görülmez ve hissedilmez mevhum bir kuvvet halinde... Arasıra devre çıkan valiler birkaç gece buranın mükellef bağ köşklerinde istirahat edip gidiyorlar.

Hiçbiri de Anadolu'nun göbeğinde bir ecnebi müstemleke halini alan bu kasabanın ne gibi manevî ve siyasî cereyanlara merkez olduğunun farkında değil. İstanbul âlemlerinde Avrupa diplomatlarına meydan okuyanlar memleketin ortasında böyle bir fesat ocağının tüttüğünü bilmiyorlar.”(s.127)

Alıntıladığımız kısımda Amerikan misyonierliğinin Anadolu'da geldiği noktayı görürüz. Harput Ermenileri Amerikan okullarında iyi bir eğitim almakta, dünyaya farklı bir gözle bakmaktadırlar. Burası adeta bir Amerikan sömürge şehri gibidir. Bunun yanında kısa bir mesafe ötede, Dersim'de insanlar vahşi bir hayat sürmektedir.

Cemil Hakkı'ya göre Osmanlı Devleti azınlıklara yönelik davranışında büyük hatalar yapmıştır. Onları bir arada tutmaya çalışan politikalar yerine özgürlüğü öne çıkaran, ayrıştırıcı bir siyaset izlemektedir. Cemil Hakkı'nın mektubunda yönetimin yaptığı hatalar gözler önüne serilir:

“Hani vaktiyle Abdülhamit isyan eden Arap aşiretlerini teskin için şeyhlerine maaş bağlar, göğüslerini nişanlarla donatırdı. Kabile erkânına avuç avuç altınlar dağıtırdı.

İttihat ve Terakki’nin diğer unsurlara karşı kullandığı politika da bunun aynı. Onlar da mebusan meclisine düzinelerle Rum, Ermeni, Arap getiriyor ve onların kalabalık oldukları yerlerde hususi idareler yaparak adeta imtiyazlı olduklarını tasdik ediyorlar.

Ermeni köylerinde Türkçe tedrisat yapacak, onları Türklüğe alıştırarak yerde Ermeni, Rum kalabalığı olan yerlere Rum’dan, Ermeni’dan, Arap’tan kaymakam, vali gönderiyorlar.”(s.128)

Kır Çiçeği(1934)’nde Çiçek, henüz sekiz dokuz yaşlarında olan bir kız çocuğudur. Babasının öldürülmesi ile başlayan olaylar onu birçok şehirden sonra İstanbul’a sürükler. Çiçek’in babası arazileri, hayvanları olan büyük bir çiftliğin sahibidir. Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi ile birlikte Rusya’nın gücünü arkasına alan Ermeni çeteleri bozgunculuk yapmaktadırlar. Çiçek’in babası da zenginliğinin kurbanı olur. Çevrede çalışan iki yanaşma ile birlik olan Ermeni çeteleri mallarını yağmalamakla kalmaz, Çiçek’in babası olan Hacı Efendi’yi de öldürürler. Bu iki yanaşmadan biri babasıyla da iş yapan Vanlı Serkez Efendi’nin oğludur. Çeteciler Hacı Efendi’yi öldürmekle kalmamışlar, cesedini de parçalamışlardır. Cenazenin kasabaya getirilmesi mümkün olmamıştır.

Bir süre sonra kasabanın kaymakamına Rusların şehri işgal edeceği haberleri gelir. Kasaba sakinleri kabileler halinde Gümüşhane’ye doğru yola çıkarlar. Çiçek, annesi ve Emine kadınla birlikte yolculuk etmektedir. Gecenin karanlığında Ermeni çeteleri kabileyi basar. Emine kadın Çiçek’i alıp bir fundalıkta saklanır. Çiçek’in annesinin ise akıbeti meçhuldür. Sabah olay yerinde şahitler askerler tarafından sorgulanır. Çiçek orada görevli bir çavuşa neler olduğunu sormaktadır:

“-Ağabey, Yüzbaşı Bey annemi bulacak mı?

-Yüzbaşı yamandır küçük hanım, dedi. Ermeni çeteleri eşyayı, arabaları

yakmış, insanları sürüp götürmüş. İzlerini biliyoruz.

-Ya götürürken kestilerse,

Çavuş içini çekti:

-Biz onları yakalarız.

-Ermeni çetelerinin yakaladıklarını kuyulara attıklarını, sekiz on kişiyi birbirine bağlayıp diri diri gömdüklerini kasabada iken işitiyorduk. Babamı bile nasıl doğramışlardı.”(s.22)

Çiçek’in babasının ölmesiyle başlayan serüveni, Sivas Eytamhanesi’nde devam eder. Yetimhaneye yerleşen Çiçek, bir süre burada okuluna devam eder. Savaş bitmiş, mütareke yapılmıştır. Bu sırada neler olduğunu öğrenmek isteyen Çiçek herkese bir şeyler sorar:

“Bir gün Müdür Bey’e kasabadan haber almak kabil olup olmadığını sordum. Daha sırası gelmediğini ortalık biraz düzelince çaresine bakacağını söyledi. Hâlbuki coğrafya muallimi bir gün bana Erzurum’un Ermenilere bırakılması için yazılar yazıldığını, o taraf ahalisinin devletlere müracaat edip buna razı olmayacaklarını söylediklerini gazeteleri göstererek anlattı.”(s.52)

Bir gün Ermeni papazları ve askerler Çiçek’in kaldığı yetimhaneyi basarlar. Çocukları ve idarecileri bir araya toplarlar. Aralarında bulunan bir tercüman sert bir sesle Halil Efendi’ye emreder:

“-Oku.

-Mollazade Kamil kızı Menekşe Vanlı.

Papazlar mırıldandılar. Ermeni tercüman işaret etti:

-Gelsin. Ermenidir. Mollazade Kamil kızı Menekşe değil, Onnik Manoleyan kızı Viyolet’tir.”(s.55)

Ermeniler kimsesiz Türk kızlarını kaçırıp onları Ermeni yapmaya çalışmaktadırlar. Çiçek herkes gibi direnir, çıkış yolu bulmaya çalışır. Kızlardan en büyüğü olan Ayşe ise ne olacağını anlayıp bir hışımla kapıdan kaçır. Kısa bir süre sonra tabancalı askerlerin yanında korkmuş bir şekilde içeriye getirilir. Çiçek de kaçmaya çalışır, pencereyi açacak vakit yoktur. Olanca gücüyle cama kendini vurur ve bayılır.

Gözlerini açtığında kendisini Ermeni Kilisesi'nde bulur. İki kadın karşısında onunla ilgilenmektedir. Biri yemek ikram ederken diğeri de konuşmaya başlar:

“-Ye kızım. Amerikalılar hayırsever insanlardır. Bize çok iyilik ediyorlar. Burası neresi diye sordum.

-Ermeni kilisesi!

-Ben Türküm.

Kadın kaşlarını çatı, elimdeki çikolatayı alarak azarladı:

-Bir daha bu lakırdıyı söyleme ağzını yakarım. Sen Ermeni kızsın, Türkler seni Türk diye mektebe aldılar.

Kadının yüzüne haykırdım:

-Ben anamı, babamı, kasabamı biliyorum. Erzurum'da bizi bilmeyen yoktur. Babam da Türk, anam da Türk bizim Erzurum'da...

Daha fazla söyleyemedim, yüzüme inen bir tokat gözlerimde şimşekler çaktı. Hayatımda ilk defa tokat yemiştım.”(s.60)

Çiçek, Ermeni yetimhanesinde kaçırılan diğır çocuklar gibi Ermenice dinî bir eğitime zorlanır. Türkçe konuşmaları yasaklanan çocukları, söylenen yalanlar ve Amerikalıların getirdikleri hediyelerle kazanmaya çalışır. Her çocuğa bir Ermeni adının verildiğı yetimhanede Çiçek'e de “Siranuş” adı verilir. Ermenice ilahiler söylenen çocuklar, bakıcıların isteklerini reddettiklerinde ise bir gün aç bırakılırlar. Çiçek, herkesin Ermenice konuşmak zorunda olduğı yerde Türkçe bilen bir kızla arkadaş olur. Trabzonlu olan Fatma ile dertleşirler, nasıl hareket etmeleri gerektiğine

karar verirler. Fatma ile Çiçek'in konuştuklarını gören bakıcılar sınıflarını ayırırlar, sonra ise ikisini görüştürmemeye gayret ederler.

Çiçek'in tarih ve coğrafya dersleri ile arası çok kötüdür. Bu derslerde Erzurum'tan Halep'e kadar Türk toprakları Ermenistan içinde gösterilmekte, Türklerin ise göçebe bir kavim olduğu, geldikleri gibi Orta Asya'ya geri dönecekleri anlatılmaktadır.

Bir sabah yetimhanede büyük bir panik başlar. Çocuklar apar topar gemiye doldurularak götürülür. Çiçek ne olduğunu görevlilerin konuşmalarından anlar. Anadolu'da Türk kuvvetleri düşmanı bozmuş, İstanbul'a girmeye hazırlanmaktadır. Bu yüzden çocuklar kaçırılmaktadır.

Çiçek geçen zaman içinde birçok badireyi atlatır, huzura kavuşur. Yıllar sonra Ermenilerden kendisini kurtaran şehre geldiğinde Çiçek ne yapacağını bilemez, minnettarlığını anlatmaya çalışır:

“Nihayet Ankara'dayız. Dokuz yıl evvel Erzurum'dan Gümüşhane'ye gelirken anasını Ermeni çetelerine kurban veren Türk kızı karışık, tehlikeli, elem dolu bir maceradan sonra kendisine saadetini veren Ankara'ya göğsünü gere gere geliyor.

O Ankara beni Erzurum'un halis öz Türk kızını Siranuş olmaktan kurtardı. O Ankara her gece kasabasının coşkun sularını ninni diye dinleyerek anasının, babasının kokusu içinde uyuyan temiz Türk kızını sürünmekten, sefil olmaktan, yabancı topraklarda çürüyüp gitmekten kurtardı. O Ankara Türk kadınına şerefini kurtarmak, hayatını kazanmak fırsatını verdi ve beni o sayede İstanbul sokaklarında sürünmekten kurtardı. Erzurumlu Türk kızı bu iyilikleri unutacak kadar nankör değildir.”(s.321)

Çiçek'in babasının Ermeniler tarafından öldürülmesiyle başlayıp Ermeni yetimhanesinde devam eden süreç küçük kıza birçok şey katar. Önce babasının ölümü, ardından annesini kaybetmesiyle hayata tek başına karşı koymak zorunda

kalır. Bu durum onu güçlü kılar, ileride İstanbul’da yaşacağı zorlukların kolaylıkla üstesinden gelmesini sağlar. O Ermeni yetimhanesindeyken Türklüğünün de farkına varır. Adını değiştirmek isteyenlere “Ben Türk’üm” diyerek karşı koyar.

Patron(1935)’da Ermeniler olumsuz kişiler olarak çizilirler. Başkışı olan Suat Rahmi, yeni başladığı Şark Limitet Şirketi’nde personel hakkında soruşturma yapar. Bu soruşturma sonunda şirkette çalışan iki Ermeni’nin de sabıkası kabarık çıkar. Suat Rahmi öğrendiklerini şöyle anlatır:

“Suat Rahmi şirkette çalışan Türkten gayrı yerlilerin bütün sicillerini öğrenmişti. Şirketin muhasebesinde çalışan Agop Mamulyan da büyük harpte levazım işlerine karışmış, harp zenginlerinden birine sokulmuş, yüz binlerce Türk genci cephelerde ölümle pençeleşirken o, emsali gibi para kazanmış, sonra da mütareke olunca yanında çalıştığı harp zengininin birçok malını zapt etmişti. Sonra işgal ordusunun istihbarat işlerine giden Adanalı bir ahbabın tavsiyesiyle bu İngiliz şirketine yerleşmişti.

Hele komisyonculuk yapan Mikael Torosyan’ın daha ağır sabıkası vardı. O mütareke yıllarına doğrudan doğruya işgal ordusunun zabıta hizmetinde çalışmıştı.”(s.146)

Morkaya’nın romanlarında Ermenilerin tamamı olumsuz kişilerdir. Patron romanının iki karakteri de bu şekilde çizilmiştir. Agop Mamulyan harp vurgunculuğu ile zengin olmuş biriyken, Mikael Torosyan ise Mütareke döneminde işgal kuvvetlerinin emrinde çalışmıştır. Sonrasında ise Şark Limitet Şirketi’nde İngiliz çıkarlarına hizmet ederler.

Genç bir subayın Halep’te Arap aşiretlerine karşı mücadelesinin anlatıldığı *Yüzbaşı Celal*(1934)’de ise Ermenilerin devlet kurma hayaliyle yaptıkları zulümler konu edilir:

“Erivan’dan Toroslara kadar cakalı bir Ermenistan kurmak iddiasıyla dünyanın her tarafından akın akın gelen Ermeniler teşkil ettikleri gönüllü alaylarıyla silahsız, müdafaasız Türk köylerine hücum ediyorlardı.”(s.177)

Yazarın romanların olay örgüsünü kurmak için kullandığı siyasî meselelerden biri de Ermeni sorunudur. Bu meselenin detaylı olarak işlendiği romanlardan olan *Kır Çiçeği*’nde küçük bir kızın etrafında Ermenilerin yaptığı zulümden bahsedilir. Ermeni çeteleri Çiçek’in babasını öldürmüşler, onu kaçırarak asimile etmeye çalışmışlardır. Çiçek barış antlaşmasıyla bu zulümden kurtulma imkânını elde eder. Çiçek’in etrafında yaklaşık on yıllık bir dönemin anlatıldığı romanda, Ermenilerin tehcirine hiç yer verilmemesi kanaatimizce maksatlıdır. İttihat ve Terakki’nin uyguladığı politikalar sonucu yapılan tehcir, yazarımızca unutturulmaya çalışılır.

Düinkülerin Romanı’nda ise hükümetin Ermeniler lehine uyguladığı yanlış politikalar olabildiğine eleştirilir. Bu politikalar sayesinde Ermeniler yıkıcı faaliyetlerini kolayca icra edebilmektedirler. Anadolu’da Ermeniler refah içinde yaşarken Türkler yoksulluk içinde kıvrınmaktadırlar. Tüm bu farklılık hükümetin Ermeni azınlığa sınırsız özgürlük vermesi, onları asimile etmekten kaçınması yüzündendir.

5.BÖLÜM

5.BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA DİN VE DİN ADAMLARI

Romancılarımızın din, din adamı ve dinî hayat konularındaki tutumu, roman hayata tutulmuş bir aynadır sözü bakımından incelenmeye değer. Üstelik Morkaya’nın roman yazdığı 1925-40 yılları arası Türkiye’de sosyal ve kültürel değişimin yaşandığı bir dönemde.

Şeyh Zeynullah(1931) romanında Şeyh Zeynullah cemaate Yusuf kıssasını anlatmaktadır. Yazar, dinleyen kitleyi ve kıssayı şöyle değerlendirir:

“Tarih-i mukaddesin bu efsanesi bilhassa cahil halkı çok mütehassis ediyordu. İçinde tevekkül, sabır, kanaat, aşk, rüya gibi basit ruhları çekip sürükleyen bu efsaneyi bizzat Şeyh Zeynullah çok iyi biliyor ve çok tatlı anlatıyordu.”(s.62)

Bu kıssadan sonra şeyh birkaç duayı tecvitle okur. Ardından vecde gelen halka şerbet dağıtılır. Herkes Şeyh Efendi’ye yaranmak için uğraşmaya başlar.

Şeyh Zeynullah’ın hocası Abdülkadir Efendi yeni posta oturan öğrencisine temel dinî bilgileri öğretir. Hitabet, fıkıh, hadis gibi konuların yanında kendi zümreleri hakkında öğrencisini aydınlatır. Ona göre din adamları güçlerini maneviyattan alan bir zümredir. Saraydakiler halkı hoşnut etmek için onlarla iyi geçinmek zorundadır. Halkın kendilerini nasıl gördüğünü Abdülkadir Efendi şöyle anlatır:

“... Halk cahildir, itikadı kuvvetlidir. Ve yeryüzünde bizim Allah’a en yakın insanlar olduğumuzu zannederler. Bu itibarla bize olan emniyeti hükümdara olan

sadakatinden fazladır. Bu memleketin can evinden gelen sesi önce din, sonra namustur.”(s.83)

Abdülkadir Efendi din adamlarının sarayla olan ilişkilerini ise şöyle anlatır:

“Biz saraydan korkarız, hürmet ederiz, sayarız. Fakat o da bizden korkar, bizi sayar. İki taraf da birbirinden hem çekinir hem saygı duyar. Bazen bu iki kuvvet çatışır da asıl maddi kuvveti ellerinde tutan saray takımı bizden birkaç kişiye kıymıştır. Fakat bizim elimizle, bizim mevkimizle tacı, tahtı devrilen hükümdarların adedi, saray entrikasıyla sürülen, postu alınan şeyhlerden çok fazladır.”(s.83)

Şeyh Zeynullah’ın postunda oturduğu Hüdaî tekkesi İstanbul’da saraydan en fazla yardım gören, saraya en yakın olan tekkedir. Diğer tekkelerin şeyhleri bu ilgiyi kıskanmaktadır. Yazar sarayın bu yakınlığından bahsettikten sonra tekkeler, ona devam edenler ve saray halkı hakkında olumsuz şeyler söyler:

“Ne yukarının tekkeleri himaye etmesinde ciddi, samimi ve dinî bir maksat, ne de buraya devam eden aç, sefil ve serseri mahlûkların ibadetlerinde hakiki bir cezbe ve niyet vardı.

Abdestsiz devrana giren, yemeği yiyince, meydancıya gözükmekten sıvışıp çıkan, esrar çekip, kendi sefaleti yetmiyormuş gibi, yanında pis, serseri bir oğlan taşıyan bu yüzleri su görmemiş, sakalları bitli hırkaları bin bir şefaatin kiri ve lekesiyle paçavra haline gelmiş sefil mahlûkların kıldığı namazda asalet, yaptıkları zikirde necabet ve samimiyet olur muydu?

Tekkeler yukarının ahlâkî ve siyasî zaafını, sükûtunu yeşil bir din örtüsüne sarıp halk gözünde saklayan millî, heyecanlı, içtimaî sıçrayışları kara bir taassup mihrakı etrafında zehirleyen yegâne müesseselerdir.”(s.129)

Sünbülzade Şeyhi Yahya Efendi, Şeyh Zeynullah'ı ziyaret için dergaha gelmiştir. Zeynullah'ı bulamayan Yahya Efendi, onun hocası olan Abdülkadir Efendi ile görüşmek için oturur. İslamiyet'in yayılma şartları ile başlayan sohbet, tekkelerin nasıl oluştuğuna gelir. Şeyh Yahya Efendi önce münzevilerin konakladıkları yerlerin zamanla ziyaretgâh olduklarını söyler. Ona göre yolcular bu münzevileri mürşit kabul etmişlerdir. Dağ başlarında, su kenarlarındaki bu yerlerin dönüşümünü, münzevilerin mürşit kabul edilmesini Abdülkadir Efendi şöyle anlatır:

“Cahil halk acayıptır, daima istinat edecek bir manevi makam arar. Bu itiyat ve bu ihtiyaç putperestlikten ve hristiyaniyetten kalan bu ziyaretgâhlara kutsi birer maneviyat verilmesini temin etti. Ve küçük savmalar zaman geçtikçe zaviyelere, zaviyeler hanigah olmaya başladı.”(s.175)

Tekkelerde ilim namına bir şey olmadığını, cehaletin hüküm sürdüğünü ise şöyle anlatır:

“Bugün tekkeler derviş ve mürit namı altında binlerce cahil insanın iltica ettiği birer miskenet ve cehalet yuvası olmaktan başka bir şey midir? Hangi tekkede ilmi bir hareket, hangi hanigâhta bir eseri fazilet görünüyor.”(s.183)

Köy Hekimi(1932)'nde bir kasabada doktorluk yapan Suat Naci aldığı tıp eğitiminin de etkisiyle köydeki ahlâkî yapıyı, dinin getirdiği değerleri eleştirir. Ona göre din, insanları zehirleyen, ezen, sıkı bir çember içine alan zararlı değerler sistemidir. Suat Naci, halkın sosyal yapısını şöyle tahlil eder:

“Bu çiçekli dağlar, bu yeşil ovalar ve o berrak sular arasında devirlerin, tarihin, medeniyet ve ilmin ihmal ettiği bir halk tabakası karıncalanıyordu ki en sade yaşamak usullerini bile mütereddi ve münzevi bir ahlâk ve itikat kaidesine uydurmağa çalışarak körlüyor, eziliyor, zehirleniyordu. Görünüşte en geri ve masum bir yoksulluk, bilgisizlik ve görgüsüzlük hayatı geçiren bu köylerde, kasabalarda en şeytani visler(vices) ve ihtiraslar öyle salgındı ki bir taraftan sert bir inan ve âdet çemberi içinde sıkılırken bir taraftan da en kirli ve koyu şehvet çamuruna bulanıp boğuluyorlardı...”(s.68)

Yazar, halkın hangi etkenlerle hareket ettiğini, din anlayışının çarpıklığını şöyle anlatır:

“Yarı dini, yarı ırsi görgülerin ve telakkilerin tesiriyle yaşayan bu halk Ramazan aylarında hepsi birer melek gibi sineğe bile parmak dokundurmaz, abdestsiz yere basmazken otuz gün tamam olunca zindandan mahkûmiyetini bitirmiş bir prangalı gibi bütün hınçları ve kinleriyle hayata atılıyor, bir aylık sükûnet ve mahrumiyetin intikamını alır gibi fenalık diye belenmiş ne kadar visler varsa hepsini birden yapmağa başlıyorlardı.”(s.87)

Romanın kahramanlarından Tosun hayatında yaşadığı problemleri çözmek için güvendiği köyün imamından yardım alır. Olumsuz bir kişi olarak çizilen köy imamı Hafız Aptürrahman Efendi’ye yazar şunları söyler:

“-Böyle yapısı bozuk karı görmedim. Üç günde bir kafayı yere vurur. Eti kemiğine yapıştı. Bir sıkımlık canı var. Hani püf desen yıkılacak. Karı dediğin biraz yağlı olmalı, üstünde hastalık payı bulunmalı, ömrü günü aman zamanla geçen karıdan hayır olur mu? Şu yeni nizam çıkmasaydı ben onu çoktan sepetlerdim ya. Şimdi ne alırsın, ne satarsın. Başının belasıdır çekersin.

Tosun onu dikkatle dinliyordu. İmam içli içli devam etti:

-İyi ki akıllı davranıp vaktiyle üç karı almışım, içinden böyle ıskartaya çıkanlar olunca ötekiler yerini doldurur. Ya sen ne yapıyorsun be Tosun!”(s.280)

Hafız Aptürrahman Efendi klasik olumsuz din adamı tipidir. Hiçbir olumlu özelliği yoktur, kadınlara değer vermez, cahildir ama kanunlardan da korkar.

Romanda Tosun, askerden geldikten sonra bir bocalama yaşar. Asker ocağında gözü açılan, olur olmaz her şeye inanmayan Tosun, köye döndüğünde kürsüden yapılan dinî telkinlere de duyarsız kalamaz. Bu çelişkiyi yazar şöyle anlatır:

“Eski itikatları, temayülleri kuvvetlendi. Doktorun ilimden ve bilgidan gelen telakkilerini kabul etmekle beraber imamın kürsüden vaaz eder gibi söylediği kat’i fikirleri de yabana atamıyordu.”(s.296)

Emine’nin yaşadığı bocalama daha keskindir. Bir yanda küçüklüğünde okuduğu dinî kitapların etkisi, sonrasında ise okuduğu Fransızca romanların çekiciliği vardır. Emine yavaş yavaş bu romanların etkisiyle dinin etkisinden sıyrılır, bambaşka bir dünyanın kapısını aralar. Bu değişim romanda şöyle ifade edilir:

“Kış geceleri Ayşe teyzenin dizinin dibinde Hafız Hanım’ın okuduğu Ahmediye’yi dinlerken gözünün önüne cehennemler, gayyalar, Kevser havuzları, kıldan ince sırat köprüleri gelerek uykusu kaçan, saçları diken diken olan Emine, şimdi Piyer Loti’nin Azade’sini Doma’nın Ladam Kamelya’sını okurken şuursuz bir incizap ile leziz hayallere dalıyor, düşünüyor ve bu derin zevk âleminden ayrıldığını hissediyordu.”(s.22)

Köy Hekimi'nde Tosun dindarlaşmanın etkisiyle daha korumacı, tutucu olur. Emine ise okuduğu Fransız romanlarının etkisiyle dinin telkinlerinden sıyrılır, daha serbest hale gelir. Emine kocasını aldatmakta bir sakınca görmez, Tosun ise bu tutum karşısında Emine'yi öldürür.

Yüzbaşı Celal(1933)'de Celal, Araplara ve dine karşı olumsuz fikirleri olan bir subaydır. Aşırı derecede bir Türk milliyetçisi olan Yüzbaşı Celal, Arap toprakları olan Halep ve çevresinde görev yapmaktadır. Burada Arap kabilelerine karşı mücadele etmesi, ondaki Arap düşmanlığını körüklemiştir. Onda bu düşmanlık dine ve onun temsil edildiği hilafet makamına karşı da görülür. Mülazım Rıfat'la yaptıkları bir sohbet halifelik konusu da açılır. Bu sohbet Yüzbaşı Celal hilafetin tarihsel rolünü değerlendirir:

“Genç süvari haykırdı:

-Ah şu hilafet dedi. Başımızda canlı felaket!

Yüzbaşı Celal gülümsedi:

-Evet, dedi. Baş ağrıtan bir taç! Fakat biz kendi noktamızdan vaziyeti tetkik edelim. Devlet işi büsbütün başkadır. Cihanın milliyet politikası üzerinde yürüdüğü bir devirde biz hâlâ âlem-i İslam'da hükümrân olmaktan bahis ediyoruz. Arasıra Afrika cenubundaki Müslüman İngiliz müstemlekelerinden, Fas'tan, Cezayir'den, Hindistan'dan İstanbul'a heyetler gelir. Ora İslamlarının sadakat ve ubudiyetlerini makamı hilafete arz ederler. Biz bunlardan dehşetli mağrur oluruz. Onları nişanlara, atıyyelere gark ederiz. Sanırız ki bir kolumuz Hint'te, bir elimiz Afrika'da oldukça kâinat bizden çekinir.”(s.48)

Konuşmanın devamında Araplardan olumsuz bir şekilde bahsedilir, onların Müslümanlığının zalim ve hilekâr olmalarını engellemediği şu satırlarla vurgulanır:

“Ve emin olun ki bu mübarek tebaanın düşmanlığı en kuvvetli devletin müsamahasından daha fenadır. Daha tehlikelidir. Bir devletle harp ederken harp

kaideleri tatbik edilir. Bunlar sulhte nankör oldukları kadar isyanda da zalim ve hilekârdırlar... Havran isyanında esir düşen Türk askerlerinin gözlerini oyanlar, kızgın demirle dağlayanlar bu Müslüman Araplar, hatta halifenin neslinden geldiklerini söyleyen o başı kefiyeli melun şeriflerdir.”(s.49)

Ordu, Gazze’de İngilizlere karşı bozguna uğrayıp, insanlar kabilelerle Halep’e girdikleri sırada Yüzbaşı Celal de çöle olan tüm nefretini gösterir. Çölü bir canavara benzetirken dine de olumsuz tavır alır:

“Kavmılutun battığı, Mesih’in doğduğu, Muhammed’in din yarattığı ve Ehlisalibin kana bulandığı çöl uzun bir zaman Türk’ün etini ve kemiğini yedikten sonra aç bir timsah gibi ağzını açmış yeni istila ordusunu yutmağa hazırlanıyordu.”(s.153)

Halifelik hakkında değerlendirmeler yapılırken hali hazırda İstanbul’da da bu sığfata sahip olan padişah ihanetle suçlanır:

“Ve İstanbul’daki halife, tıpkı vaktiyle Mısır’da bozulup kalan son Abbasi halifesi gibi bir lokma, bir hırka mukabilinde bütün bir Türk vatanını satıyordu.”(s.165)

Romanda Arapların bu kurumu önemsemediği, Halife’nin cihat ilan etmesine rağmen bu çağrıya uyulmaması özellikle vurgulanır:

“Bütün bu havalide bu toprakları işgal eden Avrupalı askerlerin yalnız bir düşmanı vardı:Türk. Ve hakikî Türk-Arap mıntıkası üzerindeki aşiretler, Halife’nin cihat ilan edip ecnebi ordularına karşı harekete getirmek istediği bu Arap kabileleri

niye Türklere karşı gazve yapıyor, Türk köylerini talan ediyor, şeyhler, seyitler sülalei tahireye mensup şerifler bu nankör çöller içinde Mekke'ye kadar şimendifer yapan, susuz Arap çöllerine Darende, Niğde, Erzurum köylüsünün bakırını satıp su getiren Türk'e karşı lanet kasideleri okuyorlardı.”(s.178)

Yüzbaşı Celal, Şeyh Sadun'un evine konuk olduğunda büyük bir şaşkınlık yaşar. Cahil ve kaba olarak gördüğü şeyhin evindeki kütüphane onun hakkındaki kanaatlerinin değişmesini sağlar. Yüzbaşı Celal'e göre Arap ırkının kitleleri peşinden sürüklemesinde dinin önemi büyüktür. Yazar durumu şöyle ifade eder:

“Yüzbaşı Celal ve aşiret şeyhinin haremğâhında gördüğü bu zengin kütüphaneyi hayretle seyrederken dimağı yalnız isimlerini okuduğu tarihlerin mevzuların içinde bir sinema objektifi gibi dolaşüyor, Arapların şark âlemindeki mevkilerini, bir anda parlayıp sönen, fakat lisan ve din kuvvetile peşlerinde milletleri ve ırkları sürükleyen bu bünyesi bozulmuş, asabiyeti kurumuş milletin hayatını ve Türkün tarihi nihayet bulmuş milletle olan çürük rabıtaalarını düşünüyordu.”(s.67)

Yüzbaşı Celal'in geneline bakıldığında Araplar, onların getirip yaydığı din ve dini temsil eden kurum olan halifelik güzel sıfatlarla zikredilmez. Araplar sürekli isyan çıkaran, cahil, nankör topluluklar olarak gösterilir. Halifelik ise tarihsel misyonunu tamamlamış, etkisiz bir kurumdur.

Bir gazetecinin İstanbul'dan Paris'e uzanan eğitim sürecinin anlatıldığı *Dükkülerin Romanı*(1934)'nda Ahmet Reşit'in arkadaşı olan Ahmet Rıfkı, Paris'e memleketin durumunu anlatan mektuplar yazar. Bu mektupların birinde siyasî kargaşalar, Rumeli'nin kaybı konu edildikten sonra sıra dine ve bu dini temsil eden din adamlarına gelir. Dinin hayata fazla müdahil olduğu, yöneticilerin de halka hoş görünmek için dini öne çıkardığı şöyle anlatılır:

“Kafamızın içi büyücü tenceresi gibi esrar, tılsım, çörekotu, hurda kurşunla dolu... Mahalle imamı hâlâ senin ve benim en tabîî hislerimize, sevgimize, sevişmemize karışıyor. İnkılâp erkânı hâlâ halka hoş görünmek için Ramazan gelince evlerinde iftar ziyafetleri yapıyor. Konaklarına Ramazan imamı tutuyorlar. Sonra da bilmem nelere hoş görünmek için mason localarına yazılıyorlar.”(s.50)

Ahmet Reşit’in Avrupa’da tanıdığı her insanın ona aynı soruları sorması haysiyetine dokunur. Bu sorulardan biri de “Türkiye’nin neden her şeyi Avrupa’dan ayırır?”(s.74) sorusudur. Müdafaa edilemeyeceğini düşündüğü bu sorular onun zihnini allak bullak eder. Türkiye’de hâlâ dinin kurallarının hüküm sürmesi zihnini yoran sorunlardan biridir. Ahmet Reşit’in kafasından geçenleri şöyle öğreniriz:

“Evet, Avrupalı soldan sağa yazıyor, Türk sağdan sola, Avrupalı ve bütün dünya şapka giyiyor, Türkler fes, Avrupa ve bütün dünya yeni medeniyet teşekkülleri, yeni medeni kanunlar kabul etmişler, Türkiye’de hâlâ İmam-ı Hanbelî’nin fetvaları hüküm sürüyor. Avrupa’da politika ve devlet işleri tamamıyla birbirinden ayrılmıştır, hâlbuki Türkiye’de din devletin himayesinde, devlet dinin tesirindedir.”(s.74)

Görüldüğü gibi Ahmet Reşit uygulanan İslamî hukuktan, devletin dini himaye etmesinden rahatsızdır. O bu olguları benimsemez, Batılı arkadaşlarına Türkiye’deki uygulamayı açıklamakta zorlanır.

Ahmet Reşit’e mektup yazanlardan biri de Cemil Hakkı’dır. Anadolu’daki gözlemlerini Paris’e yazmayı bir vazife bilir. Bu mektuplardan birinde Cemil Hakkı, Anadolu insanı içinde dini temsil eden, sömürücü zümrelerin olduğu, bu zümrelerin halkı nasıl hâkimiyeti altına aldığı şöyle anlatılır:

“Öyle şeyhler var ki belki otuz köye hükmediyor. Bunlar halkı kendilerine daha sıkı bağlamak için yüzlerini bile göstermiyor, adeta yarı Allah gibi adamları vasıtalarıyla halka emir ve nehy ediyorlar.

Garibi şu ki buralara gelen basit, tahsilsiz hükümet memurları da ahali ile beraber bu şeyhlerin, mütegalibelerin maddi ve manevi tesirine giriyor ve hükümetten aldığı maaşla onların hizmetini yapıyor. Halkın ırzı, namusu, malı, canı, her şeyi bunların elindedir. Şeyh veyahut ağa izin vermedikçe köylü kızını kocaya veremez.

Daha gerilerde bazı şeyhler işi o kadar azıtmışlar ki kocaya varacak kızlar üç gecelerini şeyhin tekkesinde geçirmeyince varacakları adamın evine gidemezlermiş. Oralarda şeyh binde bir kere halka görünürmüş. O zaman da yüzüne uzun bir yeşil peçe örter ve huzuruna girecekleri on adım uzaktan secdeye yatırır, kapaklana kapaklana ayaklarının ucuna getirir. Pabuçlarını öptürürmüş.”(s.131)

Din adamlarının eleştirildiği alıntıladığımız satırlarda bu zümreye karşı olumsuz bir tavır görülür. Şeyhlerin yüzlerini halka göstermemeleri, insanların kızlarını vermeden önce bu insanlara danışmaları doğrulanabilecek olgular olarak görünse de şeyhlerin evlenecek kızları üç gün alıkoyması romanın realite ile bağıni koparmaktadır.

Cemil Hakkı, gazetede okuduğu bir haberi de mektubunda nakleder. Cemil Hakkı, dine dönen İttihat ve Terakki’nin artık yaşamadığına şöyle hükmeder:

“Dün burada elime geçen İstanbul gazetelerinde tuhaf bir haber gözüme ilişti: Bâb-ı Meşihat hanımların tesettür-ü şer’îye ehemmiyet vermediklerini nazar-ı dikkate alarak çarşafların haddi şer’i üzere biçilip dikilmesine dair fetva çıkarmış. Bunu okuduktan sonra İttihat ve Terakki’nin vefat ettiğine inandım.”(s.131)

Cemil Hakkı, Meşrutiyet sonrasında da bir şeyin değişmediğini, hem köylü hem şehirlinin din sömürücülerinin elinde köle olduğunu şöyle anlatır:

“Düşün ki inkılâp Türkiyesinde giyinmek, oturup kalkmak gibi en iptidâî hürriyetler hâlâ Patrona Halil’in habîs ruhundan ilham alıyor.

Velhasıl azizim, köylü kadar şehirli de hürriyetten, meşrutiyetten nasibini almış değildir. Türk köylüsü mütegalibenin, şeyhlerin, ağaların esiridir. Türk şehirlisi de Merkez-i Umumî ile fetva emininin kölesi...”(s.131)

Ahmet Rıfkı, Paris’e gönderdiği mektuplardan birinde İttihat ve Terakki’den bahsettikten sonra Müslümanlığın siyasi gücüne değinir. Ona göre milliyet çağında dinin birleştirici gücü yoktur. Ahmet Rıfkı tezini şöyle sunar:

“Müslümanlık en kuvvetli devrinde bile ancak Asya’da ve Afrika’nın bir kısmında yol, iz bulabilmiş ve buraları da siyasî coğrafya üzerinde Müslüman olmayan medeniyetlerin istilasına uğramıştır. Binaenaleyh milliyet duygularının siyasete hâkim oldukları bu devirde bir Müslüman ittihadı yapmayı düşünmek için ancak dünyayı Mekke ile Taif arasındaki çölden ibaret zannetmek lazım.

Hudutları artık ne din tutuyor ne mezhep. Katolik Fransa ile Katolik İtalya arasındaki münasebet, Aslan Yürekli Rışar’la Salahaddin Eyyubi arasındaki düşmanlıktan daha keskindir.”(s.145)

Ahmet Rıfkı’ya göre modern dünyada dinin konumu sarsılmıştır. Bir zamanlar coğrafyaları birbirine bağlayan din artık bu birleştirici rolünü kaybetmiştir. İtalya ve Fransa gibi aynı mezhepten iki devlet milliyetçilik yüzünden birbirlerine düşman olmuşlardır.

Ahmet Reşit, Greta’nın yaşadığı İsveç’e gittiğinde farklı bir dünya ile karşılaşır. Bu ülkede yaptığı gözlemler ve okuduğu kitaplar sayesinde İsveç’i değerlendirme imkânına sahip olur. Bu değerlendirmenin ana eksenini din kurumu ve

sosyal hayattaki yansımaları oluşturur. İsveç'in, genel olarak ise Avrupa'nın dine yaklaşımını Ahmet Reşit şöyle değerlendirir:

“Burada vicdanlara hatta cemiyet hayatının hareketlerine müdahale eden bir din ve taassup teşkilatı yoktu.

Din erkânı insanların peşinden koşmuyor. İşlerine burunlarını sokmuyordu. Bilâkis halk kalbinin sükûnet ihtiyacını temin etmek, maneviyatını mabedin uhrevî organun nağmeleriyle yıkamak, tasfiye etmek için haftada bir, ayda bir bu çiçekler, dallar arasında bir aşk yuvasına benzeyen villaya gidiyordu.

Burada insanlara yalnız tarihi kadim okuyan rahip yoktu. Kafası muasır ilimlerle dolu bir Pasteur herkese hayat, saadet, sevgi hakkında konferans veriyordu. Ahmet Reşit Protestan mabetlerinin teşkilatına ait bir eserde bunları okumuştı.

Ve inanmıştı ki hayatta her şeyde olduğu gibi dinde de inkılâp şarttır. Tarihte bir reform olmasaydı bugünkü Avrupa cemiyeti Luther'den evvelki hayatına devam edecekti.”(s.170)

Alıntıladığımız satırlarda Ahmet Reşit'in özlemini çektiği, Türkiye'de de görmek istediği dinî hayatı görürüz. Burada din sosyal hayata müdahale etmez, belli mekânların içinde hapsolmuştur. Türkiye'de ise gerçek bunun tam tersidir. Bu yüzden Ahmet Reşit dinde reform fikrini savunur.

Patron(1935)'da dine alınan tavır daha keskindir. Geri kalmışlığın, uyuşukluğun sebebi dindir. Yazarın düşman istilas sonucu bu unsurun bertaraf edildiğini şöyle anlatır:

“Mağlubiyet ve istila Türk milletinin kafasına yedi sekiz yüz yıldan beri zorla sokulan iğreti ve iğrenç kanaatlerin birdenbire deşilip patlamasını temin etti.

Turan yaylaklarından kopup gelen coşkun, hareketli, atılgan Türk evlatlarını Mekke ve Bağdat muskalarıyla tıslımlayan temaslar ve hadiseler birike birike

dünyanın daima eski esaslı medeniyetini kuran Türk milletini afyonlanmış Tibet laması gibi uyuşturmuştu.

İşte 1914'ten başlayıp 1918'e kadar devam eden dünya harbi, mağlubiyet ve istila, Türkün bünyesinde afyon hapı gibi düğümlenen bu şark çıbanını deşti. Yedi yüz yıllık pislik cerahat gibi aktı ve taze kanla ayaklanan öz ve asil Türk, silahsız ve cephanesiz, düşmanların boğazına atıldı ve onları yere serdi.”(s.44)

Sonrasında ise laiklik kavramı yüceltilir, dini etkisizleştirdiği şöyle anlatılır:

“-Türk laiktir.

Bu bir kelime dünden bugüne, mezar taşlarındaki burma kavuklardan aziziye fesine kadar Türk kafasının içine yerleşen ve onu bir kurt gibi kemirip kötürüm eden kanaatleri silip süpürmeğe kâfi geldi.”(s.45)

Alıntıladığımız kısımlarda dinin olumsuz etkilerinden bahsedilir. Türkler Orta Asya'dan geldiklerinde coşkun, atılgan iken dinin etkisiyle afyonlanmış lamalara dönmüşlerdir. Bu uyuşukluğu ise Dünya Savaşı ve Anadolu'nun işgali ortadan kaldıracaktır. Laiklik ise Türklerin kafasındaki hurafeleri silip süpürecektir.

Romanda savaş sonrası değerlendirilirken her şeyin değiştiği, iktisat ilminin geri kaldığı vurgulanır, bunun yanında geri kalan olgulardan biri de dindir:

“Büyük harbin alt üst ettiği alışveriş dünyası bir türlü kıvamını bulamadı. Eski iktisat ilmi yeni hadiseler, vaziyetler karşısında peygamberlerin din ve ahlâk kitapları gibi yayan kaldı.”(s.214)

Nişanlılar(1937)'da ise Fikret Osmanlı'yı değerlendirir, medeniyetlerin farklılaşmasından bahseder, dinin etkisiyle nasıl geri kalındığını şöyle anlatılır:

“Atalarımız, babalarımız daracık bir çerçevede yaşamışlar. Ecdadımız bile Viyana kapılarına kılıçla gittikleri halde kafalarını o âleme sokamamışlar. Avrupa ile her temasımız kılıç kılıca olmuş. Kafa kafaya gelmemişiz. Hâlbuki onlar, yeni bir medeniyet âlemine, yeni fikirle doğuyorlardı. Biz çok eski bir akidenin kalın ve dar hudutları içinde nebatî ve hantal bir ömür sürüyorduk.”(s.53)

Köydeki Dost(1940)'ta romanın başkışisi Cevat bir romancıdır. Odasına çekilip ilham ararken sosyoloji ve psikoloji üzerine de fikir yürütür. İnanış psikolojisi üzerine de düşünceleri vardır. Ona göre inancının kökenindeki korku, inancın değerini düşürür. Cevat bu durumu şöyle ifade eder:

“İnanmak! İnsan nelere inanmış ve nelere aldanmamıştır. Vehme mağlup olan insan, telkine inanan insan... Eğer bu inanışların altında korku olmasa inanmak belki insanın en samimi tarafı olurdu. Fakat ateşten, güneşten, göklerdeki görünmez kuvvetlerden korkarak vücut bulan inanışın ne kıymeti olur. Düşünen insan binlerce yıl göklerden gelen telkinlere inandı. Bugün de üstün görünen fikirlerin telakkilerine inanıyor. Dünün mukaddes telkinleri gibi bugünün birbirine zıt ideolojileri de onu inandırmak için çalışıyor.”(s.175)

Burhan Cahit Morkaya'nın romanlarını değerlendirirken onun bir popüler romancı olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Popüler roman sıradan halka hitap eder, dönemin siyasî söylemi ile barışıktır ve satışa yöneliktir. Yazarın dine karşı aldığı tavrın sebebinin de burada aranması gerekir. Burhan Cahit Morkaya, tekke ve zaviyelerin kapatıldığı, halifeliğin kaldırıldığı, dinin terakkiye mani olduğunun düşünüldüğü bir dönemde eserlerini vermiştir. Eserlerini verirken de yöneticilerin fikirleri ile çatışmayan, bu fikirleri halka yaymayı görev edinen bir anlayışın

temsilcisi olmuştur. Yazarın hitap ettiği zümre de bu fikirleri benimsemeye müsait, şehirli, en azından temel bir eğitim almış kadınlardır.

Yazara göre din, dönüştürücü etkisini kaybetmiş, halkın temel gereksinimleri ile çatışan bir kurumdur. Kaynağı ilahî değil beşeridir. Muhatapları cahil olduğundan insanları etkiler fakat bir fayda sağlamaz. Din, yöneticilerin elinde oyuncak olmuş, “iğrenç ve pis” kanaatler bütünüdür.

Halifelik, insanları bir araya getirme gücünü kaybetmiş, bu makamı kontrol edenlerin onu çıkarları için kullandığı, ona saygı duyduğunu söyleyen Arap milletin getirdiği bir kurumdur.

Din adamları ise dini kendi çıkarları için kullanmaktan çekinmeyen, cahil, şehvete düşkün insanlardır. En küçük bir menfaat için ülkeyi satmaktan çekinmeyen bu zümre, cahilliğini Arapça kelimelerin, duaların arkasına saklanarak örtmeye çalışmaktadır.

6.BÖLÜM

6.BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA DOĞU-BATI ÇATIŞMASI

Doğu ve Batı, birer yönün isimleri olsalar da tarihi süreç içinde birbirine zıt gibi görünen iki medeniyetin kavramsallaştırılmasında kullanılırlar. “Her şeyden önce Doğu kavramı, Çin, Mısır, Hint, İran, İslam Devletleri ve Türkiye’nin de içinde bulunduğu çok sayıda farklı toplumu içine katan, içindeki kültürlerin değişmez ya da değişime kapalı; zamanın durağan ve bütünsellik içinde geçtiği, mantık ve bilimsellikten ziyade duyguların hâkim olduğu, coğrafi değil, kültürel-siyasal bir nitelikte olan bir kavram olarak okunabilir.”¹ Batı kavramını ise coğrafi olarak Avrupa’yı ve Kuzey Amerika’yı içine alan, bilim ve demokrasi gibi temel değerler üzerine kurgulanmış, özgürlükçü, kapitalist sistemi uygulayan medeniyet olarak tanımlayabiliriz.

Doğu-Batı zıtlığından ne zaman bahsedilse Rudyard Kipling’in ünlü dizeleri zikredilmektedir.“Doğu Doğu’dur, Batı da Batı/Ve bu ikisi hiçbir zaman birleşmeyecektir.” Aynı şiirin son mısralarında ise bir temenni şeklinde “dünyanın iki ucundan iki kuvvetli adam gelse bu ayrım ortadan kalkar” denilmektedir.

Thierry Henstch “Doğu bizim kafamızda” der ve şöyle devam eder:

“Bizim Batılı kafalarımız dışında Doğu yok. Hatta Batı’nın kendisi de yok. Batı karşıt terimiyle aynı nedenlerle içimizde var olan bir düşünce. Ama biz onu tanımlamaya hiç gerek duymayız, o bizim kendimizdir.”²

¹ Hakan Uman, “Doğu-Batı Bağlamında Kentleşme Sürecine İlişkin Eleştirel Bir Yaklaşım”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.41

² Mustafa Armağan, “Hayali Doğu’dan Hayali Batı’ya”, **Doğu Batı**, İstanbul, 2007, S.2, s.91

Doğu ve Batı ikileminin başlangıç noktası ad verme konusudur. Kendilerine Batı adını verenler Doğu'yu ötekileştirmektedirler. Bu konuda Etyen Mahçupyan şu noktaları vurgular:

“Bu ayrıma ilişkin iki noktanın altının çizilmesi gerekir. Birinci Doğu-Batı ikilemi kaçınılmaz olarak bir ‘ad verme’ işlemi; diğer bir deyişle gözlemlenen ve yaşanan farklılığın bir tanıma oturtulmasıdır. Bu adım tarihsel olarak Batı tarafından atılmış ve Batı kendini kendi dışındaki bir çevre içinde tanımlarken, farklılığın ölçüsünü de kendi saptamıştır. Bu açıdan ayrımın öznel bir temele oturduğu ve Batı’nın maddî/manevî gereksinimlerine hizmet ettiği söylenebilir. Ne var ki ölçütler değişse bile zihniyet düzeyinde bir farklılığın söz konusu olduğu açıktır ve Batı’nın kendi gelişme süreci içinde bu tür bir tanımlamaya gitme ihtiyacı bile ‘dışa bakışta’ Batı’yla Doğu arasında temel bir farklılığın bulunduğu göstergesidir. Doğu’nun kendisiyle meşgul içe dönük yapısından farklı olarak, Batı kendisine benzemeyene merak duymuş ve ‘ötekini’ hiyerarşik bir skalaya oturtma kaygısına düşmeden farklılıkların varlığını psikolojik açıdan hazmetmiştir.”³

Doğu ile Batı medeniyetleri arasındaki temel ayrım, maddî ve manevî olanı merkeze alma şeklinde kendini göstermektedir. Antik Yunan’dan itibaren doğa bilimleri, ticaret ve demokrasi mirasını sahiplenen Batı ile bütün semavî dinlerin beşiği olan Doğu birbirlerini karşıt olarak tanımlamıştır. Bu karşıtlık her ne kadar zıt kutupları ifade ediyor gibi görünse de arka planda bir alışveriş söz konusudur. Örneğin Batı medeniyetinin merkezi olan Antik Yunan’da başlayan felsefe, Doğu topraklarında İbn-i Sina, Farabi gibi ellerde hayat bulmuş, ardından Endülüs yoluyla tekrar Batı dünyasına geçmiştir.

Alev Alatlî ise böyle bir ayrıma karşı çıkar:

³ Etyen Mahçupyan, “Doğu ve Batı: Bir Zihniyet Gerilimi”, **Doğu Batı**, 2007, S.2, s.48

“Ortadoğu, en az Batı Avrupa kadar ‘Batılı’dır. İslamiyet, bir Batı dinidir. Tek tanrılı dinlerden birisidir. Semavî dinlerin bir mezhebidir. Müslümanlar Avrupa kıtasında mukim Batılılar’ın, daha çok bilime giden yolda tökezlemiş, yoksul akrabalarıdır. Hepsi bu.”⁴

Doğu ve Batı diye tanımlanabilecek ilk uygarlıklar Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarıdır. Bugünkü kabul şartlarıyla Batı denebilecek ilk uygarlık ise M.Ö. 1300’lerde Ege havzasında ortaya çıkmaya başlayan Yunan uygarlığıdır. Doğu ve Batı sadece birer yön ismi olmakla birlikte, Batı kendisini bu isimle tanımlamak istemiş, karşısına ise Doğu’yu yerleştirmiştir. Doğu- Batı arasındaki ilk somut mücadelenin ise Perslerle Yunanlılar arasındaki, Yunan zaferiyle sonuçlanan Med Savaşları olduğu kabul edilmektedir. Roma İmparatorluğu’nun bölünmesi ile Doğu-Batı ayrımı kendini açıkça gösterecektir. Hükmettikleri coğrafyalar dolayısıyla dünyaya bakışları da farklılaşan Roma ve İstanbul, beraberlerinde mecburî bir ayrışmayı da getirirler.

Batı’nın Doğu’dan nasıl farklılaştığını Mehmet Ali Kılıçbay şöyle anlatır:

“Nihayet Aydınlanma, bilim, akıl, gibi insanî erdemlerin ilahî erdemlerle yarışabilirliğini, hatta galip bile gelebileceğini formüle ederek süreci tamamlamıştır. Eğer kabaca bir hüküm vermek gerekirse, Batı Doğu’nun bir birey hapishanesi olmasına karşı bir tepki olarak kurgulanabilir. Batı kendini bireyi serbest bıraktığı ölçüde oluşturmuştur. Bu elbette bir farklılıktır, ama zıtlık değildir, çünkü Batı, Doğu’nun öz çocuğudur, ama ondan özgür bir çocuk.”⁵

Doğu’nun Batı’yla olan mücadelesini nasıl kaybettiğini ve nasıl yıkıma sürüklendiğini Baykan Sezer şöyle anlatır:

⁴ Alev Alatl, “Doğu-Batı İçi Boş bir Tasnif”, **Doğu Batı**, 2007, S.2, s.99

⁵ Mehmet Ali Kılıçbay, “Fakir Akrabanın Talihi”, **Doğu Batı**, 2007, S.2, s.63

“Oluşmasına hiçbir katkısının olmadığı ve kendisine yabancı ilişkilere boyun eğmek, Doğu’nun tüm yaratıcı gücünden de yoksun kalmasına yol açmıştır. Gerçekte Batı egemenliğinin benimsenmesinden başka bir anlam taşımayan yeni ilişkilere uyum ise söz konusu ilişkilerin çağdaş ve günümüz ilişkileri sayılması nedeniyle çağdaşlaşmak, çağdaş uygarlığa ayak uydurmak olarak tanıtılmaktan da geri durulmamıştır. Tarih dışı kalmış toplumlar için bu ilişkiler belki tarihe, uygarlık alanına katılmak için bir olanak oluşturmuştur. Ama tarihin her aşamasında etkin bir rol oynamış, büyük bir uygarlık sahibi, çözüm üretme, kendi çözümünü üretme yeteneğine sahip Doğu için gerçekte bir yıkım anlamını taşımaktadır.”⁶

İnci Enginün, Halide Edip Adivar’ın Doğu ve Batı meselesine bakışını şöyle değerlendirir:

“Bütünüyle ne Doğu kötü, ne de Batı iyidir. Her iki dünyada da bütün zaman içinde aranan müsbet kıymetler vardır ve bunlar zannedildiği gibi birbirlerine düşman da değildirler. Doğu kendi eksiklerini tamamlamak için Batı’ya, Batı kendi noksanlarını kapatmak için Doğu’ya gitmeli, birbirlerini öldürmeden bir terkip kurabilmelidir.”⁷

Burhan Cahit Morkaya’nın Elvan ve Ziya arasındaki yasak aşkın anlatıldığı *Gönül Yuvası*(1926)’nda Doğu-Batı çatışması müzik üzerinden yürümektedir. Tartışmanın tarafları alaturka veya alafranga müziği savunurlar. Zeynep, alafranga musikiyi çok fazla sevmez, alaturka müziğe düşkündür:

“-Ne olursa olsun, dedi. Biz bu musiki içinde doğduk, büyüdük. Alafranga musiki belki daha zanaatkâranedir. Daha incelmıştır, daha fennîdir. Bunu itiraf

⁶ Baykan Sezer, “Doğu Batı Ayrımı”, **Doğu Batı**, 2007, S.2, s.43

⁷ İnci Enginün, **Halide Edip Adivar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi**, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995, s.595

etmekle beraber mesela kıvrak bir klarnet taksimini ben mühim alafranga parçalara tercih ederim.”(s.77)

Hamit’le Mahmut Zeynep’in zevkleriyle eğlenirler, onlara göre bunlar dinlenecek şeyler değildir. Bu fikirlerini şöyle anlatırlar:

“-Bunlar musiki değil vallah, dedi. Cenaze havası. Böyle havaları Avrupa’da “Funeray” diye kilise kapılarında dinlerler, hele demin Zeynep Hanım’ın çaldığı şarkı ne idi. Dur bakayım.

Sende acep uşşaka eziyet mi çoğaldı

Kân-ı kerem ü lutf u inayet sana kaldı

Ne matemli nağmeler yarabbi. Dinlerken gözümün önüne serviler, mezarlıklar, hayaletler geliyor.”(s.78)

Hamit’in bu sözleri Zeynep’i kızdırır. Ona göre bu nağmeler musikiye ilgisi olanların zevk alabileceği şeylerdir. Onlara klasik musikiyi savunmak için şunları söyler:

“-Bu en güzel bir eserdir, Hamit Bey, dedi. Hatta diyebilirim ki Hacı Arif Bey’in en nefis bir şarkısıdır. Yalnız bundaki zanaatı anlamak için bu musikiye kalben bağlı olmak ve aynı zamanda biraz da musiki ile ülfet etmek lazımdır.”(s.78)

Alıntıladığımız kısımlarda Doğulu gözlerden Batı, Batılı gözlerden Doğu müziğinin değerlendirildiğini görürüz. Doğu’nun bakışını temsil eden Zeynep’e göre alafranga musiki zanaatkaranedir, incelmıştır, fennîdir. Fakat örneğin bir klarnet taksimi ona göre birçok alafranga parçadan daha güzeldir. Zeynep’e göre alaturka musikiyi sevebilmek için ona kalben bağlı olmak gerekir. Aynı aileden Hamit’le

Mahmut, Batı değerleriyle yetişmişlerdir. Onlar alaturka musikiyi hüzünlü olduğu, cenaze havasına benzediği şeklinde eleştirirler. Zeynep'in sözlerinde ise Batı müziğinin üstünlüğünün kabullenilişi açıkça görölür.

Aşk Politikası(1930)'nda romanın başkişisi Aysel, uzun yıllardır tanıdığı Necati'yle Batı medeniyeti üzerine konuşmaya dalar. Necati daha çok spora meraklı olan, bu yüzden kitaplardan uzak durmuş biridir. Aysel, adeta bir konferans havasında Necati'ye Batı medeniyetinden bahseder. Aysel'e göre kendi medeniyetimizi daha tanıyamadığımız halde, Batı'nın değerlerini benimsemeye çalışmamız bir ikilemdir. Aysel düşüncelerini şöyle anlatır:

“-Ben erkek olsaydım, tahsilimi bitirdikten sonra uzun bir seyahate çıkardım. O kadar severim ki! Bugün biz henüz Avrupa'yı bile tanımıyoruz. Kağıt üstünde, romanlarda, coğrafya kitaplarında okuyup, hayalimizde mevki verdiğimiz yerleri gözlerimizle görmedik. Hâlbuki biz o medeniyete doğru gidiyoruz. Bugün o kadar iptidaîyiz ki daha çoğumuz taklit ettiğimiz Avrupa'yı bile tanımıyoruz. Avrupa'yı bırak... Eski dünyanın kendine göre fevkaladelikleri var. Zengin bir edebiyatı, canlı bir tarihi, bu tarihin kuvvetli vesikaları, yerleşmiş bir medeniyeti var... Fakat elbet fena tarafları da olacak... Mesela ben sörlerde okuduğum Fransız kültürünün bu cephesini hiç beğenmem... O koca laik Fransa'nın şark memleketlerinde bu karanlık ruhlu papazları himaye etmesini hoş görmem. Fransız mektebi olduğu halde talebesine, en büyük edibi; mesela Zola'yı okutmayan bir müessese tenkit edilmez mi?”(s.60)

Aysel'in yaptığı değerlendirmeler bir genç kızın Doğu ve Batı'ya bakilişını göstermesi nedeniyle önemlidir. Ona göre Batı'ya doğru gittiğimizi iddia ettiğimiz halde bu medeniyeti tanımayız, hatta mensup olduğumuz Doğu medeniyetini bile tam anlamıyla bilmeyiz. Aysel değerlendirme yaparken toptancı değildir, Batı'nın aksayan yönlerini de görmektedir.

Paris'te bir kafede Aysel ve arkadaşları sohbet etmektedirler. Konu Avrupalılar ve Türkler arasındaki farklılıklardır. Jan Aysel'e “Matmazel, hani o

yatağanlı, sarıklılar şimdi yok mu sizde” diye sorar. Aysel ise gülerek cevap verir, “Ne münasebet, sizde çıplak baldırlı, beli kılıçlı şövalyeler var mı?”(s.91) Sonrasında Aysel, Avrupa ile olan farklılığı ortaya koymaya çalışır:

“Her memleketin geçirdiği iptidâî devirler vardır. Sizin gibi biz de o devri yaşadık, bitirdik. Yeni Türkiye kurulurken, Avrupa’nın yedi yüz yıl içinde tecrübeler, mücadelelerle kazandığı bütün taze ve temiz fikirler kabul edilmiştir. Biz biraz geç kaldık, fakat yüksek bir medeniyetin hazırlanış çerçevesine girince kaybettiğimizi kazandık. Şimdi aramızdaki fark, kafada değil belki zamanın yapacağı maddi şeylerdedir.”(s.92)

Aysel’e göre Batı’nın fikirlerini almakla bütün sorunlar çözülmüştür. Zamanla bu medeniyetin maddi kısmı da elde edilecektir. Ama sadece fikirleri almakla hiçbir şeyin halledilemeyeceği açıktır.

Uzun yüzyıllar Avrupalılar için Doğu’nun temsil ettiği değerlerle Türkler özdeşleşmiştir. Greta İsveçli olduğu için Türklere ayrı bir sempatisi vardır. Bu yakınlığını şöyle ifade eder:

“-Türklerin bütün milletler gibi kendilerine mahsus mimarileri, edebiyatları, sanatları var. Uzun bir tarihleri var. Hem öyle bir tarih ki; Avrupa’nın en büyük devletler ile yapılan harplerin zaferleriyle dolu. Bizim İsveç tarihi Türklerin merdane dostluklarını hürmetle anmıştır. Greta bununla Rus baskını karşısında Türkiye’ye sığınan İsveç hükümdarını anlatmak istiyordu.”(s.92)

Başka bir gün Aysel ve Greta bir restoranda sohbet etmektedirler. Konu sevgi ve kıskançlıktır. Garplılar ve Şarklıların meseleye bakışındaki farklılığı iki arkadaş şöyle tartışır:

“Pol Burje “Fizyoloji dö lâmur modern” isimli kitabında yeni aşkları, yeni izdivaçları tetkik ederken kıskançlık için de böyle söyler:

‘Başkalarından kıskandığımız insan sevdiğimiz insandır.’

-Pek tabîî ve biz evliliği biraz da eski Şarklılar gibi kabul ederiz. İki taraf da birbirinin şerefini, sevgisinin üstünde tutmaya mecburdur. Aysel başını salladı:

-Fransızlarda bu fikir çoktan sönmüştür...”(s.100)

Yukarıdaki satırlarda Garplı ve Şarklılar arasındaki farklılık kıskanma duygusu üzerinden anlatılmaktadır. Romanın geneline bakıldığında ise iki medeniyet arasında seviye farkı olduğu bir gerçektir ve Doğu’nun Batı’yı örnek almasıyla bu farklılık ortadan kalkacaktır.

Yüzbaşı Celal(1930)’de Doğu’nun değerlerini temsil eden Araplarla Batı’nın değerlerini temsil eden Celal’in mücadelesine tanık oluruz. Araplığı zekâsıyla ve bilgisiyle temsil eden Şeyh Sadun’dur. Celal ise Halep’te görevli bir askerdir. Roman bu iki karakterin mücadelesi üzerine kuruludur. Başat karakterlerden biri olan Şeyh Sadun çölde vurgunculuk yapan, devlete isyan eden bir aşiret reisidir. Şeyh Sadun’un daveti üzerine evine giden Yüzbaşı Celal, böyle bir adamdan beklemediği üzere evinde büyük bir kütüphane ile karşılaşır. Yüzbaşı Celal, kitapların burada bulunuşunu şöyle açıklar:

“Şeyh Sadun bu medeniyet âleminde mevkii sıfıra inmiş Araplığın muhasebesini yapmak ister gibi bu itilâ ve sükûtun sebeplerini gösteren bütün eserleri kütüphanesine toplamıştı.”(s.68)

Yüzbaşı Celal, Araplarla olan bağdan rahatsızdır. Bu bağı kuran en önemli unsur ise dindir. Şeyh Sadun’un “içeride, milletler arasındaki din birliğinin kuvvetinden bahsediyordunuz kumandan. Bu kuvvetin varlığından şüphe eder göründünüz”(s.72) cümlesi üzerine “şüphe değil kat’i kanaatim vardır. Böyle bir

kuvvet tasavvur bile etmem...”(s.72) der. Ona göre Arap ve Türk’ün birliğı bir zaaftır. Yüzbaşı Celal, Araplığı bir prangaya benzetir:

“Basit bir mesele... Türkiye için Araplık koşmak isteyen bir adamın ayaklarına vurulmuş bir pranga gibidir. Biz kuvvetimizin en fazlasını bu ağırlığı sürüklemek için sarf ediyoruz. Türkiye Garp hudutlarında bir harbe girdiğı zaman kuvvetlerinin mühim bir kısmını herhangi bir dindaş isyanına karşı geniş çöl kapılarında bırakmağı mecbur oluyor.”(s.72)

Yüzbaşı Celal, Doğı’nun temsil ettiğı değerleri benimsemez, onları mahkûm eder. Din, Arap kardeşliğı onun için bir anlam ifade etmez. Arap topraklarına olan nefretini de şu satırlardan öğreniriz:

“Ve Anadolu’nun bakir köşelerinden toplanıp bu cehennem deryasına akan Türk gençleri Türk hududu içindeki bu çöl ve deniz arasında cenuptan ilerleyen kuvvetli düşman ordusuna karşı adım adım mücadele ediyor. Elariş’ten Gazze’ye, Nablus, Kudüs ve Kanaytra’ya doğru kan dökerek boğışa boğışa çekiliyordu. Genç erkânıharp Türk kanını birahmane emen bu ateşin kum çöllerine karşı gittikçe şiddetlenen bir nefret hissediyordu.”(s.110)

Yazar, yeni bir devletin kurulduğunu, bu devletin millî bir devlet olduğunu, Doğı’yla olan tüm bağların koparıldığını şu satırlarla anlatır:

“Türk milleti topraklarına giren düşmanı çıkarmağı ve istiklâlini tanıtmaya karar vermiştir. Bütün engellere ve mahrumiyetlere rağmen bunu kendi yenilmez azmi ve kırılmaz silağı ile yapacaktır. Türk hudutları içinde ve dışında dinî rabita ile bizden görünenler hiçbir zaman bize faideli bir unsur olmamışlar, bilakis bizi küçük ve zayıf düşürecek yolda hareket etmişlerdir. Millî ve tarihî bir kıyam olan bu

mücadelede Türkten başkasını maksatlarımız için çalıştırmakta faide yoktur. Türk milleti dört yıllık harbe rağmen kendi mukadderatını kendi tahakkuk ettirecek kadar yüksek ruhlu ve sağlam imanlıdır.”(s.173)

Yüzbaşı Celal Batılı bir zihne sahiptir. O görev yaptığı Arap topraklarına sempatiyle bakmaz. Onun Şeyh Sadun ile mücadelesi sadece askerî bir mücadele değildir. Doğu medeniyetinin temsilcisi olan bu adamla zihnî olarak da mücadele eder.

Düinkülerin Romanı(1934)’nda Doğu-Batı meselesinin ileride Cumhuriyet Türkiye’si’ni şekillendirecek kişi olan Mustafa Kemal’in ağzından tartışıldığını görürüz. Mustafa Kemal bu değerlendirmelerinde Doğu değerlerinin tamamen terk edilmesini, yerine Batı değerlerinin bütünüyle alınmasını, esas zaferin bu yolla kazanılabileceğini söyler. Mustafa Kemal meseleyi şöyle değerlendirir:

“Osmanlı Devleti hâlâ ilahî saltanat usulünü terk etmiş değildir. Türk gençleri için ilim kapısı hâlâ şarkta görünüyor. Ve Osmanlı Devleti’nin siyaseti hâlâ Mekke ve Şam havası içinde idare edilmektedir. Avrupaî düşüncesün aydınlığı önümüze düşmedikçe ecnebi tazyikinden kurtulmamıza imkân yoktur. Yarın Trablusgarp’a gideceğim. Müslüman kabileleri İtalyan kuvvetlerine karşı idare edeceğim. Fakat bu vazifem bir aşiret serkerdeliğinden farklı değildir. Tarihin bu gününde ne kabile hayatına imkân vardır, ne de aşiret reisine fırsat... Medeniyetin top ve tüfeği ile girdiği yerde ona yine ancak aynı medenî hayatın bütün şeraiti ile mukabele etmek kabildir. Trablus’a gidip böyle bir vazife almak sırf memleketteki heyecana yol vermek içindir. Hâlbuki anavatanda öyle yapılacak işler vardır ki bu milli vazifeler birkaç Trablusgarp kazanmaktan daha mühimdir.”(s.29)

Mustafa Kemal’in değerlendirmeleri medeniyet rotasının Batı’ya çevrilmesi gerektiğini söyler. Doğu yönetim, ilim, sosyal hayat yönlerinden geridir. Bu medeniyet yerine her yönden kemale ermiş Batı medeniyetinin unsurları alınmalıdır.

Eserde Türklerin Batı'yı nasıl anladığını, modern aletleri alırken Batı'nın diğer unsurlarını bünyelerine katmakta nasıl çekingen olduklarını Ahmet Rıfki Paris'e yazdığı mektupta şöyle anlatır:

“Zaten bizim garip, esrarlı bir siyasetimiz var. Mesela Avrupa'nın yeni icat edilmiş topunu, tüfeğini, ipeklisini, elektriğini alıyoruz da bu medeniyetin bütün öteki parçalarına kafa çeviriyoruz. Kafamızın alış, kavrayış kabiliyeti bir noktaya kadar. En inkılâpçı geçinen beyinlerimizin kafası daha ileriye gidemiyor. Bizim Avrupalı geçinmemiz medreseli hocaların felsefe münakaşa etmeleri gibi. Onlar nasıl bahsin sonunu kitab-ı mukaddese dayar, ondan ilerisine gitmeye cesaret edemezse bizim inkılâpçılar da öyle.”(s.42)

Romanda Doğu-Batı meselesi Ahmet Reşit ve sevgilisi Greta arasında konu edilir. Birlikte Paris'in Fontainebleau bahçelerinde gezerlerken Greta Doğu kültürü ile ilgili merak ettiklerini sorar. Greta'nın sordukları ilk bakıldığı anda, Doğu kültürünün Batılı insanın algısında garipsediği yaşama dinamiklerdir. Ahmet Reşit ise bu sorulara kaçamak cevaplar verir:

“Genç kız biraz durdu!

-Reşit, dedi, siz memleketinizde çok evlenirmişsiniz öyle mi?

Ahmet Reşit dudaklarını büktü:

-Bu artık bırakılmış bir adet. Yapan yok gibi!

-Fakat siz iki üç kadın alırsanız kanun sizi men etmez mi?

-Bazı kanunlar o kadar bayatlamıştır ki hükümleri kendi kendine sükût etmiştir. Bu da onlardan. Hiçbir Türk genci birden fazla kadına hayatını bağlamayı hatırlıktan geçirmez.”(s.72)

Greta sorularına devam eder fakat Ahmet Reşit'in canı fena halde sıkılır:

“Gretta yeşil bir köşede mermer kanepeye oturdu.

-Bir kitapta okumuştum, dedi. Şarkta harem daireleri varmış. Burada evin efendisinin emrini bekleyen nikâhlı, nikâhsız düzinelerle kadınlar varmış ve bunlar efendinin arzuları için odalarında intizar ederlermiş.

Ahmet Reşit gözlerini uzaklara dikerek elini salladı:

-Bu o kadar eski devirlere ait ki bugün biz bu âlemleri hayal zannediyoruz.”(s.73)

Avrupa’da tanıdığı her insanın ona bu soruları sorması haysiyetine dokunur. Müdafaa edilemeyeceğini düşündüğü sorular zihnini allak bullak eder:

“Evet, Avrupalı soldan sağa yazıyor, Türk sağdan sola, Avrupalı ve bütün dünya şapka giyiyor, Türkler fes, Avrupa ve bütün dünya yeni medeniyet teşekkülleri, yeni medeni kanunlar kabul etmişler, Türkiye’de hâlâ İmam-ı Hanbeli’nin fetvaları hüküm sürüyor. Avrupa’da politika ve devlet işleri tamamıyla birbirinden ayrılmıştır, hâlbuki Türkiye’de din devletin himayesinde, devlet dinin tesirindedir.”(s.74)

Yazar, Konya şehrine özel bir önem atfeder. Konya, Doğu değerlerinin Mevlana tarafından yeniden üretildiği, geçmişten bugüne bu değerlerin muhafızlığını yapmış önemli bir şehirdir. Bu yüzden Konya’nın şahsında Türk-İslam medeniyetinin de eleştirisi yapılır.

Cemil Hakkı görevi nedeniyle Anadolu’yu dolaşmaktadır. Paris’te yaşayan Ahmet Reşit’e Konya’dan yazdığı mektubunda burayı anlatırken Osmanlı ve Karamanoğulları Beyliğini de eleştirir. Bu iki beyliğin taht sahipleri hiçbir bağı tanımamaktadır:

“Konya, ne ırk ve kan birliği, hatta ne de o zamanlar pek kıymetli olan din birliği tanımayan bir iki Türk şövalyesinin sırf taç kavgası uğruna binlerce ırktaşlarının kanını döktükleri eski bir Türk şehri. Nasıl ki Ankara’da daha kuvvetli iki Türk başbuğunun Türk kanı ile suladıkları bir şehirse burası da öyle!”(s.155)

Osmanlı ise Konya’yı fethetmesinden sonra şehre yeni bir eser katmamıştır. Yazar durumu şöyle anlatır:

“Karamanoğulları buralarda eski Türk hayatının temiz eserlerini bırakmışlar. Tamam, altı asırlık Osmanlı idaresi bu en koyu Türk yuvasını o kadar ihmal etmiş ki ne tarafa baksan hâlâ Selçukî devrinin bir eseriyle karşılaşırın...”(s.155)

Cemil Hakkı, Konya’nın Türkçeyi bırakışından da dert yanmaktadır:

“Vaktiyle bütün devlet işlerinde öz Türkçe yazan ve konuşan Konya altı asırlık Osmanlı Türkiyesi’nde o kadar gerilemiş ki şimdi köylerine varıncaya kadar halk başına doladığı tülbindin hakkını vermek için medrese medrese Arapça okuyor.”(s.155)

Yazara göre eski yöneticilerin yaptığı hayratlar iyilik için değil, yaptıkları zulümleri örtmek içindir. Yazar, durumu şöyle ifade eder:

“Konya, Bursa gibi cami, medrese, imaret ve sebیل dolu bir şehir. Köyleri basan, canlara kıyan, topladığı paraları padişaha, sadrazama, şeyhülislama verip bir valilik, sancakbeyliği, kadılık yakalayan ne kadar şerir varsa halka yaptıkları zulmün günahını affettirmek için şuraya bir sebیل, buraya bir medrese, öteye bir cami

yaptırmışlar, keşke halk kendine lâzım olan mabedi ve mektebi kendi yapsaydı da evi, barkı, ocağı yanıp yakılmasaydı.”(s.156)

Konya temsil ettiği değerlerle bir Doğu şehridir. Doğu’nun değerleri bu şehrin şahsında eleştirilir. Konya taç kavgası uğruna kardeşlerin birbirini öldürdüğü, yöneticilerinin zalimliklerini affettirmek için eserler bıraktığı, Arapça uğruna Türkçenin feda edildiği bir şehirdir.

Ahmet Reşit, sevgilisi olan Greta’nın İsveç’teki evine konuk olduğunda kendi kültürüyle karşılaştırma yapmaktan kendini alamaz. Ahmet Reşit’te bu kültüre bir hayranlık, kendi kültürüne ise olumsuz bir tavır vardır. Ahmet Reşit’in düşünceleri şunlardır:

“Türk cemiyeti ne kadar geri, ne kadar ham kalmıştı.

Hepsi gülbüz, sıhhatli, hayatı seven, neşeli insanlardı. Yüzlerinde ıstırap ifade eden bir çizgi yoktu. Gözlerinde haz ve neşe taşıyordu. Oturup kalkışlarında hayata hükmeden bir emniyet görünüyordu.

Hile, yalan ve içerden pazarlık gibi geri kalmış ve yahut fesada uğramış cemiyetlerde görülen çirkinlikler bu iklimde tamamıyla meçhuldü.”(s.169)

Ahmet Reşit, hali hazırda bulunduğu İsveç’te adeta bir hayal ülkesini tasvir etmektedir. Batılı bir ülkenin hayatı nasıl yaşadığını yazar şöyle anlatır:

“Burada ne dinî münakaşalar, ne içtimaî dedikodular, ne siyasi mücadeleler vardı. Hükümet gözle görünmez bir hayal gibi kavga, sinir buhranı, silah davası herkesçe meçhul bir efsanevi afetti.

Herkes hayatından, istirahatından, istikbalinden emindi. Herkesin kafası ilimden, musikiden, sanattan ve şiirden nasibini almıştı. İnsanlar hayatlarını ellerine almışlar, başları omuzlarının arasında daima dik gidiyorlardı.

Herkes hakkını biliyor ve onu ihmal etmiyordu. Fakat başkasına ait hakların hududuna da kendi hakkındaki kutsiyet kadar tapıyordu. Medeniyette, sanatta, şiirde, sporda, tekâmülün son kademesine erişen bu millet ne mesuttu.”(s.171)

Gretta’nın İsveçli anne babası Türkler hakkında olumsuz kanaatlere sahiptir. Yazar, bu kanaatleri düzeltmek için olanca gayreti gösterir:

“Pek eski membalardan kalma yanlış ve eksik malumata göre onlar Türkleri bodur, kalın, sakalı göbeğinde ve dışından tırnağına kadar silahlı, daima kan dökmeğe teşne, yarı vahşi bir insan sanıyorlardı. Hatta bunun için kızlarına verdikleri cevapta Paris’te tanıdığı bu Türk’e karşı tedbirli davranmasını bile tavsiye etmişlerdi.

Sonra delikanlının Türk medeniyeti, Türk ırkı, Türk sanatı hakkında verdiği geniş tarihi ve ciddi izahat en son şüphelerini de sildi süpürdü.”(s.174)

Düinkülerin Romanı’nda görüldüğü üzere Batı’nın değerleri yüceltilir, Türklerin de mensubu olduğu Doğu medeniyeti hakkında Batılı karakterlerin şüpheleri silinmeye çalışılır. Bu tutum bir yenilmişlik psikolojisi neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Patron(1935) romanında Suat Rahmi, patronu olan Mr. Grevs ile yaptığı uzun sohbetlerinden birinde konu Doğu ve Batı arasındaki farklılıklardır. Mr. Grevs Doğulu insanı değerlendirir, başarının yolunu gösterir:

“Şark milletleri itaatlidirler. Baştan gelecek her iyi şeyi kabul ederler. Eğer yukarının programı, hesapla, ölçü ile tatbik edilirse halk tabakaları bütün eski

itiatlarını ve göreneklerini bırakır, düşüncelerini, görüşlerini düzeltir ve sizden evvel Avrupa kültürünü benimseyen unsurların iş hayatındaki yüksekliğine galebe çalar. Ben Türkiye'nin bir dost misafiri gibi bunu görmek isterim.”(s.144)

Yazarın incelediğimiz eserlerinde Doğu-Batı meselesinin bir çatışma unsuru olarak olay örgülerinin kurulmasında kullanıldığını görürüz. Bu eserlerde Araplık, Osmanlılık, din, Doğu'nun temsil ettiği değerlerin taşıyıcılarıdır.

Bu taşıyıcılardan Arap milletinin, yazarın eserlerinde olumsuz bir şekilde anıldığını açıklıkla söylemek mümkündür. Onlar cahilliğin, zorbalığın, geri kalmışlığın, ihanetin sembolüdürler.

Osmanlı ise hâlâ saltanat usulüyle yönetilen bir yerdir. İlmin merkezi olarak Doğu'yu görmektedir. Devlet, Mekke ve Medine kuralları çerçevesiyle yönetilmektedir. Batılı usulleri henüz tam anlamıyla benimseyememiştir.

Din ise ilmi sınırladığı, her şeyin sonunu Kitap'a dayandırdığı için yenileyici rolünü kaybetmiştir. Dinin günümüzdeki temsilcileri cahil, kaba, ahlâksız kimselerdir.

Batı'nın değerleri ise olabildiğine yüceltilir. Avrupa şehirlerinde herkes ilimden, sanattan nasibini almıştır. Batı her kulvarda medeniyetin tekâmül seviyesine ulaşmıştır. Onu meydana getiren unsurları parça parça almaya çalışmak yerine tamamını benimsemek gerekir. Batı'da hiçbir problem yoktur. Kimse birbirinin hakkına tecavüz etmez. Yazar bu pembe tabloyu çizerken küçük tenkitlerde bulunmayı da ihmal etmez. *Aşk Politikası*'nda Aysel Fransa hükümetinin, papazların okullarda Zola'nın eserlerini okutmasını engellemesini şiddetle eleştirir.

7.BÖLÜM

7.BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA GELENEK-MODERN ÇATIŞMASI

Gelenek kelimesi, toplumların geçmişlerinden almış oldukları, diğer bir ifade ile tevarüs ettikleri değerler toplamını, toplumların eski devirleri ile aralarında kopmayan bir bağ oluşturan alışkanlıkları ve kültürel mirasları ifade etmektedir. İnsanların geçmişleri ile arasında bir bağ meydana getiren ve onların gelecekteki hayatlarına yön veren, geçmişten almış oldukları alışkanlıklardır. İnsanlar sahip oldukları gelenekleri sayesinde hayatlarını sürdürmektedirler.

Sosyolojik açıdan gelenek; “belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşılardan, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi”¹ olarak tanımlanmaktadır.

“Gelenek, uzun zaman süreçleri sonunda toplumda yerleşen, nesilden nesile aktarılan ve çok fazla değişime uğramayan inançlar, değerler olarak algılanmaktadır. Gelenekler, bir toplumun toplumsal yapısının ve değerler sisteminin anı ve yıkıcı değişimlerden korunmasında önemli bir güce sahiptir. Gelenek normal zamanlarda toplumun kendi kontrolünü ve davranışlarının niteliğini belirleyen bir ölçüt konumunda iken, değişimin yaşandığı durumlarda ise âdeta bir günah keçisine dönmektedir. İşte bu durumu, “geleneğin paradoksu” olarak adlandıran düşünürler vardır.”²

Modern zamanlarda gelenek; çağdışı kalmış, zamanı geçmiş, toplumu sosyal, siyasî ve ekonomik olarak baskı altında tutan bir çeşit istenmeyen bir kavram olarak

¹ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay - Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 258

² Erol Sungur, “Seyyid Hüseyin Nasr’a Göre Gelenek Modernlik”, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.22

algılanmıştır. Geleneği kabul edenler, problemler karşısındaki çözümün onda olduğunu düşünürken, onu reddedenler de bütün problemlerin kaynağı olarak yine geleneği görmüşlerdir. Eğer gelenekler var olmayı sürdürecekse bu ancak sistemin kenarında kalmak ya da yeni modernlik biçimleriyle yan yana bulunmak şeklinde mümkün olmuştur.

Modern kelimesi Batı literatürüne dinî bir bakış açısının sonucu girmiştir. 5.-6. yüzyılları içine alan Hristiyan metinlerinde Latince “modernus” olarak karşılaşılan kelimenin ifade ettiği anlam, geçmiş pagan toplumlarla hali hazırdaki Hristiyan toplumlar arasındaki farklılığa vurgu yapan bir içeriğe sahiptir.

Batı toplumlarıyla bizim toplumumuz arasında gelenekten modernliğe geçiş sürecindeki farklılığı şöyle ortaya koymak mümkündür:

“Modernlik ister istemez, modern öncesi geçmişin tüm kültürel gelenekleriyle arasında bir uçurum yaratmıştır. Fakat bu uçurum Batı’da nispeten daha küçüktür. Batı’nın geleneksel olduğunu söyleyebiliriz, çünkü modern toplumun modern tezahürleri nispeten de olsa Batı’ya ait bir geçmişten, kesintisiz olarak çıkmıştır. Batılı olmayan ülkelerin ve özellikle Müslüman ülkelerin... genel olarak geleneksel olmadıklarını söyleyebiliriz; burada yeni olan, modern olan daha eski köklerden mahrumdur, katkısız biçimde modernidir. Uçurum onlarda çok daha derin ve büyüktür...”³

Modernlik ile ortaya çıkan gelenekten kopuşu Nilüfer Göle şöyle ortaya koyar:

“Batı dışı toplumlarda, gelenek ve modernlik arasında özel bir kopukluktan, süresizlikten söz etmek mümkündür. Sık kullanılan ‘geleneksel toplumlar’ etiketiyle

³ Mustafa Armağan, “Hayali Doğu’dan Hayali Batı’ya”, **Doğu Batı**, 2007, S.2, s.94

ima edilenin aksine, bu toplumların geleneksizleştikleri söylenebilir. Özellikle otoriter modernizasyonun etkili olduğu durumlarda, geçmişten ve gelenekten kopuş daha da radikal olmaktadır. Türkiye ve Çin, gönüllü geleneksizleşmenin örnekleri olarak alınabilir. Geçmişin radikal biçimde reddi, her iki devrimde de ‘yenilik’ adına bir ideoloji haline gelmektedir.”⁴

Modernliğin modern olan toplumlarda içsel bazı farklılıklarının olması, aynı zaman diliminde modernleşme çabasına girenlerin aynı düzeye gelememeleri, gelenekselin bazı toplumlarda dönüşürken bazılarında direnç noktaları oluşturması, yine aynı modernleşmenin bazı toplumlarda yıkıcı etki yaparken bazılarında yapıcı sonuçlar doğurması vb. tartışılmaya devam eden önemli problemlerden birkaçıdır.

Modern olanın gelenekseli nasıl saf dışı bıraktığını, geleneksel davranış kalıplarını nasıl değiştirdiğini şöyle açıklayabiliriz:

“Bireysel olarak daha çok davranış ve alışkanlık değişikliklerinde ön plana çıkan modernleşme, yemek yeme kültürü, giyim tarzları, eğlence anlayışı, meslek seçimi, tüketim alışkanlığı, cinsler arası ilişki biçimlerinde eskinin ya da geleneksel olanın yerine yeni, farklı ve değişik olanın girdiği ve yerleştiği sızmalara yol açmaktadır. Bireysel özne farklı olmaya ve değişime devlet ve toplumdan daha ilgili ve açıktır. Toplum muhafazakâr doğası gereği yeniye ve farklı olana direnç gösterir. Ancak yarar ilkesi ile kırılan kabul etmelere de çoğu zaman hazırdır. El ve beden gücüyle yapılandan daha verimli mekanik aleti kullanmaya isteklidir. Zaman gösteren saat işine yaramaktadır. Fabrikasyon ürünlerinin kolay ve ucuz temini geleneksel olana ilgiyi azaltmaktadır. Tüm bu örnekler toplumun modernleşmeye direnç noktalarını aşındırmakta; kullandığı alet, mal ve hizmetler karşısında eski alışkanlıklar ve davranışlar köklü değişime uğramaktadır.”⁵

⁴ Nilüfer Göle, “Batı Dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Desen”, **Doğu Batı**, 2007, S.2, s.70

⁵ Mümtaz Levent Akkol, “Türkiye’deki Modernleşme Sürecinde Müzik”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.23

Modern olan ile geleneksel olan arasındaki çatışma yukarıda da zikredilen fayda gibi faktörlerden dolayı modern lehine sonuçlanmaktadır. Burhan Cahit Morkaya'da da modernlik her zaman geleneği mağlup edecektir.

Burhan Cahit Morkaya'nın *Aşk Bahçesi*(1925) adlı romanında modern hayatın insanları dönüştüren yönü üzerinde durulur. Sacit'in halası olan Mediha Hanım bu dönüşümün cisimleşmiş hali gibidir. Geleneksel değerlerle büyümüş, yetişmiş olan Mediha Hanım, Şişli'ye taşınması ile birlikte modern hayatın gereklerine göre yaşamaya başlar. Sacit, halasındaki dönüşümü şöyle anlatır:

“Halamın sırası gelince ne cadaloz olduğunu ben bilirim, hele eskiden daha kaba sofı idi. Avrupa'ya gideceğim gün gavur memleketine gidiyorsun, sana bir toplu iğne bile hediye vermem, diye lanet okumuştı. Şimdi salonunda erkekli kadınlı eğlentiler oluyor. Hatta son gidişimde gelenlerin dans etmeleri için büyük salonu parke yaptırdığını gördüm. Ne ise, dünya değişti de bizim kınalı hala mı değişmeyecek.”(s.88)

Romanda Sacit'le Kamuran'ın kadınlar, aile vb. birçok konu etrafında konuştuklarını görürüz. Bunlardan biri de geleneksel aile düzenidir. Eski ailede erkek alabildiğine özgür, kadın ise bir o kadar kısıtlıdır. Geleneğin ördüğü yapıyı Kamuran şöyle anlatır:

“...Eskiden birkaç kadını birden harem dairelerine kapayan erkekler gene dışarıda istedikleri gibi gönüllerini eğlendirirlermiş.

Fakat o zamanki kadınlar erkeğin kendilerine haftada bir iltifat etmesini bile nimet sayacak kadar zavallı mahlûklarmış. Kafesler içinde âdeta besiye konmuş tavuklar gibi yaşatılan eski kadınların izzet-i nefsi o kadar kör, gururları o kadar sağırmış ki hatta rakipleriyle bir sofrada yemek yer, bir çatı altında kardeş kardeş

otururlarmış. Buna tahsil görmüş, dünya görmüş, hayatı anlamış hangi kadın tahammül eder.”(s.132)

Alıntıladığımız kısımların ilkinde gelenekten kopan, modern yaşama biçimlerini benimseyen Mediha Hanım’ın kişiliğindeki kırılmaya tanık oluruz. Avrupa’ya gidiyor diye yeğenini eleştiren kadın, kısa bir süre sonra modern dansa tutkun biri haline gelir. Alıntıladığımız ikinci kısımda ise geleneğin kadını dar bir çember içine aldığı anlatılmaktadır.

Ayten(1927)’de gelenek-modernlik çatışması başkışı olan Ayten’in yaşadığı önemli bir sorundur. Yetiştmesi, yaşaması, hayata bakışı modern bir bireyin tüm özelliklerini aksettirir. Teyzesiyle yaşadığı küçük bir problem onun meseleleri yorumlama tarzını ortaya koyar. Ayten teyzesinin söylediği küçük bir sözden sonra şunları anlatır:

“Günleri denizde, eğlencelerde, serlevhasının, piyanosunun başında geçen bir genç kızın içinden geldiği gibi gülüp eğlenmek de hakkı değil midir? Teyzem beni alacak erkekte bahsediyor. Ben teyzemin yerinde olsaydım, bunu, benim hayat arkadaşı olarak intihab edeceğim erkek diye ifade ederdim. Beni alacak yahut beni verecekleri erkek benden bir şey bekleyemez. Saadeti şüphelidir. Arzularımın arkasında kalan, kim olursa olsun benden bir fedakârlık bekleyemez. Fakat seveceğim bir insan kendisini mesut bilsin. Bu saadet Adnan Bey’in anlatmak istediği gibi yalnız kıskançlıktan ve sadakatten gelmez. Kalplerin öyle heyecanları olur ki onları ne kıskançlık, ne sadakat, ne fedakârlık kelimeleri ifade edemez. Bu bir halettir ki onu ancak seven bilir ve sevilen anlar.”(s.129)

Aşk Politikası(1925)’nda eski kadının konumuyla modern kadının konumu üzerinde fikir yürütölür. Necati’nin amcası olan Hamdi Bey, kadının aile içinde değişen konumunu şöyle anlatır:

“Yüzlerin böyle kalıptan kalıba girdiği zamanda, gönüllerde neler neler olmaz! Zaten ben sana bir şey söyleyim mi, şimdi kadınlar âdeta erkeklere rakip oldular. Eskiden kadın ailenin Dahiliye nazırı idi. Şimdiki kadınlar, Sinyor Mussolini gibi Hariciye, Harbiye, Ticaret, Maliye nezaretlerini de elimizden aldılar. Eskiden erkeğin geliri, gideri, hesabı, kitabı, bilançosu kendine malumdu. Bütçenin amiri, itası kendisi idi. Şimdiki kadınlar, divan-ı muhasebat gibi her hesabı kontrol ediyor...”(s.29)

Hamdi Bey, evlenme sürecinde tâbi olunan gelenekleri şiddetle eleştirir. Eskinin aşk kavramını küçümser, Batılı ülkelerdeki geleneklerle karşılaştırmalar yapar:

“Eskiden bizde evlenmek, körebe oynamak gibi bir şeydi. Sipariş üzerine manifatura almakla, görücü usulü güvey girmek arasında fark olur mu? Bu öyle bir esrarlı vuslat âlemi idi ki; hokkabazla, incesazla aldatılıp sünnet edilmekle, zerde ve pilavla gerdeğe sokulmak arasındaki fark; birinin acısı o anda, ötekinin ıstırapı bütün ömründe çekilmekten ibaretti. Hele eski aşklar, işkenceden başka şey değildi. Uzaktan görünen, kafesten seçilen hayali bir çehre için aylarca gözyaşı döken zavallı gönül fukaraları vardı...

Garplılar böyle değil: Onların kültürü daha başka, bugünkü telakkileri bırak. Daha izdivacın kördüğüm gibi belalı bir bağ olduğu zamanlarda bile onlarda, kadınları, erkekleri daha serbest yaşatacak âdetler, vesileler varmış...”(s.46)

Modern cemiyet hayatı ise tamamen farklıdır. Kadınların ihtiyaç duydukları hareket alanı yavaş yavaş açılmaktadır. Hamdi Bey, bu dönüşümü şöyle anlatır:

“Sonra tabii danslar, müsamereler, türlü eğlenceler var, hep bunlar kadın ile erkeği birbiriyle alıştırmak için ihtiyaçla, zaruretle icat edilmiş şeylerdir. Eskiden yalnız erkeklerin duyduğu çeşni ve çeşit ihtiyacını, şimdi kadınlar da duymağa

başladılar. Ve bugünkü cemiyet hayatı, bunu çok şükür her iki taraf için de temin ediyor. Âlemin nizamı değişiyor. Fakat yavaş yavaş...”(s.46)

Hamdi Bey’in dilinden ilerleyen sayfalarda da geleneğin yergisine devam edilir. Eski devirlerde evlenen erkeklerin yaşadığı zorlukları, kızların yaşadığı çaresizliği Hamdi Bey şöyle anlatır:

“-Ah eski gençlik ah, dedi. Kanımızın en taşkın zamanları, ya bu sokaklarda sürtünmek, ya kafes arkasındaki gölgelerin hayalini kovalamakla geçti. Zavallı Türk kızları. İçlerinde serbest hayatta muvaffak olacak ne kadar malumatlı, zeki olanları vardı. Fakat onların da nasibi kafes arkasında kısmet beklemektir. Günün birinde at pazarında kısarak alır gibi yürüyüşüne, duruşuna, dişlerine, topuk atışına bakılır, beğenilir ve sağır mı dilsiz mi, sinirli mi, akarlı kokarlı mı, horlar mı bilmedikleri bir adamın koynuna verilir...”(s.69)

Geleneksel yapıdan birden sıyrılıp modern olmaya çalışan kızlar ise yaşadıkları uyum sürecinde ne yapacaklarını tam olarak bilemezler. Böyle yeni yetme kızlar değişik tehlikelerle karşı karşıyadırlar. Hamdi Bey bu tehlikelere şöyle işaret eder:

“Ben şimdiki Türk kızlarına da pek güvenmiyorum. Neden dersen, yeni hayata birden bire atıldılar. Bu öyle elbise değişir gibi değildir ki... Yetişmek, pişmek lazım. Geçenlerde bir akşam Maksim’e bir aile gelmişti. Yanlarında iki de genç kızları vardı. Oturuşları, kalkışları her şeyleri iğreti gibi idi. Etrafa âdeta ürkek ürkek bakıyorlar, önlerine getirilen meyveleri nasıl yiyeceklerini şaşıyorlardı. Baktım, baktım içim acıdı. Bu gençler kızlar ne çabuk ele geçirilir, ne çabuk aldatılır öyle değil mi? Dans gibi, içki gibi, sinema gibi baş döndürücü vasıtalar bugün hayata yeni giren Türk kızlarını şaşırtmaya kâfidir...”(s.70)

Hamdi Bey başından birçok aşk macerası geçmiş, tecrübeli bir adamdır. O sahip olduğu bu deneyimle Türk toplumunun sahip olduğu gelenekleri, özellikle evlenme üzerine olanları eleştirir. Erkekle kadının birbirini görmeden yaptığı evlilikleri, görücü usulünü küçümser. Geleneğin getirdiği bu evlenme yoluna karşılık Batılı pratikler Hamdi Bey tarafından yüceltilir. Danslar, müsamereler vb. birçok eğlence kadınla erkeği bir araya getirmek için icat edilmiştir.

Gönül Yuvası(1926)'nda başkişi olan Elvan'ın ise geleneksel yöntemlerle yapılan evliliğe şiddetle karşı olduğunu görürüz. Önünde ise kötü bir örnek olarak arkadaşı Hacer'in evliliği vardır. Hacer bir kaymakamla evlenmiş ve Anadolu'nun çeşitli vilayetlerini dolaşmaktadır. Elvan, görücü usulüyle evliliğe olan nefretini şöyle anlatmaktadır:

“ Hatta dadım ben Şefik Bey'le evlendikten sonra bir yerini getirip söylemişti, meğer daha kızken beni fetvahaneden genç bir hoca istemiş, büyük babamın yetiştirdiği çömezlerdenmiş. Hanım annemin bütün arzularına rağmen bunu hatta bana bile söylemeye sıkılmışlar. İsabet de etmişler. Yoksa kopacak fırtına her halde benim üzerimdeki nüfuzlarından birçoğunu silip süpürecekti. Şimdi anlıyorum, evlilik meselesinde eski zihinle hareket eden anneler ve babalar çok defa evlatlarının bedbahtlığını elleriyle ve arzularıyla hazırlamış oluyorlar. İşte Hacer de bunun bir misali. Mamafih kim bilir belki de mesuttur. Şimdiye kadar talihsizliğine, bedbahtlığına dair bir şey yazmadı.”(s.17)

Adam Sarrafi(1929)'nda gelenek-modernlik zıtlaşması, Hobatzade Tosun'un ailesi ile Lale'nin ailesinin tanışması sırasında ortaya çıkar. Birbirini ilk kez görecekt olan aileler temkinli ve şüphelidirler. Tosun'un annesi olan Fatma Hanım şehirde doğup büyümüş olan Lale hakkında güvensizdir. Fatma Hanım kızı iyiden iyiye inceler, Lale'nin sakin tavırları, masum çehresi endişelerinin gereksiz olduğunu anlamasını sağlar.

Esas çatışma ise yemek masasına geçilmesi ile başlar. Tosun'un ailesi aslen Kayserili olmakla birlikte Konya'da yaşamaktadır. Yemeklerini alıştikları üzere el ile yemektedirler. Kentin çatal bıçağına alışık değillerdir. Bunun yanı sıra Konya'da yemekler yerde yenmektedir. Yemek masası ise onlar için yabancıdır. Masaya oturanların arasında Asiye, Recep, Tosun, Fatma Hanım, Lale ve annesi vardır. Masada meydana gelenler iki ailenin farklılığını ortaya koyar. Yazar masada yaşananları şöyle anlatır:

“Asiye ile kocası birkaç gün süren bütün idmanlarına rağmen yemekte fena halde sıkıldılar. Çünkü sofraya o zamana kadar görmedikleri bir yemek gelmişti. Bu kuşkonmaz idi. Yemek dağıldığı zaman nasıl yiyeceklerini bilmek için etraflarındakilere bakmalarını Tosun tavsiye etmişti. Kuşkonmaz dağılınca Asiye yanında oturan Nevbahar Hanım'a baktı. Hilafı mutat onlar her yemeğı çatal bıçakla yerken bunu elleriyle bir tarafından tutup emerek yiyorlardı. Çaresiz o da onları taklit etti. Biçare kadın yalnız bir noktada hata etmişti. Kuşkonmazı atılacak yerinden tutacak yerde emilecek yerinden tutmuş, özünü bırakıp sapını yemişti.”(s.64)

Yazar, bu sahnede modern bir mekânın dekoru olan yemek masasını kullanmıştır. Farklılaşma bu dekora uyum sağlayamayan Konya insanının düştüğü komik durumla belirginleşir. Yazar modernin yanında yer alır, gelenekseli mahkûm eder.

Konyalı ailenin düştüğü komik durum burada sonlanmaz. Fatma Hanım hayatında hiç görmediğı muzı yemeye çalışırken, çatalla bıçağın zıt hareketleri neticesinde muz perdeye kadar fırlar.

Taraflar anlaşmış, gençlerin düğünü yapılmıştır. Asıl büyük mesele gerdek gecesinin sonrasında ortaya çıkar. Tosun'un annesi zifaf odasının kapısında beklemektedir. Anadolu geleneklerinden olan gelinin bekâret müjdesini almaya

Çalışma, Fatma Hanım tarafından temsil edilir. Fatma Hanım ile Lale'nin annesi arasında yaşananlar şöyle anlatılır:

“Fatma Hanım meramını gözleriyle, halleriyle, işaretleriyle anlatmak ister gibi bir şeyler yaptı, fakat Büyük Hanım'ın bir şey anlamadığını görünce mırıldandı.

-Gelinim dedi, gelinimin bekâret müjdesi!

Büyük Hanım kıpkırmızı oldu. Bu hal utanmaktan ziyade hiddetlenmekten geliyordu. Elmas gibi kızının iffetinden şüphe edilmesi bu temiz ve kibar kadını müteessir etmişti...”(s.69)

Gecenin ilerleyen saatlerinde olan olur. Tosun, zıfâf odasından şiddetle çıkar. Lale, Tosun'un umduğu gibi temiz biri değildir. Tosun odanın kapısının önünde haykırmaya başlar:

“-Sen bana baksana küçük hanım, bana adıyla sanyla Kayserili Hobatzadeoğlu Tosun derler. Ben öyle nezaketle, maydanozla kül yutmam. Kadının yüz akı dilinin nezaketinden değil, ırzının bekâretinden bellidir. Biz sizin gibi Frenk kırması çıtkırıldım hanımları çok gördük, işittik... Ama böyle kafese gireceğimizi beklemezdik. Tuuuuh, yazıklar olsun, emeklerime, ümitlerime. Lanet olsun, yuh olsun! Acı acı ağlayışlar, sert sert kapı kapanışlar içinde paltosu omzunda, yakalık, boyunbağı elinde korkunç, kalın bir hayaletin sokak kapısını açıp çıktığı, hırslı hırslı merdivenleri indiği görüldü.”(s.72)

Olay, Tosun tarafından yanlış anlaşılmıştır. Tıpta sıkça görülen bir durum sonucu Lale bekâretini yitirmemiştir. Yazar, bu durumun sonucunda geleneği şöyle mahkûm eder:

“Bu acıklı hikâye, basit düşünceli, geri fikirli batıl akidelere saplanıp kalmış bir adamın ince terbiye görmüş, iyi yetişmiş bir genç kıza irtikâp ettiği bir facia idi.”(s.73)

Bu gecenin sonrasında Lale ve ailesi namuslarını ispat etmek için mahkemeye başvururlar, Tosun’dan tazminat isterler. Lale’nin muayene sonuçları mahkemeye sunulur, bir yanlış anlamamanın olduğu raporlarla ortadadır. Yazar, bu hadisede geleneğin sebep olduğu olumsuzlukları modern bir araç olan tıp raporlarıyla bertaraf eder. Yazar, durumu şöyle anlatır:

“Bunlar hususi aile doktorunun, tıp fakültesi nisaiye müderrisinin, nihayet hükümet tabibinin müşahede tetkik raporları idi ki hepsi müttefikan bu hadisenin tıbbî ve fennî bir zaruret neticesi olduğunu sarahaten ispat ediyordu. Bilhassa fakülte nisaiye müderrisinin bir fezleke halindeki raporu bakirelerde tesadüf edilen bu vakaların zannedildiğinden pek fazla olduğunu, hatta genç kızlarda eser-i bekaret görülmeden ve tam bir hadise-i takarrüp vaki olmadan hamile kalmak gibi umumî telakkilere göre hayret ve ademi emniyetle karşılanacak müşahedelere pek çok rast gelindiğini o kadar o kadar muknî, fennî ve ilmî şekillerde ispat ediyordu ki ret ve inkara imkan bırakmıyordu.”(s.79)

Olayın tamamen açıklığa kavuşmasına rağmen Tosun taassubun etkisinden kurtulamaz. Bildiğini okumaya devam eder, “-Ben adam sarrafıyım, diyordu. Ben maldan anlarım, raporları maporları külahıma anlat, çürük tahtaya basar mıyım ben!”(s.82) diyerek ortalığı karıştırır.

Tosun mahkemenin sonucunda tazminat ödemeye mahkûm edilir, aynı zamanda Lale’nin iffetine sürülen leke temizlenmiş olur. Tosun, olaydan bir süre sonra yeniden evlenmeye çalışırken başına daha büyük bir bela alacaktır. İstanbul’un gözde hayat kadınlarından Benli Şukufe Tosun’a tuzak kurmuştur. Benli Şukufe,

ameliyatla bekâretine yeniden kavuşur, olayda modern cerrahî yöntemler gelenekten gelen taassubun yerilmesinde kullanılır. Yazar, durumu şöyle anlatır:

“Öyle maharetli ebeler ve kenarda köşede yalnız böyle ince, esrarengiz işlerle uğraşan öyle üstat doktorlar var ki yüksek ücretler mukabilinde en biçare uzuvlara taze bir gonca şekli veriyor, en hırpalanmış vücutlara velev muvakkat olsun can ve hararet bahşediyorlardı. Bunların bir kısmı fennin keşfettiği en son marifetleri böyle ciddi ve aklî noktalarda tatbik etmekte büyük bir ihtisas gösteriyorlardı.”(s.104)

Son olarak Tosun’un sahip olduğu anlayışın, geleneklerin yazar tarafından değerlendirilmesi yapılır:

“Tırnaklarının ucuna kadar atavizmin tesirinden kurtulamayan, yeni hayatın hareketine ayak uydurmakla beraber ırsî telakkilerden, itiyat haline gelen göreneklerden sıyrılamayan Hobatzade Tosun bildiği, gördüğü gibi yapılan bu düğün gecesi gelinde aradığı yüz aklığını, bütün aklığını bütün belagâtiyle buldu.”(s.111)

Romanda Tosun’un geleneğin getirdiği değerlerden biri olan namusa olan düşkünlüğü yerilir. Tek amacı namuslu bir kadınla evlenmek olan Tosun, cahilliği sonucunda Lale’nin bakire olmadığını düşünerek ortalığı birbirine katar. Karısını boşamayı kafasına koyan Tosun, uzun bir süreç sonucunda boşanır. Yazar, kurguda Tosun’un namusa olan bağlılığını yermek için onun Benli Şukufe isimli bir hayat kadını ile evlenmesini sağlar. Bu evlilik sonunda yazar yergiyi bırakır, hatta karakteriyle alay eder.

Köy Hekimi(1932)’nde geleneksel metinleri okuyan bireyden modern metinleri okuyan bireye olan dönüşüme Emine’nin şahsında tanık oluruz. Bu dönüşümde Emine’ye yanında bir süre kaldığı Neveda Hanım yardımcı olur.

Okudukları sayesinde yaşadığı köyde hayattan kopuk bir dünya kurar. Suat Naci'yle yaşadığı gayri meşru ilişki ise yaşadığı çevrenin sınırlarını yıkma çabasıdır. Emine'yi ölüme sürükleyen dönüşümü sağlayan eserleri yazar şöyle zikreder:

“Genç kadın hayatı anlamış, gönül sevgileriyle, ihtiras hezeyanlarının bütün zevklerini tatmıştı. Onun terbiyesiyle yetişen Emine ondan yalnız Emile Zola'nın eserlerini, Lafonten'in efsanelerini değil Pol Margrit'in yeni asır kadınına daimi bir zevk ve şehvet sarhoşluğu içinde gösteren romanlarını da okumuş öğrenmişti. Fakat gençliği ve toyluğu onu bu esrarına vakıf olduğu âlemin heyecanını hissettirmemişti. Henüz atavik tesirler altındaydı...”(s.196)

Geleneksel terbiye ile yetişmiş olan Tosun'un dilinden Emine'nin farklılaşması şöyle anlatılır:

“O Allah'ın bir melaikesi... İşi gücü kitap okumak... Bazen takılıyorum, bu kadar okuyacağını bilseydim, seni Bucak'taki mektebe hoca yapmak için bizim beye söyledim, diyorum. Ona gazete, kitap götürdün mü düğün bayram ediyor, âlemin kızına al basma, taşlı tarak, uzun çorap götürsen öpüp de başına koyar, bizimkine bir defa kasabadan tam bir top basma aldım, yüzü bile gülmedi. Bizim köyün kızları dersin vallahi basmaya bayılırlar, Emine'yi sorarsan kumaş götür makbule geçmez. Allah'ın bir acayip insanı dedim ya...”(s.241)

Suat Naci, görev yaptığı kasabanın geleneksel yapısının problemlerinden dert yazar. Bir yanda insanların cahilliğinden ve taassubundan kaynaklanan zührevi hastalıklar, diğer yanda eski usul tedavilere bağlanıp sağlığından olanlar vardır. Suat Naci gözlemlerinden elde ettiği sonuçları şöyle anlatır:

“Genç doktor Anadolu’nun bu yarı ücra kasabasında sıtma gibi, zührevi dertler gibi salgın halindeki hastalıklardan başka, heybetli bir vakaya tesadüf etmiyordu. Derdini daha ziyade eski adetler; eski tertip ilaçlar ve hatta dualarla geçireceğini zanneden bir kısım cahil insanlar en mühlik hastalıklarını doktora söylemekten çekiniyor, bazen ani bir sekteyle, bazen etrafını da zehirleyen mülevves bir faciayla hayatlarını kaybediyorlardı.”(s.51)

Suat Naci, kasaba insanının geleneksel düşünce yapısından, bu yapının aksaklıklarından nefretle bahseder:

“Suat Naci kasabanın üzerinden bir samyeli gibi esip geçerek en gürbüz delikanlıları nesilleri körletecek bir illetle harap eden o muzır ve mühlik kadına çok lanet etti. Fakat bu laneti, gençlik arzularını ihmal ve istihfaf ederek gayrı meşru münasebetler için akla ve ihtiyaca en yakın tedbirleri bulmayı namussuzluk addeden kasabanın mutaassıp ve cahil erkânı için duyduğu nefret kadar değildi.”(s.67)

Romanda geleneksel değerlerle modern bilginin Tosun’un ruh dünyasında nasıl bir çatışma yarattığına şahit oluruz. Çatışmayı yazar şöyle anlatır:

“Tosun asker ocağında gözü açılmış, pişkin, olur olmaz şeye inanmaz, mert bir delikanlıydı. Fakat bütün bu yarım ve iğreti görgülerin altında köklü bir ilk terbiye tesiri ve atavik bir taassup hissi vardı. Bu hisler ve bu temayüller tekrar köye dönüp eski hayatına karışınca yeniden kuvvetlendi. Sonradan öğrendiği şeyleri tekrar unuttu. Eski itikatları, temayülleri kuvvetlendi. Doktorun ilimden ve bilgiden gelen telakkilerini kabul etmekle beraber imamın kürsüden vaaz eder gibi söylediği kat’i fikirleri de yabana atamıyordu.”(s.296)

Romanda geleneksel değerleri farklı bir gözle değerlendiren karakter Suat Naci'dir. Tıbbiye'yi bitirip geldiği Isparta'nın Bademli kasabasındaki yapıyı gözlemler. Bu gözlemleri neticesinde kasabalıların sahip oldukları geleneksel yaşama biçimlerinin aksayan taraflarını eleştirir. Eski tedavi usulleri, cinselliği sınırlayan adetler, zührevi hastalıkların nedenleri gibi birçok konuda eksiklikleri görür ama yapıcı şeyler söylemez.

Patron(1935) romanında geleneksel çocuk yetiştirme usulleri yerilir, modern bir aktivite olan sporu öne çıkarmanın gerekliliğini yazar şöyle vurgular:

“Bu yetiştirme ve görme terbiyesi idi. İnsan kıymetini bilmek meselesi idi. Türk cemiyetinde de sporu böyle millî terbiyeye millî adetlere tekrar ve yeni şekil ile almak lazımdı. Doğan çocuğu adeta büyümesin diye kundaklara saran, vücuduna su yüzü göstermeyen, üşümesin diye ambalaj yapar gibi bohçalara, fanilalara saran Türk kadının bu görgüsünü kafasından koparıp atmak lazımdı.”(s.291)

Sevenler Yolu(1937)'nda geleneksel evlenme usullerinden yazarın diğer romanlarının aksine olumlu bir şekilde bahsedilir:

“... Kızgınlığından beri erkeklere karşı garip bir titizlik hissetmişti. Bu belki de eski terbiyenin tesiri idi. Ahmet Melih'le evlenişi de sevgi neticesinde olmamıştı. Eski klasik evlenme... Bu evlenmelerde belki de sevgi yoktu, samimiyet yoktu. Fakat onların yerine hislere ve itiyatlara da hâkim olan öyle kuvvetli bir inanış vardı ki az bir zaman karı kocaya birbirinin hakiki eşleri olduğu kanaatini veriyordu.”(s.19)

Geleneksel hayattan modern hayata geçmek isteyen bireylerin bocalamaları Morkaya'nın romanlarının bir parçasıdır. *Köy Hekimi*'nde Emine, *Aşk Bahçesi*'nde

Mediha Hanım, *Adam Sarrafi*'nda Tosun bu bocalamaları en ağır yaşayan bireylerdir.

Köy Hekimi'nde geleneksel değerlerle yetişmiş Emine, Tosun gibi karakterlerin içine düştükleri kaos anlatılır. Geleneğin kısıkacından kurtulmak isteyen Emine kocasını aldatmakla bir hata yapmış, Tosun ise çok sevdiği karısını başkasıyla yakalamanın öfkesiyle onu öldürmüştür.

Yazarın romanlarına baktığımızda gelenek- modernlik probleminin evlenme usulleri etrafında tartışıldığını görürüz. Şinasi'nin *Şair Evlenmesi*'nden bu yana devam eden görücü usulü evlilik eleştirisini yazarımız da devam ettirir. Bu usulün zararları *Adam Sarrafi*'nda olduğu gibi rastlanması az bir olaya yer verilerek vurgulanmaya çalışılır. *Aşk Politikası*'nda ise bu tip evlilikleri tenkit eden Hamdi Amca adında hayatı çapkınlıkla geçmiş bir adamdır. Hamdi Amca, birbirlerini görmeden, kafes arkasından severek yapılan evliliklerin sağlıksızlığını anlatmaya çalışır.

8.BÖLÜM

8. BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN ROMANLARINDA SERBEST ÇALIŞMA HAYATI

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki ekonomi siyasetini ortaya koymadan önce Osmanlı’dan devralınan yapıya bakmak gerekecektir. Bu dönemde tamamen devletin kendi araçlarına dayalı, atıl, verimsiz bir ekonominin olduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyet öncesi ekonomik hayatın tablosunu genel olarak şöyle çizebiliriz:

“19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında katıldığı savaşlar sonucunda çok zayıflayan Osmanlı Devleti, son günlerinde ekonomik yönden çökmüş bir ülke görünümünde idi. Savaşların finansmanında iç kaynaklar yetersiz kalmış ve yüksek miktarda borçlanmaya girilmişti. Ülkenin ekonomisi, insan gücü, sanayi, tarım, dış borçlar, ulaşım, millî üretim gibi her açıdan perişan bir durumda idi. Onlarca yıldır süren savaşlar sonrası, birçok işyeri kapanmış, üretken erkek nüfusu azalmış, çocuk ve yetişkin ölümlerinde artışlar olmuş, aileler parçalanmış, göçler nedeniyle işsizlik had safhaya varmıştı. Mevcut kaynaklar önemli ölçüde ordunun emrine verilmiş ve savaşlar sonucunda bu kaynaklar da tükenmişti. Birinci Dünya Savaşı sonlarında Anadolu’da sanayi adına sadece iki tane askeri amaçlı fabrika ve 282 adet küçük çaplı atölye bulunmakta idi.”¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımın ekonomideki yeri oldukça büyüktü. Bu nedenle ilk ekonomik reformlar tarım sektöründe yapılmıştır. Tarım alanındaki reformların en önemlisi, mahsulün onda birinin vergi olarak ödenmesi demek olan aşar vergisinin 1925 yılında kaldırılmasıdır. Ayrıca, 1925’te çıkarılan bir kanunla köylülere bedelini yirmi yılda ödemek üzere toprak dağıtılmıştır.

¹Ali Coşkun, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi”, **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, Kasım 2003, S. 4, s. 72-77.

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet, temel tüketim ve ara malları alanında ithal ikamesi sağlamak amacıyla un, şeker, pamuk, kömür, demir ve akaryakıt üretimine özellikle öncelik vermiştir. Bu temel malların yurt içinde üretilmesi ve dışa karşı bağımlılığın kalmaması hedeflenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri iktisadî kalkınmanın önemini fark etmiş ve siyasî bağımsızlığın ancak iktisadî bağımsızlık ile mümkün olabileceğini görmüşlerdir. Bu bakımdan kendine yeterli millî ekonomi yaratmak istemişlerdir. Millî ekonomi ise Türk müteşebbislerine dayalı olacaktır. Yönetici kadro özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin Türk müteşebbisleri sayesinde kalkınabileceğine inanmaktadır. Yönetici kadro aynı zamanda Türk müteşebbislerinin ekonomik güç açısından zayıf olduğunu ve himayeye muhtaç bulunduğunu da bilmektedir. Geçmiş yılların tecrübeleri ise bunların desteklenmesini bir mecburiyet haline getirmiştir.

İlk Türk iktisat kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihlerinde İzmir’de toplanmıştır. Birinci İktisat Kongresi’nde çiftçi, sanayici, tüccar, işçi temsilcilerinden oluşan 1135 delegenin ortak çalışmaları sonucunda, "Misak-ı İktisadî Esasları" belirlenmiştir. Her kesimden insanın sorunlarının ortaya konduğu ve çözüm yollarının arandığı bu kongrede alınan kararlarda, ülkenin siyasî bağımsızlığının iktisadî bağımsızlıkla güçlendirilmesi ve Türk girişimciliğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Cumhuriyetin ilk beş yılındaki uygulamalar da kongrede alınan kararlar yönündedir. Kongrede, özel girişimcilerin desteklenmesi, yatırımcılara kredi sağlayacak bankaların kurulması, hammaddesi yurt içinde olan endüstri kollarının kurulması, günlük tüketim mallarına öncelik verilmesine, önemli kuruluşların millîleştirilmesi ve kendi limanlarımızda kabotaj hakkının kullanılması gibi kararlar alınarak yeni hükümetin malî ve iktisadî politikasının temelleri atılmıştır.

Kongrede söz alan dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat Bey izlenecek politikayı şu şekilde belirtmektedir:

“Yeni Türkiye, muhtelit bir iktisat sistemi takip etmelidir. İktisadî teşebbüs kısmen devlet ve kısmen teşebbüsü şahsî tarafından deruhte edilmelidir. Mesela

büyük kredi müessesatını, sanayi teşebbüsatını ilahirihi devlet idare edecektir. Çünkü memleketimizin iktisadi vaziyeti bunu istilzam ediyor.”²

Takip edilen ekonomik anlayışı Mete Tunçay şöyle değerlendirir:

“İlk dönem liberallik yaklaşımı girişimci bir sınıfın oluşturulması düşüncesine dayanır. Bu dönem Türkiye için henüz liberal bir ekonomik anlayışın içselleştirilmesinden söz edilemez. Fakat “anti-kapitalist olmaksızın anti-emperyalist” bir niteliğe sahip olan kurtuluş savaşından sonra tutulan çağdaşlaşma yolunda ekonomik olarak Batıya benzemekte-kapitalist kurumların oluşturulması ve devlet tarafından desteklenmesinde- bir sakınca görülmemiştir.”³

1923-1929 Döneminde İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar ile ekonomik yapı ve kurumlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönem içerisinde kısmî bir liberal yapı kurulmuştur. Devlet özel sektörü yatırım yapmaya teşvik edecek çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemeleri gerçekleştirmekle birlikte doğrudan ekonomik yatırımlara girişmemiştir.

Kongre kararları özel teşebbüse dayalı, himayeci ve milliyetçi bir iktisat politikası öngörmekte ve devletin özel teşebbüsü korumasını, desteklemesini istemektedir. Kongre sonrasında uygulanan millî iktisat politikasının gayesini şöyle açıklamak mümkündür:

“Millî İktisat’a yönelişin en belirgin uygulanış şekli devlet tekellerinin imtiyazlı özel şahıs ve şirketlerce işletilmesi uygulamasıdır. Millî iktisat politikasına

² Salih Erceyes, “Tarihî Açıdan Atatürk Dönemi İktisat Politikaları”,Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.27

³ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931**,İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.188

yönelişin nedeni millî müteşebbisin gücüne inanış değil, bir millî müteşebbis sınıfı oluşturmak ve devletin kaynak yetersizliğidir.”⁴

Kongrenin aldığı kararlar ile birlikte Türkiye’nin uygulayacağı ekonomik model liberal kapitalizm olarak belirlenir. Devletin özel sektöre yardımcı olmak için aldığı bütün önlemlere rağmen, özel teşebbüs kendisinden beklenen performansı sağlayamamıştır. Fakat Cumhuriyet döneminde birtakım olumsuz faktörlere rağmen önceki döneme nispetle özel teşebbüs sayısında büyük bir artış sağlanmıştır. Buna dayanarak bu dönemdeki müteşebbis sınıf yaratma politikasının, müteşebbis sınıfın gelişmesine olumlu katkılarda bulunduğu söylenebilir. Devlet desteği ile ortaya çıkmaya başlayan müteşebbis sınıfın davranış özelliklerinin bu gelişimi yavaşlattığı söylenebilir. Bunların başında kolay yoldan kazanç temin etme, kurumsallaşmaya gereken önemi vermeme, risk yüklenmekten kaçınma, evrensel girişimci niteliklerine sahip olmama gibi özellikler gelmektedir.

1930 Yılı, Cumhuriyet dönemi Türk ekonomisinde bir dönüm noktasıdır. 1929 Krizi sonrasında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de, devletçi, müdahaleci ve korumacı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. 1923-1929 Yılları arasında özel sektör girişimlerini teşvik eden politikaların ülke kalkınmasında yetersiz kaldığını düşünen iktidar partisi CHP, 1931 yılında programına devletçiliği almıştır. 1930 Sonrasında devlet, kapalı bir ekonomik politika izlemeye ve devletçiliğe yönelmeye başlamıştır. Bu nedenle, Türkiye’nin iktisat tarihinde 1930’lu yıllar ‘Devletçilik’ dönemi olarak geçmektedir.

Burhan Cahit Morkaya, eserlerinden birkaçını devletin özel teşebbüsü destekleme siyaseti çerçevesinde kaleme almıştır. *Patron, Kır Çiçeği, Düğün Gecesi* romanlarında karakterlerin bu fikri temsil edecek kabiliyette olmalarına dikkat edilir. Karakterlere söylenen sözlerle bu fikrin açık bir şekilde propagandasının yapıldığı görülecektir.

⁴ Erceyes, A.g.e. s.30

Burhan Cahit Morkaya'nın romanlarında yeniden kurulmaya çalışılan iktisadî hayat, işlenilen önemli konulardan biridir. İş hayatının kuralları, bu hayattaki zorluklar okuyucunun yönlendirilmesi için detaylarıyla işlenir. Bu detaylar bir nevi *Robinson Cruseo* romanında yer alan, adada hayatta kalma yolları gibi, ticaret hayatında iş yapabilmenin kurallarını anlatır.

Bunun yanında Türkiye'nin devlet önderliğinde, tarıma dayalı ekonomisinden serbest ticarete dayalı ekonomiye geçiş sürecini, bu süreçte yaşanan sancıları romancımızın eserlerinde görmek mümkün olacaktır.

Adam Sarrafi(1929) romanında çalışma hayatına, ticaretin işleyiş usullerine ait birçok pasaj bulunur. Karakterlerin serbest iş hayatını memurluğa tercih etmeleri özendirici bir şekilde anlatılır. Hobatzade ailesi manifaturacılık yapan Kayserili bir ailedir. İşlerini daha da büyütmek için işyerlerini Konya'ya taşırlar. Yazar, Hobatzadelerin mağazasındaki işleyişi şöyle anlatır:

“Hobatzadelerin büyük manifatura mağazasında bu faaliyet hemen hemen aynı suretle devam ederdi. Denkler, balyalar girer çıkar, gümrükçüler, komisyoncular, simsarlar, tellallar birbirini kovalar. Mağazanın loş, camekânla bölünmüş daracık odasında Hobatzade Tosun Bey bütün bu faaliyetin dimağı gibidir. Mavi elektrik aydınlığında çekler imzalar, bonolar yazar, kâtiplerini kontrol eder, telefonla sağa sola emirler verir, yorulup usanmadan çalışır.”(s.4)

Ailenin reisi olan Recep Efendi anî bir şekilde ölünce, işler Tosun ve Recep'e kalır. Bu iki kardeş idadî tahsili görüp mağazada çalışmaya başlamışlardır. Babalarının ölümü işleri biraz sarsmış olsa da iki kardeş birlik olurlar, sıkıntılı bir süreç olan miras işini üvey annelerine nakit para vererek hallederler. Konya'nın en işlek yerinde mağazalarını açan kardeşler, işlerini kısa sürede büyütürler. Bu süreci yazar şöyle anlatır:

“İşler az zamanda genişledi. İki kardeş birkaç kere İstanbul’a gelip alışverişi membaından tetkik ettiler. Manifatura işinin hangi ellerde ne vasıta ile döndüğünü gördüler.

Konya’daki mağaza mevkiini kuvvetlendirince iki kardeş işleri biraz daha genişletmekte mahzur görmediler.”(s.6)

Bir süre sonra Tosun, Konya’daki mağazayı kardeşi Recep’e bırakarak İstanbul’da yeni bir işyeri açar. Burada da işleri yaver giden Tosun, kısa sürede Avrupa ile ticaret yapar hale gelir. Yazar her şeyi bilen bir göz olarak ticaretin sırlarını verir, Anadolu’daki ticarî hayatı anlamaya yardım eder:

“Ticaret işleri de hayatın diğer meslek erbabına gösterdiği tali ve tesadüf gibi manevi cereyanlara tabidir. Fırsatlardan istifade etmek, müşkil zamanlarda mukavemet etmesini bilmek her sanatın esrar zannedilen marifetlerindendir.

O sırada manifatura piyasasında kuvvetli bir hareket vardı. Bu piyasa iç Anadolu’da bereket olup olmamasına bağlı idi. Mahsul iyi olur, köylü tohumluğundan fazla kalan malını satarsa ilk yapacağı iş hemen Ayşe’sine Fatma’sına bir top kaput bezi almak olurdu.”(s.12)

İlerleyen sayfalarda İstanbul ticaret piyasasının hangi dinamikler üzerine şekillendiğini öğrenir, Tosun’un firmasının nasıl büyüdüğüne şahit oluruz. Yazar, bu süreci şöyle anlatır:

“İstanbul’da daha sıkı bir rekabet vardı. Fakat Türk tüccarlar arasında birbirine destek olmak için samimi bir el birliği vardı. Bu beraberlik ve Anadolu’nun ikinci derecedeki tüccarlarının burada hemşerileriyle alışveriş etmeğe başlamaları bu rekabeti hafifletiyordu. Hobatzade firması böyle adım adım işini büyütüyor, sermayesini artırıyor, piyasanın mühim bir evi olmaya başlıyordu.”(s.13)

Roman, Hobatzade ailesinin nasıl zenginlediğini, ticaretle söz sahibi haline gelişini bize anlatır. Ailenin Kayserili olması önemli bir detaydır. Tosun babası ölünce işleri eline alır, ticarî zekâsı sayesinde kısa sürede başarılı olur. Tosun'un ticarî hayattaki ilerlemesine tanık olurken, Anadolu piyasasının işleyişini öğrenir, İstanbul'daki tüccarların dayanışmasının rekabetin yıkıcı etkilerini azalttığını görürüz.

Düğün Gecesi(1929)'nde Türkiye'nin iş hayatını yönlendiren şirketlerin kıyasıyla rekabetine tanık oluruz. Bir şirketin başında Cevdet Bey, diğer şirketin başında ise Ahmet Sami Bey vardır. İlk olarak Antalya- Burdur tren yolu ihalesi için karşı karşıya gelen iki iş adamının rekabetine şahitlik ederken, yeni yeni teşekkül eden serbest ticaret hayatının inceliklerini de öğreniriz. Cevdet Bey'in ihale haberini aldıktan sonra yaşadığı zorlukları yazar şöyle anlatır:

“Zaten bu gibi büyük sermayeye lüzum gösteren işleri çevirecek adam azdı. Avrupa'dan sermaye sahibi büyük gruplar bulmak, kuvvetli bir fen heyeti teşkil etmek ve aynı zamanda devlet dairelerinde yapılan münakasaları idare etmek kolay mesele değildi.”(s.20)

Cevdet Bey'in sahip olduğu arkadaş çevresi onun iyi bir iş adamı olmasında etkilidir:

“Cevdet Bey'in iş hayatında olduğu kadar politika âleminde de tanıdıkları pek çoktu. Politika âleminde dostları ve hatırı oluşu iş hayatında ahbap kazanmasına mı yardım ediyor, yoksa iş piyasasında kuvvetli bir mevki oluşu siyasi dostların artmasına mı yardım ediyor, burası meçhuldü.”(s.20)

Cevdet Bey ticaretin tüm inceliklerine vakıftır. Hesaplarını belli bir düzen üzerine kurar, yatırımlarını inceden inceye tartarak yapar. Cevdet Bey’in parasını ustalıkla nasıl idare ettiği romanda şöyle anlatılır:

“Kendi hususî hesaplarını ayrı tutardı. Şirket hesabına yaptığı işlerle böyle elden gelen hatırla, rica ile, dost sözüyle çıkardığı işlerin komisyonunu şahsî hesabına geçirirdi.

Ve onun hakiki servetini en samimi arkadaşları bile bilmezlerdi... En yakınları bile onun çok parası olduğunu zannederlerdi. Hâlbuki Cevdet Bey işine yarayacak kadar muayyen miktar para olarak bankada emrine amade tuttuğu halde kazancının çoğunu daha fazla kâr getiren esham ve tahvilat üzerine, biraz da emlak üzerine yatırıyordu. Son Avrupa seyahatinde İsviçre’de istirahat ettiği sırada Mon Blan’da yapılan oteller şirketinin birçok hisse senedini almıştı. İki yüz bin liraya yakın bir parasını buraya bağlamıştı. Ve bu şirket daha ilk zamandan o kadar temettü veriyordu ki tesadüfün yardımıyla eline geçirdiği bu fırsatı hatırladıkça memnun oluyordu.”(s.76)

İstanbul’un ticarî hayatında ön plana çıkan birçok olumsuzluk da vardır. Yurtdışına mal satan bilinçsiz bir tüccarın kâr yapmak uğruna ülkenin itibarına nasıl zarar verdiği, Mebus Hidayet Bey ile Sedat Ali arasında geçen şu diyalogla anlatılır:

“Mebus Hidayet Bey esefli esefli başını salladı:

-Biliyor musun, geçen sene Hamburg’a zeytinyağı yollayan bir tüccarımız fiçıların bir çoğuna yarı yarıya su doldurmuştu. O ne skandaldı yarabbi!Sedat Ali hiddetle söylendi:

-Çok kötü şey... Avrupa’yı bir kere aldatır... Fakat bu yüzden Türkiye ile muamele yapanların da gözü açılır... Bir parti malda hile yapıp birkaç bin lira kazanacağım diye bütün bir memleketin ticarî haysiyetini kirletmek cinayettir vallah!”(s.87)

Romana göre ticaretin temel kurallarından biri de işi elde edebilmek için her şeyin mubah olduğudur. Cevdet Bey, rakibi olan Ahmet Sami Bey’i bertaraf edebilmek için karşı tarafın muhasebecisi olan Fahir’i satın almaya çalışır. Cevdet Bey, Fahir’e şöyle bir teklif yapar:

“Mesela farz edelim, siz bugün Ahmet Sami Bey’in yanında çalışıyorsunuz. Ahmet Sami Bey sizi istediğiniz gibi memnun bırakmıyor. Bu sırada biri çıkıp size diyor ki: “Bu yazıhaneden bu şeraitle ne kadar çalışsan alacağı gene ayda seksen, yüz lira maaştır. Gel sana ben on bin lira birden vereyim. Bu işine gene devam et, fakat bana bu yazıhaneye ait bir dosyadan bir tek kâğıt vereceksin!”(s.110)

Fahir teklifi kabul eder ve parayı alır. Fakat ilerleyen sayfalarda öğreniriz ki Fahir durumu patronuna da haber vermiş ve ondan da bu bilgiye karşılık aldığı on bin lirayla kendi işini kurmuştur. İhalenin sonucu açıklanır, Cevdet Bey hüsrana uğramıştır. Ama yine de Fahir’e kıyamaz çünkü o da menfaatine uygun bir iş yapmıştır. Cevdet Bey’in aldığı imzasız bir mektup ise âdeta ticarete gireceklere bir ibret dersi verir:

“Efendim büyük işlerde küçük adamlara kıymet vermek bazen insanı hataya düşürür. Emniyet ederek hem on bin liranız, hem de bu münasebetle büyük bir işinizi kaptırdığınız Fahir, teklifinizi efendisine ifşa ederek ondan da size yanlış şifreler vermek mukabilinde on bin lira almış ve kazandığı yirmi bin lira ile serbestçe iş yapmak üzere bugün İzmir’e hareket etmiştir. Hayatının ilk adımında bu muvaffakiyetini gösteren gencin sizin gibi kıdemli ve kurt olmuş iş adamlarını kafese koyması, muvaffakiyetini bu gibi işlerde hile ile temin edeceklere bir ders-i ibret olmalıdır.”(s.196)

Cevdet Bey'in hüsrânı ilk zamanlar onda bir üzüntüye yol açar fakat gelen bir haber onu yeniden sevince boğar. Demiryolu ihalesinden sonra liman ihalesi verilecektir. Bu çok gizli bilgi Nusret Bey tarafından Cevdet Bey'e ulaştırılır. Diğer bir önemli haber ise Sedat Ali ile Mebus Hidayet'ten gelir. Demiryolu ihalesini kazanan grup bu ihaleye giremeyecektir.

Serbest ticarî hayatın kaidelerinden biri de medyayı iyi kullanmaktır. Toplumu yönlendirmek için yegâne vasıta olan gazete önemlidir. Gazetecilerin ihale işlerinde, kitleleri yönlendirip şirket hakkında olumlu kanaat yaratmak için para aldıklarını, Cevdet Bey'in yakın arkadaşları arasında geçen şu diyalogla öğreniriz:

“-Sedat Ali böyle meselelerde bir tarafa atıldığını görünce mim koyar, fırsatı bulunca yükletir.

-Ne olacak gazeteci değil mi?

-Ne yaparsın monşer. Onların da işi o... Biliyor musun, geçenlerde Fransa'da yeni bir banka açılıyordu. Tesisat masrafı olarak bütçenin ilk hanesine matbuat ismi altında beş yüz elli bin frank koymuş.”(s.120)

Sonunda gazeteci olan Sedat Ali'ye konu açılır:

“Sen Cevdet'in grubunu terviç eder bir iki yazı yazarsın, bu grubun şimdiye kadar yaptığı işlerin ne kadar temiz ve muntazam olduğunu söylersin. Cevdet sana bir iki vesika verir. İnşallah bu iş de onun lehine neticelenir...”(s.127)

Yazar, iş toplantılarının yapıldığı mekânlara da sözü getirir. Bu mekânlar iş adamları, diplomatlar, gazeteciler, zenginler tarafından tercih edilen lüks yerlerdir. Romanda “Altınpalas” ve “Tokatlıyan”ın restoranlarında olanlar şöyle anlatılır:

“Zaten umumî hayatta en mühim siyasî ve malî işler resmi dairelerden ziyade böyle hususi mahiyette görülen ziyafetlerde, balolarda, eğlenti aralarında halledilir. Altınpalas’ın bu kırmızı kadifeli odasında şimdiye kadar ne milyonluk işler götürölüp bitirilmiş, ne siyasi davalar halledilmiş, ne kibar kadınların mağlubiyetiyle neticelenen âlemler yapılmıştır.”(s.121)

Mühendis Alâeddin ve Cevdet Bey arasında askerlik, ticaret ve nakliyat konularında uzun bir sohbet yapılır. Sohbet konu, artık gözden düşen demiryolu taşımacılığıdır. Kamyonun ortaya çıkması ile birlikte genel askerlik ve ticaret kaideleri değişmiştir. Trenin hantallığı yerine yükünü alıp istediği noktaya kadar götüren kamyonlar revaçtadır. Kamyonun trene tercih edilmesinin sebebi şöyle açıklanır:

-Pek basit. Bir kere tren için bir zaman beklemek var. Sonra depodan istasyona nakliyesi var. Hâlbuki kamyon doğrudan doğruya depodan alıyor ve hiç zaman kaybetmeden doğru mağazanın kapısına kadar götürüyor. Ve son zamanlarda kamyonlar o kadar mükemmel ve sağlam bir hale getirildi ki İngiltere, Amerika ve Almanya’da nakliyat için hem masraf, hem zahmet azlığından hep kamyonlar tercih edilmeye başlandı.”(s.142)

Alıntıladığımız parçada dünyada her şeyin teknik sayesinde değiştiği, buna ulaşım şartlarının da ayak uydurduğu anlatılır. Ticaretin gelişebilmesi için ulaşım şartlarının da kolaylaşması gerekir. Pasajda kamyonun çıkışıyla ticarete meydana gelen rahatlama anlatılmaktadır.

Demiryolu ihalesinden sonra Zigana’daki bir baraj ihalesi Cevdet Bey’i beklemektedir. Genç mühendis Alâeddin Bey’in anlattığına göre, Zigana eteklerindeki köyleri her yıl basan selden kurtarmak için büyük bir bent yapılacaktır. İnşaatın yağmur mevsimi başlamadan bitirilmesi lazımdır. Bunun için yirmi gün sonra ihale görüşmeleri başlamaktadır. Eğer iştirak edilecekse derhal keşfe

gidilmelidir. Cevdet Bey ihale hazırlıkları için Alâeddin'e talimat vererek keşfe gönderir.

İhale kazanıldıktan sonra baraj inşasına başlanılır. İnşa süresince birçok küçük iş de Cevdet Bey'e teklif edilmekte fakat o bu tür işlerden uzak durmaktadır. Onun gibi büyük iş adamlarının çalışma prensipleri şöyle anlatılmaktadır:

“... Her memleketin yüksek mali işleri, büyük sınaî teşebbüsleri etrafında toplanan böyle sermaye ve bilgi sahiplerinin en kuvvetli arzuları az, fakat büyük iş almaktır. Bazen sekiz, on ay bir muamele yapmayan bu gibi teşebbüs adamları senenin bir gününde yakaladıkları büyük işten birkaç yıllık masraflarını çıkartabilirler.”(s.260)

Ahmet Sami Bey, Cevdet Bey'in en büyük rakibidir. Ticaret hayatındaki rekabetleri Hale'yi elde etme konusunda da devam eder. Ahmet Sami Bey bir görüşmeleri sırasında Hale'nin gönlünü kazanmak için dil dökmeye başlar. Ahmet Sami Bey'in konuşmaları, ticaretle uğraşan bir adamın gönül işlerine bakışını göstermesi açısından önemlidir:

“Beni kaba ve saygısız bir adam telakki etmeyin. Ben her meselede en küçük noktaları bile düşünür ve hesap ederim. Size bu teklifi yapamadan kendi kendime hesabımı yaptım. Bakınız size de düşündüğüm gibi söyleyeceğim. Eğer aramızda bir anlaşma olursa ilk iş olarak namınıza bankaya elli bin lira koyacağım. Sonra siz mukaveleyi bozuncaya kadar bütün arzularınızı da yapacağım. Böyle bir hareket benim tarafından yapılırsa ben size ayrıca elli bin lira daha borçlu olacağım. Bu noktayı da aramızda resmi ve musaddak senetle temin edeceğiz. Her ihtimali düşünerek yaptığım bu hesap muvafakat cevabı verdiğiniz gün derhal tatbik edilecektir.”(s.349)

Baraj ihalesinin sonuçlanmasından bir süre sonra Cevdet Bey sinirli bir şekilde ofise girer. Amacı ödenmemiş bononun hesabını ortağı Malik Bey’e sormaktır. Malik Bey, Cevdet Bey’in sinirine karşı bir kaya gibi karşı koyar. Malik Bey, verdiği cevapla ticaretin genel prensiplerini anlatan bir ders verir:

“-Cevdet Bey, dedi, ticarette kâr yarın gelecek zararın kardeşidir. Eğer ticarete atılan adam mütemadiyen kazansaydı kimse başka iş tutmazdı. Müşterek bir işe girdik, her işin iyi, fena tarafı vardır. Bazı zamanlar hiç kâr edilmez, bazen hiç ziyan edilmez, fakat bunda zamanın, işin her şeyin tesiri vardır. Sermaye konmadan, zararı göze almadan iş yapmak ancak işi ticaretten başka vasıtalarla çevirenlere mahsustur ki bu her kaideden müstesnadır. Ben tüccarım. Sözüme, işime emniyetim vardır. Eğer ortaklığı göze alamıyorsan çekilirsin, havadan para kazanılmaz, icabında zarara katlanmasını bilmeli. Sonra ticarette hırs, şiddet hiç gitmez. Siz maşallah kolay para kazanmanın tadını almışsınız...”(s.427)

Baraj yapımı işinde aksaklıklar baş göstermiştir. Cevdet Bey, inşaat için harcanması gereken parayla Hale’ye kolye almıştır. Mühendis Alâeddin’le Cevdet Bey tartışmaktadırlar. Cevdet Bey, demiri azaltmayı düşünmektedir. Alâeddin bu fikre şöyle karşılık verir:

“Size çıkarılmış hesapta her şey düşünülmüştür. Demir kısımları ihmal etmek katiyen olmaz. Bunlar bendin can damarı. Bunları koymazsak bendin mukavemet kabiliyeti yüzde elli düşer.”(s.446)

Cevdet Bey bu sözleri umursamaz. Tüccar kafasıyla kendine göre Alâeddin’i ikna etmeye çalışır:

“Demir de koysan, taş da koysan gene kul yapısı değil mi? O kadar yaptığımıza da şükretsinler. Şehir emanetinin yaptığı yolları görmüyor musun, yüz binlerce lira veriyorlar. Yaptıkları yol altı ayda delik deşik oluyor. Uzağa gitmeğe ne hacet şu Şişli-Büyükdere yoluna bak, ben kendimi bildim bileli bu yol her sene yapılır, tamir olur. Yine de bozuktur...”(s.447)

Alâeddin kendi düşeceği zor durumdan bahsetmeye başlar. Fen ilmi kendisine demiri yeterince koyması gerektiğini, bunu yapmazsa kusur etmiş olacağını söylemektedir. Bunun yanında herhangi bir felakette içine düşeceği manevî ıstırabı da anlatmaya çalışır. Fakat Cevdet Bey kararında ısrar ederek şunları söyler:

“İşi deruhte eden benim firmamdır. Burada ha sen çalışmışsın, ha bir başkası. Kontrol eden de hükümetin fen memurlardır. Onlar anlamazlar, ses çıkarmazlarsa sana ne mesuliyet gelecek? Mukavelenamede demir putrellerin yeri ve derecesi gösterilmemiştir. Birkaç yere demir koyarsın, üst tarafını ağaçtan yaparsın. Oraları Allah’ın ormanı, kes kes koy.”(s.448)

Neticede Cevdet Bey’in istediği olur, baraj kütüklerle inşa edilerek bitirilir. Romanın sonunda ise kuvvetli bir yağışla birlikte barajın çöktüğünü ve insanların sel suları altında kalarak boğulduğunu görürüz.

Düğün Gecesi’nde başarılı bir iş adamı olan Cevdet Bey’in ticaret hayatını nasıl yönlendirdiğini görürüz. Cevdet Bey’in ihale alırken yaşadığı zorluklar, işleri yürütürken insanlarla iletişimi, gerektiğinde hileye başvurusu gerçekçi bir şekilde anlatılır. Onun en büyük rakibi olan Ahmet Sami Bey, sadece iş değil aşk hayatında da karşısına çıkar. Fakat her zaman Cevdet Bey bir şekilde galip gelmesini bilecektir. Alıntılarladığımız parçaların bir kısmı ticaret hayatının inceliklerini anlatmaktadır. Bu incelikleri tatbik edenlerin muvaffak olacağı somut örneklerle anlatılır. Bu inceliklerin önemli bir kısmı ticaretteki hileleri de içinde barındırır. Rakibin adamını

satın almak, medyayı yönlendirmek bunlardan birkaçıdır. Baraj inşaatı işinde bu hilelerden birinin insanların ölümüne yol açtığını görmek mümkündür.

Patron(1935) romanında ise Suat Rahmi'nin başarı öyküsüne tanık oluruz. Suat Rahmi İstiklal Harbi'nden döndükten sonra kendisine yapılan memurluk tekliflerini reddeder. Teklif ettikleri Hariciye memurluğu çok cazip olmasına rağmen o serbest iş hayatına atılır. Uzun süre iş aradıktan sonra gazetede bir ilan gözüne takılır. Şark Limitet Şirketi memur aramaktadır. Suat Rahmi işe başvurur fakat endişelidir. Kafasından geçenler şöyle anlatılır:

“Kabul edilmemek onu korkutuyordu. Onlar böyle ilan verdikleri halde gene müracaat edenler arasında Türk olmayan yerlileri seçiyorlardı. Asıl Türklere iş vermek istemeyen bu ecnebi müesseseler memlekette çetin bir millî mücadele olduğu halde eski kanaatlerinde ısrar ediyorlardı.”(s.8)

Suat Rahmi'nin girmek istediği Şark Limitet Şirketi hakkında şunları öğreniriz:

“Şirketin asıl merkezi Manchester'de idi. Buradaki müdür Mister Grevs bu şirketin başında bulunanlardan bir sermayeardı. Türkiye'nin hemen bütün beyaz kumaşını, Anadolu'nun kullandığı kaput bezi tamamıyla bu firmanın elinden gelip geçiyordu.”(s.12)

Suat Rahmi'nin işe girme sürecinde bir çelişki yaşandığını görürüz. Suat Rahmi milliyetçi biri olmasına rağmen bu şirkete girmeyi çok istemekte fakat anlatıcı şunları söyleyebilmektedir:

“Türkiye yüzlerce yıl yalnız ekmeğini çıkarmış, geri kalan bütün ihtiyaçları için ecnebi pazarlarına avuç açmıştı. Toplu tüfekli düşmanı yenmek pek kolay olmamakla beraber nihayet bütün Avrupa Türk’ün kuvvetine boyun eğmişti. Fakat onların silahsız, gürültüsüz, hatta okşayıp koltuklayarak sinsi sinsi işleyen, millî serveti çekip götüren müesseseleri köşesini, yerini bulmuş birer örümcek ağı gibi yemleniyor, avlanıyor, besleniyorlardı.”(s.6)

Millî serveti çekip götüren müesseselerden biri de Şark Limitet Şirketi’dir. Suat Rahmi gibi İngilizce bilen biri için fazla seçenek yoktur. Millî servetin nasıl İngiltere’ye, bu ve bunun benzeri şirketler kanalıyla aktığını şöyle öğreniriz:

“Harman sonunda Anadolu’da düğünler başlıyordu. Bu zaman ta köyleri dolaşan çerçilerden nahiyelerdeki, kasabalardaki küçük manufakturacılara ve piyasanın toptancı tüccarına kadar hararetili bir alışveriş başlardı. Fakat bütün bu milyonlarca kiloluk hareketin son noktası Şark Limitet Şirketi’nin masaları idi. Türkün harmanında topladığı kuruşları elden ele toplana toplana nihayet bir sel halinde Manchester fabrikalarının bacasında duman oluyor ve site patronlarının viskisine buz ve soda katıyordu.”(s.15)

Alıntıladığımız satırlarda basit okuyucunun iktisadî hayatı algılamasına yardımcı bilgiler bulunur. Anadolu’da bir düğün için harcanan paranın Manchester’a kadar nasıl ulaştığı özet bir şekilde anlatılır. Bu sayede okuyucu az da olsa iktisada karşı içinde bir merak duyacaktır.

Mr. Grevs, daha işe başladığının üçüncü akşamı Suat Rahmi’yi yanına çağırır. Ankara’da şirketin büyük bir işini takip etmesi için onu görevlendirir. Suat Rahmi’nin yeteneklerini sınamak için yapılan bu erken testi Mr. Grevs şöyle anlatır:

“Bu sizin için de bir tecrübe olacaktır, dedi. Resmi dairelerle işimiz oluyor. Biz temas edemiyoruz. Çünkü firmamızı buralarda temsil edecek adamımız yok.

Size yalnız bu iş için bir vekâletname vereceğiz. Muvaffak olduğunuz takdirde şirketimizi temsil için umumî bir vekâletname yaparız.”(s.17)

Suat Rahmi, İngiliz geleneklerinde olmayan bu sınavın sebebini aramağa lüzum görmeden vazifeyi kabul eder. Ankara’ya gittiğinde İstiklal Harbi’nde birlikte çalıştığı arkadaşları sayesinde hiç zorluk çekmez. Suat Rahmi’nin verilen vazifeyi kolaylıkla halledişi şöyle anlatılır:

“Ankara muhiti merkezi Manchester’de olan Limitet Şirketi’nin yerli ve ecnebi eski mensuplarına pek yabancı geldiği halde Suat Rahmi’ye pek aşina idi. Delikanlı iki yıl süren mücadele yıllarında millî hareketin kaynak noktası olan bu şehirde birkaç kere bulunmuştu. Ve harpte yan yana çarpıştığı silah arkadaşlarının, kumandanların çoğu gene orada yeni hükümetin teşkilatında çalışıyorlardı.

Türkiye’de muamele yapan ecnebi şirketlerin en büyüğü namına iş takibi için Ankara’ya gelen Suat Rahmi dostlarının ve aşinalarının arasında elbette muvaffak olacaktır.

Zaten halli lazım gelen mesele şekle ait bir muameleden ibaret olduğu için Suat Rahmi’nin firma namına görünmesi pürüzün ortadan kalkmasına kâfi geldi.”(s.19)

Alıntıladığımız satırlarda Suat Rahmi’nin Ankara’da İngiliz şirketinin işini halledip patronunun gözüne nasıl girdiğini öğreniriz. Yalnız Suat Rahmi gibi başarılı bir karakter çizmeye çalışan romancının, Ankara’daki işi çözerken karakterin yeteneklerini göstermesine izin vermesini bekleyebilirdik. Suat Rahmi bu işi hallederken hiçbir zorluk çekmez, sadece Millî Mücadele’den arkadaşlarını araya sokar.

Lozan Anlaşması'ndan sonra Türk gençlerinin önünde yeni bir ufuk açılır. Mustafa Kemal'in önderliğinde kazanılanlarla beraber ülkede yeni bir çalışma hayatı başlar. Bu hayat romanda şöyle anlatılır:

“Türk gençleri memleketin bu serbest havasında kendilerini daha çevik, daha cesur buldular. O zamana kadar kendilerine yabancı gelen mesleklere girmek için ürkmедiler, çekinмедiler. İstikbalin yalnız devlet kapılarında olmadığını daha iyi anladılar. Medeni insanların hayat mücadelesindeki zevki tattılar. Ve anladılar ki Türk topraklarında bir millî kazanç hamlesi yapmak için zaman kendilerine en büyük fırsatı hazırlamıştır.”(s.26)

Uzun süren Millî Mücadele'den sonra Anadolu'da ticarî hayat yeniden canlanmaya başlar. Beş altı aylık harcama ve tüketme döneminden sonra Anadolu piyasası bütün hızı ile mal çekmeğe başlamıştır. Şark Limitet Şirketi'nin başlıca işi olan manifatura ticareti savaştan öncesinin yirmi, otuz misli artar. Şark Limitet Şirketi'nin bu başarılarından sonra yeni devletin iktisadî programı bize verilir. Bu programa göre devlet önderliğinde, özel sektörü destekleyici bir iktisadî yapı kurulacaktır. Yazarın vurguladığı programın hazırlanışını şöyle öğreniriz:

“Türk milletini yüzlerce yıl yalnız devlet kapısının bendesi, kölesi olarak bırakmanın verdiği beceriksizliği ve iradesizliği benliğinin bünyesinden kazıyıp çıkarmak için onu bir zaman için himaye etmek, yolunu göstermek ve alıştırmak lazımdı. Bunu takdir eden inkılâp kahramanları yeni Türkiye'nin canlanma ve yaşama programını buna göre hazırladılar.”(s.42)

Türk gençleri ticaretin esaslarından habersiz, devlet memurluklarıyla yetinirken savaşlarda perişan olurken azınlıkların hayatı bambaşkadır:

“Ve o kan döker, boğuşurken, geride Rum, Ermeni, Yahudi ve levanten endişesiz para kazanıyor, zengin oluyor, hayat seviyesini yükseltiyor ve medenî insanın hakkı olan yaşamak şartlarını kazanıyordu.”(s.43)

Türk gençlerinin hantallığını, iş bilmezliğini dışarıdan bakabilen bir göz olan Mr. Grevs de vurgular. Suat Rahmi’nin bu gençlerden farkını ve diğer gözlemlerini şöyle öğreniriz:

“Suat Rahmi’nin az zamanda şirket işlerine tamamıyla hâkim oluşu Mister Grevs’in hayretini uyandırmıştı.

O Türk gençlerinin ticaret ve iş hayatında pişkin olmadıkları kanaatinde idi. Türk gençleri hakkındaki fikri onların yalnız devlet kapılarında çalışır, icap ettikçe asker olur, arzusuz, hareketsiz ve biraz da kabiliyetsiz oldukları merkezinde idi.”(s.47)

Suat Rahmi, şirketin içinde piştikçe iktisadın genel esaslarını daha iyi kavramaktadır. Aynı zamanda milliyetçi biri olan Suat Rahmi, Anadolu’dan çıkan para için kaygılıdır:

“Suat Rahmi işleri arasında takılıp kaldığı bu noktalara öyle çözülmez bir hırsla sarılmıştı ki artık şirketin her muamelesinde memleketten ne kadar para çıktığını hesap ediyor, Türk köylüsünün cebinden alınan para ile ta Manchester’daki Mister Eduard Tamy’a kadar kaç milletten kaç kişinin geçindiğini düşünüyordu.”(s.69)

Suat Rahmi, memlekette Avrupa kültürünün ve Avrupaî hayatın yerleşmesini tek kurtuluş çaresi olarak görür. Fakat bunların yabancı sermayenin, yabancı emellerinin uygulamaya konması için yerleşmesinden endişe etmektedir. Bunun için

Türkiye’de iş gören ecnebi firmalarına mensup insanlara karşı daima temkinlidir. İzmir’de bu şekilde birkaç müessesenin büyük harp içinde nasıl memleket aleyhine çalıştıklarını bilmektedir. Ayrıca bu şirketlerin içinde casusların da görev yaptığını öğreniriz:

“Hatta İstanbul’da böyle bir ecnebi şirket müdürünün mensup olduğu hükümet hesabına büyük bir istihbarat şebekesi idare ettiğini ve bu direktörün o ecnebi devlet ordusunun yüksek bir rütbesini taşıdığını da biliyordu.”(s.127)

Romanda Mr. Grevs ile Suat Rahmi’nin iktisat üzerine uzun sohbetler ettiklerini görürüz. Bu sohbetlerden birinde konu yeni devletin iktisat politikasına gelir. Bu politikanın temel esaslarını Suat Rahmi şöyle anlatır:

“İktisadî programın temeli ve hedefi de şudur: Türkiye topraklarında yetişen iptidaî mahsulleri kendi sınaî merkezlerinde mamul hale getirmek, memlekette sanayi hayatı uyandırmak, haklı cemiyet hayatına, tasarruf fikrine alıştırmak... Bu maksatla arazi, su ve hava kıymetleri esas tutularak memleketi birkaç sanayi mıntikasına ayrılmıştır. Bu muayyen mıntikalarda ihtiyacımız olan fabrikaları kuracağız.”(s.266)

Fabrikaların kurulmasından sonra yapılacak iş yerli sermayenin içeride tutulması, dışarıya kaçırılmamasıdır. Kendisine her şeyi ülkede üretmenin gümrük vergisi kaybına neden olacağı söylenir. O bu fikre katılmaz, mamulleri Türkiye’de üretmek farklı kazançlar sağlayacaktır. Yerli üretimin getireceklerini Suat Rahmi şöyle anlatır:

“Memlekette uyandıracağımız ana sanatlar halkımızı daha temiz bir yaşayışa kavuşturacaktır. Çiftçi ve çoban bütün bir yıl çalıştıktan sonra eline geçen birkaç

lirayı ecnebi malına kaptırmayacaktır. Bu para gene memlekette kalacak ve gene kendi eline geçecektir. Bu sanatlarda çalışacak vatandaşlar da işin ve kazancın yalnız sabanın veya sopanın ucunda olmadığını anlayarak tezgâh ve makine hayatı içinde pişecek, ekmek parası çıkaracaklardır.”(s.267)

Konu sonunda ülkeler arasındaki rekabete gelir. Mr. Grevs, Suat Rahmi’nin fikirlerini çürütmeye çalışırken her ülkenin kendi iyi ürettiği malı ön plana çıkarması gerektiğini, diğer ülkelerin ticaretini baltalamaması gerektiğini savunur. Ona göre Türkler kaliteli halı üretmektedirler fakat İngilizlerin iyi yaptıkları mensucat işine girmemeli, sermayelerini bölmemelidirler. Suat Rahmi bu fikre şöyle karşı çıkar:

“Maksadımı izah edemedim sanırım Mister. Biz körü körüne bir rekabet davası gütmüyoruz. Hele ecnebi sermayesine düşmanlık fikri hatırımızdan geçmez. İstedığımız şey Türk milletinin ve topraklarının bütün kabiliyetlerinden istifade etmektir. Bütün bu hareketlerin sonu falan ve falan memleketin ihracat mallarına boykot etmek değildir. Türk topraklarında uyandıracığımız sanayi hayatı ile halka yeni yeni çalışma ve kazanma yolları açmaktır. Bu arada bir takım yeni yeni ihtiyaçlarımızı memlekette temin edebileceğiz.”(s.271)

Mr. Grevs’in kızı Lidya’nın Suat Rahmi’ye âşık olduğunu bir görüşme sırasında öğreniriz. Mr. Grevs, kızı Lidya ile evlenmeye istekli olmayan Suat Rahmi’ye bir teklifte bulunur. Bu teklife göre Suat Rahmi kızıyla evlendiği takdirde şirketin başına geçebilecektir. İngiliz ticarî kafasının gönül işlerine nasıl yansıdığını, yeni kurulan yerli sermayeli bir fabrikada çalışan Vedat şöyle anlatır:

“-Pişkin adamlardır, dedi. Anlaşıyor ki Türk pazarını ecnebi malına bağlayanlar stoklarını harcamak için de Türk gençlerinin elini ve kafasını kullanmak istiyorlar. Buhranın ne kadar müthiş olduğunu bu da ispat ediyor değil mi?”(s.380)

Suat Rahmi, millî bir sanayi kurmak için çalışan arkadaşının karşısında kendini adeta bir kabahat işlemiş gibi görür. Mr. Grevs'in teklifini gururuna yediremeyip reddeden Suat Rahmi, büyük bir ümitsizlik yaşar. Arkadaşı Vedat'ın iş teklifiyle birlikte her şey yoluna girecektir.

Patron'da Suat Rahmi'nin başarılı bir iş adamı oluşunun hikâyesine tanık olurken aynı zamanda yeni kurulan Cumhuriyet'in iktisadî politikalarını da öğreniriz. Suat Rahmi patronuyla yaptığı sohbetlerde bu politikanın esaslarını anlatır. Bu politikaya göre sanayiye geliştirmek, sermayeyi içeride tutmak, yeni iş alanları açmak temel amaçlardır. Suat Rahmi bu esasları anlatırken dışarıdan bir göz olan Mr. Grevs'in de fikirlerini söylemesini sağlar.

Nişanlılar(1937)'da ise Suat Pertev, İstanbul'da büyümüş, Avrupa'ya tahsile gitmiş bir gençtir. Nilüfer'le aynı mahallede çocukluğu geçmiştir. Avrupa dönüşü ticaretten zengin olması, kendisine büyük bir özgüven vermiştir. Nilüfer'in nişanlı olduğunu bilmesine rağmen peşini bırakmaz. Sürekli yazdığı mektuplarla, zenginliğiyle Nilüfer'in gözünü boyamak ister. Mektuplarda zenginliğinden bahsederken ticaret hayatının inceliklerine de vurgu yapar. İsviçre'de gördüklerini şöyle anlatır:

“Benim İsviçre'deki hayatımın çok kısmı dünyayı, hayatı anlamağa çalışmakla geçti. Gördüm ki dünya üzerinde her şeye hâkim olan şey ticarettir. İnsanların ihtiyacı o kadar çok ki, medeniyet ileri gittikçe birbirleriyle olan alışverişleri kızıyor. Ve asıl büyük kazançlar da böyle işlerde oluyor. İsviçre'de aç yoktur. Fukara yoktur.”(s.54)

Suat Pertev, değişmesi gereken şeyleri sıralar, aynı zamanda para kazanmanın temel kaidelerini şöyle anlatır:

“Şunu anladım ki kazanmak için, her şeyden evvel kafa ile çalışmak ve halkın ruhunu anlamak, eski usul, babadan kalma, basmakalıp ticaret şekline ve zihniyetine nihayet vermek.”(s.55)

Suat Pertev, kendi hayatından örnek vererek çalışmanın önemini vurgular. Aylık kazancı belli olan işleri kötüler, serbest ticareti özendirir:

“Hummalı kazanç âlemine atıldığım bu günlerde o kadar meşguldüm ki semtimi, evimi bile unuttum. Hayatını zekâsına ve bilgisine borçlu olan insanların çalışması, aylık bekleyen ve çalışsa da çalışmasa da onu sigortalı gören insanların hayatına hiç mi hiç benzemez. İş adamı bütün enerjisiyle çalışır. Aylık adamı gittikçe tükenen bir yağ kandili gibidir. Aynı ışık, aynı hararet, nihayet yavaş yavaş bunların da azalışı, tükenişi...”(s.55)

Romanda iş hayatında başarıyı yakalamış biri olan Suat Pertev’in dilinden ticaretin ne kadar önemli olduğunu öğreniriz. Ticaretle uğraşan İsviçre’nin refahı, iş hayatındaki eski usullerin terk edilmesi gerektiği, memurluğun olumsuz etkileri, serbest iş hayatının çekiciliği Suat Pertev’in değindiği konulardandır.

Sevenler Yolu(1937)’nda ise Ahmet Melih, İstanbul’un büyük tüccarlarından biridir. Yılın birkaç ayı İzmir’de meyan kökü ve palamut ticareti ile uğraşır. Bu işi bir Yahudi tüccardan öğrenmiştir. Yıllarca bu işi birlikte yapmışlar, daha sonra Yahudi’nin bürosunu Marsilya’ya nakledişi ile kendisi devralmıştır. Bu işin cazibesini “Eylül, teşrin aylarına doğru İzmir’e kadar gidip birkaç hafta kalmaktan ve muameleye yakından nezaret etmekten başka zahmeti olmayan palamut işi her cihetten onu memnun ediyordu.”(s.29) cümlesiyle anlatır.

Yazarın yeni teşekkül eden çalışma hayatını anlattığı romanlarında örnek, başarılı karakterlere yer verildiğini görürüz. *Patron*’da Suat Naci, *Adam Sarrafi*’nda Hobatzade Tosun, *Düğün Gecesi*’nde Cevdet Bey ticari zekâları kuvvetli, eline

aldıkları her işin üstesinden gelebilen, kendine güveni olan bireylerdir. Bu kişiler iyi para kazanırlar, kazandıkları parayı da doğru yerlere yatırmasını bilirler. Karşılaştıkları çeşitli zorlukları yenmesini bilseler de kadınlara olan zaafı onları zor durumlara sokabilmektedir.

Bu romanlarda Anadolu'nun ve İstanbul'un ticaretinin işleyişi anlatılmaktadır. Serbest ticarî hayatta ayakta kalmanın yolları, pazarın çarklarının nasıl döndüğü, Batılı zihnin ticareti nasıl algıladığı işlenilen konulardandır. Verilen pratik bilgiler okuyucunun bu hayata atıldığında işine yarayabilecek türdendir. Yukarıda alıntılanan kısımların tümü bir araya getirildiğinde elimizde bir rehberi dolduracak kadar malumat olduğunu görürüz. Tecrübelerin verdiği bilgiler, Avrupa görmüş karakterlerin öğrendikleri Batılı ticarî usuller, ahlâkî kurallar bu rehberin ana bölümlerini oluşturacaktır.

SONUÇ

Burhan Cahit Morkaya, romancılığının yanı sıra gazeteciliğiyle de döneminin önemli kalemlerinden biridir. Onun yaşamında gazetecilik her zaman ön planda olmuş, romancılığı ise geri planda kalmıştır. Tefrika romanın belki de doğası gereği, gazetenin yeni sayısına romanın devamını yetiştirme gayreti, yazarın eserlerinin belli bir seviyenin üzerine çıkmasını engellemiştir. Popüler romanın halkın geneline hitap etme kaygısı da yazarı, aşk gibi her zümreden müşterisi olacak konuları işlemeye itmiştir. Morkaya, her ne kadar “aşk romanlarının muharriri” olarak bilinse de Osmanlı’dan devralınıp Cumhuriyet’e intikal eden sosyal, siyasî ve kültürel meselelere de kayıtsız kalamamıştır. Bizim tezimiz ise yazarın bu meseleleri nasıl ele aldığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Yazarın romanlarında Cumhuriyet’in ilanının büyük bir kırılma noktası olduğu görülmektedir. Osmanlı’nın neredeyse tüm kurumları, idarecileri en hafif ifadeyle “olumsuz” olarak çizilmiştir. Cumhuriyet döneminin getirdiği her yeniliğin savunuculuğu ise roman karakterleri tarafından samimî olarak yapılmaktadır. Bu tavrın sebebini yazarın sahip olduğu zihnî arka planda aramak gerekir. O, Batılı değerlerin Türkiye’de egemen olmasını isteyen, sahip olduğu araçları da bu değerleri yaygınlaştırmak için kullanan içten bir Batıcı’dır.

Burhan Cahit Morkaya her ne kadar popüler romanlar kaleme alsa da kendine konu alarak seçtiği meseleler bugün bile güncelliğini korumaktadır. Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları, yazarın romanlarında sebepleri ve sonuçları ile etraflıca ele alınmıştır. Yazarın eserlerini verdiği 1930’lu yıllar düşünülürse, yaptığı tahlil ve değerlendirmelerin büyük bir kısmına bugün de rahatlıkla katılmak mümkündür. Bu romanlarda dönemin idarecilerin basiretsizlikleri, toplumun yaşadığı sosyal problemler gözler önüne serilir.

Batılılaşma meselesi kökleri yüzyıllar öncesine uzanan köklü bir meseledir. Bu meselenin türevleri olan Doğu-Batı ve gelenek-modern çatışmaları ise Türk düşünce hayatını bugün dahi biçimlendiren önemli çıkmazlardır. Morkaya’nın,

Batılılaşma meselesinde tavrı nettir. Ona göre Batı'nın ilim ve tekniğini almak yeterli değildir. Bu medeniyetin tüm unsurlarını alıp bünyemize katmazsak var olabilmemiz mümkün değildir. Yazarın yarattığı karakterler ise bu fikrin cisimleşmiş taşıyıcılarıdır.

Ahlâkî çöküntü insanlığın tüm devirlerinde karşı karşıya kaldığı sosyal bir meseledir. Hangi ahlâkî davranışların bu çöküntünün parçaları olduğu üzerinde genel bir uzlaşma sağlanamasa da her toplumun geçmişinden gelen ahlâk anlayışı bu tasnifi yapmamıza yardımcı olur. Morkaya'nın romanlarında ise eşlerin aldatması gibi çok temel bir erozyon belirtisi bile olumlanabilmektedir. Ona göre, geçerli bir sebep varsa herhangi bir ahlâkî bir problem meşruluk kazanabilir.

Yazarın eserlerini incelerken çok bariz bir şekilde dine karşı olumsuz bir tavır alındığını gördük. Bu tavır, yazarın sahip olduğu toptan Batılılaşmacı, biraz da oryantalist bakışın ürünüdür. Ona göre Türklerin geri kalmasının nedenlerinden en önemlisi dindir. Dinin etkisi azalmadıkça ilerleme mümkün olamayacaktır.

Ermeni meselesi, Türkiye'nin yaklaşık 120 yıldır gündemden hiç düşmeyen bir sorunudur. Yazarın romanlarını kaleme aldığı dönem göz önüne alınırsa Ermeni isyanlarının ve tehcirin anıları henüz tazedir. Bu yüzden Morkaya'nın Ermenilere karşı aldığı, faaliyetlerini kısıtlamayı, asimile etmeyi savunan fikirlerini anlayışla karşılamamız gerekmektedir.

Yeni Cumhuriyet'in karşılaştığı önemli bir mesele de ekonomi olmuştur. Osmanlı'dan devralınan sanayisi olmayan, tarıma dayalı ekonominin dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu dönüşümü sağlayacak gerekli bir araç olarak müteşebbis sınıfın yaratılması gerekmektedir. Morkaya da romanlarında örnek müteşebbisler yaratır. Bununla da kalmaz ticarî hayatın genel prensipleri hakkında geniş bilgiler de verir.

Morkaya'nın romanlarının geneline baktığımızda, her ne kadar edebî seviyeleri yüksek olmasa da, bugün okunurluğunu yitirmiş olsa da döneminin sosyal dokusunu ortaya koyması, 1930'ların fikrî atmosferini ele alması sebebiyle araştırmacılar için tatmin edici miktarda malzeme içermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

1.Burhan Cahit Morkaya'nın İncelenen Romanları

Morkaya, Burhan Cahit: **Aşk Bahçesi**, İstanbul, Burhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası, 1925.

Morkaya, Burhan Cahit: **Gönül Yuvası**, İstanbul, Burhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası, 1926.

Morkaya, Burhan Cahit: **Ayten**, İstanbul, Burhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası, 1927.

Morkaya, Burhan Cahit: **Harp Dönüşü**, İstanbul, Burhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası, 1928.

Morkaya, Burhan Cahit: **Adam Sarrafi**, İstanbul, Burhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul, 1929.

Morkaya, Burhan Cahit: **Aşk Politikası**, Burhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası, 1930.

Morkaya, Burhan Cahit: **Şeyh Zeynullah**, İstanbul, Köroğlu Kitaphanesi, 1931.

Morkaya, Burhan Cahit: **Köy Hekimi**, İstanbul, İkbal Kitaphanesi, 1932.

Morkaya, Burhan Cahit: **İhtiyat Zabiti**, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1932.

Morkaya, Burhan Cahit: **Yalı Çapkını**, İstanbul, Akşam Matbaası Matbaası, 1933.

Morkaya, Burhan Cahit: **Yüzbaşı Celâl**, İstanbul, Köroğlu Kütüphanesi, 1933.

Morkaya, Burhan Cahit: **Düğün Gecesi**, İstanbul, Akşam Kitaphanesi, 1933.

Morkaya, Burhan Cahit: **Cephe Gerisi**, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1933.

Morkaya, Burhan Cahit: **Dükkülerin Romanı**, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1934.

Morkaya, Burhan Cahit: **Gurbet Yolcusu**, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1934.

Morkaya, Burhan Cahit: **Kır Çiçeği**, Kanaat Kütüphanesi, 1934.

Morkaya, Burhan Cahit: **Patron**, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, Hüsnütabiat Matbaası, 1935.

Morkaya, Burhan Cahit: **Sevenler Yolu**, İstanbul, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, 1937.

Morkaya, Burhan Cahit: **Nişanlılar**, İstanbul, İnkılâb Kitabevi, 1937.

Morkaya, Burhan Cahit: **Yaprak Aşısı**, İstanbul, Köroğlu Matbaası, 1939.

Morkaya, Burhan Cahit: **Köydeki Dost**, İstanbul, Köroğlu Matbaası, 1940.

2.Yararlanılan Makale, Kitap ve Tezler

Akkol, Mümtaz Levent: “Türkiye’deki Modernleşme Sürecinde Müzik”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Alatlı, Alev: “Doğu-Batı İçi Boş bir Tasnif”, **Doğu Batı**, S.2, 2007, s. 97-100.

Armağan, Mustafa: “Hayali Doğu’dan Hayali Batı’ya”, **Doğu Batı**, S.2, İstanbul, 2007, s. 89-96.

Beliğ, Mahmut: “Balkan Harbinin Siyasi Yönden İncelenmesi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, t.y., No: 80.

Coşkun, Ali: “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi”, **Atatürkçü Düşünce**, No:4, Kasım 2003,

Çetintaş, Burak: “Bir Hayat: Burhan Cahid Morkaya”, **Kitap-lık**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2005, s. 63-75.

- Çil, Adalet Ergenekon: “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Toplumsal Değişim ve Burhan Cahit Morkaya”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990
- Çimen, Hatice: Burhan Cahit Morkaya’nın Romanlarında Kadın Tipleri, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006.
- Doğan, Şahin: “Rus Kaynaklarına Göre Doğu Anadolu’daki Ermeni Faaliyetleri(1914-1918)”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Enginün, İnci: **Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi**, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Erceyes, Salih “Tarihî Açıdan Atatürk Dönemi İktisat Politikaları”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Eroğlu, Hamza: **Atatürkçülük**, Ankara, Olgaç Matbaası, 1981.
- Gürün, Kemal: **Ermeni Dosyası**, İstanbul, 1988.
- Halaçoğlu, Yusuf: **Ermeni Tehciri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- Kılıçbay, Mehmet Ali: “Fakir Akrabanın Talihi”, **Doğu Batı**, S.2, 2007, s. 57-64.
- Kodaman, Bayram: “Ermeni Meselesi, Siyasi ve Tarihi Bir Değerlendirme”, **Yeni Türkiye Dergisi**, No: 37, Ocak-Şubat 2001.
- Mahcupyan, Etyen: “Doğu ve Batı: Bir Zihniyet Gerilimi”, **Doğu Batı**, S.2, 2007, s. 45-56.
- Mardin, Şerif: “Batıcılık”, **Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul, İletişim y., 2002.
- Gordon Marshall: **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay - Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

- Göle, Nilüfer: “Batı Dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Desen”, **Doğu Batı**, S.2, 2007, s.65-74.
- Meriç, Cemil: “Batılaşıma”, **Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul, İletişim y., 2002.
- Sezer, Baykan: “Doğu Batı Ayrımı”, **Doğu Batı**, S.2, 2007, s.37-44.
- Sungur, Erol: “Seyyid Hüseyin Nasr’a Göre Gelenek Modernlik”, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Tolon, Ahmet Hurşit: **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr’e Giden Yol**, Ankara Atatürk Araştırma Merkezi, 2004.
- Tunçay, Mete: **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu T.D.K. Yayınları, 7. Baskı, 1983.
- Uğurcan, Sema: “Türk Romanında Modern Bir Cumhuriyet Kızı: Ayten”, **Milli Kültür Dergisi**, Ekim 1981.
- Uluada, Meltem: “Geçmişten Günümüze Ermeni Meselesi ve Sözde Soykırımın Uluslar arası Kriterler Açısından Değerlendirilmesi”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Uman, Hakan: “Doğu-Batı Bağlamında Kentleşme Sürecine İlişkin Eleştirel Bir Yaklaşım”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Vâ-Nû, Müzehher: **Bir Dönemin Tanıklığı**, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1997.

EKLER

Ek 1: Genel Hatlarıyla Burhan Cahit Morkaya'nın Hayatı

Burhan Cahit Morkaya hakkında en doğru, sağlıklı ve ayrıntılı bilgi Burak Çetintaş'ın biyografik yazısında bulunmaktadır.⁵ Bunun dışında daha evvelki çeşitli kaynaklarda bu konuda söylenenler çok dar ve mahdut bilgileri ihtiva etmektedir. Morkaya ile ilgili yapılmış iki tezde ise Çetintaş'ın söyledikleri nakledilmektedir. Biz yazarın romanlarını incelediğimiz bu çalışmamızda Çetintaş'ın söyledikleri ve çeşitli kaynaklardaki kayıtları nakletmekle iktifa edeceğiz.

Burhan Cahit Morkaya, 1892 yılında İstanbul Silivrikapı'da doğar. Babası Emval ve Eytam Meclisi azalığını yürüten Şeyh Ömer Fahreddin Efendi, dedesi ise aileyi 1830'larda Şumnu'dan İstanbul'a getiren Muhyiddin Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmet Ali Efendi'dir. Annesi Havva Lütfiye Hanım'dır. Cazibe ve Calibe isimli iki kız kardeşi vardır.

Dedesi Mehmet Ali Efendi saraya yakın bir kişidir. İstanbul'a geldiğinde Dergâh-ı Âli Harem-i Hümayun Dairesi'ne alınmış, daha sonraki yıllarda kendisine yakınlık gösteren Adile Sultan'ın Kandilli'deki sarayında uzun bir süre görev yapmıştır. Silivrikapı'daki Bâlâ tekkesinin de aynı zamanda şeyhidir.

Burhan Cahit, ilköğrenimini Bâlâ Mektebi'nde, orta öğrenimini evde özel ders alarak sürdürmüş, lise öğrenimini ise Mercan İdadisi'nde tamamlayarak Mülkiye'ye girmiştir. 1912'de tamamladığı Mülkiye öğreniminden sonra emsalleri gibi devlette çalışmayı istemez. Daha lise yıllarından beri yazı gönderdiği Yeni Gazete'de yazarlık yapmaya başlar. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Millî Ajansı'nda muhabir olarak çalışır. Bir süre sonra ise Yeni Gazete'nin yazı işleri müdürü olur. 1918'de ise Karagöz gazetesinin başyazarlığına getirilir. 5 Haziran 1920'de Emirler Tekkesi'nin şeyhi Gözügüzel Şuaeddin Efendi'nin kızı Samiye Hanım ile evlenir. Evlendikten sonra Boyacıköy'deki yalılarına yerleşirler. Evliliklerinden çocukları olmamıştır. Morkaya'nın askerlik yapıp yapmadığı

⁵ Burak Çetintaş, "Bir Hayat: Burhan Cahid Morkaya", **Kitap-lık**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2005, s.69

tartışmalı bir konudur. 1947 yılında mecliste askerlik yapmadığına dair iddialar üzerine milletvekilliğinin düşürülmesine kadar uzanan bir süreç yaşanır.

3 Temmuz 1924'ten 6 Ağustos 1925'e kadar Vatan Gazetesi'ndeki "Hafta Sohbetleri" adlı yazılarını kaleme alır.

Burhan Cahit, henüz lise çağlarında gazetelere yazı göndererek başladığı matbuat hayatını ömrünün son günlerine kadar sürdürecektir. Yeni Gazete, Servet-i Fünun, Son Posta, Milliyet, Karagöz, Köroğlu, Vatan, Son Havadis ve Akşam gazetelerinde mizah, siyaset, sohbet, fıkra türünde yazılar yazar.

Mülkiye yıllarında Yeni Gazete'de kaleme aldığı yazılarla başlayan gazetecilik hayatı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Millî Ajans'daki muhabirliğiyle devam eder. Karagöz'de çıkan Millî Mücadele'ye destek veren yazıları sebebiyle Atatürk tarafından bizzat Ankara'ya çağırılıp teşekkür edilen kişiler arasındadır.

1928 yılında on yıldır çalıştığı Karagöz'den ayrılır ve 1928'de harf devrimi ile birlikte sarsıntı geçiren matbuat âleminde Köroğlu gazetesini çıkararak büyük bir risk alır. Cağaloğlu'nda bir buçuk katlı ahşap bir binayı satın alır. Burası iki oda ve bir sofadan ibaret bir yerdir. Burada kendi romanları yanında Aka Gündüz, İskender Fahreddin gibi dönemin ünlü birçok romancısının da eserlerini basar. Çarşamba ve cuma günleri basılan gazete daha çok Anadolu'daki okuma yazma bilen, en azından temel bir eğitim almış insanlara hitap etmektedir.

Gazeteyi günümüz magazin anlayışının ilk örneklerinden biri kabul edebiliriz. Mesela ilk sayılarda gazetede çıplak bir kadın fotoğrafının altında Avrupa'da zayıf kadınların yüceltildiği fakat bizde şişman kadının beğenildiği, Avrupalı kadınların ise formlarını spora borçlu olduğu yazılıdır. "Asri sayfa" adında bir bölüm bulunan gazetede Avrupalı kadınların fotoğrafları, basit shevî şiirler ve karikatürler bulunur. Sinema bölümünde ise Amerikalı oyuncular hakkında yazılar, fotoğraflar vardır. Asrî sayfalardan birinde Amerika'daki bir güzel bacak yarışması hakkında bilgiler bulunur, bu yarışmaya katılanların güzelliği övülür. Burada belirtelim ki Burhan Cahit kendi gazetesindeki bu duruma mukabil Yunus Nadi, Cumhuriyet'te güzel bacak yarışması düzenlemeyi düşündüğünde buna ilk karşı çıkan kişi olmuştur. Bu

yarişmanın Türk toplumuna zarar vereceği dūřüncesiyle Yunus Nadi'ye hücum etmiştir. 1928'de yayın hayatına başlayan Kōroęlu, Morkaya'nın vefat ettiği 1949'a kadar çıkmaya devam eder. Yazarın vefatından 1955 yılına kadar ise yazarın eři Samiye Hanım tarafından "Bizim Kōroęlu" adıyla çıkarılmaya devam edilir.

Gazetelerde aylarca süren polemiklere rastlamak otuzlu yılların Türkiyesi için olağan bir durumdur. Hakkında iddiada bulunulan yazarın cevabını öğrenmek için kitleler gazete almaya koşabilmektedir. Bu tür kalem kavgaların o yıllarda belki de en ünlüsü Peyami Safa-Nazım Hikmet kavgasıdır. Olay idealizm-materyalizm ekseninde başlamış, sonra iş şahsileşerek çığırından çıkmıştır. Nazım Hikmet'in Namık Kemal'i küçük düşürücü ifadelerinden etkilenen milliyetçi gençlik şairin üzerine yürür. Olayların büyümesiyle Nazım Hikmet yurt dışına çıkmak zorunda kalır.

Burhan Cahit'in de aynı yıllarda birçok polemiğe girdiğini görürüz. Yukarıda zikredilen Yunus Nadi ile girdiği polemiğin dışında Vâlâ Nureddin, Peyami Safa, İsmail Müştak ve Burhan Cahit'in müdahil olduğu Türkçenin kullanılması ile ilgili bir tartışma yaşanır. Bir taraf yabancı isimlerin kendi dillerindeki gibi yazılmasını ister, Burhan Cahit'in yer aldığı diğer taraf ise kelimelerin yazıya telaffuz edildiği gibi, Türkçe imla kuralları ile dökülmesinden yanadır.

Burhan Cahit, Cumhuriyet devrimlerinin yanında bir gazetecidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yapılan bütün yenilikler Kōroęlu gazetesinde yankı bulur. Atatürk'ün adı kullanılmaz, onun yerine "gazi babamız" lakabını tercih eder. Kadınların sosyal durumlarının geliştirilmesine yönelik yazılar, Avrupa'dan haberler, devrimlerin yarattığı farkları gösteren karikatürler gazetenin sayfalarını süsler.

Burhan Cahit Morkaya Türk Ocağı'nın da ilk kurucuları arasındadır. Ocağın kuruluş çalışmaları Askerî Tıbbiye'de başlar. Bu çalışmalar sırasında Mekteb-i Mülkiye mezunları arasından da temsilcilerin olduğu da bilinmektedir. İşte kuruluş çalışmalarında yer alan kişilerden biri de Burhan Cahit Morkaya'dır.

1930 yılında gözünden hastalanır. İtalya'ya tatile çıkmak üzere bindiği trenle Cenevre'ye gitmek zorunda kalır. Sağ gözünden ameliyat olur fakat gözünü tamamen

kaybeder. Hastalığı ailesine göre uzun süreden beri devam eden rahatsızlığının sonucudur fakat Vâlâ Nureddin'e göre İtalya treninin bacasından çıkan duman bu rahatsızlığa neden olmuştur.

“Burhan Cahid, kısaya yakın orta boylu, koyu kumral, gözleri açık renk, şişmanca ve güleç yüzlüydü. Trenle Avrupa'ya giderlerken başını pencereden çıkarmış ve gözüne kurum kaçınca yanmış gözünün içi, ameliyat filan para etmemiş İtalya'da, bir gözü görmezdi. Roma'da Katolik sörlerden kiraladıkları lojmanda kaldıklarını anlatırlardı. Burhan Cahid, iddiasız ama derli toplu giyinirdi. Şoförlü arabasıyla gider gelirdi matbaasına, Emirgân sırtlarındaki denize hâkim malikânesinden. Gerçekten malikâneydi burası Türkiye çapında.”⁶

Gazetesinde siyasî konulara da değinen Burhan Cahit, 21 Temmuz 1946 seçimlerinde Adnan Menderes'in davetiyle aktif siyasete girmeye karar verir. Seçimi kazanan 64 Demokrat Parti milletvekilinden biri olarak meclise girer. Meclis'in 3 Şubat 1947 tarihli toplantısında başlayacak tartışma ve milletvekilliğinin düşürülmesi süreci yazarın rahatsızlanmasına neden olur. Yazarın yaşadığı bu süreci Burak Çetintaş şöyle aktarır:

“Burhan Cahid Morkaya'nın milletvekilliğinin düşürülmesi teklifi CHP'li milletvekilllerinden emekli general Vehbi Kocagüney tarafından hazırlanan on sekiz imzalı bir dilekçe ile gündeme gelmişti. Vehbi Paşa kürsüye, ilgili komisyonun, Morkaya'nın milletvekilliğinde bir mahsur bulunmadığı kararını almasının ardından dayanamayarak birkaç cümle sarf etmek istediğini söyleyerek geldi ve genelkurmaydan istetilen belgelere dayanarak yazarın askerliğini yapmamış olduğunu kesin bir dille yineledi. Kürsüyü terk etmeden evvelki son sözleri ise ‘Büyük harpte Enver Paşa'nın koltuğuna sığınyor, İstiklâl Harbi'nde vatan evlâtları hürriyet misakını kanlarıyla imza ederken Morkaya ortada yok! Bunu bir parti gayretiyle söylemiyorum, memleket davası olarak söylüyorum. Komisyonun verdiği

⁶ Müzehher Vâ-Nû, , **Bir Dönemin Tanıklığı**, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1997,s.48

karara hürmetim vardır, lâkin mesele açılınca gönlüm bir türlü razı olmadı, şimdi kırmızı reyimle geri dönüyorum...' olur.

...

Refik Koraltan, Süreyya Örgüevren ve komisyon başkanı Kemal Turan ise Morkaya'nın böyle bir suçu olmadığını, askerlik yapmadığına dair geçmişte herhangi bir takibata uğramadığını, dolayısıyla hükümlü olmadığı için milletvekili olmak hakkına sahip bulunduğunu anlatırlar. Kemal Turan son olarak Morkaya'nın milletvekili seçilmeye engel teşkil edecek hususların yer aldığı 12. maddeye uyan hiçbir durumunun söz konusu olmaması dolayısıyla mazbatasının onaylanmasının gerekliliğini savunur.

Bundan sonra Kâzım Karabekir başkanlığındaki meclis oylamaya geçer ve oy veren 290 milletvekilinden 207'si Morkaya'nın mazbatasını reddeder. Böylelikle Burhan Cahid Morkaya, seçim listesinde milletvekili olma hakkı kazandığı hâlde meclis içinde yapılan oylamayla bu hakkı kaybeder. Mazbatayı reddedenler arasında İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cevdet Kerim İncedayı, Suut Kemal Yetkin, Esat Uras, Cemil Cahid Toydemir, Şükrü Saraçoğlu, Kemalettin Kamu ve Orhan Seyfi Orhon da vardır.”⁷

Yaşadığı bu çalkantılı olaylar Burhan Cahit'in sağlığını iyice sarsar. 14 Mart 1947'de yüksek tansiyon neticesinde kriz geçirir. Doktorları konsültasyon sonucunda uzun bir seyahatin sağlığına iyi geleceğine karar verirler ve onu Avrupa'ya gönderirler.

Uzun süren Avrupa seyahatinde sağlığı daha da bozulur. İstanbul'a döndüğü hafta yapılan 22 Eylül 1947 tarihli yeni kontrolde Cahit Bey'in hasta olduğu anlaşılır.

“Durumu her geçen gün kötüye giden Burhan Cahit, Eylül 1948'de Amerikan Hastanesine yatırılır. Buradaki doktoru Muzaffer Şevki Bey'dir. İstenilen sonuç elde edilemeyince hasta bu defa 1 Kasım 1948'de Alman Hastanesine nakledilir. Hiçbir şey yapılmayacağının anlaşıldığı tarih 12 Kasım'dır. O gün

⁷ Çetintaş , “Bir Hayat: Burhan Cahid Morkaya”, s.69

Kervansaray apartmanındaki dairesine döner. 20 Ocak 1949 Perşembe günü akşam saat dokuza yirmi kala Elmadağ'daki evinde vefat eder.”⁸

⁸ A.m. s.71

Ek 2: Burhan Cahit Morkaya'nın Romanlarının Özetleri

Aşk Bahçesi

Eser uzun bir hikâye görünümündedir. Sacit'in Adana'dan İstanbul'a gelişi ile cemiyet hayatını tanınması neden-sonuç ilişkisine dayanmadan sıralı bir şekilde anlatılır.

Geçen yaz tatilini tek bir kişiyle geçiren Sacit, bu sefer bir kişiye bağlanmayacağına dair arkadaşı Osman'a söz verir. Çalıştığı Adana'nın ise gece hayatı durgundur. İstanbul'da geçireceği tatil onun için büyük bir fırsattır.

Eserin ilk ve tek olay halkası Sacit'in tatile çıkmasıyla başlar. Sacit Adana'da elektrik mühendisi olarak çalıştığı işyerinden izin almasıyla birlikte ilk işi trene atlayıp İstanbul'a dönmektir. Geldiğinde ilk iş olarak halasının evine gelir. Eski tip bir kadın olan halası, evinde yatıya misafir ağırlayan birisiyken, Şişli'ye taşındıktan sonra kumar partisi düzenleyen biri haline gelir. Halasının evinde kibar âleminin gözde kadınları ile tanışır.

Sacit'in İstanbul'da en yakın arkadaşı Osman'dır. Osman kumar oynamaktan hoşlanır fakat Sacit'in yegâne tutkusu kadınlardır. Birlikte balolara giderler. Osman kumar masasında vakit geçirirken Sacit ise davetin güzel kadınlarıyla ilgilenir.

Sacit'in halasının evinde gördüğü kadınlardan biri de eski okul arkadaşı Kamuran'dır. Kamuran'la eski günlerden konuşurlar, birbirlerine hayatlarından bahsederler. Sacit en yakın arkadaşı olan Osman'a evlilik ve kadınlara dair olan fikirlerini aktarır. Evlilik ona göre gereksiz bir bağıdır, aşk ise bir yalandır.

Birlikte katıldıkları balolardan birinde Sacit'in önce Cazibe ile bir arkadaşlığı olur. Cazibe'nin evli olması mutluluklarını engelleyecek bir mani değildir. Birbirlerini sadece geçici zevklerini tatmin için kullanırlar.

Sacit'in tanıyarak vakit geçirdiği evli kadınlardan biri de Müzeyyen'dir. Müzeyyen'in güzelliğine hayran olan Sacit bir süre başka hiçbir şeyi düşünemez. Bu ilişkiden sonra yine yeni sulara yelken açar. Lale de bu aşklarından biridir. Birlikte eğlencelere katılırlar, dans ederler.

Tüm bu zevk hayatından sonra Sacit'in evlilik hakkındaki kanaatleri değişir. Artık sakın bir yuva özlemi çekmeye başlamıştır. Çocukluğundan beri tanıdığı Kamuran'a evli olmasına rağmen âşık olur. Kamuran'ın kocası olmadığı bir gece verdiği baloda Sacit, aşkını dile getirir. İtalyan Lisesi'nde okumuş kültürlü bir kadın olan Kamuran da Sacit'e aynı duyguları beslemektedir. Kocasının Kadıköy'de bir metresi olduğunu bilen Kamuran kocasından ayrılmak istemektedir.

Sacit'in evlenme teklifini üzerine Kamuran kocasından boşanır. Kamuran'ın tek istediği Sacit'in Adana'daki işi bırakıp İstanbul'a gelmesidir. İstanbul'da yeni bir iş bulan Sacit'le Kamuran evlenirler.

Gönül Yuvası

Üç bölümden oluşan romanda ilk olay halkası Elvan'ın İstanbul'a gelişiyle başlar. Yıllardır İzmir'de olan Elvan İstanbul'a geleceği için çok mutludur. Yedi yıl önce Şefik Bey'le evlenmiş, evinden, ailesinden uzak bir yer olan İzmir'e yerleşmiştir. Elvan'ın tüm hatıraları canlıdır, Göztepe'deki köşkü, arkadaşlarını hiç unutmamıştır. Köşkteki teyzesi birkaç hizmetçi ile birlikte oturur. Göztepe'deki evin eski günlerinden eser yoktur. Bu sessizliği bozan Elvan ve Şefik Bey'in gelmesi teyzeyi çok sevindirecektir.

İkinci olay halkası Elvan'ın çocukluğunu, gençliğini ve Ziya'yı hatırlamasıyla başlar. Çocukluğu ve genç kızlığının geçtiği bu bakımsız yer, bir zamanlar arkadaşlarıyla koşup oynadığı bahçedir. Bu arkadaşlarının içinde en yakın olanı amcasının oğlu Ziya'dır. Ziya ile sürekli bir rekabet içindedir. Elvan, Fransızca dersleri almasıyla birlikte Ziya da bu dili öğrenmeye karar verir. Elvan Dame De Sion'a, Ziya ise Frerler Mektebi'ne gider. Bunun yanında Elvan'ın en sevdiği kız arkadaşları olan teyzesinin kızı Hacer ve komşularının kızı Zeynep'tir.

Elvan ile Ziya'nın mezuniyetleri şerefine verilen bir yemekte bütün aile bir araya gelir. O gece Ziya'nın babası Elvan'ın annesine oğlunu kızlarıyla evlendirmek istediklerini söyler. Ziya'nın isteği ile gerçekleşen bu konuşmanın sonrasında Elvan cevabını vermek üzere Ziya'nın yanına gider. Ziya'nın evine gittiğinde kapıyı

hizmetçi açar. Yukarı çıkan Elvan kapıdan Nimet'le Ziya'nın sesini işitir. Ziya'nın kendisini aldattığını düşünen Elvan, Ziya'nın tüm çabalarına rağmen ona geri dönmez.

Bu olayın etkisiyle Kadıköy sahilinde kendisini görüp evlenmek isteyen Şefik Bey'in teklifini kabul eder. Kocasını Şefik Bey'in isteğiyle İzmir'e yerleşirler. Arkadaşı Hacer bir kaymakamla evlenir ve Anadolu'yu dolaşır. Diğer arkadaşları ise Avrupa'ya eğitim görmeye giderler.

Bu olaydan beş yıl sonra Elvan'ın İstanbul'a dönmesiyle Hacer hariç diğer arkadaşlar bir araya gelirler. Zeynep bir subayla evlenmiş, Hamit ile Mahmut Avrupa'dan dönmüştür. Hacer ise kocasının izin vermemesi nedeniyle geri dönemez. Eski dostlar bir piknik düzenlerler. Bu piknikte ud çalarlar, şarkı söylerler. Bu görüşmeler neticesinde Elvan ile Ziya yakınlaşırlar. Ziya Elvan'dan kendisini affetmesini ister. Elvan dayanamaz ve Ziya'yı affeder.

Elvan'la Şefik Bey'in İzmir'e dönmesinin ardından Ziya da onların peşinden gelir. Bir okulda tarih öğretmenliğine başlar. Hiçbir şeyden haberi olmayan Şefik Bey, Ziya'ya kendi evlerinde kalmasını teklif eder. Ziya'nın eve yerleşmesiyle sevgililerin arasındaki bağ kuvvetlenir. Birlikte roman okur, müzik dinler, gezintilere çıkarlar.

Şefik Bey'in uzun süreden beri devam eden demiryolunun bitmesiyle Elvan ve Ziya'ya teftiş bahanesiyle tatile çıkarmayı teklif eder. Ziya işleri olduğunu söyleyerek geziye katılmaz. Ziya ve Elvan'ın bulunduğu kafilе trafik kazası geçirir. Kazada Şefik Bey ölür, Elvan yaralanır. Ziya kaza haberini duymasıyla birlikte Elvan'ın yanına gider. Ortada bir engel kalmayınca Elvan ve Ziya evlenerek Almanya'ya yerleşirler.

Ayten

Eserin ilk olay halkası Ayten Hanım ile eski kocası Macit Bey arasında meydana gelir. Önce Ayten Hanım, kızı Aysel'e soyadını vermesi için Macit'in

peşinden koşar. Macit umursamaz tavrı yüzünden kabuğuna çekilir ve kızı ile kendisine yeni bir dünya kurar. Yıllar sonra ise Macit'in, terk ettiği karısı ve kızı Ayten ile temas kurmak istemesi bir fayda vermez. Ayten Hanım eski kocasıyla tekrar görüşmeyi reddeder yalnız kızına soyadını vermesine razı olur.

Macit'in soyadını Ayten'e vermesiyle birlikte olaylar düz bir çizgi halinde akmaya başlar. Ayten okula gider, en iyi öğretmenlerden dersler alır. Ayten Hanım kızını en iyi bir şekilde yetiştirmek için elinden geleni yapar. Kendi başından geçen kötü olaylar, kızını da aşka sevgiye kapalı, güçlü biri olarak yetiştirmesine neden olur. Okulu bitirdiğinde anne Ayten Hanım söz verdiği seyahate kızıyla birlikte çıkar. Anne-kız Avrupa'nın önemli şehirlerinden Paris'in gezmedik yerini bırakmazlar.

Sporla da ilgilenen Ayten, tamamının erkek olduğu Fenerbahçe Spor Kulübü'ne ilk kadın aza olarak kaydolar. Tenisle başlayan spor aşkı sandalla, ardından kotra yarışlarıyla devam eder. Otomobil merakı ise Orhan'la tanışmasına vesile olacaktır.

Girdiği bu yeni sosyete erkeklerin ilgisini üzerine çeker. Kulüpte Ayten'i tanıyan Adnan aşkını bir mektupla anlatır. Ayten, bu teklifi Adnan'ın kendini beğenmiş, karşısındakini küçümseyen tavırları yüzünden reddeder.

İkincisi bir teklif ise, teyzesinin kızının nişanlısı olan Ferit Kami tarafından gelir. Ayten, Sevgi'nin bu adamda ne bulduğunu bir türlü anlayamaz. Ferit Kami yıllardır Sevgi ile evlenmemek için okulunu uzatmaktadır. Ferit Kami, Sevgi ile olan nişanını hiçe sayarak Ayten'e evlenme teklif eder. Olaylar büyür, Sevgi ile Ferit Kami ayrılırlar, Sevgi hastalanır. Sevgi hastalanınca hava değişikliği için Avrupa'ya tatile gönderilir. Tüm aile onu uğurlamaya gidecektir.

Diğer bir olay halkası Ayten'in Orhan'la tanışmasıyla başlar. Kulüpte çeşitli sporlarda yarışan arkadaşlar otomobil kullanmayı çok severler. Bir yarış sırasında Ayten ve Orhan kaza geçirirler ve her ikisi de yaralanır. Garip bir tesadüf neticesinde Ayten'i tedavi eden kişi babası olan Doktor Macit Bey'dir. Bu noktada iki olay halkası birbirine bağlanır. Ayten ile babası bu olaydan sonra birbirine kavuşurlar.

Harp Dönüşü

Romanın ilk olay halkası Macit'in Mülkiye Mektebi'nden mezun olması ile başlar. Okuldayken en yakın arkadaşı olan Osman Niyazi ile iş aramaya karar verirler. Bir devlet dairesine başvuran arkadaşlar müdürle konuşurlar. Müdür ikisine de hiç duymadığı yerlerin isimlerini söyler ve birini seçmelerini ister. Bu bilinmedik yerlere gitmek istemeyen arkadaşlardan Osman Niyazi, kayın pederinin yanında çalışmaya karar verir. Macit ise polisiye roman tercümeleri yaparak para kazanmayı düşünür.

Macit gençliğin verdiği uçarılıkla eğlenmekten başka bir şey düşünmez. Genç kızlara mektuplar yazarak onlarla eğlenir. Bu mektupları ciddiye alan kızların tek amacı evlenmektir. Macit ise mektup yazdığı, yüzünü sadece bir kez gördüğü biriyle evlenecek değildir.

Arnavutköy'de geceleri gezintilere çıkar. Burada hava karardıktan sonra tüm hayat sona ermektedir. Kahvehanelerin bile kapanmasıyla derin bir sessizlik oluşur. Yine bu sessiz gecelerden birinde yalılardan birinde duyduğu fasıl sesi onu büyüler. Duvara tırmanıp baktığında genç kızların ud çalıp şarkı söylediğini görür.

Macit bu yalıda gördüğü genç kızlardan biri olan Humret'i Baltalimanı'nda görür. Yanında küçük bir çocuk olan Humret'i bütün gün takip eder. Kızın evini öğrenen Macit duvara tırmanırken ayağı kayar ve denize düşer. Durumu açıklayamayan Macit sonunda Humret'e âşık olduğunu itiraf eder.

İkinci olay halkası Macit'in askere çağırılmasıyla başlar. Macit'in askere alınmasıyla sevgililer ayrı düşerler. Çanakkale Cephesi'ne düşen Macit bir süre sonra yaralanır. İstirahat için İstanbul'a gönderilir. Bu süre içinde Humret'le bir araya gelirler. Macit'in yaralı olduğunu gören genç kız, on gün boyunca sevgilisini de odasında saklar.

İyileştikten sonra Gazze'ye sevk edilen Macit trenle yola çıkar. Trende askerlerin yanında tuhaf bir kadın olan Mediha da vardır. Mediha ona arkadaşlık teklif eder, isterse onu Şam'da ağırlayabileceğini söyler. Macit bu kadının garipliğinin farkına varır ve teklifini reddeder.

Macit, Gazze’de esir düşünce silahını kendi şakağına dayayarak ateş eder fakat ölmez. Hastanede gözlerini açtığında karşısında Mis Versey’i bulur. Bu İngiliz kadın onunla ilgilenir, onu İngiltere’ye götürmek ister. Fakat Humret’i çok seven Macit bu teklifi kabul etmez.

Esir kampından kaçmanın bir yolunu bulan Macit, Mısır’daki Türk dostu bir Arap olan Sait Bey’in yanına sığınır. İstanbul’a giderse esir düşeceğini bilen Macit Sait Bey’le birlikte Avrupa’ya gider.

Macit esirken Humret çaresizliğe düşer. Uzun süre Macit’i bekler fakat haber alamaz. Annesinin de etkisiyle kendisini eğlenceye ve içkiye verir. Sonunda ailenin akrabalarından Adnan Bey’le evlenmeye razı olur.

Son olay halkası Macit’in İstanbul’a dönüşüyle başlar. Macit Millî Mücadele’nin başladığını duyunca İstanbul’a, oradan da Anadolu’ya geçmeyi düşünür. Bir baloda gördüğü Humret’in evlendiğini duyunca olanlara inanamaz. Humret’in kendisine verdiği mendili iade eder. Balodan sonra her şeyden vazgeçerek Fransa’ya geri döner. Fransa’da beraber kaldıkları Sait Bey’in kızının ilgisine, Humret’e olan bağlılığı nedeniyle cevap vermeyen Macit, bu yenilginin ardından Sait Bey’in kızı Fatıma ile evlenmeye karar verir.

Adam Sarrafı

Eser Hobatzade ailesinin nasıl zenginleştiğini, ticaret serüvenlerini anlatan uzun bir girişle başlar. Bu giriş kısmı, babalarının ölümüyle Hobatzade ailesinin iki varisi olan Tosun ve Recep’in annelerini alıp Kayseri’den Konya’ya gelişlerini anlatır. Konya’ya geldiklerinde babalarının işi olan manifaturacılığı devam ettirirler. Konya’da kısa sürede büyüyen, gelişen manifatura dükkânını kardeşi Recep’e devreden Tosun, İstanbul’da daha büyük işlere atılır. İstanbul’un ticaret hayatı Konya gibi değildir. Büyük paraların kazanıldığı bu yerde önüne gelen her fırsatı değerlendirmeye çalışır. İş kuralına göre oynamak için uğraşan Tosun, İstanbul’un ticaret hayatını tanıdığı Yahudiler sayesinde kısa sürede öğrenir.

İstanbul’da iş yaparken ileride en samimi dostu olacak Hacızade Hüseyin ile tanışır. Hacızade Hüseyin para harcamayı seven bir insandır. Tosun onun sayesinde İstanbul’un eğlence hayatına alışır. İstanbul’un seçkin mekânlarından girmediği kalmayan Tosun, artık sakın bir hayatın özlemini çekmektedir. Tosun’un kardeşi Recep, Konya’da bir hocanın kızını hamile bırakınca mecburen evlenmek zorunda kalır. Kardeşi Recep’in olaylı bir şekilde evlenmesiyle artık yaşının geldiğini düşünen Tosun, münasip bir kısmet aramaya koyulur.

Eserin ilk olay halkası Hobatzade Tosun’un evlenecek biri aramasıyla başlar. İstanbul’da ticaret yaptığı Hamza Bey’in hanımı Nevbahar Hanım, ona bu konuda yardımcı olacaktır. Nevbahar Hanım Tosun’un mizacına uygun, emsallerine göre daha üstün ahlâklı olduğunu düşündüğü, İstanbul’un seçkin ailelerinden birinin kızı olan Lale’yi Tosun’la tanıştırır. Tosun Lale’yi beğenir, aileler birbiriyle görüşür. Görüşme sırasında absürt olaylar olur. Kızın evine konuk olan Tosun’un ailesi yemek masasında zor durumda kalır. Hayatlarında muz yememiş Kayserili aile ne yapacağını bilemez. Muzu yanlışlıkla sofranın dışına fırlatırlar.

Düğün gecesı gelir çatar. Çok heyecanlı olan Tosun ne yapacağını bilemez. Sakin geçen düğünün ardından olanlar olur. Tosun, gerdek sonrası ortalığı birbirine katar. Ona göre Lale namuslu bir kadın değildir. Ortalıkta küfürler savurarak dolaşır. Lale’nin onurunu ayaklar altına alır.

Uzun bir dava sürecinden sonra boşanırlar. Davayı açan Tosun’a karşılık iffetli olduğunu kanıtlamak için Lale de karşı dava açar. Mahkeme salonunda Lale namuslu bir kadın olduğunu doktor raporuyla kanıtlar fakat Tosun’un dediği dediktir. Herkesin onu kandırdığını, kimseye güvenmemesi gerektiğini düşünür.

İkinci olay halkası Tosun’un yaşadığı bu olayın sıkıntısıyla kendini eğlenceye vermesi ile başlar. Annesinin de ısrarlarıyla tekrar evlenmeye karar verir. Niyeti halistir, namuslu bir kadın alacaktır. Bu seferinde aracı olan kişi ise Azize adında bir kadın satıcısıdır. Azize, erkeklere kadın bulan, zaafı olan kadınları ele geçirip onları kullanan şeytanî bir kadındır. Azize para karşılığında Tosun’a yine düşük bir kadın olan Benli Şukufe’yi gelin adayı olarak tanıştırır. Tosun Şukufe’yi çok beğenir ve namuslu bir kadın olduğuna inanarak onunla evlenir.

Aşk Politikası

Eserin ilk olay halkası çocuklarını evlendirmek isteyen ailelerin bir araya gelmesi ile başlar. Calibe Hanım oğlunun Galatasaray'dan mezun olmasıyla birlikte Necati'yi evlendirmek fikrini kocası Kemal Bey'e açar. Necati için en uygun kişi Calibe Hanım'ın abisinin kızı Aysel'dir. Gençlerin birbirine ısınması, ailelerin mevzu üzerinde konuşabilmeleri için Necati'nin mezuniyeti şerefine bir yemek verilir. Yemekte gençler çocukluktan gelen arkadaşlıkları üzerine konuşurlar fakat ailelerin istediği gibi bir sonuç çıkmaz.

Necati amcasının da etkisiyle vaktini eğlence mekânlarında geçirir. Tokatlıyan Hoteli Necati'nin vazgeçemediği mekânlardan biridir. Sovyet Devrimi'nden sonra İstanbul'a gelen Rus asıllı Şura ile gezip tozarlar. Kızın Paris'e gideceğini öğrenen Necati umutsuzluğa düşer. Necati'nin bu ham, serseri tavırlarını gören Aysel, evlilik konusunu tamamen kapatır ve eğitime Avrupa'da devam etmeye karar verir. İlk olay halkası Aysel'in Avrupa'ya öğrenim görmeye, Necati'nin ise askere gitmesiyle son bulur.

Eserin ikinci olay halkası Aysel'in Paris'e gitmesiyle başlar. Paris'te resim tahsili yapan Aysel küçük bir pansiyonda kalır. En yakın arkadaşı İsveçli bir kız olan Greta'dır. Aysel tüm vaktini okulda geçirir, boş kaldığı nadir zamanlarını da sanat galerilerini arkadaşlarıyla gezerek geçirir.

Çevresi gittikçe genişleyen Aysel'in birçok milletten arkadaşı olur. Bu arkadaşları ile Türk kültürü ve Avrupa hayatına dair tartışmalara girer. Aysel ve arkadaşlarının gittikleri bir kulüpte Osmanlı kıyafetli Ermenileri görmeleri üzerine açıklama yapma ihtiyacı duyar. Onların zihinlerindeki Türk imajını değiştirmek için telkinlerde bulunur.

Bu gece gezmelerinden biri sırasında okuldan arkadaşı olan İngiliz bir gençten evlenme teklifi alır. Aysel'in aklını çeldirecek birçok faktör olmasına rağmen bir Türk kızı olarak bu teklifi kabul etmemeye karar verir. Gencin randevu verdiği yere gitmeyerek cevabını belli eder.

Aysel resim tahsiline devam ettiği sırada askerliğini bitiren Necati onu Paris'te bulur. Artık değiştiğini onunla evlenmek istediğini söyler. Düşünmesi için Lyon'dan dönene kadar süre verir. Necati, Lyon'da gezdiği fabrikalarda sanayinin işleyişini görür, tecrübe kazanır. Avrupa'da gördüklerinin etkisiyle olgunlaşan, askerliğin de etkisiyle eski züppeliğinden kurtulan Necati, Aysel'in gözünde artık farklı bir insandır. Aysel Necati'nin Lyon dönüşünde yaptığı evlenme teklifini tereddüt etmeden kabul eder.

Şeyh Zeynullah

Zeynullah'ın babası Şeyh Nurullah'ın nasıl güçlü bir pir haline geldiği, giriş niteliğindeki ilk bölümde anlatılır. Hüdaî Dergâhı Şeyhi Nurullah'ın sarayda bir hastayı nefesiyle tedavi etmesinin ardından Valide Sultan'ın yardımlarıyla ünlü ve sözü dinlenen bir şeyh haline gelir. Kendisine de saraydan Lâliyar Hanım nikâhlanır.

Eserin ilk olay halkası Şeyh Nurullah'ın ölümüyle başlar. Zeynullah'ın babasının ölümüyle tekkenin postu boşalmıştır. Lâliyar oğlu Zeynullah'ın posta geçişi için Adile Sultan ile konuşur ve isteğini kabul ettirir. Zeynullah'ın posta oturacağı gün bütün tekkelerin şeyhleri çağırılmıştır. Şatafatlı bir merasimle Zeynullah, Hüdaî Tekkesi'nin yeni şeyhi olur. İstanbul'daki tüm tekkelerin şeyhleri meydana çıkar, bu olayın şerefine kendi özel ayinlerini yaparlar. Adile Sultan yardımlarıyla zenginleşen Hüdaî Tekkesi halk arasında yağlı tekke olarak zikredilmektedir. Diğer şeyhlerin buradaki post giyme merasimine eksiksiz olarak katılmasının sebebi ise bu durumdur.

Zeynullah küçüklüğünden itibaren dinî konulara lakayt kalmıştır. Gençliğini tekkedeki kadınlarla, içkiyle geçirmiş temel dinî bilgileri öğrenememiştir. Şeyh olması ile birlikte en azından halka hitap edebilecek kadar hadis ve belagat öğrenmesi gerekecektir. Bu konuda annesi Lâliyar Hanım oğlu Zeynullah'a okuma yazmayı öğreten Abdülkâdir Efendi'yi görevlendirir. Abdülkâdir Efendi, sahip olduğu engin bilgisiyle Zeynullah'a bilmediklerini öğretir, tarikat adabını onda yerleştirir.

Eserin diğ er olay halkası Şeyh Zeynullah'ın Adile Sultan'la tanışması ile başlar. Yakışıklı şeyhe âşık olan Adile Sultan, saraya davet ettiğı misafirini ikramlarla karşılar. Çok sevdiği şeyhten hiçbir şeyi sakınmayan Adile Sultan, Zeynullah'ı gece odasına alır. Ertesi gün şeyhi hediyelerle saraydan yolcu eder. Sarayda bu gecenin ardından dedikodular yayılmaya başlar. Zeynullah'ın yakışıklılığını gören, Adile Sultan'a imrenen saray kadınlarının dedikoduları türlü felaketlere yol açar. Adile Sultan'la vakit geçiren şeyhin methini duyan Nerime Sultan da Zeynullah'a talip olur. Nerime'nin ilgisini de geri çeviremeyen Şeyh Zeynullah, onu da aynı anda idare etmeye başlar. Dedikoduların etkisiyle, sarayın namusunun yara aldığı düşünüp olaya müdahale etmek isteyen İzzet Paşa, Şeyh Zeynullah'ı yanına çağırarak sorguya çeker. Şeyh Zeynullah'ın İzzet Paşa'nın şüphelerini gidermesiyle birlikte saray rahat bir nefes alır.

Bu olaydan sonra daha temkinli davranan Şeyh Zeynullah tüm hareketlerini tartarak yapar. Saray kadınlarıyla eğlenerek vakit geçiren Zeynullah artık kendi karısının odasını bile unutmuştur. Adile Sultan'la gizli görüşmelerine rağmen bu ilişki bir şekilde Nerime Sultan'ın kulağına da gider. Nerime Sultan, kıskançlığın da etkisiyle Şeyh Zeynullah'ı İzzet Paşa'ya jurnaller. Şeyh Zeynullah'ı kendisinin ihbar etmesine rağmen hislerine mağlup olur ve yeniden şeyhin köşküne gider. İzzet Paşa, adamlarıyla birlikte Şeyh Zeynullah'ı basmaya gittiğinde Adile Sultan'ı bulacağını sanır fakat yorganın altından Nerime Sultan çıkar.

Köy Hekimi

Eserin başında uzun bir giriş diyebileceğimiz bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde Emine ve Tosun'un nişanlanmaları konu edilir. Tosun nişandan hemen sonra askere çağırılır. Emine'yi bir çeşme başında görüp seven Nevada Hanım onu evlat edinir. Emine, bu evde bambaşka bir hayatla tanışır. Romanlar okur, Avrupa hayatını tanır. Eğitimini de üstlenen Nevada Hanım ona yeni kıyafetler alır, ad b-ı muaşeretini  ğretir. Tosun'un askerden gelmesiyle düğünü yapılır, kocasına vali

tarafından yöredeki ormanın muhafaza memurluğu bulunur. Genç çift ormanın ortasında kendilerine güzel bir ev yaparlar.

Romanın ilk olay halkası Suat Naci'nin tıp fakültesini bitirip Bademli kasabasına tayin edilmesi ile başlar. Kasabanın tek doktoru olan Suat Naci her türlü derde koşar. Kasabada çok sıkılan doktor kendi seviyesinde, konuşup anlaşacağı birini bulamaz. Halk cahil ve ahlâksızdır. Bir hastalığı tedavi vesilesiyle tanıştığı Emine onu anlayan tek kişidir. İkisi de kitapları severler, batı müziğinden hoşlanırlar. Tosun'dan habersiz, gizli bir ilişki yaşamaya başlayan çift, ormanın gözden uzak olmasını da kullanarak uzun süre beraber olurlar.

Emine ve Suat Naci hayatlarına devam ederken köyün genç kızları Cemile ve Zehra genç doktora âşık olurlar. Suat Naci'nin Zehra'ya biraz gönlü kayarsa da kızın cahil olması onu büsbütün soğutur. Cemile ise aşkından intihar eder fakat ölmez.

Eserin ikinci bir olay halkası ise sanki köylülerin ahlâksızlığını ortaya koymak için eklenmiş gibidir. Kasabanın gençleri düşkün bir kadın olan Mahmure'nin peşinden koşarlar. Onu elde etmek için türlü zorluğu göze alırlar. Bir dizi olaydan sonra cinsî bir hastalık kapın gençler, Suat Naci'ye bu hastalığın tedavisi için başvururlar.

Bu arada Suat Naci'nin eski sevgilisi Leyla da İstanbul'dan gelir. Kasabanın tepkisinden korkan Suat Naci Leyla'yı sütkardeşi olarak tanıtır. Bir süre Leyla ile dost hayatı yaşayan Suat Naci, kızıdan sıkılınca bir bahane bulup onu İstanbul'a gönderir. Leyla İstanbul'a döndüğünde her şeyi öğrendiğini, kendisini aldattığını nasıl anladığını bir mektupla bildirir.

Emine ile kasabadan kaçma planları yapan Suat Naci, her şeyi hazırlayıp Emine'yi kaçırmaya gider. Bir süredir ikisinden de şüphelenen Tosun, kaçmaya hazırlandıkları sırada eve gelir. Önce Emine'yi öldürür, Suat Naci'yi de öldüreceği sırada Suat Naci kafasına ateş ederek intihar eder.

İhtiyat Zabiti

Eserin ilk kısmı askere çağırılan gençlerin yaptığı talimler, kışladan kaçmayla başlayan çapkınlıklardan oluşan bir dizi hikâyenin anlatıldığı bir giriş niteliğindedir. Yazar, askerlerin gündelik hayatını okuyucuya göstermeye çalışırken bu romanda da askerlerin kadınlara olan düşkünlüklerine değinmeden edememiştir.

Eserin ilk olay halkası Cevdet'in Harbiye Mektebi'ne çağırılmasıyla başlar. Harbiye'de gençleri askerliğe ısındırmak için sınırlı eğitimler verilir. Harbiye Mektebi'ne artık sığlamayacak noktaya gelince, askerler Orhaniye Kışlası'na nakledilir. Burada yoğun bir eğitimden geçen zabıt adayları ilk nöbetlerini tutmaya başlamışlardır. Bu sırada ilk bölüm de Çanakkale'ye doğru yola çıkmıştır. İlk günlerde iyi olan yemekler zaman geçtikçe Alman çorbası denen garip bir yemeğe dönüşür. Sonrasında bölüm komutanlarından Ferit Celal Bey tasvir edilirken Türk Ocağı'nın kuruluş aşamalarından da bahsedilir. Yazar kendisin de tanık olduğu bu sürece Ziya Gökalp ve Hamdullah Suphi'nin katkılarını anlatır.

Askerlik için gerekli temel bilgileri öğrenen Cevdet, Gazze'deki on ikinci fırkaya gönderilir. Trenle Filistin'e doğru yola çıkarlar. Toroslar'a gelindiğinde ise Arap askerlerden birkaçı trenin kapısını kırarak kaçar. Yolda dinlenmek için Şam'da mola verilir. Buranın eğlenceleri ve kadınları Cevdet'in aklını başından alır. Gazinodaki dansçı kızlardan birisiyle vakit geçirir.

Kısa süren bu eğlence hayatının ardından birlik Mısır'a Kanal Cephesi'ne gönderilir. Kanal Cephesi'nde İngilizlerle yoğun çatışmalar yaşanır. Cephenin komutasında Fon Kres Paşa vardır. Orduda bu Alman generalinden daha yetenekli birçok subay olmasına rağmen savaşın kaderi ona teslim edilir. Uzun çarpışmaların ardından Türk ordusu geri çekilmek zorunda kalır. Ordu gerileyerek savunma hattını Gazze'de kurar. Düşman, uçakları ve el bombalarıyla Türk askerini yok etmeye çalışmaktadır. İngilizlere ağır kayıplar verdirilir. Gazze'de direniş çetin geçmektedir.

Cephede Cevdet'in en sevdiği kişi yüzbaşısıdır. Dertlerini paylaşırlar, Yüzbaşı Sadi Bey ona biraz da çekingenlikle aile fotoğraflarını gösterir. Kanal

cephesinde İngiliz bozgunu ile geri çekilen ordu Filistin'e geri döner. Askerlerin ilk defa burada düzenli bir hayatı olur. Mektupları artık ellerine ulaşabilmektedir.

İkinci olay halkası Cevdet'in dayısından bir mektup almasıyla başlar. Mektupta bir miras davası olduğu, bunun için gerekli iznin dayısı tarafından halledileceği yazılıdır. Cevdet bölüğünden altı haftalık bir izin alır.

İstanbul'a döndüğünde işlerini kısa sürede halleder, kalan zamanda ise eğlencelerle vakit geçirir. Aldığı mirasla artık zengin biri olan Cevdet, İstanbul'un savaş nedeniyle ahlâken düşmüş kadınlarıyla eğlenir. Cevdet ve arkadaşı parkta dolaşırken yine böyle iki kadınla arkadaş olurlar. İsimlerini bile sormadıkları kadınlara Rüya ve Hülya adlarını takarlar. Rüya adlı kadınla evine kadar giden Cevdet gecenin sabahında çok sevdiği yüzbaşısının fotoğrafını görür. "Affet beni yüzbaşım" diye kendinden geçercesine evden çıkar. İlk trenle cepheye döner. Daha sonra Cevdet'in cepheye şehit olduğunu öğreniriz.

Yalı Çapkını

Eser, Fazıl Azmi'nin çapkınlıklarının anlatıldığı giriş niteliğindeki bir bölümle başlar. Fazıl Azmi'nin evliliğe karşı olumsuz kanaatleri vardır. Giyimine kuşamına dikkat eder, bütün modalara harfiyen riayet eder. Hayatını kadınlarla ve eğlence âlemleriyle geçirir. İşsiz güçsüz geçirdiği uzun bir gençlik dönemi olmuştur. Parasını, zamanını Boğaz gezintilerinde, içki içilen yerlerde boş yere tüketir.

Romanın ilk olay halkası Fazıl Azmi'nin Dâhiliye'ye memur olmasıyla başlar. Dâhiliye Nezareti'nde maaşlar daha az olduğu için uzun vadede iyi bir torpil bulup, daha iyi ücretlerin alındığı Hariciye Nezareti'ne geçmeyi planlamaktadır. Fazıl Azmi'nin Dâhiliye'de bir memuriyete geçtiğini duyan, genç kızı olan anneler, kızlarını bu istikbal vaat eden gençle evlendirmek isterler.

Fazıl Azmi'nin eğlence âlemlerinde tanıştığı kızlardan sonuncusu Sabiha'dır. Uzun bir takibin sonunda Sabiha ile konuşmayı başarabilmiştir. Kızın yanında ablası olması işi büsbütün zorlaştırmıştır. İlk görüşmeden sonra birbirlerini çok seven çift

bütün vakitlerini birlikte geçirirler. Arabayla Boğaz gezintilerine çıkarlar, İstanbul'un önemli balolarına katılırlar.

Uzun süredir oğulları Fazıl Azmi ve Kamil Azmi'yi evlendirmek isteyen Necmiye Hanım sonunda istediği gelinleri bulur. Kamil Azmi, Fazıl'ın üç-dört yaş büyük, komisyonculukla uğraşan abisidir. Yaşının verdiği yalnızlıkla o da artık evlenmeyi istemektedir. Abisin de evlenme isteğiyle heyecana kapılan Fazıl Azmi, annesinin bulduğu kıza evet der. Leyla ve Necla ile gençlerin nikâhları Nişantaşı'nda yapılır. Bu evlilik işini engelleyemeyen fakat eski sevgilisini de unutamayan Fazıl Azmi, Sabiha ile görüşmeye devam eder.

Romanın ikinci olay halkası Sabiha'nın Fazıl Azmi'yi Emirgan'a çağırmasıyla başlar. Sabiha ailesinin onu bir doktorla evlendirmek istediğinden bahseder. Bu evliliğe Fazıl Azmi'nin engel olması mümkün değildir. Sabiha bu genç doktorla evlenir fakat mutlu olamaz. Sabiha çevresinin tüm kınamalarına rağmen Fazıl Azmi'yle görüşmeye devam eder. Doktorun Diyarbakır'a tayini ile birlikte görüşmeleri kolaylaşır. Sabiha kocası ile birlikte Diyarbakır'a gitmemiştir. Fazıl Azmi'nin karısıyla yaşadıklarını duyan Sabiha'nın kocasının intihar ettiğini, Diyarbakır'dan gelen bir mektup vasıtasıyla öğreniriz.

Romanın üçüncü olay halkası ise Sabiha'nın bir yüzbaşı ile evlendirilmesiyle başlar. Ama evlilik bağı bu âşıklar için bir şey ifade etmez. Sabiha Fazıl Azmi ile görüşmeye devam eder. Bir gün iskelede ikisini Sabiha'nın kocası birlikte yakalar. İki erkek dövüşürler, olay mahkemeye taşınır. Dava olacağı sırada duruşma salonuna bir haber gelir ve Sabiha'nın intihar haberi öğrenilir. Sabiha mahkeme süreciyle namusun ayaklar altına alınmasına dayanamamış ve kendini silahla öldürmüştür.

Yüzbaşı Celal

Romanın başında Yüzbaşı Celal'in Halep'e gidişi, orada yaptığı görevler anlatılarak uzunca bir giriş yapılır. Bu giriş bölümünde Celal'in Araplara dair olumsuz kanaatleri uzun uzun anlatılır. Celal tam bir Türk milliyetçisidir.

Osmanlı'nın Arapları yüzyıllardır koruması, bu değersiz çöllere zenginliğini ve insanını dökmesi büyük hatadır.

Celal, askerî birlikte askerlerin eğitimi, düzenin sağlanması, bölgedeki unsurların denetlenmesi gibi birçok faaliyetle ilgilenir. En çok çekindiği konu ise sürekli isyan eden, Fransızlarla işbirliği yapan Arap aşiretlerdir. Celal'in rutin yaptığı askerî faaliyetler dışında Arap kadınlarıyla yaşadığı maceralar da önemli bir yer teşkil eder. Celal, Şam'da kadın ve içki âlemlerinde boy gösterir. Arap dansçılarla büyük aşklar yaşar.

Eserin ilk olay halkası Celal'in Şeyh Sadun'la karşılaşması ile başlar. Önce Şeyh Sadun Türk karargâhına konuk olur. Celal ilk görüşte bu adamın zeki biri olduğunu anlar. Fransızca bildiğini öğrendiği bu adama karşı temkinli hareket eder. Şeyh Sadun da karşıdaki adamın ciddiyetini, gücünü görerek Celal'le dost olmanın faydalı olacağını düşünür. Karargâhtan ayrılırken Celal'i kendi evine davet eder.

Celal, bir müddet sonra davete icabet ederek Şeyh Sadun'un saraya benzeyen görkemli evine konuk olur. Bu ev her şeyiyle Celal'i cezp eder. Evin en çok etkilendiği yeri ise içinde yüzlerce kitap bulunan kütüphanesidir. Bu kütüphaneye Fransa'da çıkmış önemli her kitap bir hafta içinde gelmektedir. Bunun yanında Batı'nın nerdeyse tüm klasik eserleri mevcuttur.

Karargâhta fitili ateşlenen önemli tartışmalar Celal'in Şeyh Sadun'un evine konuk olmasıyla yaşanır. Bu görüşmede Arapların neden geri kaldıkları, Türklerin niçin bu coğrafyaya geldikleri tartışılır. Şeyh Sadun yüzyıllardır Arapların bu kadar geri kalmasında Osmanlı idaresinin sorumlu olduğunu savunur. Ona göre Arap coğrafyası Osmanlı'dan bağımsızlığını elde edebilirse her şey farklı olacaktır. Celal'i çok kızdıran iddiasında Şeyh Sadun, Türklerin bu toprakları terk etmesiyle Arapların tekrar yükselişe geçeceğini, Osmanlı'nın asırlardır bu toprakları sömürdüğünü savunur.

Konakta şeyhin kızı olan, Batı terbiyesiyle yetişmiş Zehra ile tanışır. Zehra Arap kültürüne yabancı, bölgedeki Fransızlarla dostlukları olan biridir. Celal, bu Frenk terbiyesi almış kıza ilgi duyar. Çölde tenis oynama imkânından yoksun

olduğunu anlatan kız, babasından bir tenis kortu yaptırma sözü alır. Bu kort yapılırsa Celal ilk maçı Zehra'yla yapacağına dair söz verir. Aralarında ilerleyen samimiyet tek gecelik bir aşkla noktalır.

İkinci olay halkası Kanal Cephesi'nin kaybedilmesi ve İngilizlerin taarruza geçmesiyle başlar. Arap aşiretleri isyan ederler. İsyan edenlerin başında Şeyh Sadun vardır. Yüzbaşı Celal'in başarılarıyla Arap aşiretlerinin isyanları sonlandırılır, Şeyh Sadun esir edilir. Celal Şeyh Sadun'a duyduğu hayranlık ve samimiyet neticesinde yetkisini kullanarak onu serbest bırakır. Şeyh Sadun'u serbest bırakması arkadaşı Rıfat tarafından ağır bir şekilde eleştirilir. Arap aşiretlerle yapılan daha sonraki bir çatışmada Şeyh Sadun yaralı olarak tekrar ele geçer. Son nefesini Celal'in yanında verir.

Celal, zaman geçtikçe daha üst rütbelere terfi ettirilir ve daha etkili görevlere getirilir. Önce yüzbaşı olan Celal'in rütbesi binbaşılığa, ordu geri çekilirken ise kaymakamlığa yükseltilir. Artık Halep'in boşaltılması ve savunma hattı kurulmasından o sorumludur.

İngilizlerin ilerlemesiyle Türk askeri savunma hattını daha gerilere çekmek zorunda kalır. Bu çekilme neticesinde Türk ordusu Halep'i boşaltmak zorunda kalır, şehir apar topar terk edilir. Şehir boşaltılırken Zehra Celal'e uzaktan gülümser. İstihbarat raporlarına göre Zehra bir Fransız ajanıdır. Celal güney cephesini oluşturmak üzere orduyla birlikte Adana, Antep bölgesine çekilir.

Düğün Gecesi

Eserin ilk kısmı Cevdet Bey'in ailesinin tanıtıldığı, ne gibi işlerle meşgul olduğunun anlatıldığı bir giriş niteliğindedir. Bu bölümde aynı zamanda Cevdet'in çapkın kişiliği, yaptığı içki ve kadın âlemleri uzun uzun anlatılır. Eserin ilk sayfalarında Altın Palas Oteli'nde bir baloya katılan Cevdet Bey, Hale ve Galip Bey'in karşılıklı konuşmalarına tanık oluruz. Herkes gibi Cevdet de Hale'nin güzelliğine hayrandır fakat bunu dile getiremez.

İlk olay halkasında Cevdet Bey'in Ahmet Sami Bey'le Burdur- Antalya yolunun yapım ihalesinde yaşadığı rekabet anlatılır. Cevdet karşı tarafın maliyet hesaplarını öğrenmek için Ahmet Sami'nin muhasebecisini satın alır. Fakat muhasebeci bu işi patronuna söyler. Cevdet'in verdiği paranın iki katını patronundan alan muhasebeci, bilgileri çarpıtarak karşı tarafa verir. İhalenin sonucunda Cevdet Bey hüsrana uğrar, Ahmet Sami Bey ise ihaleyi kazanır. Fakat daha sonraları anlaşılır ki bir sonraki büyük ihaleye, bu ihaleyi kazanan katılamayacaktır. Cevdet yenilginin karamsarlığını bu haberle atlatır.

Cevdet Bey evli ve iki çocukludur. Karısını Nişantaşı'ndaki evlerinde yalnız bırakır ve eğlencelere katılır. Hale'nin tertip ettiği bir baloya katılan Cevdet Bey ondan gözlerini ayıramaz. Kumar oynadıkları masada birbirlerini tanımaya çalışırlar.

İkinci olay halkası Galip Bey'in metresi Hale'yi elde etmek için Cevdet Bey ve Ahmet Sami Bey'in rekabeti etrafında teşekkül eder. Galip'in iflas edip yurtdışına kaçmasıyla birlikte Hale sevgili adaylarını değerlendirir. Hale sevgilisi olacağı kişiyi seçmek için uzun süre düşünür. Bu adaylar arasında en önde gelen Ahmet Sami Bey ve Cevdet Bey zorlu bir mücadeleye başlarlar. Ahmet Sami Bey'in tüccar zihniyetiyle Hale'yi parayla ikna etmeye çalışması Cevdet Bey'in kazanan taraf olmasını sağlar. Cevdet Bey metresi yaptığı Hale'ye Maçka'da bir ev alır ve bu eve düzenli olarak uğrar.

Üçüncü olay halkası Cevdet'in Zigana'da bent yapım ihalesini almasıyla başlar. Mühendis Alâeddin projeyi yürütmektedir. Cevdet Bey, İsviçre'deki otel yatırımından zararlı çıkmış, para sıkıntısı çekmeye başlamış, bendin yapımı sürekli gecikmektedir. Bendin yapımı için hükümetten alınacak ödenek tehlikeye girer. Ankara'da uzun süreli bir temas trafiğinden sonra ilgili bakanla görüşme sağlanır. Bakandan inşaatın tamamlanması için alınan çek projenin zamanında bitirilmesi için gereklidir.

Cevdet Bey, Mühendis Alâeddin'in tüm ısrarlarına rağmen seksen binlik çekin yarısını Hale'ye kolye almak için ayırır. Alâeddin ne kadar dil dökse, ne kadar teknik olarak bu paranın yetersizliğini anlatsa da beyhudedir. Netice olarak demir yerine kereste kullanılan bent inşaatı tamamlanır.

İnşaatın bitişini sevinçle karşılayan köylüler için Tosun'un düğünü ile birlikte çifte bayram yaşanır. Düğün gecesı son zamanların en güçlü yağmuru yağar. Suların dolmasıyla üstüne binen yüke dayanamayan bent, Tosun'un düğünü sırasında çöker, birçok köylü ile birlikte Mühendis Alâeddin de sular altında kalarak ölür.

Cephe Gerisi

Yüzbaşı Faruk ve Narin'in tanışması, evlenmesi, çocuklarının olması gibi olaylara eserin ilk bölümünde değinilir. Narin'le çocukluklarından bu yana tanışan Faruk evlenmeye karar verirler. Mutlu aileleri Cengiz'in dünyaya gelmesiyle daha da güzel bir hal alır. Rumelihisarı'nda oturan zengin bir ailenin kızı olan Narin tüm sevgisini ailesine verir fakat kocasının Almanya'ya gönderilmesi tüm saadetlerini alt üst edecek, oğluyla bir başına kalacaktır.

Yüzbaşı Faruk cephelerde gösterdiği başarılar sayesinde binbaşılığa terfi ettirilir. Binbaşılığa yükselmesi ile birlikte kendisine Almanya ile olan ilişkileri yürütme, mektup alıp verme gibi işler verilir.

Romanın ilk olay halkası Almanya görevinin kendisine tevdi edilmesi ile başlar. Binbaşı Faruk'un bu görevi aldığını duyan birçok tüccar ona karlı işler önerirler. Binbaşı Faruk bunların hiçbirini kabul etmez, memleket açlık, sefalet içindeyken bunu yapması mümkün değildir. Faruk, İstanbul'un yaşadığı sefaleti ve kendisine yapılan teklifleri düşünür. Ama o her şeye rağmen dik duruşundan vazgeçmez.

Faruk, ilk görevi sırasında Şekerzade Hakkı Bey ile dost olur. Bu dostluğu kullanan Şekerzade, Faruk'a kaçak eşya dolu bir bavul verir. Faruk, subay olması dolayısıyla sınır gümrüğünden denetimsiz geçmektedir. İstemedi de olsa nefret ettiği bir duruma alet olur. Faruk bavulu Ada'daki Dilrüba'ya teslim eder. Dilrüba ile dostlukları bu vesileyle gelişir.

Eserin ikinci olay halkası Binbaşı Faruk'un ikinci kez Almanya'ya gitmesiyle başlar. Burada Şekerzade'nin tanıştırdığı bir Polonyalı kadınla arkadaş olur. Bu

kadınla bir süre eğlenir, kadının isteği üzerine Alman askerî bölgesine beraber girerler. Kadınla birlikte Viyana'ya giderler ve orada ayrılırlar. Faruk yine kendisine emanet edilen bavulları yerine teslim eder.

Faruk, Alman istihbaratından gelen bir haber üzerine komutanlığına çağırılır. Genelkurmay'ın verdiği habere göre arkadaş olduğu kadın Polonyalı bir Rus casusudur ve Viyana'da tutuklanmıştır. Bu olay üzerine görevinden istifa eder ve cepheye gitmeye karar verir.

Dilruba'nın sahip olduğu nüfuz ve uzun süreli gayretleri sonucu istifası kabul edilmez. Dilruba, Şekerzade'nin tüm oyunlarını Faruk'a anlatır. Binbaşı Faruk öğrendikleri üzerine deliye döner. Nasıl böyle bir tuzağa düştüğünü düşünür. Faruk ve Dilruba Şekerzade'ye bir oyun oynarlar ve bu oyunda Faruk'un payına küçük bir servet düşer.

Roman, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Anadolu'ya geçmesiyle son bulacaktır. Binbaşı Faruk da bu çağrıya uyar ve o da Anadolu'ya karısının yardımıyla geçer.

Dünkülerin Romanı

Eserin ilk olay halkası Ahmet Reşit'in yurtdışına tahsile gitmeye karar vermesiyle başlar. İstanbul'da bir gazetede çalışan Ahmet Reşit, burslu olarak Paris'e gitmek için farklı nazırlıklara başvurur fakat tüm kontenjanlar paşa yeğenleri için ayrılmıştır. Mekteb-i Mülkiye'de okurken çalışmaya başladığı gazetede önemli bir yazar haline gelmiştir. Yazarlık konumunu kullanarak çalıştığı gazete bu adaletsiz durumun düzeltilmesi, bursların hakkı olanlara verilmesi gerektiğini yazsa da çabaları boşa gider.

Azmini kaybetmeyen gazeteci babasından kalan Kadıköy'deki evlerini satar. Bunun yanında patronuyla anlaşır, bu anlaşmaya göre Paris'ten gazeteye göndereceği her yazı için bir lira alacaktır. Kısa sürede hazırlıklarını tamamlayıp, Paris'e yola çıkar.

İkinci olay halkası Ahmet Reşit'in Paris'te bir öğrenci semtine yerleşmesiyle başlar. Düzenli olarak okulunu takip eder, Paris'in eğlence hayatına kendini kaptırmaz. Oysa Paris'te yaşayan bütün Türk öğrenciler eğlence hayatına dalmışlar, kendilerine gönderilen paraları birkaç günde harcayıp sonrasında ise evlerine kapanmaktadırlar.

Ahmet Reşit uzun bir uğraştan sonra iyi bir iş bulur. Paris'in "Le Journal" gazetesinde haftalık elli frankla işe başlayacaktır. Görevi Paris belediyesi meclisi kararlarını takip etmek ve bunlardan haber çıkarmaktır. Bu sayede Paris gibi önemli bir şehrin tüm işleyişini öğrenmiş olacaktır.

Bu yoğun tempo içinde Greta adlı bir İsveçli kızla tanışır, arkadaşlarının aksine düzeyli bir aşk yaşar. Greta ile Paris'in önemli kültür-sanat mekânlarını birlikte gezerler. Fransa tarihine şahitlik etmiş yerlerde muhasebe yaparlar. Bunun yanında Paris'e yakın küçük kasabalara giden çift, yerli halkın kır eğlencelerine de iştirak ederler.

Paris'te yaşadıklarının yanında sürekli Türkiye'deki arkadaşlarıyla mektuplaşmaktadır. Cemil Hakkı görevi gereği çıktığı Anadolu seyahatine dair gördüklerini mektuplarında anlatır. Ahmet Rıfkı ise mektuplarıyla İstanbul'un yaşadığı karmaşayı Paris'e bildirir. Mülkiye'den beri tanıdığı arkadaşları ülkenin yaşadığı çalkantıları eleştirel bir dille Ahmet Reşit'e aktarırlar.

Ahmet Reşit ile Greta arasındaki ilişki iyice ilerlemiştir. Greta'nın ailesi ile tanışmak için işinden izin alır. İsveç'e yolculuğa çıkan çift, Birinci Cihan Harbi'nin çıkması üzerine ülkede mahzur kalırlar. Greta'nın ailesiyle yemek yiyen Ahmet Reşit burada Osmanlı yaşayışı ile ilgili sorulara muhatap olur. Savaşa asker olarak katılmak için elçiliğe başvuran Ahmet Reşit'ten İsveç'te kalması ve buradaki haberleri askeri kuvvetlere iletmesi istenir. Evlenmeye karar veren çift savaşın şiddetinin azalmasıyla yurda geri dönerler.

Gurbet Yolcusu

Eserin ilk olay halkası Sıhhiye Heyeti'nin Bolu ve Kastamonu civarında teftiše çıkmasıyla başlar. Doktor Kadri ve Hamdi Beyler heyetin başındadırlar. Halkın büyük bir kısmı frengiye tutulmuştur. Şehre çalışmaya giden gençler bu hastalığı düşük kadınlardan kapmakta ve ailelerine bulaştırmaktadırlar. Doktor Kadri yol bulmaya çalışırken tanıştığı ve arkadaş olduğu Recep'i evlat edinir. Annesinin gözyaşlarına rağmen Recep'in böyle bir aileye evlatlık gitmesi çocuğun diğer akrabalarını sevindirir.

Doktor Kadri ile Leyla'nın çocukları olmamıştır. Kadri Bey bütün zamanını kitapların arasında geçirmektedir. Recep'in eve gelmesi Kadri Bey için bir sevinç kaynağı olmuştur. Karısı Leyla ise daha önce kimsesiz bir kız yetiştirdiği ve kendisi istemeden evlenerek gittiği için bu çocuğu sevmez. Zaman geçtikçe ona alışır, şehirli gibi yemek yemesini, giyinmesini öğretir. Recep de çalışkanlığı ve saygısıyla Leyla'nın yüzünü kara çıkarmaz. Birlikte Taksim Stadyumu'na maçlara giderler.

Recep'in tek sıkıntısı Leyla'nın sevgilisi Suat'ın onları takip etmesidir. Birlikte dışarı çıktıklarında Suat da Leyla'yı beklemektedir. Leyla kocasını Suat'la aldatmaktadır. Recep bu durumdan rahatsız olmakta fakat bunu dile getirememektedir.

Eserin ikinci olay halkası Recep'in büyümesi ve yakışıklı bir genç olmasıyla başlar. Recep okulu bitirmiş ve iyi bir doktor olmuştur. Leyla'nın Recep'i kumsalda yarı çıplak bir halde görmesiyle eski küçük çocuğun büyüdüğünü anlar. Önceleri Leyla Suat'ı kıskandırmak için Recep'e yaklaşırsa da sonrasında ona karşı boş olmadığını anlar. Bu duygularını Recep'e anlattığında, genç doktor, Kadri Bey'e olan saygısından dolayı ona karşılık veremeyeceğini anlatır.

Doktor Kadri'nin Recep için planları vardır. Onu Münih'e tıp tahsiline devam etmesi için gönderir. Recep kısa sürede Almanya'ya uyum sağlar. Ziska ve Madam Rosenberg Recep'in enstitüdeki yakın arkadaşlarıdır. Leyla Recep'in orada da peşini bırakmaz. Mektuplarıyla onu sevdiğini, istediği zaman onu kabul edeceğini söyler.

Recep bu mektupların etkisiyle psikolojik sorunlar yaşar. Her baktığı kadında Leyla'yı görmeye başlamıştır. Yanında ders gördüğü profesör bu halini görerek bir süre dinlenmesini önerir. Recep bu tavsiyeye uyarak Viyana'ya gider. Amacı burada Sigmund Freud ve Adler'i görmektir. Her ikisi ile de görüşür. Freud onu över ve tavsiyelerde bulunur. Viyana'da Recep'in durumu daha kötüleşir. Kendisini görmeye gelen Leyla'yı bir hayal sanarak boğarak öldürür.

Kır Çiçeği

Romanın başında Çiçek'in ailesini, çocukluğunu anlatan kısa bir giriş bulunur. Çiçek'in babası Hacı Efendi çevresi tarafından sevilen biridir. Hali vakti yerinde olan Hacı Efendi hayvancılıkla uğraşır. Yörenin en zengini olduğundan iş için gelen büyük devlet memurlarını o ağırlar. Erzurum'da ailesinin yanında mutlu ve huzurlu olan Çiçek, babasının öldürülmesiyle uzun bir yolculuğa çıkacaktır.

Eserin ilk olay halkası Çiçek'in Karadeniz sahiline doğru yolculuğa çıkmasıyla başlar. Birinci Dünya Savaşı'nın en sorunlu yıllarıdır. Çiçek'in babası Ermeni çeteciler tarafından öldürülür. Çetecilerin kasabayı basacağı haberi üzerine insanlar topluluklar halinde Gümüşhane'ye doğru yola çıkarlar. Ermeni çetelerinin saldırısı sonucu Çiçek annesini kaybeder. Kimsesiz kalan Çiçek evlerinin hizmetçisi olan kadınla yola devam eder. Yolda bir milli eğitim müfettişiyle karşılaşan Çiçek, bu adam sayesinde Sivas'ta bir yetimhaneye yerleştirilir. İsterse onu daha sonra yanına da alabileceğini söyleyen Müfettiş Hilmi Bey, Çiçek'e kendisine nasıl ulaşabileceğini anlatır.

Sivas'taki yetimhanede mutlu günler geçiren küçük kız, Sivas'ın işgali sonrası Ermeniler tarafından yetimhaneden kaçırılır. İstanbul'da bir Ermeni okuluna yerleştirilen kızın adı değiştirilir. Türkçe konuşması yasaklanan kıza Ermeniliğe dair dersler verilir, Türklükten nefret ettirilmeye çalışılır. Sivas'ta tanıdığı bir arkadaşına burada da rastlayan Çiçek onunla gizli gizli Türkçe konuşur.

İstanbul'un işgalden kurtuluşu nedeniyle okulda bir panik yaşanır. Kaçırılmış bütün kızlar Yunanistan'a götürülür. Yunanistan'da kafileden kaçmanın bir yolunu

bulan Çiçek, Türk bir ailenin yanına sığınır. Bu ailenin Çiçek'i İstanbul'a, bir tanıdıklarının yanına göndermesiyle ilk olay halkası son bulur.

İkinci olay halkası Çiçek'in Ralli Hanı'nda Mahir Bey'in yazıhanesine gitmesiyle başlar. Mahir Bey kızı evine alır, karısıyla tanıştır; arkadaşı Reşit'in yazıhanesine sekreter olarak yerleştirir. Mahir Bey'in karısıyla iyi arkadaş olurlar. Hanımefendi olarak zikredilen kadın onu balolara götürür, İstanbul'un önemli insanlarını tanıtır.

Mahir Bey karısıyla mutsuzdur. Evde bulamadığı mutluluğu başka kadınlarda arar. Bir süre sonra Çiçek'in güzelliğinin farkına varır ve ona metreslik teklif eder. Mahir Bey'in teklifini kibarca reddeden Çiçek, artık bu evde kalamayacağını anlar. Patronu Reşit'in yardımıyla Karaköy'de bir pansiyona yerleşir. Pansiyona yerleşirken Reşit hiçbir yardımı esirgemez, Çiçek'e güzel hediyeler alır. Pansiyonun sahibi olan Fransız çiftle çok iyi anlaşır, sanki ailenin bir ferdi gibi olmuştur.

Uzun süredir Reşit'in yazıhanesinden tanıdığı Suat'la anlaşır ve evlenmeye karar verirler. Suat'ın kız kardeşi Narin ile çok iyi anlaşır. Nişandan bir gün öncesinde Reşit Çiçek'e musallat olur. Bir iş için gittikleri adada Reşit, Çiçek'i sevdiğini söyler. Adamın elinden zor kurtulan Çiçek, nişana az bir süre kala yetişecektir. Nişanın hemen ardından düğün yapılır. Suat'ın İsviçre'ye tayini ile birlikte yola çıkarlar.

Patron

Eserin ilk olay halkası Suat Rahmi'nin askerden dönüşü ile başlar. Suat Rahmi, Kurtuluş Savaşı'nda düşmanla uzun süre çarpışmış ve sonunda kazanılan zaferden sonra İzmir'de terhis olmuştur. Askerlik dönüşünde epeyce bir süre iş aramış, umutsuzluğa düşmesine rağmen kendisine yapılan memurluk tekliflerini kabul etmemiştir. O serbest ticarî hayatta, Avrupa tarzı serbest bir çalışma hayatında yer almak istemektedir. Umutlarının azaldığı bir sırada İngiltere merkezli Şark

Limited Şirketi memur alım ilanı verir. Suat Rahmi mülakat sırasında zekasıyla Müdür Mr. Grevs'i etkiler ve işe ilk sırada kabul edilir.

İşe kabul edilmesinden hemen sonra olaylar düz bir çizgi halinde akmaya başlar. Manchester'daki dokuma fabrikalarından dokuma ithal edip satan bu şirkette Rum, Ermeni, İngiliz milletlerine mensup birçok çalışan vardır. Tek Türk olan Fatma ise Suat Rahmi'nin gelmesiyle Türkçeyi konuşma imkânına sahip olacaktır. Şirkette İngilizce ve Fransızca konuşulmaktadır. Suat Rahmi'nin geldiğinde yaptığı ilk iş çalışanları Türkçe kullanmaya teşvik etmesidir.

Suat Rahmi kendine verilen işleri en iyi bir şekilde halleder. Ankara'da şirketinin bir işini halletmesi için görevlendirildiğinde, kendisi ile cephede savaşmış, daha sonra ise yeni devletin kuruluşunda görev yapan arkadaşları sayesinde kısa bir sürede muvaffakiyetle geri döner. Bu başarı karşısında Müdür Mr. Grevs'i kendine hayran bırakarak şirketin ikinci adamlığına kadar yükselir. Geliri artan Suat Rahmi Kadıköy'de bir ev tutar, işlerini halletmesi içinse bir hizmetçi bulur.

İkinci olay halkası ise apartman dairesine taşınması ile başlar. Bu semtte faaliyet gösteren Fenerbahçe Spor Kulübü'nün faaliyetlerine katılır. Tenis oynar, yüzme müsabakalarına katılır. Çalıştığı şirketin İngiltere kökenli olması çoğunlukla Kadıköy'de oturan, dışa kapalı İngiliz sosyetesine girmesini sağlar. Onların gece eğlencelerine, düzenli olarak yaptıkları spor müsabakalarına katılma imkânını elde eder.

Kadıköy'e iyice alışan Suat Naci arkadaşlarından öğrendiğine göre fark etmeden İstanbul'un gözde güzellerinden, madenci bir zenginin metresi Seviye Hanım ile aynı apartmana taşınmıştır. Daha onlar tanışmadan dedikodular ayyuka çıkar. Arkadaşı ise bu ilişkinin nasıl gittiğini Suat Naci'ye sorar. Suat Naci sinirlenir, böyle bir olayın olmadığını açıklamaya çalışır. Suat Rahmi kadın meselelerinde tutucu bir adamdır. Daha önce hiç aşık olmamış, anlatıldığı gibi zengin bir adamın metresliğini yapan bir kadınla bir şey yaşaması ise mümkün değildir.

Bir süre sonra Seviye'nin hazırladığı sahte bir tesadüf sonucu karşılaşılır. Kısa sürede zevklerinin ortak olduğunu anlarlar ve yakın iki dost olurlar. Bir araya

geldiklerinde kadın erkek ilişkileri üzerine uzun sohbetler ederler. Suat Rahmi bu arada Mr. Grevs sayesinde Rumelihisarı civarında oturan İngiliz elçiliği çalışanlarının dost toplantılarına davet edilir. Tenise olan yeteneği sayesinde İngiliz kadınlarını kendine hayran bırakır.

Mr. Grevs'in kızı olan Lidya ile böyle bir tenis maçı sayesinde arkadaş olurlar. Lidya bulunduğu cemiyette tenisi en iyi oynayan kişidir. Suat Rahmi'nin başarılarını görünce ona bir maç teklif eder. Çetin geçen bir maçın neticesinde Suat Rahmi, Lidya'yı mağlup eder. İki gencin arasında başlayan arkadaşlık yüzme yarışlarıyla devam eder. Lidya'nın Suat Rahmi'ye âşık olmasıyla olaylar farklı bir mecraya akar. Mr. Grevs bir gün Suat Rahmi'yi karşısına oturtur. Konuşmada Suat Rahmi'yi takdir ettiğini söyler. Manchester'a geri dönmeyi düşündüğünü, arkasında şirketi yönetecek birini bırakmak istediğini anlatır. Kızıyla ne kadar iyi anlaştıklarına değindikten sonra, eğer Lidya ile evlenirse şirketin yönetimini Suat Rahmi'ye bırakacağını ima eder. Cevabını ise birkaç gün sonra düzenlenecek baloda açıklaması için süre verir. Bu teklifi gururuna yediremeyen Suat Rahmi, davet edildiği baloya gitmez, şirketteki işinden de istifa eder.

Yeni iş aramak üzere dışarı çıktığı bir gün asker arkadaşı Vedat'la karşılaşır. Suat Rahmi tüm olanları Vedat'a anlatır. Durumu anlayan Vedat ona uzun süredir aradıkları adam olduğunu söyler, Haliç'te bir fabrikada çalışması için iş teklif eder. Bu teklifi geri çevirmeyen Suat Rahmi, bir süre sonra Vedat'ın akrabası Nevada ile evlenir.

Sevenler Yolu

Eserin ilk olay halkası Ahmet Melih ve Nermin'in yıllar süren evliliğinden sonra yapılan bir dost toplantısı etrafında teşekkül eder. O gece Nermin'in doğum günüdür. Davetliler arasında Ahmet Melih'in arkadaşları da vardır. Bunlardan biri olan Nazım Cemal'in söylediği “gençliğini kaybetmiş bir kadın değersizdir” mealindeki cümleleri Nermin'in kulağına gider. Aynı gece kocası Ahmet Melih'in kendisine karşı ilgisiz davranması, kocasının eski sevgisini kaybettiğini düşünmesine

neden olur. Yıllar önce tüm erkekleri kendine hayran bırakan kadından eser kalmamıştır. Genç kızlığından beri kendisine iltifat eden, peşinden koşan erkekler artık ortada yoktur.

Bu sözlerin etkisiyle evliliğini sürdürmenin bir anlamı olmadığına, boşanmanın en iyi çare olduğuna karar verir. Nermin'in boşanma kararı vermesiyle boşanma davası açması bir olur. Kocas ı Ahmet Melih ise ne olduğunu bir türlü anlayamaz. Küçük çapkınlıkları olmuştur fakat bu ilişkileri karısından gizlemeyi bilmiştir. Karısını memnun etmek için almadığı hediye kalmamıştır. En son onun için yaptırdığı apartman ise bir kadının sahip olabileceğı en büyük şeydir. Bu duygular içinde mahkemeye giden Ahmet Melih, sessizce karısının isteğıne razı olur. Kısa bir duruşmanın sonunda Nermin'in boşanmak için somut bir gerekçe sunamayışı, davanın 8 ay sonraya ertelenmesine neden olur.

İkinci olay halkası Nermin'in ayrılık acısını unutmak için yaptığı Viyana yolculuğı ile başlar. Viyana'da yaşayan dayısının kızı Şermin'le iyi arkadaş olurlar. Birlikte önce Viyana'yı, sonra İsviçre'yi gezerler. İsviçre'de bir dağ oteline yerleşirler. Buranın kış eğlenceleriyle meşhur olması Şermin'le Nermin'i kayak, ski gibi sporları yapmaya teşvik eder. Şermin nişan hazırlıkları için Viyana'ya erken dönmek zorunda kalır ancak Nermin bir süre daha Alpler'de kalacaktır. Nermin burada katıldığı zorlu bir kayak müsabakasında birinci olur. Bu birincilik Avrupa ve Türk gazetelerinde olay olur. Uzun süre kazananın bir Türk olduğunu öğrenen fakat ismini ele geçiremeyen Türk gazeteleri bu gizli sporcuya methiyeler düzerler.

Viyana'ya geri döndüğünde Şermin'in nişan hazırlıkları devam etmektedir. Azeri kökenli bir doktor olan Şermin'in nişanlıs ı Demirhan ortalığı karıştırır. Nermin'in kaldığı otele gelerek ona olan aşkını itiraf eder. Ardından yazdığı bir mektupla Nermin'i ikna etmeye çalışır. Nermin ise bu durumun uygunsuzluğunu Demirhan'a söyleyerek Şermin'e geri dönmesini rica eder. Demirhan aldığı bu yanıt üzerine bir süre ortalıkta gözükm ez. Şermin nişanlıs ını arar fakat bir türlü bulamaz. Sonunda Demirhan, Nermin'den umudunu keserek Şermin'le nişanlanmaya razı olur. Nişan töreni gerçekleşir, kısa bir süre sonra ise genç çiftin düğünleri yapılır.

Eserin üçüncü olay halkası Nermin'in Demirhan'la yaşadığı maceradan sonra İstanbul'a dönmesiyle başlar. Nermin yaşlanmasıyla birlikte aldığı kiloları İsviçre'de vermiş, eski güzelliğine tekrar kavuşmuştur. Demirhan İstanbul'da da Nermin'in peşini bırakmaz. Şermin'le evli olmasına rağmen Nermin'i rahatsız eder.

İstanbul'a alışmaya çalışan Nermin bir gün vapurda aylarca önce kendisini inciten sözleri söyleyen Nazım Cemal'i görür. Nazım Cemal arkası dönük olan kadının kimliğini bilmeden Nermin'e iltifat eder. İltifat ettiği kişinin Nermin olduğunu anlayınca mahcup olur. Daha önce kendine olan güvenini kaybetmesine neden olan Nazım Cemal'in bu beğeni dolu sözleri ona eski gücünü geri getirir. Bu olaydan sonra kendini tekrar değerli hissedenden Nermin, kocasına geri dönmeye karar verir.

Nişanlılar

İlk olay halkası 1919 yılında Fikret'in bir emirle Anadolu'ya gönderilmesi ile başlar. Fikret evleneli daha iki hafta olmuştur fakat vatanın kurtarılması daha önemlidir. Eşi Nilüfer'i çok özlediğini gören arkadaşları, Nilüfer imzalı sahte bir mektup kaleme alırlar. Fikret ne hitap şekli, ne üslubu Nilüfer'e benzeyen bu mektubun şaka olduğunu kısa zamanda anlar.

Fikret, Sakarya Savaşı'nda da görev alan yüzbaşılardan biridir. Çetin bir mücadelenin ardından savaş kazanılır, İzmir'e yürünür. İzmir'den düşmanın atılmasıyla birlikte eskiden Yunanların kaldığı Karşıyaka'da Fikret'e de bir villa tahsis edilir.

İkinci olay halkası ise Fikret'in zaferin beşinci gününde karısından bir telgraf almasıyla başlar. Nilüfer zafer haberini duyunca dayanamamış, İzmir'e vapurla hareket etmiştir. Nilüfer İzmir'e gelince, Fikret'e kullanması için tahsis edilmiş villanın mülkiyeti de verilir. Bu haberi duyan çift İzmir'e yerleşmeye karar verirler.

Nilüfer artık ne nedenle olursa olsun İstanbul'a dönmek istememektedir. Fikret'i, annesini ve eşyalarını da alıp gelmesi için İstanbul'a gönderir. Fikret

eşyaları toplarken Nilüfer'e yazılmış mektuplar bulur. Numaralanmış bu mektuplar saç teli ile bağlıdır. Merakına engel olamayan Fikret mektupları okumaya başlar.

Mektupları yazan Suat Pertev adında zengin bir gençtir. Bu genci kendi mahallelerinden tanımaktadır. İlk mektup nişanlarının iki hafta öncesinde yazılmıştır. Suat Pertev ne kadar zengin olduğundan bahsetmekte, bu devirde bir kadının parasız mutlu olamayacağını söylemektedir. Amacı ise Nilüfer'le evlenmektir. Daha sonraki mektuplarda ise bir zabitin onu mutlu edemeyeceği, savaşın sonunun belli olmadığı, kendisinin ise bir kadının isteyebileceği her şeyi karşılayabileceği anlatılır.

Fikret son mektubu vapur İzmir'e yanaşırken okur. Bu mektupta da Nilüfer'in onu aldattığına dair bir emare yoktur. Fikret vapurdan iner inmez mektupları gösterir ve Nilüfer'in açıklamasını ister. Nilüfer mektupları sadakatini göstermek için sakladığını söyler. Nilüfer, Suat Pertev'in son mektubunu çantasından çıkarır. Mektupla birlikte Suat Pertev'in evlenme çabasından vazgeçtiğini ve Nilüfer'in kocasını aldatmadığını öğreniriz.

Yaprak Aşısı

Eserin ilk olay halkası Ayşe Hayal'in yirmi üç yıllık kocasından boşanmasıyla başlar. Boşanma sonrasındaki duygularını yeğeni Vedit'e yazdığı mektupta anlatır. Bu uzun evlilik boyunca yaşanacak her şeyi yaşamışlar, paylaşacak bir şey kalmayınca boşanmaya karar vermişlerdir. Boşanmanın ardından kendini yaşlı, yorgun ve yalnız hisseden Ayşe Hayal ne yapacağını bilemez.

Ayşe Hayal, ayrılığın sonunda Değirmendere'de bir villa yaptırıp inzivaya çekilmek ister. Dostu Mimar Hikmet'i evin inşa sürecini takip etmesi için görevlendirir. Ev tamamlanıncaya kadar Kadıköy'de bir lise müdürü olan arkadaşının evinde kalır. Ev bitince İzmit'e yerleşen Ayşe Hayal kendini kitaplara verir. Arkadaşı ona Nuriye isminde bir hizmetçi bulur. Evin mimarı Hikmet Bey, bir gün yanında getirdiği bahçe mimarı Necmi'yi Ayşe Hayal'e tanıştırır. Necmi ile kısa süreli bir arkadaşlık devresi yaşarlar. Ayşe Hayal, bu devreden sonra bu yaşta

inzivaya çekilmenin doğru olmadığını anlayarak kendisinden on bir yaş küçük olan Bahçe Mimarı Necmi'yle evlenir.

İkinci olay halkası yeni evli çiftin Avrupa'ya balayına çıkmasıyla başlar. Her gittikleri yerde haftalarca kalırlar. Önce Berlin, sonra Paris'te gezilebilecek her yeri gezerler. Paris hayran oldukları şehirdir. Buradaki her kafeyi, her gece kulübünü an azından bir kere görmek isterler. Fransa'nın diğer şehirlerini de dolaşan çift tekrar Paris'e dönme kararı alırlar.

Sabahlara kadar süren içki ve dans eğlencelerinden yorgun düşen Ayşe Hayal hastalanır. Paris'teki onu muayene eden doktor tedavi görmesi, dinlenmesi için İsviçre'yi tavsiye eder. Bu arada Paris'teki zevk hayatına dalan Necmi karısını bir Polonyalı kadınla aldatır. İsviçre'de bir polikliniğe yatırdığı karısını bırakıp tekrar eğlence hayatına devam eder. Karısının iyileşmesiyle kliniğe dönen Necmi, İstanbul'a dönmek istemediğini, Almanya'da eğitimine devam etmek istediğini söyler. Bunun sadece bir bahane olduğunun anlayan Ayşe Hayal, kocasını terk edip İzmit'e eski sakin hayatına geri döner.

Köydeki Dost

Eserin ilk olay halkası genç romancı Cevat'ın Arnavutköy civarında bir köy yolunda otomobille kaybolması ile başlar. Yolu ararken Osman isimli eski bir Hariciye memuru ile karşılaşır. Cevat kendisine yakın gördüğü Osman Bey'in evinde sohbete dalar. Öğrendiğine göre Osman Bey, Fransa'da elçi katipliği yapmış, birkaç Avrupa dili bilen kültürlü bir adamdır. Fransız karısı Mısır'da ölmüş, bu kadından iki çocuğu olmuştur. Çocuklarından Vedat bir bankada çalışmakta, kızı Vildan ise zengin bir müteahhit ile evlidir. Osman Bey kendisi sık şehre inemediği için kızı ve oğluna ekip biçtiği tarlanın mahsullerinden götürmesi için Cevat'ı ikna eder.

Eserin ikinci olay halkası ise Cevat'ın Taksim'e Vildan'a uğraması ile başlar. Osman Bey'in gönderdiklerini götüren Cevat, Vildan'ı bu vesileyle tanımış olur. Vildan ile tanışmasıyla birlikte babası hakkında sohbete başlarlar.

Cevat, Vildan'ı ve kocası Süleyman'ı belirlenen bir zamanda çiftliğe bırakmak üzere söz verir. Buluşma günü gelir fakat Vildan'la Süleyman'ın arası bozuktur. Süleyman'ı bitirmek zorunda olduğu hastane inşaatına bırakırlar ve birlikte devam ederler. Çiftliğe giderken Cevat'la hayat üzerine birçok şey konuşurlar. Çiftlikte sohbete Osman Bey'in de katılımıyla samimiyetleri ilerler.

Sohbet uzamış, vaktin nasıl geçtiğini anlamamışlardır. Gece geç olmadan dönmeleri gerekmektedir çünkü inşaatta Süleyman bekliyordur. Geç kalan Cevat ve Vildan inşaatta Süleyman'ı bulamazlar. Süleyman'ın tek başına dönmesi üzerine Vildan Cevat'tan onu çiftliğe geri bırakmasını ister.

Cevat kır hayatının güzelliğini buradaki çiftliği görerek tanır. Şehrin stresinden ve kalabalığından sıkılan romancı burada bir çiftlik almaya karar verir. Osman Bey'in bildiği bir çiftliği beğenerek satın alır.

Cevat'ın çiftliğe sonraki ziyaretlerinden birinde Vildan kafasına otomobilleri takar. Otomobile binmeyi çok seven Vildan, Cevat'ın yardımıyla kısa sürede kullanmayı da öğrenir. Bunun üzerine Osman Bey kızına bir otomobil alması için Cevat'ı görevlendirir.

Cevat satın aldığı çiftliğe kısa süre sonra taşınır. Evi düzenlemede Vildan ve babası da yardım ederler. Cevat'ın etkisiyle Vildan kocasından iyice soğumuştur. Vildan'ın kocası Süleyman ile arasında zayıflayan bağlar bir daha düzelmek üzere kopar. Bu zaman zarfında Vildan'ın kocasından boşandığını öğreniriz. Birbirlerine iyice ısınan çift kısa süre sonra evlenmeye karar verirler.

Ek 3:Burhan Cahit Morkaya'nın Fotoğrafi

Ek 4: Samiye Morkaya'nın Otomobil Kulübü Kimlik Kartı

